פני המנורה

מסכת ערכין

דרך חדשה בלימוד הגמרא

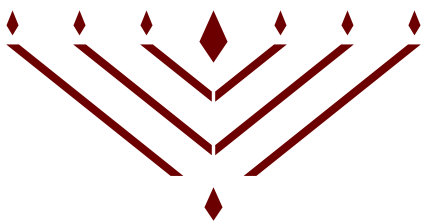

שאול יונתן וינגורט

מהדורא קמא

פני המנורה
מסכת ערכין
מהדורא קמא

שאול יונתן וינגורט
www.peneyhamenora.com
weingort@gmail.com

החוברת המלאה וסוגיות בודדות להורדה באתר

תוכן העניינים

מבוא

מהי שיטת "פני המנורה"? 7

איך ללמוד עם "פני המנורה"? 10

פרק ראשון · הכל מעריכין

א הכל מעריכין 14
א–ב. הכל מעריכין ונערכין · ג. הכל – לאתויי מאי? · ד. הכל – חייבין · ה. הכל – טומאה וטהרה וקדושה · ו–ז. נודרין ונידרין

ב מי מעריכין 19
א–ב. כהנים, לויים וישראלים · ג. כהנים, לויים וישראלים · ד. מעמד הכהנים · ה. הכל מעריכין · ו–ז. נשים ועבדים

ג מי מעריכין ונערכין 23
א–ב. טומטום ואנדרוגינוס · ג. בערכך · ד. דמים · ה. בעיות לגבי מזבח · ו–ז. חרש, שוטה וקטן

ד פחות מבן חודש 28
א–ב. פחות מבן חודש נידר · ג. המעריך פחות מבן חודש · ד. ערך כלי עלי · ה. המקדיש בהמת חבירו · ו–ז. אבל לא נערך

ה נכרי 31
א–ב. נכרי נערך ומעריך · ג. גוי שהתנדב לבדק הבית · ד. גוי שהפריש תרומה · ה. שינוי בצדקה של ישראל וגוי · ו–ז. נודרין ומעריכין

ו הגוסס והיוצא ליהרג 36
א–ב. הגוסס והיוצא ליהרג · ג. אם הזיק ביוצא ליהרג · ד. חבלה ביוצא ליהרג · ה. הזאה מדם חטאת ואשם ביוצא ליהרג · ו–ז. ואם הזיק חייב

ז האשה שיצאה ליהרג 40
א. האשה שיצאה ליהרג · ב. האשה שישבה על המשבר · ג. האשה היוצאה ליהרג · ד. מי מת ראשון · ה. האשה שישבה על המשבר ומתה בשבת · ו. האשה שנהרגה · ז. בהמה שנהרגה

פרק שני · אין נערכין

ח ערך מסלע עד חמישים סלע 46
א. אין נערכין פחות מסלע · ב. היו בידיו חמש סלעים · ג–ד–ה. אמר וחזר ואמר · ו–ז. אין נערכין פחות מסלע

ט פתח בטועה 50
א–ב. "פתח בטועה" · ג–ד–ה. זבות הטועות · ו–ז. נגעים

י אין פוחתין 53

א. אין פוחתין מארבעה חדשים · ב. ולא נראה יתר על שמונה ·
ג. אחרים – אין מצוה לקדש על פי ראיה · ד. שמואל כרב הונא · ה. רבי כרב הונא ·
ו. שתי הלחם, לחם הפנים · ז. מילה

יא התקיעות 57

א–ב. עשרים ואחת תקיעות · ג. רבי יהודה · ד. תקיעה ותרועה · ה. רב כהנא ·
ו–ז. ולא מוסיפין על ארבעים ושמונה

יב כלי הנגינה 60

א. נבל · ב. חליל · ג. כלים מקדש ראשון · ד. שילוח · ה. מיני זמר · ו. אבוב של קנה ·
ז. אבוב יחידי

יג שירה בכלי 65

א. עיקר שירה בפה · ב. עיקר שירה בכלי · ג. השיר מעכב את הקרבן · ד. עולת נדבת ציבור ·
ה. נסכים הבאים בפני עצמן · ו. טלאים · ז. חצוצרות

יד שנים עשר לויים 74

א. שנים עשר לויים · ב. אין הקטן נכנס לעבודה · ג–ד–ה. כמה נימין · ו. אין עולין למנין ·
ז. צוערי הלויים

פרק שלישי · יש בערכין

טו להקל ולהחמיר 78

א. בערכין להקל ולהחמיר · ב. בשדה אחוזה להקל ולהחמיר · ג. בעין יפה מקדיש ·
ד. שדה הראויה לשדה אחוזה · ה. פודן בשווין ונגאלין פחות משתי שנים ·
ו. בשור המועד להקל ולהחמיר · ז. באונס ובמפתה ובמוציא שם רע להקל ולהחמיר

טז האומר בפיו 85

א–ב. האומר בפיו חמור מן העושה מעשה · ג. לשון הרע · ד. נגעים · ה. תוכחה ·
ו–ז. וינסו אותי

פרק רביעי · השג יד

יז השג יד 98

א. השג יד בנודר · ב. בקרבנות · ג. עני והעשיר וחזר והעני · ד. מצורע בדלותו ·
ה. כשר לעדות · ו–ז. אבל בקרבנות אינו כן

יח השנים בנידר 103

א–ב. השנים בנידר · ו–ז. מנין השנים · ג. כולן מעת לעת · ד. ושבבן שבבת ·
ה. ההבדל בין זכר לנקבה

פרק חמישי · האומר משקלי

יט משקל ודמים 110

א. משקלי עלי · ב. משקל בתי עלי · ג–ד–ה. קומתי ומלא קומתי · ו. משקל ידי עלי ·
ז. דמי ידי עלי

כ ערך ודמים 115
א–ב. חומר בערכין מבנדרים · ג–ד–ה. מלוה · ו–ז. דבר שהנשמה תלויה בו

כא ערך חציי 118
א–ב. חצי ערכי וערך חציי · ג–ד–ה. חצי ערך כלי · ו–ז. ערכו או דמיו של פלוני

כב הקדש שור ובית 121
א–ב. שור זה עולה ובית זה קרבן · ג. אמר זה · ד. יקדש השור לדמיו ·
ה. המשכיר בית לחברו ונתנגע · ו–ז. שור זה עלי עולה ובית זה עלי קרבן

כג כופין אותו לרצונו 124
א–ב. אין מתכפר לו עד שיתרצה · ג. עולה צריכה דעת בשעת הפרשה ·
ד. עולה אין צריכה דעת בשעת הפרשה · ה. בשעת כפרה ובשעת הפרשה · ו–ז. בגיטי נשים

פרק שישי · שום היתומים

כד שווי הנכסים 130
א–ב. שום היתומים · ג. שום היתומים · ד. נכסי יתומים · ה. להזדקק לנכסי יתומים ·
ו–ז. המקדיש נכסיו

כה המקדיש נכסיו 138
א–ב. המקדיש נכסיו · ג–ד–ה. הפודה פודה · ו–ז. מוסיף עוד דינר

כו המקדיש נכסיו 140
א–ב. אף על פי שאמרו ממשכנין אותן · ג–ד–ה. זבנינהו לניכסי · ו–ז. המקדיש והמעריך אין לו

פרק שביעי · אין מקדישין

כז לפני היובל 146
א–ב. אין מקדישין וגואלין פחות · ג. המקדיש שדהו בשנת היובל · ד. האם שנת היובל בכלל? ·
ה. אין מחשבין חדשים עם ההקדש · ו–ז. חישוב חודשים

כח המקדיש שדהו 150
א–ב. המקדיש שדהו בשעת היובל · ג–ד–ה. קדושה בפני עצמן · ו–ז. הקדישה לפני היובל

כט הגואל את השדה 153
א–ב. גאלה או אחר · ג–ד–ה. גאולות נוספות · ו–ז. גאלה אחד מן הכהנים

ל הגיע היובל ולא נגאלה 156
א–ב. הגיע יובל ולא נגאלה · ג. הבסיס ההלכתי לשיטת רבי אליעזר · ד. בצאתו ביובל מיד אחר ·
ה. בעלים ביובל שני · ו–ז. רבי אליעזר ושדה רטושין

לא הלוקח שדה מאביו 161
א–ב. שדה אחוזה ושדה מקנה · ג–ד–ה. קנין פירות · ו–ז. מקדישין וגואלין

פרק שמיני · המקדיש שדהו

לב פתח אתה ראשון 166
א–ב. המקדיש את שדהו · ג–ד–ה. הבעלים פודים · ו–ז. מעשה באחד שהקדיש שדהו

לג חזר בו 169

א–ב. אמר אחד · ג–ד–ה. משלשין ביניהם · ו–ז. הבעלים אומרים בעשרים

לד מחרים אדם מצאנו 174

א–ב. אם החרים את כולם אינם מוחרמים · ג–ד–ה. צריכותא · ו–ז. שיהא אדם חס על נכסיו

לה המחרים בנו ובתו 177

א–ב. המחרים בנו ובתו · ג. החרים מטלטלין · ד. למשמר שפגע בו יובל ·
ה. אחד יובל ואחד שביעית · ו–ז. קרקעות ומטלטלין

לו סתם חרמים 181

א. חרמי כהנים · ב. סתם חרמין · ג. מעשה בפומבדיתא · ד. סתם חרמים לכהנים ·
ה. במטלטלי · ו–ז. הקדש עילוי

פרק תשיעי · המוכר שדהו

לז מותר לגאול 188

א–ב. המוכר את שדהו בשעת היובל · ג. המוכר בשנת היובל עצמה · ד. הדרי זביני ·
ה. קנס ללוקח · ו. היתה שנת שדפון · ז. מכרה לו לפני ראש השנה

לח איך מחשבים? 192

א–ב. מכרה לראשון · ג. עבד עברי · ד. אקיל רחמנא גביה · ה. נתרבה כספו בעבד עברי ·
ו. לא ימכור ברחוק · ז. ובהקדש מותר בכולן

לט בית בבתי ערי חומה 197

א–ב. המוכר בית בבתי ערי חומה · ג–ד–ה. ריבית · ו–ז. מתו המוכר או הלוקח

מ שנה "תמימה" 200

א–ב. אין מונין אלא משעה שמכר · ג. למי חלוט · ד. שנה בבתי ערי חומה · ה. שנה לטלה ·
ו–ז. הגיע יום שנים עשר

מא תקנת הלל 204

א–ב. בראשונה היה נטמן · ג–ד–ה. הרי זה גיטיך על מנת · ו–ז. התקין הלל

מב ערי חומה 206

א. כל שהוא לפנים מן החומה · ב. בית הבנוי בחומה · ג. שמות ערים ·
ד. קדושה ראשונה ושניה · ה. שמיטין ויובלות בגלות · ו–ז. מוקף מימות יהושע בן נון

מג בתי החצרים 211

א–ב. בתי החצרים · ג. מקדיש בית בבתי החצרים · ד. ונתן הכסף וקם לו ·
ה. גאלו אחר מיד הקדש · ו–ז. ואלו הן בתי החצרים

מד גאולת הלויים 215

א–ב. לוי וערי הלויים · ג–ד–ה. בן לוי ממזר ונתין · ו–ז. בערי הלויים

מה ערי הלויים 218

א–ב. שדה מגרש · ג. גאולת הלויים · ד. שדה חרם מתחלקת לאחיו הכהנים ·
ה. אחוזתו ולא חרמו · ו–ז. הכהנים והלויים מוכרים וגואלים

מהי שיטת "פני המנורה"?

התלמוד הוא ערוך.

אחרי עשרות שנים של חיפוש נוסחאות שונות של התלמוד, ניתן לומר בבירור, שלא היה תלמוד שונה בבתי מדרש שונים. הבסיס זהה בכל מקום, וגם אם ניתן להבחין בין בתי מדרש שונים, הרי זה רק בדרך העברת הדברים, ולא בתכני הלימוד. מטעם זה, ברור גם שאין בתלמוד רק 'הקלטה' של מה שהיה בבית המדרש, ובכל סוגיה ניתן לראות כיצד יש דברים שנכנסו לתוכה, ודברים שנותרו בחוץ.

אם כן, עלינו לשאול את עצמנו מהי התבנית בה ערוך התלמוד?

מתוך עיון במאות סוגיות עולה, שהתבנית בה ערך רב אשי את התלמוד היא תבנית אחידה – בתחילה ובסוף כל סוגיה הוא העמיק ופירש את דברי המשנה, ואילו מרכז הסוגיה עוסק בדברים אחרים, שעל אף שיש ממשק בינם לבין המשנה, או לביאור הגמרא במשנה, עומד המרכז בפני עצמו.

כדי לעמוד על הסוד בו ערוכה כל סוגיה בתלמוד הבבלי צריך, קודם כל, להגדיר מהי סוגיה – היכן היא מתחילה והיכן היא מסתיימת.

ניתן להגדיר את ראשה וסופה של הסוגיה רק דרך לימוד טוב של המשנה עליה נסובה הגמרא. בלימוד המשנה – ההלכה – ניתן להבחין במבנה בו היא בנויה, כולל התקבולת בין הרישא לסיפא שלה, ורק מתוך כך להבין את מה שהוסיף רב אשי במרכז הסוגיה, וכיצד מרכז זה משליך על הסוגיה כולה. כדי להבין טוב את חלוקת המשניות – צירפתי בתחילת כל סוגיה את המשניות בהן הסוגיה עוסקת.

עיון בסוגיה כולה מראה על כך, שהדברים לא באו רק בדרך 'גלגול' – מתוך שעסקנו בנושא מסוים עוברים לדבר על נושא דומה – אלא שפירוש המשנה הוא עמוק יותר כאשר האגדה מצטרפת להלכה. לפעמים זו אגדה מעולם אחר ('אמר רב...' או 'מעשה'), ולפעמים זו משנה או ברייתא ממקום אחר ('תנן התם' או 'תנא'), לפעמים זו 'אגדה' שנראית לקוחה מעולם אחר, ולפעמים זו 'הלכה' אך בהקשר בו היא מופיעה בסוגיה זהו איננו פירוש למשנה.

ויש להעיר, בתלמוד הבבלי שבידינו חלוקת המשניות איננה תואמת את החלוקה לסוגיות, ובכתבי יד שונים בכלל לא הופיעו המשניות, או שכל המשניות של הפרק באו בתחילתו. לפיכך, הבאנו את המשניות כאן בתוך סוגריים, על פי החלוקה של שיטת "פני המנורה", גם אם בדפוסים באו המשניות במקום אחר.

תורה שבכתב בנויה מדינים וסיפורים – וכפי שאמר רבי יצחק: לא היה צריך להתחיל את התורה ב"בראשית" אלא ב"החודש הזה לכם", ומה טעם פתח בבראשית? משום (תהילים קיא, ו) "כח מעשיו הגיד לעמו" (בראשית א, א וברש"י). גם תורה שבעל פה בנויה מהלכות ואגדות. במשנה באו הלכות התורה שבעל פה, והרמב"ם הראה את היד החזקה כדי לכלול את כל הדינים שהתחדשו עד ימיו, ואחריו באו פוסקים רבים עד ימינו. ואילו האגדות פזורות במדרשי האגדה הרבים, ובספרי המחשבה והדרוש עד ימינו.

התלמוד הבבלי מיוחד בזה שהוא בלול מהכול, ויש בו גם את ההלכות וגם את האגדות. אולם, הלומד המצוי נוטה לעיתים קרובות לראות בתלמוד מבנה אסוציאטיבי, חסר סדר כרונולוגי או לוגי גלוי, ואינו שת ליבו לסדר הנפלא שבו הוא ערוך ולקשר העמוק המקשר בין השמועה ההלכתית לבין עולם האגדה והרעיון.

בשיטת "פני המנורה" נחשוף כיצד כל סוגיה בנויה באופן מתוכנן ומדויק משבעה חלקים (קנים): שני החלקים הראשונים (א–ב) מקבילים ישירות לשני החלקים האחרונים (ו–ז), והם עוסקים במשנה ובפירושה המעשי. לעומתם, שלושת החלקים האמצעיים (ג–ד–ה) יוצרים את לב הסוגיה.

מבנה שבעת חלקי הסוגיה מדמה את תבנית מנורת הזהב שבמקדש. בעבודת המנורה, הכלל ההלכתי קובע כי ששת הנרות החיצוניים צריכים להיות מוסבים ופונים אל עבר הקנה האמצעי – הוא "הנר המערבי". בדומה לכך, הקנים החיצוניים של הסוגיה פונים כולם אל "פני המנורה" – החלק המרכזי שבו שוכנים יסודות המחשבה ועומק האבחון, המעניקים לקצוות ההלכתיים את נשמתם ואת סיבת קיומם.

כדי שלא להותיר תובנה זו בגדר דרשה בלבד, סידרנו את לשון הגמרא כולה על פי החלוקה המבנית הזו. כלומר, בסיס הדברים כתוב בתוך המנורה שבתחילת כל סוגיה. הרחבנו מעט ב"תמצית הסוגיה", ולאחר מכן הבאנו את לשון הגמרא כולה. שיטה זו מקלה מאוד גם על זיכרון הגמרא, וניתן לעבור במהירות על כל הסוגיות במסכת.

איך ללמוד עם "פני המנורה"?

שיטת "פני המנורה" אינה רק סיכום, אלא מפת דרכים לסוגיה. כדי להפיק את המקסימום מהחוברת, מומלץ לעבוד לפי השלבים הבאים:

(א) מבט־על: המנורה כמרכז בקרה

לפני שצוללים לטקסט הארמי, התבוננו בתרשים המנורה שבראש הסוגיה:

הקצוות (א–ב, ו–ז): אלו ה"גוף" של הסוגיה – המשנה ופירושה הישיר.

המרכז (ג–ד–ה): זהו ה"לב" של הסוגיה – כאן נמצאים העקרונות המחשבתיים, האגדות או הדיונים העמוקים שאינם מפרשים את המשנה באופן טכני, אלא מעניקים לה משמעות חדשה.

(ב) קריאת ה"תמצית"

קראו את תמצית הסוגיה המופיעה מתחת למנורה. היא תיתן לכם את ההקשר הלוגי: מה מחבר בין הקצוות למרכז? מהו ה"סיפור" שהגמרא מנסה לספר לנו כאן?

(ג) הלימוד בפנים: זיהוי ה"נרות"

בזמן הלימוד בגוף הגמרא, שימו לב לכותרות המודגשות בצהוב (למשל: [א–ב. הכל מעריכין ונערכין]): כל כותרת כזו מקבילה לקנה במנורה. אם איבדתם את הריכוז, חזרו רגע לתרשים בראש הסוגיה כדי להבין איפה אתם אוחזים במבנה הכללי.

(ד) שיטת ה"תקבולת" (למתקדמים)

לאחר סיום הלימוד, נסו להשוות בין הנרות המקבילים: איך נר א' ונר ב' (תחילת הסוגיה) מתכתבים עם נר ו' ונר ז' (סיום הסוגיה). פעמים רבות תגלו, שמה שהתחיל כשאלה הלכתית בנר א', מקבל פתרון רוחני או עמוק יותר בנרות המאוחרים.

(ה) חזרה ושינון

בזכות המבנה הויזואלי, הזיכרון עובד טוב יותר. נסו לעצום עיניים ולשחזר את שבעת הקנים של הסוגיה. אם אתם זוכרים את "פני המנורה" (הקנה האמצעי), אתם כבר מחזיקים בנשמה של הסוגיה כולה.

פרק ראשון

הכל מעריכין

♦

סוגיות א–ז · ערכין ב. – ז.

סוגיה א

הכל מעריכין

ערכין ב. – ג.

משנה

הַכֹּל מַעֲרִיכִין, וְנֶעֱרָכִין,	נוֹדְרִין וְנִידָּרִין.

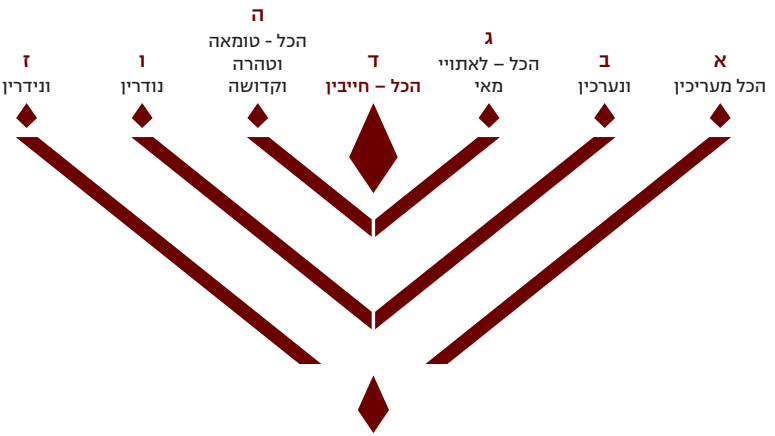

תמצית הסוגיה

דיון וביאור על פתיחת המשנה: "הכל מעריכין ונערכין, נודרים ונידרין".

קנים א'–ב' וקנים ו'–ז' יוצרים מסגרת מעגלית מובהקת המקיפה את הסוגיה כולה, כאשר הפתיחה מציגה את לשון המשנה הראשונה ("הַכֹּל מַעֲרִיכִין, וְנֶעֱרָכִין") והסיום חותם בהמשך אותה משנה ("נוֹדְרִין וְנִידָּרִין").

במרכז הסוגיה, קנים ג' ו–ה' מהווים את המוקדים המורכבים העוסקים בדרשות פסוקים ומחלוקת תנאים בדינים שהכל עושין אותם (מעריכין, נערכין, נודרין, נידרין, סומכין, ממירין) מול דיני טומאה וטהרה וקדושה שחלים על כולם (מטמאין, רואין, כשרים, שוחטין, מעלין), בעוד שקנה ד' מתמקד בשלבי כניסתו ההדרגתית של הקטן לעולם המצוות

החינוכי, ועוסק במה שחייבים לעשות (סוכה, לולב, ציצית, תפילין, ראייה, שופר, מגילה, זימון).

מרכז הסוגיה מבחינה הלכתית מגדיר בדיוק את סרגל ההתפתחות והחבות של היחיד (כגון דרישות הגיל והיכולת בקטן) ומברר את מקורות הדין במצבי גבול. מבחינה רעיונית הוא מעניק עומק ערכי הנוגע לחינוך, לאחריות הבית והמשפחה, לתיקון העולם ולכבוד האדם ולחובתו לממש את ייעודו המוסרי והדתי.

[א–ב. הכל מעריכין ונערכין]

דף
ב

[משנה: הַכֹּל מַעֲרִיכִין, וְנֶעֱרָכִין**].**

[ג. הכל – לאתויי מאי?]

גְּמָ׳. ״הַכֹּל מַעֲרִיכִין״ — לְאֵתוֹיֵי מַאי? לְאֵתוֹיֵי מוּפְלָא סָמוּךְ לְאִישׁ.

״נֶעֱרָכִין״ — לְאֵתוֹיֵי מַאי? לְאֵתוֹיֵי מְנוָּוּל וּמוּכֵּה שְׁחִין. סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא: ״נֶדֶר בְּעֶרְכְּךָ״ כְּתִיב, כֹּל שֶׁיֵּשְׁנוֹ בְּדָמִים — יֶשְׁנוֹ בַּעֲרָכִין, וְכֹל שֶׁאֵינוֹ בְּדָמִים — אֵינוֹ בַּעֲרָכִין. קָא מַשְׁמַע לַן ״נְפָשׁוֹת״, כָּל דְּהוּ.

״נוֹדְרִין״ — לְאֵתוֹיֵי מַאי? נִידָּרִין אִיצְטְרִיךְ לֵיהּ.

״נִידָּרִין״ — לְאֵתוֹיֵי מַאי? אִי לְאֵתוֹיֵי טוּמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס — בְּהֶדְיָא קָתָנֵי לְהוּ! וְאִי לְאֵתוֹיֵי חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן — בְּהֶדְיָא קָתָנֵי לְהוּ! אִי לְאֵתוֹיֵי פָּחוֹת מִבֶּן חוֹדֶשׁ, בְּהֶדְיָא קָתָנֵי לְהוּ! וְאִי לְאֵתוֹיֵי נָכְרִי, בְּהֶדְיָא קָתָנֵי לְהוּ! לְעוֹלָם לְאֵתוֹיֵי פָּחוֹת מִבֶּן חוֹדֶשׁ, וְתָנֵי וַהֲדַר מְפָרֵשׁ.

״הַכֹּל סוֹמְכִין״ — לְאֵתוֹיֵי מַאי? לְאֵתוֹיֵי יוֹרֵשׁ, וּדְלָא כְּרַבִּי יְהוּדָה.

״הַכֹּל מְמִירִין״ — לְאֵתוֹיֵי מַאי? לְאֵתוֹיֵי יוֹרֵשׁ, וּדְלָא כְּרַבִּי יְהוּדָה. דְּתַנְיָא: יוֹרֵשׁ סוֹמֵךְ, יוֹרֵשׁ מֵימֵר. **רַבִּי יְהוּדָה** אוֹמֵר: יוֹרֵשׁ אֵינוֹ סוֹמֵךְ, יוֹרֵשׁ אֵינוֹ מֵימֵר. מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה? ״קָרְבָּנוֹ״ וְלֹא קָרְבַּן אָבִיו, וְיָלִיף תְּחִלַּת הֶקְדֵּשׁ מִסּוֹף הֶקְדֵּשׁ — מָה סוֹף הֶקְדֵּשׁ יוֹרֵשׁ אֵינוֹ סוֹמֵךְ, אַף תְּחִלַּת הֶקְדֵּשׁ יוֹרֵשׁ אֵינוֹ מֵימֵר. וְרַבָּנַן, הָמֵר יָמִיר — לְרַבּוֹת אֶת הַיּוֹרֵשׁ, וְיָלְפִינַן סוֹף הֶקְדֵּשׁ מִתְּחִלַּת הֶקְדֵּשׁ: מָה תְּחִלַּת הֶקְדֵּשׁ — יוֹרֵשׁ מֵימֵר, אַף סוֹף

הֶקְדֵּשׁ — יוֹרֵשׁ סוֹמֵךְ. וְרַבָּנַן, הַאי "קָרְבָּנוֹ" מַאי עָבְדִי לֵיהּ? מִיבְּעֵי לֵיהּ: "קָרְבָּנוֹ" — וְלֹא קָרְבַּן גּוֹי, "קָרְבָּנוֹ" — וְלֹא קָרְבַּן חֲבֵירוֹ, "קָרְבָּנוֹ" — לְרַבּוֹת כָּל בַּעֲלֵי חוֹבְרִין לִסְמִיכָה. וְרַבִּי יְהוּדָה, לְרַבּוֹת כָּל בַּעֲלֵי חוֹבְרִין לִסְמִיכָה לֵית לֵיהּ, וְאִי נָמֵי אִית לֵיהּ, [נב, ב] גּוֹי וַחֲבֵירוֹ מֵחַד קְרָא נָפְקִי, אִיתַּרִי לְהוּ תְּרֵי: חַד "קָרְבָּנוֹ" וְלֹא קָרְבַּן אָבִיו, וְאִידָךְ לְרַבּוֹת כָּל בַּעֲלֵי חוֹבְרִין לִסְמִיכָה. וְרַבִּי יְהוּדָה, הַאי "הָמֵר יָמִיר" מַאי עָבֵיד לֵיהּ? מִיבְּעֵי לֵיהּ לְרַבּוֹת אֶת הָאִשָּׁה, דְּתַנְיָא: לְפִי שֶׁכָּל הָעִנְיָן אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בְּלִשּׁוֹן זָכָר, מַה סּוֹפֵינוּ לְרַבּוֹת אֶת הָאִשָּׁה? תַּלְמוּד לוֹמַר "וְאִם הָמֵר יָמִיר". וְרַבָּנַן? מ"וְאִם", וְרַבִּי יְהוּדָה "וְאִם" לָא דָּרֵישׁ.

[ד. הכל – חייבין]

"הַכֹּל חַיָּיבִין בְּסוּכָּה" — לְאֵיתוֹיֵי מַאי? לְאֵיתוֹיֵי קָטָן שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְאִמּוֹ, דְּתָנַן: קָטָן שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְאִמּוֹ חַיָּיב בְּסוּכָּה.

"הַכֹּל חַיָּיבִין בְּלוּלָב" — לְאֵיתוֹיֵי מַאי? לְאֵיתוֹיֵי קָטָן הַיּוֹדֵעַ לְנַעְנֵעַ, דְּתָנַן: קָטָן הַיּוֹדֵעַ לְנַעְנֵעַ חַיָּיב בְּלוּלָב.

"הַכֹּל חַיָּיבִין בְּצִיצִית" — לְאֵיתוֹיֵי מַאי? לְאֵיתוֹיֵי קָטָן הַיּוֹדֵעַ לְהִתְעַטֵּף, דְּתַנְיָא: קָטָן הַיּוֹדֵעַ לְהִתְעַטֵּף — חַיָּיב בְּצִיצִית.

"הַכֹּל חַיָּיבִין בִּתְפִילִּין" — לְאֵיתוֹיֵי מַאי? לְאֵיתוֹיֵי קָטָן הַיּוֹדֵעַ לִשְׁמוֹר תְּפִלִּין, דְּתַנְיָא: קָטָן הַיּוֹדֵעַ לִשְׁמוֹר תְּפִלִּין — אָבִיו לוֹקֵחַ לוֹ תְּפִלִּין.

"הַכֹּל חַיָּיבִין בִּרְאִיָּיה" — לְאֵיתוֹיֵי מַאי? לְאֵיתוֹיֵי מִי שֶׁחֻצְיוֹ עֶבֶד וְחֻצְיוֹ בֶּן חוֹרִין. וּלְ**רַבִּינָא** דְּאָמַר: מִי שֶׁחֻצְיוֹ עֶבֶד וְחֻצְיוֹ בֶּן חוֹרִין פָּטוּר מִן הָרְאִיָּיה, לְאֵיתוֹיֵי חִיגֵּר בְּיוֹם רִאשׁוֹן וְנִתְפַּשֵּׁט בְּיוֹם שֵׁנִי. הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר: כּוּלָּן תַּשְׁלוּמִין זֶה לָזֶה, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר: כּוּלָּן תַּשְׁלוּמִין לָרִאשׁוֹן — לְאֵיתוֹיֵי מַאי? לְאֵיתוֹיֵי סוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו, וּדְלָא כִּי הַאי תַּנָּא. דְּתַנְיָא, **יוֹחָנָן בֶּן דַּהֲבַאי אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה**: סוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו פָּטוּר מִן הָרְאִיָּיה, שֶׁנֶּאֱמַר: "יִרְאֶה" "יֵרָאֶה", כְּדֶרֶךְ שֶׁבָּא לִרְאוֹת כָּךְ בָּא לֵירָאוֹת, מַה לִּרְאוֹת בִּשְׁתֵּי עֵינָיו — אַף לֵירָאוֹת בִּשְׁתֵּי עֵינָיו. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: לְעוֹלָם לְאֵיתוֹיֵי מִי שֶׁחֻצְיוֹ עֶבֶד וְחֻצְיוֹ בֶּן חוֹרִין, וּדְקָא סַלְקָא לָךְ דְּדָרְבִינָא — לָא סַלְקָא: כָּאן בְּמִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה, כָּאן בְּמִשְׁנָה

אַחֲרוֹנָה. דִּתְנַן: מִי שֶׁחֲצָיוֹ עֶבֶד וְחֲצָיוֹ בֶּן חוֹרִין, עוֹבֵד אֶת רַבּוֹ יוֹם אֶחָד, וְאֶת עַצְמוֹ יוֹם אֶחָד, דִּבְרֵי **בֵּית הִלֵּל**. אָמְרוּ לָהֶם **בֵּית שַׁמַּאי**: תִּיקַּנְתֶּם אֶת רַבּוֹ, וְאֶת עַצְמוֹ לֹא תִּיקַּנְתֶּם? לִישָׁא שִׁפְחָה אֵינוֹ יָכוֹל, בַּת חוֹרִין אֵינוֹ יָכוֹל, יִבָּטֵל? וַהֲלֹא לֹא נִבְרָא הָעוֹלָם אֶלָּא לִפְרִיָה וּרְבִיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תֹהוּ בְרָאָהּ לָשֶׁבֶת יְצָרָהּ"! אֶלָּא, מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם, כּוֹפִין אֶת רַבּוֹ וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ בֶּן חוֹרִין, וְכוֹתֵב שְׁטָר עַל חֲצִי דָּמָיו, וְחָזְרוּ בֵּית הִלֵּל לְהוֹרוֹת כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי.

"הַכֹּל חַיָּבִין בִּתְקִיעַת שׁוֹפָר" — לְאֵיתוֹיֵי מַאי? לְאֵיתוֹיֵי קָטָן שֶׁהִגִּיעַ לְחִינּוּךְ, דִּתְנַן: אֵין מְעַכְּבִין אֶת הַקָּטָן מִלְּתָקוֹעַ בְּיוֹם טוֹב.

"הַכֹּל חַיָּבִין בְּמִקְרָא מְגִילָּה", "הַכֹּל כְּשֵׁרִין לִקְרוֹת אֶת הַמְּגִילָּה" — לְאֵיתוֹיֵי [ג, א] מַאי? לְאֵתוֹיֵי נָשִׁים, וְכִדְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, דְּאָמַר **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי**: נָשִׁים חַיָּבוֹת בְּמִקְרָא מְגִילָּה, שֶׁאַף הֵן הָיוּ בְּאוֹתוֹ הַנֵּס. דף **ג**

"הַכֹּל חַיָּבִין בְּזִימּוּן" — לְאֵתוֹיֵי מַאי? לְאֵתוֹיֵי נָשִׁים וַעֲבָדִים, דְּתַנְיָא: נָשִׁים מְזַמְּנוֹת לְעַצְמָן, וַעֲבָדִים מְזַמְּנִין לְעַצְמָן.

"הַכֹּל מִצְטָרְפִין לְזִימּוּן" — לְאֵתוֹיֵי מַאי? לְאֵתוֹיֵי קָטָן הַיּוֹדֵעַ לְמִי מְבָרְכִין, דְּאָמַר **רַב נַחְמָן**: יוֹדֵעַ לְמִי מְבָרְכִין — מְזַמְּנִין עָלָיו.

[ה. הכל – טומאה וטהרה וקדושה]

"הַכֹּל מִטַּמְּאִין בְּזִיבָה" — לְאֵתוֹיֵי מַאי? לְאֵתוֹיֵי תִּינוֹק בֶּן יוֹמוֹ, דְּתַנְיָא: "אִישׁ" — מָה תַּלְמוּד לוֹמַר "אִישׁ אִישׁ"? לְרַבּוֹת תִּינוֹק בֶּן יוֹם אֶחָד שֶׁמְּטַמֵּא בְּזִיבָה, דִּבְרֵי **רַבִּי יְהוּדָה**. **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה** אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "וְהַזָּב אֶת זוֹבוֹ לַזָּכָר וְלַנְּקֵבָה", "לַזָּכָר" — כֹּל שֶׁהוּא זָכָר, בֵּין קָטָן בֵּין גָּדוֹל, "לַנְּקֵבָה" — כֹּל שֶׁהִיא נְקֵבָה, בֵּין קְטַנָּה בֵּין גְּדוֹלָה. אִם כֵּן, מָה תַּלְמוּד לוֹמַר "אִישׁ אִישׁ"? דִּבְּרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם.

"הַכֹּל מִטַּמְּאִין בְּטֻמְאַת מֵת" — לְאֵתוֹיֵי מַאי? לְאֵתוֹיֵי קָטָן; סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא: "אִישׁ אֲשֶׁר יִטְמָא וְלֹא יִתְחַטָּא" — "אִישׁ" אִין, קָטָן לָא, קָא מַשְׁמַע לַן: "וְעַל הַנְּפָשׁוֹת אֲשֶׁר הָיוּ שָׁם". אֶלָּא, "אִישׁ" לְמַעוֹטֵי מַאי? לְמַעוֹטֵי קָטָן מִכָּרֵת.

"הַכֹּל מִטַּמְּאִין בִּנְגָעִים" — לְאֵתוֹיֵי מַאי? לְאֵתוֹיֵי קָטָן. סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא: "אִישׁ צָרוּעַ" כְּתִיב — אִישׁ אִין, קָטָן לָא, קָא מַשְׁמַע לַן. וְאֵימָא הָכִי נָמֵי! אָדָם "כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ", מִכָּל מָקוֹם. וְאֶלָּא "אִישׁ" לְמָה לִי? לְכִדְתַנְיָא: "אִישׁ" — אֵין לִי אֶלָּא אִישׁ, אִשָּׁה מִנַּיִן? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "וְהַצָּרוּעַ" — הֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם. אִם כֵּן, מָה תַּלְמוּד לוֹמַר "אִישׁ"? לָעִנְיָן שֶׁל מַטָּה — אִישׁ פּוֹרֵעַ וּפוֹרֵם, וְאֵין הָאִשָּׁה פּוֹרַעַת וּפוֹרֶמֶת.

"הַכֹּל רוֹאִין אֶת הַנְּגָעִים", "הַכֹּל כְּשֵׁרִין לִרְאוֹת אֶת הַנְּגָעִים" — לְאֵתוֹיֵי מַאי? לְאֵתוֹיֵי שֶׁאֵינוֹ בָּקִי בָּהֶן וּבִשְׁמוֹתֵיהֶן. וְהָאָמַר מַר: אֵינוֹ בָּקִי בָּהֶן וּבִשְׁמוֹתֵיהֶן — אֵינוֹ רוֹאֶה אֶת הַנְּגָעִים! אָמַר **רָבִינָא**: לָא קַשְׁיָא, הָא דְּמַסְבְּרִי לֵיהּ וְסָבַר, הָא דְּמַסְבְּרִי לֵיהּ וְלָא סָבַר.

"הַכֹּל כְּשֵׁרִין לְקַדֵּשׁ" — לְאֵתוֹיֵי מַאי? לְרַבִּי יְהוּדָה לְאֵתוֹיֵי קָטָן, וּלְרַבָּנַן לְאֵתוֹיֵי אִשָּׁה. דִּתְנַן: הַכֹּל כְּשֵׁרִין לְקַדֵּשׁ, חוּץ מֵחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן; **רַבִּי יְהוּדָה** מַכְשִׁיר בְּקָטָן, וּפוֹסֵל בְּאִשָּׁה וּבְאַנְדְּרוֹגִינוֹס.

"הַכֹּל כְּשֵׁירִין לְהַזּוֹת" — לְאֵתוֹיֵי מַאי? לְאֵתוֹיֵי עָרֵל, וְכִדְרַבִּי אֶלְעָזָר, דְּאָמַר **רַבִּי אֶלְעָזָר**: עָרֵל שֶׁהִזָּה — הַזָּאָתוֹ כְּשֵׁרָה.

"הַכֹּל שׁוֹחֲטִין" — לְאֵתוֹיֵי מַאי? חָדָא לְאֵתוֹיֵי כּוּתִי, וַחֲדָא לְאֵתוֹיֵי יִשְׂרָאֵל מְשׁוּמָּד.

"הַכֹּל מַעֲלִין לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל" — לְאֵתוֹיֵי מַאי? [ג,ב] לְאֵתוֹיֵי עֲבָדִים, וּלְמַאן דְּתָנֵי עֲבָדִים בְּהֶדְיָא, לְאֵתוֹיֵי מַאי? לְאֵתוֹיֵי מִנָּוֶה הַיָּפָה לְנָוֶה הָרָעָה, "וְאֵין הַכֹּל מוֹצִיאִין" — לְאֵתוֹיֵי עֶבֶד שֶׁבָּרַח מֵחוּצָה לָאָרֶץ לָאָרֶץ.

"הַכֹּל מַעֲלִין לִירוּשָׁלַיִם" — לְאֵתוֹיֵי מִנָּוֶה הַיָּפָה לְנָוֶה הָרָעָה, "וְאֵין הַכֹּל מוֹצִיאִין" — לְאֵתוֹיֵי מַאי? לְאֵתוֹיֵי מִנָּוֶה הָרָעָה לְנָוֶה הַיָּפָה.

[ו–ז. נודרין ונידרין]

[משנה: נוֹדְרִין וְנִידָּרִין].

סוגיה ב

מי מעריכין

ערכין ג: – ד.

משנה

הַכֹּל ... כֹּהֲנִים, לֵוִים וְיִשְׂרְאֵלִים,	נָשִׁים וַעֲבָדִים.

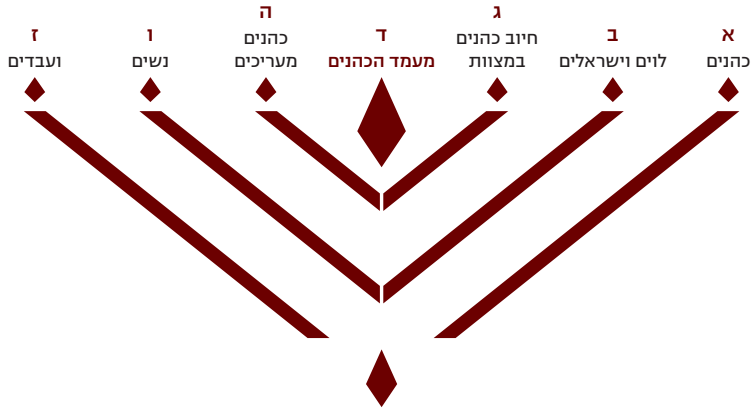

תמצית הסוגיה

גדרי חיובם וייחודם של כהנים במצוות ובדין הערכין, תוך בירור השאלה אם מעמדו המקדשי, עבודתו או דיניו הייחודיים של הכהן מוציאים אותו מן הכלל או קובעים לו גדר מיוחד.

בחלק החיצוני של הסוגיה, שלישיית המעמדות המרכזית בישראל "כהנים, לויים וישראלים" עומדים מול "נשים ועבדים".

בקנה ג' עוסקת הגמרא בחיוב כהנים, לויים וישראלים במצוות האישיות והזמניות (סוכה, ציצית ותפילין) ודוחה סברות לפטור הכהן, ובקנה ה' עוסקת הגמרא ב"הכל מעריכין, כהנים לויים וישראלים" ומבררת כיצד חל דין ההערכה על הכהן (מול שקלים ובן בוכרי, פדיון הבן ו"והעמידו לפני הכהן"). קנה ד' מרחיב את הבירור מן המצוות האישיות אל מעמדו הציבורי, העבודתי והמקדשי של הכהן (תקיעת שופר ויובל, מקרא מגילה וביטול עבודה, זימון באכילת קודשים וצירוף

כהן עם זר), ומכינה את המעבר הישיר אל בירור גדרו של הכהן ב"הכל מעריכין".

מרכז הסוגיה מוסיף לכלל הסוגיה את העומק שבהצגת כלל ישראל והכהן בתוכו מול מכלול החיובים והדינים: הוא מראה כיצד ייחודו של הכהן (בעבודתו, בבגדיו ובמעמדו) אינו מבטל את שותפותו בכלל ובדין הערכין.

[א–ב. כהנים, לויים וישראלים]

[משנה: כֹּהֲנִים, לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים].

[ג. כהנים, לויים וישראלים]

הַכֹּל חַיָּיבִין בְּסוּפָה, כֹּהֲנִים לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים. פְּשִׁיטָא! אִי הָנֵי לָא מִחַיְּיבִי, מַאן מִיחַיְּיבִי? כֹּהֲנִים אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא: הוֹאִיל וּכְתִיב "בַּסֻּכּוֹת תֵּשְׁבוּ", וְאָמַר מָר "תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים" כְּעֵין תָּדוּרוּ, מָה דִּירָה — אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ, אַף סוּכָּה — אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ, וְהָנֵי כֹּהֲנִים הוֹאִיל וּבְנֵי עֲבוֹדָה נִינְהוּ — לָא לִיחַיְּיבוּ. קָא מַשְׁמַע לַן: נְהִי דְּפָטִירִי בְּשַׁעַת עֲבוֹדָה, בְּלֹא שְׁעַת עֲבוֹדָה חַיְּיבֵי מִיחַיְּיבִי, מִידֵּי דְּהָוָה אַהוֹלְכֵי דְּרָכִים, דְּאָמַר מָר: הוֹלְכֵי דְּרָכִים בַּיּוֹם פְּטוּרִין מִן הַסּוּכָּה בַּיּוֹם, וְחַיָּיבִים בַּלַּיְלָה.

הַכֹּל חַיָּיבִין בְּצִיצִית, כֹּהֲנִים לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים. פְּשִׁיטָא! כֹּהֲנִים אִיצְטְרִיךְ לֵיהּ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא: הוֹאִיל וּכְתִיב "לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז... גְּדִלִים תַּעֲשֶׂה לָךְ", מַאן דְּלָא אִישְׁתְּרִי כְּלְאַיִם לְגַבֵּיהּ בִּלְבִישָׁה הוּא דְּמִחַיַּיב בְּמִצְוַת צִיצִית, וְהָנֵי כֹּהֲנִים, הוֹאִיל וְאִישְׁתְּרִי כְּלְאַיִם לְגַבַּיְיהוּ, לָא לִחַיְּיבוּ. קָא מַשְׁמַע לַן: נְהִי דְּאִישְׁתְּרִי בְּעִידָּן עֲבוֹדָה, בְּלָא עִידָּן עֲבוֹדָה לָא אִישְׁתְּרִי.

הַכֹּל חַיָּיבִין בִּתְפִילִּין, כֹּהֲנִים לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים. פְּשִׁיטָא! כֹּהֲנִים אִיצְטְרִיךְ לֵיהּ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא: הוֹאִיל וּכְתִיב "וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ", כָּל דְּאִיתֵיהּ בְּמִצְוָה דָּיֵד אִיתֵיהּ בְּמִצְוָה דְּרֹאשׁ. וְהָנֵי כֹּהֲנִים, הוֹאִיל וְלֵיתַנְהוּ בְּמִצְוָה דָּיֵד, דִּכְתִיב "יִלְבַּשׁ עַל בְּשָׂרוֹ", שֶׁלֹּא יְהֵא דָּבָר חוֹצֵץ בֵּינוֹ וּבֵין בְּשָׂרוֹ, אֵימָא בְּמִצְוָה דְּרֹאשׁ נָמֵי לָא לִיחַיְּיבוּ.

קָא מַשְׁמַע לַן דְּלָא מְעַכְּבִי אַהֲדָדֵי, כְּדִתְנַן: תְּפִלָּה שֶׁל יָד אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת שֶׁל רֹאשׁ, וְשֶׁל רֹאשׁ אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת שֶׁל יָד. וּמַאי שְׁנָא דְּיָד, דִּכְתִיב ״יִלְבַּשׁ עַל בְּשָׂרוֹ״? רֹאשׁ נָמֵי, כְּתִיב ״וְשַׂמְתָּ הַמִּצְנֶפֶת עַל רֹאשׁוֹ״! תָּנָא: שְׁעָרוֹ הָיָה נִרְאֶה בֵּין צִיץ לְמִצְנֶפֶת, שֶׁשָּׁם מַנִּיחַ תְּפִילִּין.

[ד. מעמד הכהנים]

הַכֹּל חַיָּיבִין בִּתְקִיעַת שׁוֹפָר, כֹּהֲנִים לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים. פְּשִׁיטָא! כֹּהֲנִים אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא: הוֹאִיל וּכְתִיב ״יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם״, מַאן דְּלֵיתֵיהּ אֶלָּא בִּתְקִיעָה דְּחַד יוֹמָא חַיָּיב. וְהָנֵי כֹּהֲנִים, הוֹאִיל וְאִיתַּנְהוּ בִּתְקִיעָה כּוּלַּיהּ שַׁתָּא, דִּכְתִיב: ״וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצְרוֹת עַל עֹלֹתֵיכֶם״, אֵימָא לָא לִיחַיְּיבוּ. מִי דָּמֵי? הָתָם חֲצוֹצְרוֹת, הָכָא שׁוֹפָר! אִיצְטְרִיךְ. סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא, הוֹאִיל וּתְנַן: שָׁוֶה הַיּוֹבֵל לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה לַתְּקִיעָה וְלַבְּרָכוֹת, דְּאִיתֵיהּ בְּמִצְוַת יוֹבֵל — אִיתֵיהּ בְּמִצְוַת רֹאשׁ הַשָּׁנָה, דְּלֵיתֵיהּ בְּמִצְוַת יוֹבֵל — לֵיתֵיהּ בְּמִצְוַת רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְהָנֵי כָּהֲנֵי הוֹאִיל וְלֵיתַנְהוּ בְּמִצְוַת דְּיוֹבֵל, דְּתָנַן: כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם מוֹכְרִין לְעוֹלָם [ד,א] וְגוֹאֲלִין לְעוֹלָם, אֵימָא בְּמִצְוַת רֹאשׁ הַשָּׁנָה נָמֵי לָא לִיחַיְּיבוּ, קָמַשְׁמַע לַן: נְהִי דְּלֵיתַנְהוּ בְּהַשְׁמָטַת קַרְקַע בְּהַשְׁמָטַת כְּסָפִים — בְּשִׁילּוּחַ עֲבָדִים מִיהָא אִיתַּנְהוּ.

דף
ד

הַכֹּל חַיָּיבִים בְּמִקְרָא מְגִילָּה, כֹּהֲנִים לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים. פְּשִׁיטָא! לָא צְרִיכָא לִיבַּטֵּיל עֲבוֹדָתָם, וְכִדְרַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, דְּאָמַר **רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל**: כֹּהֲנִים בַּעֲבוֹדָתָם, וּלְוִיִּם בְּדוּכָנָן, וְיִשְׂרְאֵל בְּמַעֲמָדָן — מְבַטְּלִין עֲבוֹדָתָם וּבָאִין לִשְׁמוֹעַ מִקְרָא מְגִילָּה.

הַכֹּל חַיָּיבִין בִּזְימּוּן, כֹּהֲנִים לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים. פְּשִׁיטָא! לָא צְרִיכָא, דְּקָאָכְלִי קָדָשִׁים. סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא: ״וְאָכְלוּ אוֹתָם אֲשֶׁר כֻּפַּר בָּהֶם״ אָמַר רַחֲמָנָא, וְהָא כַּפָּרָה הִיא. קָא מַשְׁמַע לַן, ״וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ״ אָמַר רַחֲמָנָא, וְהָא אִיתַּנְהוּ.

הַכֹּל מִצְטָרְפִין לְזִימּוּן, כֹּהֲנִים לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים. פְּשִׁיטָא! לָא צְרִיכָא, דְּקָאָכְלִי כֹּהֲנִים תְּרוּמָה אוֹ קָדָשִׁים, וְזָר קָאָכֵיל חוּלִּין. סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא: הוֹאִיל וְאִי בָּעֵי זָר לְמֵיכַל בַּהֲדֵי כֹּהֵן לָא מָצֵי אָכֵיל, אֵימָא לָא

לִיצְטָרֵף, קָא מַשְׁמַע לַן: נְהִי דְּזָר בַּהֲדֵי כֹּהֵן לָא מָצֵי אָכֵיל, כֹּהֵן בַּהֲדֵי זָר מָצֵי אָכֵיל.

[ה. הכל מעריכין]

הַכֹּל מַעֲרִיכִין, כֹּהֲנִים לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים. פְּשִׁיטָא! אָמַר **רָבָא**: לֹא נִצְרְכָא אֶלָּא לְבֶן בּוּכְרִי, דְּתָנָן: אָמַר **רַבִּי יְהוּדָה, הֵעִיד בֶּן בּוּכְרִי בְּיַבְנֶה**: כָּל כֹּהֵן שֶׁשּׁוֹקֵל אֵינוֹ חוֹטֵא. אָמַר לוֹ **רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי**: לֹא בֶן, אֶלָּא כָּל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ שׁוֹקֵל חוֹטֵא, אֶלָּא שֶׁהַכֹּהֲנִים דּוֹרְשִׁין מִקְרָא זֶה לְעַצְמָן: "וְכָל מִנְחַת כֹּהֵן כָּלִיל תִּהְיֶה לֹא תֵאָכֵל". הוֹאִיל וְעוֹמֶר וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם וְלֶחֶם הַפָּנִים שֶׁלָּנוּ הֵם, הֵיאַךְ הֵם נֶאֱכָלִין? וּלְבֶן בּוּכְרִי נָמֵי, כֵּיוָן דְּלַכַּתְּחִילָּה לָא מִיחַיְּיבִי לְאֵיתוֹיֵי, כִּי מַיְיתֵי נָמֵי — חוֹטֵא הוּא, דְּקָא מְעַיֵּיל חוּלִּין לָעֲזָרָה! דְּמַיְיתֵי לְהוּ וּמָסַר לַצִּבּוּר. סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא: הוֹאִיל וּכְתִיב "וְכָל עֶרְבָּךְ יִהְיֶה בְּשֶׂקֶל הַקֹּדֶשׁ", כָּל דְּאִיתֵיהּ בִּשְׂקָלִים — אִיתֵיהּ בַּעֲרָכִין, וְהָנֵי כֹּהֲנִים, הוֹאִיל וְלֵיתַנְהוּ בִּשְׂקָלִים — לֵיתַנְהוּ בַּעֲרָכִין, קָא מַשְׁמַע לַן. אֲמַר לֵיהּ **אַבָּיֵי**: הַאי "וְכָל עֶרְבָּךְ", לְכָל עֲרָכִין שֶׁאַתָּה מַעֲרִיךְ לֹא יְהוּ פְּחוּתִין מִסֶּלַע הוּא דַּאֲתָא!

אֶלָּא אָמַר **אַבָּיֵי**: אִיצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא: הוֹאִיל וּכְתִיב "וּפִדּוּיָו מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה בְּעֶרְכְּךָ", כָּל דְּאִיתֵיהּ בְּפִדְיוֹן הַבֵּן — אִיתֵיהּ בַּעֲרָכִין, וְהָנֵי כֹּהֲנִים הוֹאִיל וְלֵיתַנְהוּ בְּפִדְיוֹן הַבֵּן — לֵיתַנְהוּ בַּעֲרָכִין, קָא מַשְׁמַע לַן. אֲמַר לֵיהּ **רָבָא**: אֶלָּא מֵעַתָּה, גַּבֵּי אֵיל אָשָׁם, דִּכְתִיב: "וְאֶת אֲשָׁמוֹ יָבִיא לַה' אַיִל תָּמִים מִן הַצֹּאן בְּעֶרְכְּךָ", הָכִי נָמֵי דְּכָל דְּאִיתֵיהּ בַּעֲרָכִין אִיתֵיהּ בְּאֵיל הָאָשָׁם, טוּמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס דְּלֵיתַנְהוּ בַּעֲרָכִין לֵיתַנְהוּ בְּאֵיל הָאָשָׁם?

אֶלָּא אָמַר **רָבָא**, וְאִיתֵּימָא **רַב אָשֵׁי**: אִיצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא, הוֹאִיל וּכְתִיב "וְהֶעֱמִידוֹ לִפְנֵי הַכֹּהֵן", וְלֹא כֹּהֵן לִפְנֵי כֹּהֵן, קָא מַשְׁמַע לַן.

[ו–ז. נשים ועבדים]

[משנה: נָשִׁים וַעֲבָדִים].

סוגיה ג

מי מעריכין ונערכין

ערכין ד. – ה.

משנה

הַכֹּל ... — טוּמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס, נוֹדְרִין וְנִידָּרִין וּמַעֲרִיכִין, אֲבָל לֹא נֶעֱרָכִין, שֶׁאֵינוֹ נֶעֱרָךְ אֶלָּא הַזָּכָר וַדַּאי וּנְקֵבָה וַדָּאִית.	חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן נִידָּרִין וְנֶעֱרָכִין, אֲבָל לֹא נוֹדְרִין וְלֹא מַעֲרִיכִין, מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶם דַּעַת.

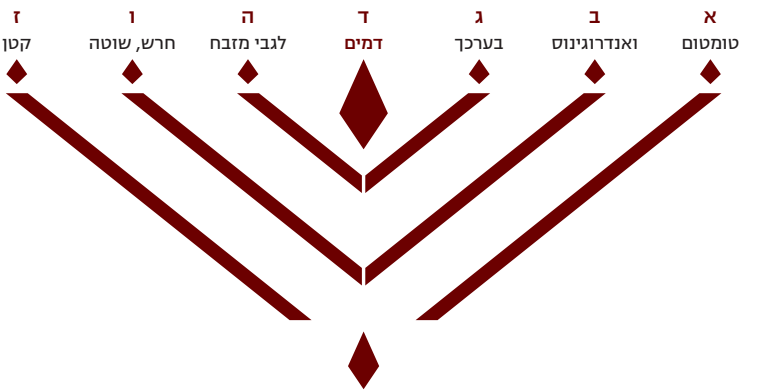

תמצית הסוגיה

גבולותיהם של דיני ערכין ודמים, והאופן שבו התורה מבחינה בין ערך קבוע לפי גיל ומין, שווי "בכבודו" או כפי שוויו, והשפעת הדעת, המגדר והניסוח "לגבי מזבח" על תוקף ההתחייבות.

מתוך עיסוק זה בגבולות החיוב וההגדרה, המסגרת החיצונית של הסוגיה יוצרת תקבולת הפוכה בין פתיחת המשנה על טומטום ואנדרוגינוס בקנים א'–ב' לבין סגירת המשנה על חרש, שוטה וקטן בקנים ו'–ז'. בקנים א'–ב' הפעלים מתהפכים כך שהם נודרין, נידרין ומעריכין אך לא נערכין מפני שאין נערך אלא זכר ודאי ונקבה ודאית, ואילו בקנים ו'–ז' הם נידרין ונערכין אך לא נודרין ולא מעריכין מפני

שאין בהם דעת; בכך עובר המוקד מן החיסרון הגופני־הגדרתי שבספק זכר או נקבה אל החיסרון הנפשי־שכלי שבהיעדר הדעת.

בעוד שקנה ג׳ מברר את דיני הערך מתוך דרשות הפסוקים והסוגיה, קנה ה׳ מציב שלוש בעיות ממוקדות של ״לגבי מזבח״ — דמי ראשי, ערכי עלי, והקדיש שדה אחוזה — שבהן נבחן המתח שבין הדין המיוחד לבין פדיון או חיוב כלפי המזבח, וכולן נותרות בתיקו. בין ג׳ לה׳ עומד קנה ד׳ כחוליה מקשרת כפולה: הוא מעביר את המהלך מערכין אל דמים מתוך ״והיה ערכך״, מבאר ש״דמים״ הם ״נידון בכבודו״ ומערער על סימטריה פשוטה בינו לבין ערכין מתוך ברייתת ראש עבד, חמור ופרה, ומכניס את סוגיות האברים, קדושת הגוף וקדושת דמים המוליכות ישירות לבעיות שבקנה ה׳.

[א–ב. טומטום ואנדרוגינוס]

[משנה: טוּמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס, נוֹדְרִין וְנִידָּרִין וּמַעֲרִיכִין, אֲבָל לֹא נֶעֱרָכִין, שֶׁאֵינוֹ נֶעֱרָךְ אֶלָּא הַזָּכָר וַדַּאי וּנְקֵבָה וַדַּאית].

[ג. בערכך]

״נֶעֱרָכִין״ — לְאֵתוֹיֵי מְנוּוָל וּמוּכֶּה שְׁחִין.

מְנָא הָנֵי מִילֵּי? דְּתָנוּ רַבָּנַן: ״בְּעֶרְכְּךָ״ — לְהָבִיא עֵרֶךְ סָתוּם. דָּבָר אַחֵר: ״בְּעֶרְכְּךָ״ — עֵרֶךְ כּוּלּוֹ הוּא נוֹתֵן, וְלֹא עֵרֶךְ אֵבָרִים. יָכוֹל שֶׁאֲנִי מוֹצִיא אַף דָּבָר שֶׁהַנְּשָׁמָה תְּלוּיָה בּוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר ״נְפָשׁוֹת״, נְפָשׁוֹת — וְלֹא הַמֵּת. אוֹצִיא אֶת הַמֵּת, וְלֹא אוֹצִיא אֶת הַגּוֹסֵס? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״וְהֶעֱמִיד... וְהֶעֱרִיךְ״ — כֹּל שֶׁיְּשִׁנּוֹ בְּהַעֲמָדָה, יְשִׁנּוֹ בְּהַעֲרָכָה, וְכֹל שֶׁאֵינוֹ בְּהַעֲמָדָה, אֵינוֹ בְּהַעֲרָכָה. דָּבָר אַחֵר: ״נְפָשׁוֹת״, אֵין לִי אֶלָּא אֶחָד שֶׁהֶעֱרִיךְ אֶחָד, אֶחָד שֶׁהֶעֱרִיךְ מֵאָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר ״נְפָשׁוֹת״. דָּבָר אַחֵר: ״נְפָשׁוֹת״, [ד, ב] אֵין לִי אֶלָּא אִישׁ שֶׁהֶעֱרִיךְ בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה, אִשָּׁה שֶׁהֶעֱרִיכָה אִישׁ, אִשָּׁה שֶׁהֶעֱרִיכָה אִשָּׁה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר ״נְפָשׁוֹת״. דָּבָר אַחֵר: ״נְפָשׁוֹת״ — לְרַבּוֹת מְנוּוָל וּמוּכֶּה שְׁחִין. שָׁיְכוֹל ״נֶדֶר בְּעֶרְכְּךָ״: כֹּל שֶׁיְּשִׁנּוֹ בְּדָמִים — יְשִׁנּוֹ בַּעֲרָכִין, וְכֹל שֶׁאֵינוֹ בְּדָמִים — אֵינוֹ בַּעֲרָכִין, תַּלְמוּד לוֹמַר ״נְפָשׁוֹת״. ״וְהָיָה עֶרְכְּךָ״ — לְרַבּוֹת טוּמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס לְדָמִים,

שֶׁיָּכוֹל: נֶדֶר ״בְּעֶרְכְּךָ״ — כֹּל שֶׁיֵּשְׁנוֹ בַּעֲרָכִין יֶשְׁנוֹ בְּדָמִים, וְכֹל שֶׁאֵינוֹ בַּעֲרָכִין אֵינוֹ בְּדָמִים, תַּלְמוּד לוֹמַר: ״וְהָיָה עֶרְכְּךָ״. ״הַזָּכָר״ — זָכָר, וְלֹא טוּמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס. יָכוֹל לֹא יְהוּ בְּעֶרֶךְ אִישׁ, אֲבָל יִהְיוּ בְּעֶרֶךְ אִשָּׁה? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר... וְאִם נְקֵבָה הִיא״ — זָכָר וַדַּאי, נְקֵבָה וַדָּאִית, וְלֹא טוּמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס.

אָמַר מָר: ״בְּעֶרְכְּךָ״ — לְרַבּוֹת עֶרֶךְ סָתוּם. מַאי עֶרֶךְ סָתוּם? דְּתַנְיָא: הָאוֹמֵר ״עֶרֶךְ סָתוּם עָלַי״ נוֹתֵן כַּפָּחוֹת שֶׁבָּעֲרָכִין, וְכַמָּה פָּחוֹת שֶׁבָּעֲרָכִין? שְׁלֹשֶׁת שְׁקָלִים. וְאֵימָא חֲמִשִּׁים! תָּפַשְׂתָּה מְרוּבֶּה — לֹא תָּפַשְׂתָּה, תָּפַשְׂתָּה מוּעָט — תָּפַשְׂתָּה. וְאֵימָא שֶׁקֶל, דִּכְתִיב: ״וְכָל עֶרְכְּךָ יִהְיֶה בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ״! הָהוּא בְּהֶשֵּׂג יָד הוּא דִּכְתִיב. וְאֶלָּא קָרָא לְמָה לִי? אָמַר **רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ**: לוֹמַר שֶׁאֵינוֹ נִידּוֹן בְּהֶשֵּׂג יָד. מַאי טַעְמָא? כִּמְפָרֵשׁ דָּמֵי. אִיפָּא דְּאָמְרִי, אָמַר **רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ**: נִידּוֹן בְּהֶשֵּׂג יָד. פְּשִׁיטָא! מַהוּ דְּתֵימָא כִּמְפָרֵשׁ דָּמֵי, קָמַשְׁמַע לַן.

דָּבָר אַחֵר: ״בְּעֶרְכְּךָ״ — עֶרֶךְ כּוּלּוֹ הוּא נוֹתֵן, וְאֵינוֹ נוֹתֵן עֶרֶךְ דְּמֵי אֵבָרִים. וְהָא אַפֵּיקְתֵּיהּ לְעֶרֶךְ סְתָם? קְרִי בֵּיהּ ״עֶרֶךְ״ ״בְּעֶרְכְּךָ״. יָכוֹל שֶׁאֲנִי מוֹצִיא דָּבָר שֶׁהַנְּשָׁמָה תְּלוּיָה בּוֹ, תַּלְמוּד לוֹמַר: ״נְפָשׁוֹת״, ״נְפָשׁוֹת״ — וְלֹא אֶת הַמֵּת. וְהָא אַפֵּיקְתֵּיהּ! קְרִי בֵּיהּ ״נֶפֶשׁ״, ״נְפָשׁוֹת״. אוֹצִיא אֶת הַמֵּת, וְלֹא אוֹצִיא אֶת הַגּוֹסֵס? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״וְהָעֲמִיד וְהֶעֱרִיךְ״. אִי הָכִי, מֵת נָמֵי תִּיפּוֹק לִי מִ״וְהֶעֱמִיד וְהֶעֱרִיךְ״? הָכִי נָמֵי! וְאֶלָּא, ״נֶפֶשׁ״ ״נְפָשׁוֹת״ לְמָה לִי? כִּדְבָעֵינַן לְמֵימַר קַמַּן.

דָּבָר אַחֵר, ״נְפָשׁוֹת״ — אֵין לִי אֶלָּא אֶחָד שֶׁהֶעֱרִיךְ אֶחָד, אֶחָד שֶׁהֶעֱרִיךְ מֵאָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר ״נְפָשׁוֹת״.

דָּבָר אַחֵר, ״נְפָשׁוֹת״ — אֵין לִי אֶלָּא אִישׁ שֶׁהֶעֱרִיךְ, בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה, אִשָּׁה שֶׁהֶעֱרִיכָה אִישׁ, וְאִשָּׁה שֶׁהֶעֱרִיכָה אִשָּׁה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״נְפָשׁוֹת״.

דָּבָר אַחֵר: ״נְפָשׁוֹת״ — לְהָבִיא מְנוּוָּל וּמוּבֶּה שְׁחִין. וְהָא אַפֵּיקְתֵּיהּ לְהָנָךְ! הָנָךְ לָא צְרִיכִי קְרָא, מַאי טַעְמָא? כִּי שָׁקוּל הוּא, וְיָבוֹאוּ כּוּלָּם כִּי אִיצְטְרִיךְ קְרָא, לִמְנוּוָּל וּמוּבֶּה שְׁחִין הוּא דְּאִצְטְרִיךְ.

[ד. דמים]

וְהָיָה עֶרְכְּךָ — לְרַבּוֹת טוּמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס לְדָמִים. דָּמִים לְמָה לִי קְרָא? לֹא יְהֵא אֶלָּא דְּמֵי דִּיקְלָא, אִילּוּ אָמַר "דְּמֵי דִּיקְלָא" מִי לָא יָהֵיב? אָמַר **רָבָא**: לוֹמַר שֶׁנִּידּוֹן בִּכְבוֹדוֹ. סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא: "נֶדֶר בְּעֶרְכְּךָ" כְּתִיב, כֹּל שֶׁיֶּשְׁנוֹ בַּעֲרָכִין — נִידּוֹן בִּכְבוֹדוֹ, וְכֹל שֶׁאֵינוֹ בַּעֲרָכִין — אֵינוֹ נִידּוֹן בִּכְבוֹדוֹ. אָמַר לֵיהּ **אַבָּיֵי**: וּדְלָא אִיתֵיהּ בַּעֲרָכִין, מִי נִידּוֹן בִּכְבוֹדוֹ? וְהָתַנְיָא: "רֹאשׁ עֶבֶד זֶה הֶקְדֵּשׁ" הוּא וְהֶקְדֵּשׁ שׁוּתָּפִין בּוֹ, "רֹאשׁ עֶבֶד מָכוּר לְךָ" מְשַׁמְּנִין בֵּינֵיהֶם, "רֹאשׁ חֲמוֹר זֶה הֶקְדֵּשׁ" הוּא וְהֶקְדֵּשׁ שׁוּתָּפִין בּוֹ, "רֹאשׁ חֲמוֹר מָכוּר לָךְ" מְשַׁמְּנִין בֵּינֵיהֶם. "רֹאשׁ פָּרָה מָכוּר לְךָ" — לֹא מָכַר אֶלָּא רֹאשָׁהּ שֶׁל פָּרָה. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִילּוּ: "רֹאשׁ פָּרָה הֶקְדֵּשׁ" אֵין לַהֶקְדֵּשׁ אֶלָּא רֹאשָׁהּ. וְאָמַר **רַב פָּפָּא**: דְּהָא מִזְדַּבַּן רֵישָׁא דְּתוֹרָא בְּבֵי טַבָּחָא. וְהָא חֲמוֹר וּפָרָה לֵיתַנְהוּ בַּעֲרָכִין, וְאֵין נִידּוֹן בִּכְבוֹדוֹ! וְלִיטַעְמֵיהּ, תִּיקְשֵׁי לְךָ עֶבֶד, דְּאִיתֵיהּ בַּעֲרָכִין, וְאֵין נִידּוֹן בִּכְבוֹדוֹ!

אֶלָּא לָא קַשְׁיָא: הָא בְּקָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ, הָא בְּקָדְשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת. בְּמַאי אוֹקֵימְתַּהּ, בְּקָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ? אֵימָא סֵיפָא: וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִילּוּ אָמַר "רֹאשׁ פָּרָה זוֹ הֶקְדֵּשׁ" — אֵין לַהֶקְדֵּשׁ אֶלָּא רֹאשָׁהּ. אַמַּאי? תִּפְשׁוֹט קְדוּשָּׁה בְּכוּלָּהּ! מִי לָא תַּנְיָא: הָאוֹמֵר [ה, א] "רַגְלָהּ שֶׁל זוֹ עוֹלָה" — יָכוֹל תְּהֵא כּוּלָּהּ עוֹלָה? תַּלְמוּד לוֹמַר "כֹּל אֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ לַה' יִהְיֶה קֹּדֶשׁ" — מִמֶּנּוּ קוֹדֶשׁ וְלֹא כּוּלָּהּ קוֹדֶשׁ. יָכוֹל תֵּצֵא לְחוּלִּין? תַּלְמוּד לוֹמַר: "יִהְיֶה" — בַּהֲוָיָתָהּ תְּהֵא. הָא כֵּיצַד? תִּמְכֹּר לְצוֹרְכֵי עוֹלוֹת, וְדָמֶיהָ חוּלִּין, חוּץ מִדְּמֵי אוֹתוֹ אֵבֶר שֶׁבָּהּ, דִּבְרֵי **רַבִּי מֵאִיר**. **רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן** אוֹמְרִים: מִנַּיִן לָאוֹמֵר "רַגְלָהּ שֶׁל זוֹ עוֹלָה", שֶׁכּוּלָּהּ עוֹלָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "כֹּל אֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ לַה' יִהְיֶה קֹּדֶשׁ", לְרַבּוֹת אֶת כּוּלָּהּ. וַאֲפִילּוּ לְמַאן דְּאָמַר אֵין כּוּלָּהּ עוֹלָה, הָנֵי מִילֵּי דְּאַקְדֵּישׁ דָּבָר שֶׁאֵין הַנִּשְׁמָה תְּלוּיָה בּוֹ, אֲבָל דָּבָר שֶׁהַנִּשְׁמָה תְּלוּיָה בּוֹ — קָדְשָׁה כּוּלָּהּ.

אֶלָּא, לָא קַשְׁיָא: הָא בְּקִדּוּשַׁת הַגּוּף, הָא בִּקְדוּשַׁת דָּמִים. וְהָא מָר הוּא דְּאָמַר: מַקְדִּישׁ זָכָר לְדָמָיו — קָדוֹשׁ קְדוּשַׁת הַגּוּף! לָא קַשְׁיָא: הָא דְּאַקְדֵּישׁ כּוּלָּהּ, הָא דְּאַקְדֵּישׁ חַד אֵבֶר. חַד אֵבֶר נָמֵי אִיבְּעוֹיֵי אִיבַּעְיָא לַן, דְּבָעֵי **רַבָּה**: הִקְדִּישׁ אֵבֶר לְדָמָיו, מַהוּ? כִּי אִיבְּעִי לַן בְּתָם, הָכָא בְּבַעַל מוּם, דּוּמְיָא דַּחֲמוֹר. בַּעַל מוּם נָמֵי אִיבְּעוֹיֵי אִיבַּעְיָא לַן, דְּבָעֵי **רַבָּה**: "דְּמֵי

דף
ה

רֹאשִׁי לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ" מַהוּ? כִּי אִבַּעְיָא לָן מִקַּמֵּי דְּאֶשְׁמְעַהּ לְהָא מַתְנִיתָא, הַשְׁתָּא דְּשַׁמְעַהּ הָא מַתְנִיתָא — לָא מִיבַּעְיָא לַן.

[ה. בעיות לגבי מזבח]

גּוּפָא, בָּעֵי **רַבָּה**: "דְּמֵי רֹאשִׁי לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ" מַהוּ? נִידּוֹן בִּכְבוֹדוֹ, אוֹ אֵינוֹ נִידּוֹן בִּכְבוֹדוֹ? לָא אַשְׁכְּחַן בְּדָמִים דְּאֵינוֹ נִידּוֹן בִּכְבוֹדוֹ, אוֹ דִלְמָא לָא אַשְׁכְּחַן לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ דְּנִידּוֹן בִּכְבוֹדוֹ? תֵּיקוּ.

בָּעֵי **רָבָא**: "עֶרְכִּי עָלַי לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ" מַהוּ? נִידּוֹן בְּהֶשֵּׂג יָד, אוֹ אֵין נִידּוֹן בְּהֶשֵּׂג יָד? לָא אַשְׁכְּחַן בַּעֲרָכִין דְּאֵין נִידּוֹן בְּהֶשֵּׂג יָד, אוֹ דִלְמָא לָא אַשְׁכְּחַן לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ דְּמִיפְּרִיק אֶלָּא בְּשָׁוְויוֹ? תֵּיקוּ.

בָּעֵי **רַב אָשֵׁי**: הִקְדִּישׁ שְׂדֵה אֲחוּזָּה לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ, מַהוּ? מִי אָמְרִינַן: לָא אַשְׁכְּחַן שְׂדֵה אֲחוּזָּה דְּמִיפָּרְקָא אֶלָּא "בֵּית זֶרַע חוֹמֶר שְׂעוֹרִים בַּחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף", אוֹ דִלְמָא לָא אַשְׁכְּחַן לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ דְּמִיפְּרִיק אֶלָּא בְּשָׁוְויוֹ? תֵּיקוּ.

[ו–ז. חרש, שוטה וקטן]

[משנה: חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן נִידָּרִין וְנֶעֱרָכִין, אֲבָל לֹא נוֹדְרִין וְלֹא מַעֲרִיכִין, מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶם דַּעַת**]**.

סוגיה ד

פחות מבן חודש

ערכין ה.

משנה

פָּחוֹת מִבֶּן חֹדֶשׁ נִידָּר	אֲבָל לֹא נֶעֱרָךְ.

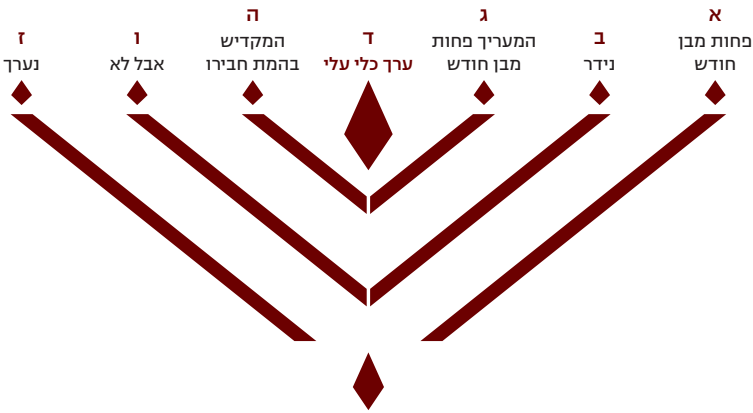

תמצית הסוגיה

כאשר אין אפשרות הלכתית ליצור ערך או הקדש ישיר, והפער שבין כוונת האדם הפנימית להתחייב בדמים לבין הניסוח המילולי שבו בחר להשתמש.

המסגרת החיצונית של הסוגיה (קנה א׳–ב׳ מול ו׳–ז׳) מבוססת על המשנה לגבי תינוק שטרם מלאו לו שלושים יום: ״פחות מבן חודש נידר, אבל לא נערך״.

במרכז הסוגיה מתפתחת תקבולת רעיונית בין קנה ג׳ לקנה ה׳. קנה ג׳ מציג את היסוד העקרוני במעריך פחות מבן חודש: לפי רבי מאיר ״אין אדם מוציא דבריו לבטלה״, ולכן הדיבור מומר להתחייבות בדמים, בעוד חכמים סוברים שאדם מוציא דבריו לבטלה והדיבור בטל. קנה ה׳ מעביר עיקרון זה למקרה מורכב של שינוי בבעלות – ״המקדיש בהמת חבירו״, ומחדש שגם שם סובר רבי מאיר שהאדם מתכוון לדמים. קנה ד׳ משמש כחוליית מעבר הכרחית ביניהם; באמצעות מקרה של ״ערך

כלי״ הוא מוכיח ששיטת רבי מאיר אינה גזרה נקודתית אלא סברה כללית בדיבור, ומבחין בין טעות שכיחה בלשון לבין כוונה ברורה להתחייב בדמים כאשר החפץ כלל אינו בר־ערך.

מרכז הסוגיה (ג׳–ד׳–ה׳) תורם לכלל הדיון נדבך הלכתי ורעיוני מעמיק: מבחינה הלכתית, הוא מגדיר את המשקל הקריטי של מילת היחס ״עָלַי״ כגורם המכריע ליצירת שעבוד אישי בדמים (כפי שמסכם רב אשי), ומבחינה רעיונית, הוא מעמיד תפיסה משפטית המעדיפה לשקם את כוונת המדבר ולתת תוקף למעשיו על פני ביטול הדיבור בשל טעות ניסוחית.

[א–ב. פחות מבן חודש נידר]

[משנה: פָּחוֹת מִבֶּן חֹדֶשׁ נִידָּר].

[ג. המעריך פחות מבן חודש]

גְּמָ׳. תָּנוּ רַבָּנַן: הַמַּעֲרִיךְ פָּחוֹת מִבֶּן חֹדֶשׁ, **רַבִּי מֵאִיר** אוֹמֵר: נוֹתֵן דָּמָיו, **וַחֲכָמִים** אוֹמְרִים: לֹא אָמַר כְּלוּם. בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי? רַבִּי מֵאִיר סָבַר: אֵין אָדָם מוֹצִיא דְּבָרָיו לְבַטָּלָה, יוֹדֵעַ שֶׁאֵין עֲרָכִין לְפָחוֹת מִבֶּן חֹדֶשׁ, וְגָמַר וְאָמַר לְשֵׁם דָּמִים; וְרַבָּנַן סָבְרִי: אָדָם מוֹצִיא דְּבָרָיו לְבַטָּלָה.

[ד. ערך כלי עלי]

כְּמַאן אָזְלָא הָא דְּאָמַר **רַב גִּידֵּל אָמַר רַב**: הָאוֹמֵר ״עֵרֶךְ כְּלִי עָלַי״ נוֹתֵן דָּמִים — כְּרַבִּי מֵאִיר. פְּשִׁיטָא דִּכְרַבִּי מֵאִיר אַתְיָא! מַהוּ דְּתֵימָא, אֲפִילּוּ כְּרַבָּנַן, הָתָם הוּא דְּטָעֵי, סָבַר: כִּי הֵיכִי דְּאִיכָּא עֲרָכִין לְבֶן חוֹדֶשׁ, אִיכָּא נָמֵי לְפָחוֹת מִבֶּן חוֹדֶשׁ. אֲבָל הָכָא דְּלֵיכָּא לְמִיטְעֵי, וַדַּאי אָדָם יוֹדֵעַ שֶׁאֵין עֵרֶךְ לִכְלִי, וְגָמַר וְאָמַר לְשֵׁם דָּמִים, קָמַשְׁמַע לַן.

[ה, ב] וּלְרַבִּי מֵאִיר לְמַאי אִיצְטְרִיךְ? מַהוּ דְּתֵימָא: טַעְמָא דְּרַבִּי מֵאִיר הָתָם, דְּגָזַר פָּחוֹת מִבֶּן חוֹדֶשׁ אַפּוּ בֶּן חוֹדֶשׁ, אֲבָל הָכָא דְּלֵיכָּא לְמִיגְזַר — אֵימָא לָא. קָא מַשְׁמַע לַן: טַעְמָא דְּרַבִּי מֵאִיר דְּאֵין אָדָם מוֹצִיא דְּבָרָיו לְבַטָּלָה, לָא שְׁנָא הָכָא וְלָא שְׁנָא הָכָא.

[ה. המקדיש בהמת חבירו]

כְּמַאן אָזְלָא הָא דְּאָמַר **רַבָּה בַּר יוֹסֵף אָמַר רַב**, וְאָמְרִי לַהּ אָמַר **רַב יִיבָא בַּר יוֹסֵי אָמַר רַב**: הַמַּקְדִּישׁ בְּהֶמַת חֲבֵירוֹ נוֹתֵן דָּמֶיהָ? כְּמַאן — כְּרַבִּי מֵאִיר. הָא אַמְרַהּ רַב חֲדָא זִימְנָא, דְּאָמַר רַב גִּידֵּל אָמַר רַב: הָאוֹמֵר ״עֵרֶךְ כְּלִי עָלַי״ נוֹתֵן דָּמָיו! מַהוּ דְּתֵימָא הָתָם הוּא דְּיוֹדֵעַ שֶׁאֵין עֵרֶךְ לִכְלִי, וְגָמַר וְאָמַר לְשֵׁם דָּמִים. אֲבָל בְּהֵמָה, דְּבַת מִיקְדַּשׁ הִיא, אֵיפָא לְמֵימַר דְּהָכִי קָאָמַר: אִי אָמֵינָא לֵיהּ לְמַרַּהּ מְזַבֵּין לַהּ נִיהֲלִי, תִּיקְדּוֹשׁ לַהּ מֵהַשְׁתָּא וְאַקְרְבַהּ, אֲבָל דְּמֵי לָא קָאָמַר, קָא מַשְׁמַע לַן.

אָמַר **רַב אָשֵׁי**: וְהוּא דְּאָמַר ״עָלַי״, אֲבָל אָמַר ״הֲרֵי זוֹ״ — לֹא.

[ו–ז. אבל לא נערך]

[משנה: אֲבָל לֹא נָעֵרְךְ].

סוגיה ה

נכרי

ערכין ה. – ו.

משנה

נָכְרִי – **רַבִּי מֵאִיר** אוֹמֵר: נָעֳרָךְ, אֲבָל לֹא מַעֲרִיךְ. **רַבִּי יְהוּדָה** אוֹמֵר: מַעֲרִיךְ, אֲבָל לֹא נָעֳרָךְ.	וְזֶה וָזֶה מוֹדִים שֶׁנּוֹדְרִין וְנִידָּרִין.

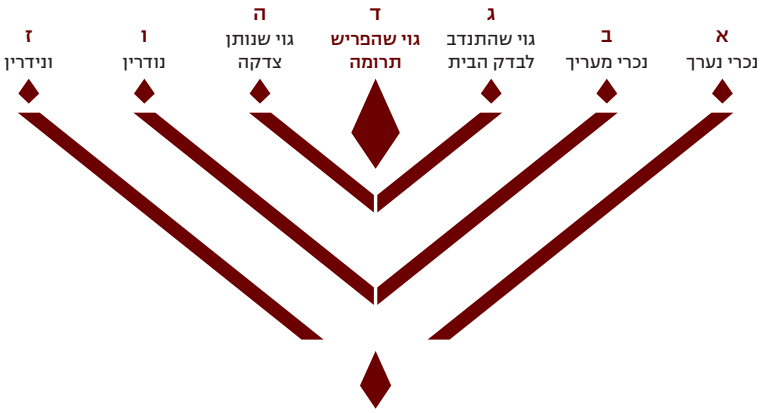

תמצית הסוגיה

מעורבותם של גויים בתחומי הקודש, ההקדש, הנדרים והנדבות.

בתחילת המשנה (קנים א׳–ב׳) נדונים דיני הערכין ונחלקו תנאים אם נכרי יכול להעריך או להיערך, מחלוקת המשקפת את גבולות הזיקה לבית המקדש. סיום המשנה (קנים ו׳–ז׳) הוא: ״זה וזה מודים שנודרין ונידרין״.

מרכז הסוגיה יורד אל המציאות המעשית והיומיומית של קבלת נדבות ושימוש בהן. מצידו האחד (קנה ג׳) עומדת השאלה האם מקבלים נדבה מגוי לבדק הבית, ומצידו השני (קנה ה׳) נדונים דיני שינוי הנדבה ותרומות הגוי לבית הכנסת, כולל הכלל ש״עד שלא נשתקע שם בעליה אסור לשנותה, משנשתקע שם בעליה מותר לשנותה״. קנה ד׳ מוסיף נדבך פנימי ודק בדמות דין ״גוי שהפריש תרומה״ והקורה שכתוב עליה

שם, המלמד על החשש שמא כוונתו הייתה פנימית וטהורה ("לשמים") ודורש בדיקה עדינה וגניזה.

במרכז הסוגיה מתבררת השתלבות חפצי הגויים בקודש הישראלי, והכוונה שיכולה להיות כוונה לשם שמים.

[א–ב. נכרי נערך ומעריך]

[משנה: נָכְרִי — **רַבִּי מֵאִיר** אוֹמֵר: נֶעֱרָךְ, אֲבָל לֹא מַעֲרִיךְ. **רַבִּי יְהוּדָה** אוֹמֵר: מַעֲרִיךְ, אֲבָל לֹא נֶעֱרָךְ. וְזֶה וָזֶה מוֹדִים שֶׁנּוֹדְרִין וְנִידָּרִין].

גְּמָ׳. תָּנוּ רַבָּנַן: בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מַעֲרִיכִין וְאֵין הַגּוֹיִם מַעֲרִיכִין. יָכוֹל לֹא יְהוּ נֶעֱרָכִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אִישׁ", דִּבְרֵי **רַבִּי מֵאִיר**. אָמַר **רַבִּי מֵאִיר**: וְכִי מֵאַחַר שֶׁמִּקְרָא אֶחָד מְרַבֶּה וּמִקְרָא אֶחָד מְמַעֵט, מִפְּנֵי מָה אֲנִי אוֹמֵר נֶעֱרָךְ וְלֹא מַעֲרִיךְ? מִפְּנֵי שֶׁרִיבְּה הַכָּתוּב בַּנֶּעֱרָכִין יוֹתֵר מִבַּמַּעֲרִיכִין, שֶׁהֲרֵי חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן נֶעֱרָךְ, אֲבָל לֹא מַעֲרִיכִין. **רַבִּי יְהוּדָה** אוֹמֵר: בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נֶעֱרָכִין וְאֵין הַגּוֹיִם נֶעֱרָכִין; יָכוֹל לֹא יְהוּ מַעֲרִיכִין? תַּלְמוּד לוֹמַר "אִישׁ". אָמַר **רַבִּי יְהוּדָה**: וְכִי מֵאַחַר שֶׁמִּקְרָא אֶחָד מְרַבֶּה וּמִקְרָא אֶחָד מְמַעֵט, מִפְּנֵי מָה אֲנִי אוֹמֵר נָכְרִי מַעֲרִיךְ וְלֹא נֶעֱרָךְ? מִפְּנֵי שֶׁרִיבְּה הַכָּתוּב בַּמַּעֲרִיכִין יוֹתֵר מִבַּנֶּעֱרָכִין, שֶׁהֲרֵי טוּמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס מַעֲרִיכִין אֲבָל לֹא נֶעֱרָכִין.

אָמַר **רָבָא**: הִלְכְתֵיהּ דְּרַבִּי מֵאִיר מִסְתַּבְּרָא, טַעְמֵיהּ לָא מִסְתַּבְּרָא, טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה מִסְתַּבְּרָא, הִלְכְתֵיהּ לָא מִסְתַּבְּרָא. הִלְכְתֵיהּ דְּרַבִּי מֵאִיר מִסְתַּבְּרָא, דִּכְתִיב: "לֹא לָכֶם וָלָנוּ לִבְנוֹת אֶת בֵּית אֱלֹהֵינוּ", טַעְמֵיהּ לָא מִסְתַּבְּרָא, דְּקָא מַיְיתֵי לֵיהּ מֵחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן, שָׁאנֵי חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן דְּלָאו בְּנֵי דֵּעָה נִינְהוּ. טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה מִסְתַּבְּרָא, דְּקָא מַיְיתֵי לֵיהּ מִטּוּמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס, דְּאַף עַל גַּב דִּבְנֵי דֵּעָה נִינְהוּ מַעֲטִינְהוּ רַחֲמָנָא. הִלְכְתֵיהּ לָא מִסְתַּבְּרָא, דִּכְתִיב: "לֹא לָכֶם וָלָנוּ לִבְנוֹת אֶת בֵּית אֱלֹהֵינוּ".

וְרַבִּי יְהוּדָה, הַאי "לָא לָכֶם וְלָנוּ" מַאי עָבֵיד לֵיהּ? אָמַר **רַב חִסְדָּא אָמַר אַבִּימִי**: וְעֶרְכּוֹ נִגְנָז. אֶלָּא מֵעַתָּה, לֹא יִמְעֲלוּ בּוֹ, דִּתְנַן: חָמֵשׁ חַטָּאוֹת הַמֵּתוֹת, וּמָעוֹת הַהוֹלְכוֹת לְיָם הַמֶּלַח — לֹא נֶהֱנִין וְלֹא מוֹעֲלִין! אַלְמָה

תַּנְיָא גַּבֵּי קָדְשֵׁי גוֹיִם: בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים — בְּקָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ, אֲבָל בְּקָדְשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת מוֹעֲלִין בָּהֶן?!

אֶלָּא אָמַר **רָבָא**: מִשּׁוּם רִפְיוֹן יָדַיִם הוּא, דִּכְתִיב: "וַיְהִי עַם הָאָרֶץ מְרַפִּין יְדֵי עַם יְהוּדָה וּמְבַהֲלִים אוֹתָם לִבְנוֹת".

[ג. גוי שהתנדב לבדק הבית]

דף **1**

[ו, א] תָּנָא חֲדָא: גּוֹי שֶׁהִתְנַדֵּב נְדָבָה לְבֶדֶק הַבַּיִת מְקַבְּלִים הֵימֶנּוּ, וְתַנְיָא אִידַּךְ: אֵין מְקַבְּלִין! אָמַר **רַבִּי אִילָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**: לָא קַשְׁיָא, הָא — בַּתְּחִילָּה, הָא — בַּסּוֹף. דְּאָמַר **רַבִּי אַסִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**: בִּתְחִילָּה, אֲפִילּוּ מַיִם וּמֶלַח אֵין מְקַבְּלִין מֵהֶם. בַּסּוֹף, דָּבָר הַמְסוּיָּם אֵין מְקַבְּלִין, דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְסוּיָּם מְקַבְּלִין.

הֵיכִי דָּמֵי דָּבָר הַמְסוּיָּם? אָמַר **רַב יוֹסֵף**: כְּגוֹן אַמָּה כָּלְיָא עוֹרֵב.

מֵתִיב **רַב יוֹסֵף**: "וְאִיגֶּרֶת אֶל אָסָף שׁוֹמֵר הַפַּרְדֵּס אֲשֶׁר לַמֶּלֶךְ וְגוֹ'". אֲמַר לֵיהּ **אַבַּיֵי**: שָׁאנֵי מַלְכוּתָא דְּלָא הָדְרָא בֵּיהּ, דְּאָמַר **שְׁמוּאֵל**: אִי אָמַר מַלְכוּתָא "עָקְרָנָא טוּרֵי", עָקַר טוּרֵי וְלָא הָדַר בֵּיהּ.

[ד. גוי שהפריש תרומה]

אָמַר **רַב יְהוּדָה אָמַר רַב**: גּוֹי שֶׁהִפְרִישׁ תְּרוּמָה מִכְּרִיוֹ, בּוֹדְקִין אוֹתוֹ, אִי בְּדַעַת יִשְׂרָאֵל הִפְרִישָׁהּ — תִּינָּתֵן לַכֹּהֵן, וְאִם לָאו — טְעוּנָה גְּנִיזָה, חָיְישִׁינַן שֶׁמָּא בְּלִבּוֹ לַשָּׁמַיִם.

מֵיתִיבִי: גּוֹי שֶׁהִתְנַדֵּב קוֹרָה, וְשָׁם כָּתוּב עָלֶיהָ — בּוֹדְקִין אוֹתוֹ, אִם אָמַר: "בְּדַעַת יִשְׂרָאֵל הִפְרַשְׁתִּיהָ" — יָגוֹד וְיִשְׁתַּמֵּשׁ בַּמּוֹתָר, וְאִם לָאו — טְעוּנָה גְּנִיזָה, חָיְישִׁינַן שֶׁמָּא בְּלִבּוֹ לַשָּׁמַיִם. טַעְמָא דְּשָׁם כָּתוּב עָלֶיהָ, דְּכָעֲיָא גְּנִיזָה; הָא אֵין שָׁם כָּתוּב עָלֶיהָ — לָא כָּעֲיָא גְּנִיזָה! הוּא הַדִּין דְּאַף עַל גַּב דְּאֵין שָׁם כָּתוּב עָלֶיהָ נָמֵי כָּעֲיָא גְּנִיזָה, וְהָא קָא מַשְׁמַע לַן, דְּאַף עַל גַּב דְּשָׁם כָּתוּב עָלֶיהָ, יָגוֹד וְיִשְׁתַּמֵּשׁ בַּמּוֹתָר, דְּשָׁם שָׁלֹא בְּמְקוֹמוֹ לָאו קָדוֹשׁ. דִּתְנַן: הָיָה כָּתוּב עַל יְדוֹת הַכֵּלִים וְעַל כַּרְעֵי הַמִּטָּה — הֲרֵי זֶה יָגוֹד וְיִגְנוֹז.

[ה. שינוי בצדקה של ישראל וגוי]

אָמַר **רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבָהוּ**: הָאוֹמֵר "סֶלַע זוֹ לִצְדָקָה" — מוּתָּר לְשַׁנּוֹתָהּ. סְבוּר מִינַּהּ: לְעַצְמוֹ — אִין, לְאַחֵר — לָא. אִיתְּמַר: אָמַר **רַב אַמֵּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**: בֵּין לְעַצְמוֹ בֵּין לְאַחֵר.

אָמַר **רַבִּי זְעִירָא**: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא דְּאָמַר "עָלַי", אֲבָל אָמַר "הֲרֵי זוֹ" — בְּעֵינַן בָּעֵי לְמֵיתְבַהּ.

מַתְקִיף לַהּ **רָבָא**: אַדְּרַבָּה, אֵיפְכָא מִיסְתַּבְּרָא — אָמַר "זוֹ" מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ, כִּי הֵיכִי דְּלִיחַיֵּיב בְּאַחֲרָיוּתַהּ, אֲבָל אָמַר "עָלַי" — לָא! אֶלָּא, לָא שָׁנָא.

תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרָבָא: נָזֵד צְדָקָה, וְאֵין הֶקְדֵּשׁ צְדָקָה. מַאי קָאָמַר? לָא נָזֵד וְלָא הֶקְדֵּשׁ צְדָקָה! אֶלָּא לָאו הָכִי קָאָמַר: צְדָקָה הֲרֵי הִיא בְּבַל תְּאַחֵר, וְאֵינָהּ כְּהֶקְדֵּשׁ, דְּאִילּוּ הֶקְדֵּשׁ אֲסִיר לְאִשְׁתַּמּוֹשֵׁי בֵּיהּ, וְאִילּוּ צְדָקָה שְׁרֵי לְאִשְׁתַּמּוֹשֵׁי בֵּיהּ.

אָמַר **רַב כָּהֲנָא**: אַמְרִיתָא לִשְׁמַעְתָּא קַמֵּיהּ דְּ**רַב זְבִיד מִנְּהַרְדְּעָא**, אָמַר: אַתּוּן הָכִי מַתְנִיתוּ לַהּ, אֲנַן הָכִי מַתְנֵינַן לַהּ — אָמַר **רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ אָמַר רַב**: הָאוֹמֵר "סֶלַע זוֹ לִצְדָקָה" מוּתָּר לְשַׁנּוֹתָהּ, בֵּין לְעַצְמוֹ בֵּין לְאַחֵר, בֵּין אָמַר "עָלַי" בֵּין אָמַר "הֲרֵי זוֹ".

תָּנוּ רַבָּנָן: "סֶלַע זוֹ לִצְדָקָה" — עַד שֶׁלֹּא בָּאתָה לְיַד גַּבַּאי, מוּתָּר לְשַׁנּוֹתָהּ; מִשֶּׁבָּאתָה לְיַד גַּבַּאי, אָסוּר לְשַׁנּוֹתָהּ. [ו, ב] אִינִי? וְהָא **רַבִּי יַנַּאי** יָזֵיף וּפָרַע! שָׁאנֵי רַבִּי יַנַּאי, דְּנִיחָא לְהוּ לַעֲנִיִּים דְּכַמָּה דְּמִשַּׁהֵי מְעַשֵּׂה וּמַיְיתֵי לְהוּ.

תָּנוּ רַבָּנָן: יִשְׂרָאֵל שֶׁהִתְנַדֵּב מְנוֹרָה אוֹ גֵּר לְבֵית הַכְּנֶסֶת — אָסוּר לְשַׁנּוֹתָהּ. סָבַר **רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא** לְמֵימַר: לָא שָׁנָא לִדְבַר הָרְשׁוּת וְלָא שָׁנָא לִדְבַר מִצְוָה. אָמַר לֵיהּ **רַב אַמֵּי**: הָכִי אָמַר **רַבִּי יוֹחָנָן** — לֹא שָׁנוּ אֶלָּא לִדְבַר הָרְשׁוּת, אֲבָל לִדְבַר מִצְוָה מוּתָּר לְשַׁנּוֹתָהּ. מִדְּאָמַר **רַבִּי אַסִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**: גּוֹי שֶׁהִתְנַדֵּב מְנוֹרָה אוֹ גֵּר לְבֵית הַכְּנֶסֶת, עַד שֶׁלֹּא נִשְׁתַּקַּע שֵׁם בְּעָלֶיהָ — אָסוּר לְשַׁנּוֹתָהּ, מִשֶּׁנִּשְׁתַּקַּע שֵׁם בְּעָלֶיהָ — מוּתָּר לְשַׁנּוֹתָהּ. לְמַאי? אִילֵימָא לִדְבַר הָרְשׁוּת, מַאי אִירְיָא גּוֹי? אֲפִילּוּ יִשְׂרָאֵל נָמֵי! אֶלָּא לִדְבַר מִצְוָה, וְטַעְמָא דְּגּוֹי הוּא דְּפָעֵי, אֲבָל יִשְׂרָאֵל דְּלָא פָּעֵי — שַׁפִּיר דָּמֵי.

שַׁעֲזֶרַק טַיְיעָא אִינַּדַּב שְׁרָגָא לְבֵי כְּנִישְׁתָּא דְּ**רַב יְהוּדָה**, שַׁנְיֵיהּ **רַחֲבָא** וְאִיקְּפֵד **רָבָא**. אִיכָּא דְּאָמְרִי: שַׁנְיֵיהּ **רָבָא** וְאִיקְּפֵד **רַחֲבָא**, וְאִיכָּא דְּאָמְרִי: שַׁנְיֵיהּ **חַזָּנֵי דְּפוּמְבְּדִיתָא**, וְאִיקְּפֵד **רַחֲבָא** וְאִיקְּפֵד **רַבָּה**. מַאן דְּשַׁנְיֵיהּ סָבַר דְּלָא שְׁכִיחַ, וּמַאן דְּאִיקְּפֵד סָבַר זְמְנִין דְּמִקְרֵי וְאָתֵי.

[ו–ז. נודרין ומעריכין]

[משנה: וְזֶה וָזֶה מוֹדִים שֶׁנּוֹדְרִין וְנִידָּרִין].

סוגיה ו

הגוסס והיוצא ליהרג

ערכין ו: – ז.

משנה

הַגּוֹסֵס וְהַיּוֹצֵא לֵיהָרֵג — לֹא נִידָּד וְלֹא נֶעֱרָךְ. **רַבִּי חֲנִינָא בֶּן עֲקַבְיָא** אוֹמֵר: נֶעֱרָךְ, מִפְּנֵי שֶׁדָּמָיו קְצוּבִין.	**רַבִּי יוֹסֵי** אוֹמֵר: נוֹדֵר וּמַעֲרִיךְ וּמַקְדִּישׁ, וְאִם הִזִּיק — חַיָּיב.

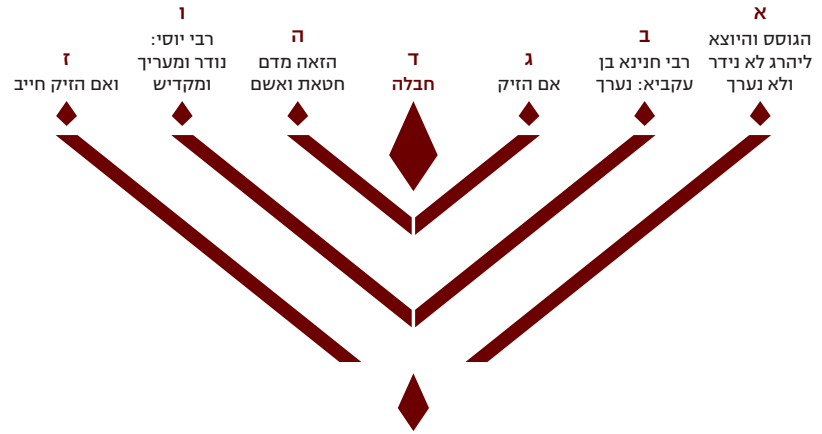

תמצית הסוגיה

מעמדו ההלכתי, הממוני והרוחני של אדם שעומד על סף מותו – הגוסס והיוצא ליהרג.

החלקים הפותחים והחתומים של הסוגיה (קנים א'–ב' מול ו'–ז') מציגים את המחלוקת היסודית בין תנא קמא לרבי יוסי בשאלה זו ממש. בעוד שתנא קמא סובר שיוצא ליהרג אינו נערך, אינו נידר ופטור מתשלומי נזיקין, רבי יוסי חולק ופוסק שהוא נודר, מערין, מקדיש ואם הזיק – חייב בתשלומין.

במרכז הסוגיה, הגמרא מפתחת מבנה מקביל: קנה ג' דן במחלוקת בנזיקין ומברר האם היא תלויה בדיני מלווה, וסעיף ה' מציג הקבלה

מושלמת בדיני כפרה והזאת דמים שבה נשאלת שאלה דומה על גבולות הזכאות של הנידון. קנה ד' מוסיף את שאלת החבלה ההדדית ואת שיטת רבי שמעון בן אלעזר לפיה הנידון פטור משום "שלא ניתן לחזרת עמדת בית דין".

[א–ב. הגוסס והיוצא ליהרג]

[משנה: הַגּוֹסֵס וְהַיּוֹצֵא לֵיהָרֵג — לֹא נִידָּר וְלֹא נֶעֱרָךְ. **רַבִּי חֲנִינָא בֶּן עֲקַבְיָא** אוֹמֵר: נֶעֱרָךְ, מִפְּנֵי שֶׁדָּמָיו קְצוּבִין**].**

גְּמָ׳. בִּשְׁלָמָא גּוֹסֵס לֹא נִידָּר — דְּלָאו בַּר דָּמִים הוּא, וְלֹא נֶעֱרָךְ — דְּלָאו בַּר הַעֲמָדָה וְהַעֲרָכָה הוּא, אֶלָּא יוֹצֵא לֵיהָרֵג, בִּשְׁלָמָא לֹא נִידָּר — דְּלָאו בַּר דָּמִים הוּא, אֶלָּא לֹא נֶעֱרָךְ אַמַּאי לָא? דְּתַנְיָא: מִנַּיִן הַיּוֹצֵא לֵיהָרֵג וְאָמַר "עֶרְכִּי עָלַי", שֶׁלֹּא אָמַר כְּלוּם? תַּלְמוּד לוֹמַר: "כָּל חֵרֶם לֹא יִפָּדֶה". יָכוֹל אֲפִילּוּ קוֹדֶם שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "מִן הָאָדָם", וְלֹא כָּל הָאָדָם.

וּלְ**רַבִּי חֲנִינָא בֶּן עֲקַבְיָא**, דְּאָמַר נֶעֱרָךְ מִפְּנֵי שֶׁדָּמָיו קְצוּבִין, הַאי "כָּל חֵרֶם" מַאי עָבֵיד לֵיהּ? לְכִדְתַנְיָא, **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה** אוֹמֵר: לְפִי שֶׁמָּצִינוּ לַמּוּמָתִים בִּידֵי שָׁמַיִם שֶׁנּוֹתְנִין מָמוֹן וּמִתְכַּפֵּר לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר "אִם כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו", יָכוֹל אַף בִּידֵי אָדָם כֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר "כָּל חֵרֶם לֹא יִפָּדֶה". אֵין לִי אֶלָּא מִיתוֹת חֲמוּרוֹת, שֶׁלֹּא נִיתְּנָה שִׁגְגָתָן לְכַפָּרָה, מִיתוֹת קַלּוֹת, שֶׁנִּיתְּנָה שִׁגְגָתָן לְכַפָּרָה, מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "כָּל חֵרֶם".

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: נוֹדֵר וּמַעֲרִיךְ כּוּ׳.

[ג. אם הזיק ביוצא ליהרג]

וְתַנָּא קַמָּא מִי קָאָמַר דְּלָא?

אֶלָּא, בְּנוֹדֵר וּמַעֲרִיךְ וּמְקַדִּישׁ — כּוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי, כִּי פְּלִיגִי — בְּאִם הִזִּיק. תַּנָּא קַמָּא סָבַר: אִם הִזִּיק — אֵינוֹ חַיָּיב בְּתַשְׁלוּמִין, וְרַבִּי יוֹסֵי סָבַר: אִם הִזִּיק — חַיָּיב בְּתַשְׁלוּמִין.

בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי? אָמַר **רַב יוֹסֵף**: בְּמִלְוָה עַל פֶּה גּוֹבֶה מִן הַיּוֹרְשִׁין קָמִיפַּלְגִי, תַּנָּא קַמָּא סָבַר: מִלְוָה עַל פֶּה אֵינוֹ גּוֹבֶה מִן הַיּוֹרְשִׁין, וְרַבִּי יוֹסֵי סָבַר: מִלְוָה עַל פֶּה גּוֹבֶה מִן הַיּוֹרְשִׁין.

רָבָא אָמַר: דְּכוּלֵּי עָלְמָא מִלְוָה עַל פֶּה אֵינוֹ גּוֹבֶה מִן הַיּוֹרְשִׁין, וְהָכָא בְּמִלְוָה כְּתוּבָה בַּתּוֹרָה קָמִיפַּלְגִי, תַּנָּא קַמָּא סָבַר: מִלְוָה כְּתוּבָה בַּתּוֹרָה לָאו כִּכְתוּבָה בִּשְׁטָר דָּמְיָא, וְרַבִּי יוֹסֵי סָבַר: כִּכְתוּבָה בִּשְׁטָר דָּמְיָא.

[ד. חבלה ביוצא ליהרג]

וְאִיבָּא דְּמַתְנֵי לַהּ אַהָא: הַיּוֹצֵא לֵיהָרֵג, הוּא שֶׁחָבַל בַּאֲחֵרִים — חַיָּיב, אֲחֵרִים שֶׁחָבְלוּ בּוֹ — פְּטוּרִין. **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר** אוֹמֵר: אַף הוּא אִם חָבַל בַּאֲחֵרִים — פָּטוּר, שֶׁלֹּא נִיתַּן לַחֲזָרַת עֲמִידַת בֵּית דִּין. [ז, א] מִכְּלָל דְּתַנָּא קַמָּא סָבַר: נִיתַּן לַחֲזָרַת עֲמִידַת בֵּית דִּין?! אָמַר **רַב יוֹסֵף**: בְּמִלְוָה עַל פֶּה גּוֹבֶה מִן הַיּוֹרְשִׁין קָמִיפַּלְגִי, תַּנָּא קַמָּא סָבַר: מִלְוָה עַל פֶּה גּוֹבֶה מִן הַיּוֹרְשִׁין, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר סָבַר: אֵינוֹ גּוֹבֶה מִן הַיּוֹרְשִׁין.

דף
ז

רַבָּה אָמַר: דְּכוּלֵּי עָלְמָא מִלְוָה עַל פֶּה אֵינוֹ גּוֹבֶה מִן הַיּוֹרְשִׁין, וְהָכָא בְּמִלְוָה הַכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה כִּכְתוּבָה בִּשְׁטָר קָמִיפַּלְגִי, תַּנָּא קַמָּא סָבַר: כִּכְתוּבָה בִּשְׁטָר דָּמְיָא, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר סָבַר: לָאו כִּכְתוּבָה בִּשְׁטָר דָּמְיָא.

מֵיתִיבִי: הַחוֹבֵר בּוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנָפַל עָלָיו שׁוֹר וַהֲרָגוֹ — פָּטוּר, וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁאִם מֵת הַשּׁוֹר — יוֹרְשֵׁי בַּעַל הַבּוֹר חַיָּיבִין לְשַׁלֵּם דְּמֵי שׁוֹר לִבְעָלָיו! אָמַר **רַבִּי אִילָא אָמַר רַב**: כְּשֶׁעָמַד בַּדִּין, וְהָא "הֲרָגוֹ" קָתָנֵי! אָמַר **רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה**: כְּשֶׁעָשָׂאוֹ טְרֵיפָה. וְהָאָמַר **רַב נַחְמָן**, תָּנֵי **חַנָּא**: מֵת וּקְבָרוֹ! וְהֵילְכְתָא דְּיָיתְבִי דַּיָּינֵי אַפּוּמָּא דְּבֵירָא.

[ה. הזאה מדם חטאת ואשם ביוצא ליהרג]

תָּנוּ רַבָּנָן: הַיּוֹצֵא לֵיהָרֵג — מַזִּין עָלָיו מִדַּם חַטָּאתוֹ וּמִדַּם אֲשָׁמוֹ, חָטָא בְּאוֹתָהּ שָׁעָה — אֵין נִזְקָקִין לוֹ. מַאי טַעְמָא? אָמַר **רַב יוֹסֵף**: מִפְּנֵי שֶׁאֵין מְעַנְּין אֶת דִּינוֹ. אֲמַר לֵיהּ **אַבָּיֵי**: אִי הָכִי, אֲפִילּוּ רֵישָׁא נָמֵי! כְּגוֹן שֶׁהָיָה זְבוּחוֹ זָבוּחַ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. אֲבָל אֵין זְבוּחוֹ זָבוּחַ, מַאי? לָא? אַדְּתָנֵי "חָטָא בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אֵין נִזְקָקִין לוֹ", לִיפְלוֹג וְלִיתְנֵי בְּדִידַהּ: בַּמֶּה דְּבָרִים

אֲמוּרִים — שֶׁהָיָה זֶבַח זָבוּחַ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, אֲבָל אֵין זֶבַח זָבוּחַ — לֹא!
הָכִי נָמֵי קָאָמַר: בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים — שֶׁהָיָה זֶבַח זָבוּחַ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה,
אֲבָל אֵין זֶבַח זָבוּחַ — נַעֲשָׂה כְּמִי שֶׁחָטָא בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, וְאֵין נִזְקָקִין לוֹ.

[ו–ז. ואם הזיק חייב]

[משנה: **רַבִּי יוֹסֵי** אוֹמֵר: נוֹדֵר וּמַעֲרִיךְ וּמַקְדִּישׁ, וְאִם הִזִּיק — חַיָּיב].

סוגיה ז

האשה שיצאה ליהרג

ערכין ז.

משנה

הָאִשָּׁה שֶׁיָּצְאָה לֵיהָרֵג, אֵין מַמְתִּינִין לָהּ עַד שֶׁתֵּלֵד. הָאִשָּׁה שֶׁיָּשְׁבָה עַל הַמַּשְׁבֵּר, מַמְתִּינִין לָהּ עַד שֶׁתֵּלֵד.	הָאִשָּׁה שֶׁנֶּהֶרְגָה, נֶהֱנִין בִּשְׂעָרָהּ. בְּהֵמָה שֶׁנֶּהֶרְגָה, אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה.

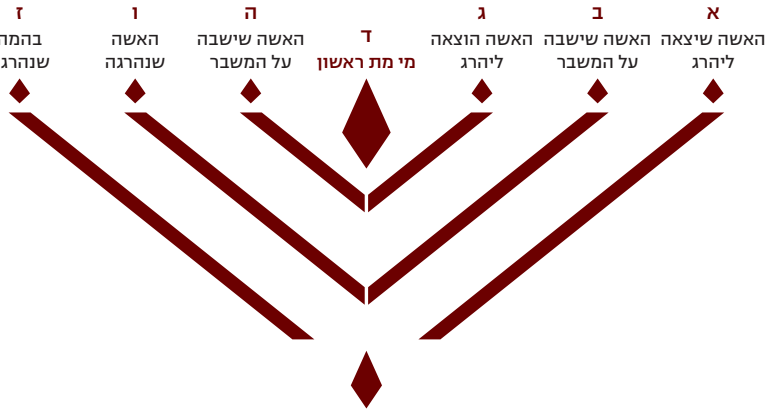

תמצית הסוגיה

מעמדם ההלכתי והפיזיולוגי של האם והעובר במצבי קיצון של מוות ולידה – כגון שיצאה ליהרג.

החלקים החיצוניים של הסוגיה מציגים תקבולות מרתקות סביב מעמד הגוף ודיני ההנאה. בתקבולת שבין קנה א׳ (אשה שיצאה ליהרג – שאין ממתינים לה בשביל שתלד) לבין קנה ו׳ (אשה שנהרגה – שמותר ליהנות משערה בתנאים מסוימים), נבחנת שאלת גבולות איסור ההנאה מחלקים שונים של האדם הנידון למותו. בנוסף, תקבולת ב׳–ז׳ מעמתה את הגוף האחר של החיים באות ב׳ (העובר שיוצא ומחייב המתנה וחילול שבת) מול הגוף האחר של הבהמה באות ז׳ (בהמה שנהרגה שכל גופה נאסר בהנאה גמור עם גמר דינה).

במרכז הסוגיה פועלת תקבולת עמוקה בין קנה ג׳ (הכאת האשה הנהרגת כנגד בית הריון כדי שהוולד ימות תחילה וימנע ניוול מהאם) לבין קנה ה׳ (קריעת בטן האשה שמתה בשבת כדי להציל את הוולד תוך חילול שבת). בין שתי פעולות אלו המכוונות לקצוות מנוגדים (מניעת ביזיון האם מול הצלת חיי הוולד), קנה ד׳ מיישב את הסתירות בסדר המיתה – ומבחין בין מיתה טבעית (בה הוולד מת ראשון עקב חיות דקה, בתוספת דימוי ״זנב הלטאה״ לפרכוסי הגוף) לבין מיתת בית דין (בה האם מתה ראשונה).

מבחינה רעיונית, מרכז הסוגיה (ג׳–ד׳–ה׳) מעלה את הדיון מפשט ההלכה אל קומה אונטולוגית עמוקה על טבעם של החיים והמוות ועל היחס שבין האם לעוברה. המרכז חושף את השאיפה המוסרית לשמור על צלם אלקים וכבוד המת שלא יתבזה (ג׳), מול המסירות המוחלטת לפרוץ אפילו את קדושת השבת על ספק חיים בלבד (ה׳). בכך, מרכז הסוגיה מלמד שהחיים הם מתנה אלוקית עליונה הגוברת על כל שיקול פורמליסטי, תוך שמירה מלאה על כבוד האדם ברגעיו הקשים ביותר.

[א. האשה שיצאה ליהרג]

[משנה: הָאִשָּׁה שֶׁיָּצְאָה לֵיהָרֵג, אֵין מַמְתִּינִין לָהּ עַד שֶׁתֵּלֵד].

גְּמָ׳. פְּשִׁיטָא, גּוּפַהּ הִיא! אִיצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא: הוֹאִיל וּכְתִיב ״כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה״, מָמוֹנָא דְּבַעַל הוּא, וְלָא לַיפְסְדֵיהּ מִינֵּיהּ, קָא מַשְׁמַע לַן.

וְאֵימָא הָכִי נָמֵי! אָמַר **רַבִּי אֶבָּהוּ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**: אָמַר קְרָא ״וּמֵתוּ גַּם שְׁנֵיהֶם״ — לְרַבּוֹת אֶת הַוָּולָד. וְהַאי מִיבְּעֵי לֵיהּ, עַד שֶׁיְּהוּ שְׁנֵיהֶן שָׁוִין, דִּבְרֵי **רַבִּי יֹאשִׁיָּה**! כִּי קָאָמְרִינַן מִ״גַּם״.

[ב. האשה שישבה על המשבר]

[משנה: הָאִשָּׁה שֶׁיָּשְׁבָה עַל הַמַּשְׁבֵּר, מַמְתִּינִין לָהּ עַד שֶׁתֵּלֵד].

יָשְׁבָה עַל הַמַּשְׁבֵּר וְכוּ׳.

מַאי טַעְמָא? כֵּיוָן דְּעָקַר, גּוּפָא אַחֲרִינָא הוּא.

[ג. האשה היוצאה ליהרג]

אָמַר **רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל**: הָאִשָּׁה הַיּוֹצְאָה לֵיהָרֵג, מַכִּין אוֹתָהּ כְּנֶגֶד בֵּית הֶרָיוֹן, כְּדֵי שֶׁיָּמוּת הַוָּלָד תְּחִילָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תָּבֹא לִידֵי נִיוּוּל.

[ד. מי מת ראשון]

לְמֵימְרָא דְּהֵיא קָדְמָה וּמֵתָה בְּרֵישָׁא? וְהָא קַיְימָא לַן דְּוָולָד מָיֵית בְּרֵישָׁא! דִּתְנַן: תִּינוֹק בֶּן יוֹמוֹ נוֹחֵל וּמַנְחִיל, וְאָמַר **רַב שֵׁשֶׁת**: נוֹחֵל בְּנִכְסֵי הָאֵם לְהַנְחִיל לָאַחִין מִן הָאָב. דַּוְוקָא בֶּן יוֹם אֶחָד, אֲבָל עוּבָּר — לָא, דְּהוּא מָיֵית בְּרֵישָׁא, וְאֵין הַבֵּן יוֹרֵשׁ אֶת אִמּוֹ בְּקֶבֶר לְהַנְחִיל לָאַחִין מִן הָאָב! הָנֵי מִילֵּי לְגַבֵּי מִיתָה, אַיְידֵי דְּוָולָד זוּטְרָא חַיּוּתֵיהּ, עָיְילָא טִיפָּה דְּמַלְאַךְ הַמָּוֶת וּמְחַתֵּךְ לְהוּ לְסִימָנִין, אֲבָל נֶהֱרָגָה — הֵיא מֵתָה בְּרֵישָׁא. וְהָא הַוָה עוֹבָדָא, וּפַרְכִּיס עַד תְּלָת פִּרְכּוּסֵי! מִידֵּי דְּהָוֵי אַזְנַב הַלְּטָאָה דִּמְפַרְכֶּסֶת.

[ה. האשה שישבה על המשבר ומתה בשבת]

אָמַר **רַב נַחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל**: הָאִשָּׁה שֶׁיָּשְׁבָה עַל הַמַּשְׁבֵּר וּמֵתָה בְּשַׁבָּת, מְבִיאִין סַכִּין וּמְקָרְעִים אֶת כְּרֵיסָהּ, וּמוֹצִיאִין אֶת הַוָּולָד. פְּשִׁיטָא, מַאי עָבֵיד? [ז, ב] מְחַתֵּךְ בְּבָשָׂר הוּא! אָמַר **רַבָּה**: לֹא נִצְרְכָה לְהָבִיא סַכִּין דֶּרֶךְ רְשׁוּת הָרַבִּים. וּמַאי קָמַשְׁמַע לַן, דִּמְסַפֵּיקָא מְחַלְּלִינַן שַׁבָּתָא? תְּנֵינָא: מִי שֶׁנָּפְלָה עָלָיו מַפּוֹלֶת, סָפֵק הוּא שָׁם, סָפֵק אֵינוֹ שָׁם, סָפֵק חַי, סָפֵק מֵת, סָפֵק נָכְרִי, סָפֵק יִשְׂרָאֵל — מְפַקְּחִין עָלָיו אֶת הַגַּל! מַהוּ דְּתֵימָא: הָתָם הוּא דַּהֲוָה לֵיהּ חֲזָקָה דְּחַיּוּתָא, אֲבָל הָכָא דְּלָא הֲוָה לֵיהּ חֲזָקָה דְּחַיּוּתָא מֵעִיקָּרָא — אֵימָא לָא, קָא מַשְׁמַע לַן.

[ו. האשה שנהרגה]

[משנה: הָאִשָּׁה שֶׁנֶּהֱרְגָה, נֶהֱנִין בִּשְׁעָרָהּ. בְּהֵמָה שֶׁנֶּהֱרְגָה, אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה.

הָאִשָּׁה שֶׁנֶּהֱרְגָה וְכוּ'.

וְאַמַּאי? אִיסּוּרֵי הֲנָאָה נִינְהוּ! אָמַר **רַב**: בְּאוֹמֶרֶת "תְּנוּ שְׂעָרִי לְבִתִּי". אִילּוּ אָמְרָה "תְּנוּ יָדִי לְבִתִּי", מִי יָהֲבִינַן לַהּ?! אָמַר **רַב**: בְּפֵאָה נָכְרִית, טַעְמָא דְּאָמְרָה "תְּנוּ", הָא לֹא אָמְרָה "תְּנוּ" — גּוּפַהּ הוּא וּמִיתְסַר. וְהָא

מִיבַּעְיָא לֵיהּ לְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, דְּבָעֵי **רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא**: שְׁעַר נָשִׁים צְדָקָנִיּוֹת מַהוּ? וְאָמַר **רָבָא**: בְּפֶאָה נָכְרִית לָא קָמִיבַּעְיָא לֵיהּ, כִּי קָמִיבַּעְיָא לֵיהּ לְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא דִּתְלֵי בְּסִיפְתָּא. הָכָא דִּמְחַבַּר בַּהּ, טַעְמָא דְּאָמְרָה "תְּנוּ", הָא לֹא אָמְרָה "תְּנוּ" — גּוּפַהּ הוּא וּמִיתְּסַר. קַשְׁיָא לֵיהּ לְ**רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק**, וְהָא דּוּמְיָא דִּבְהֵמָה קָתָנֵי, מָה הָתָם גּוּפַיהּ — אַף הָכָא נָמֵי גּוּפַיהּ! אֶלָּא אָמַר **רַב נַחְמָן**: זוֹ מִיתָתָהּ אוֹסַרְתָּהּ, וְזוֹ גְּמַר דִּינָהּ אוֹסַרְתָּהּ.

תָּנֵי **לֵוִי** כְּוָותֵיהּ דְּרַב, תָּנֵי **לֵוִי** כְּוָותֵיהּ דְּרַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק. תָּנֵי לֵוִי כְּוָותֵיהּ דְּרַב: הָאִשָּׁה שֶׁיּוֹצְאָה לֵיהָרֵג וְאָמְרָה: "תְּנוּ שְׁעָרִי לְבִתִּי" — נוֹתְנִין, מֵתָה — אֵין נוֹתְנִין, מִפְּנֵי שֶׁהַמֵּת אָסוּר בַּהֲנָאָה. פְּשִׁיטָא! אֶלָּא שֶׁנּוֹיֵי הַמֵּת אָסוּר בַּהֲנָאָה. תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: הָאִשָּׁה שֶׁמֵּתָה — נֶהֱנִין בִּשְׁעָרָהּ, בִּהֵמָה שֶׁנֶּהֶרְגָה — אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה; וּמָה הֶפְרֵשׁ בֵּין זֶה לָזֶה? זוֹ — מִיתָתָהּ אוֹסַרְתָּהּ, וְזוֹ — גְּמַר דִּינָהּ אוֹסַרְתָּהּ.

[ז. בהמה שנהרגה]

[משנה: בְּהֵמָה שֶׁנֶּהֶרְגָה, אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה**].**

הָדַרָן עֲלָךְ הַכֹּל מַעֲרִיכִין.

פרק שני

אין נערכין

♦

סוגיות ח–יד · ערכין ז: – יג:

סוגיה ח

ערך מסלע עד חמישים סלע

ערכין ז: – ח.

משנה

אֵין נֶעֱרָכִין פָּחוֹת מִסֶּלַע, וְלֹא יָתֵר עַל חֲמִשִּׁים סֶלַע. כֵּיצַד? נָתַן סֶלַע וְהֶעֱשִׁיר — אֵינוֹ נוֹתֵן כְּלוּם, פָּחוֹת מִסֶּלַע וְהֶעֱשִׁיר — נוֹתֵן חֲמִשִּׁים סֶלַע.

הָיוּ בְּיָדָיו חָמֵשׁ סְלָעִים, **רַבִּי מֵאִיר** אוֹמֵר: אֵינוֹ נוֹתֵן אֶלָּא אַחַת, **וַחֲכָמִים** אוֹמְרִים: נוֹתֵן אֶת כּוּלָּן.

אֵין נֶעֱרָכִין פָּחוֹת מִסֶּלַע, וְלֹא יָתֵר עַל חֲמִשִּׁים סֶלַע.

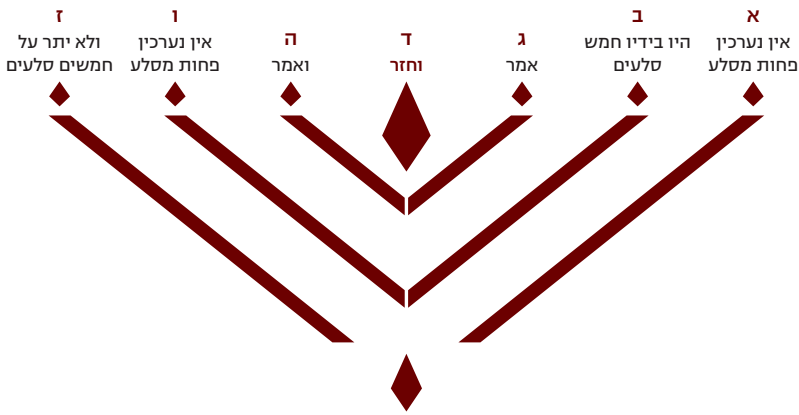

תמצית הסוגיה

כללי המינימום והמקסמום של הערך ("אין נערכין פחות מסלע ולא יתר על חמישים סלע"), והשאלה מה דינו של אדם שאין ברשותו את מלוא הסכום או שיש בידיו סכום קצוב.

הקנים הפותחים והחתמים של הסוגיה יוצרים תקבולת ממוסגרת סביב משפט המשנה המרכזי: "אין נערכין פחות מסלע ולא יתר על

חמישים סלע". בעוד שבקנים א'–ב' הכלל מופיע כבסיס לדיון על שיעור ההפרשה ועל מחלוקת רבי מאיר וחכמים במקרה שיש בידיו חמש סלעים, בקנים ו'–ז' חוזרת המשנה על הלשון הזו והגמרא מקשה עליה ("הא תו למה ליז?"). דיון זה מסתיים בהכרעה ש"סתמא כרבנן", כלומר פסיקת ההלכה כדעת חכמים המחייבים אדם לתת את מלוא הסכום שבידו עד גבול חמישים סלע.

במרכז הסוגיה (ג'–ד'–ה') מעלה רב אדא בר אהבה מקרה מורכב שבו אדם אמר פעמיים "ערכי עלי" ויש בידיו חמש סלעים בלבד. הסוגיה מנתחת את אופן חלוקת הכסף בהתאם לסדר הנתינה (נתן ארבע לשנייה ואחד לראשונה לעומת ההפך) ומפעילה על דיני קודשים וערכין את הכלל הממוני: "בעל חוב מאוחר שקדם וגבה — מה שגבה גבה". לבסוף, שואל רב אדא בר אהבה: מה הדין כאשר אדם אמר את שתי ההצהרות "בבת אחת" – האם החוב מתחלק בשווה או שכל אחד מהם חל במלואו.

מבחינה הלכתית, מרכז הסוגיה מרחיב את גבולות הדיון ומחיל על תחום הנדרים וההקדשים את הכלים המורכבים של דיני ממונות, שעבוד נכסים וקדימת תביעות. מבחינה רעיונית, הוא מעמיק את ההסתכלות על נפש האדם ועל כוחו של הדיבור – כיצד אדם יכול ליצור שכבות של התחייבויות פנימיות מתחרות.

[א. אין נערכין פחות מסלע]

[משנה: אֵין נֶעֱרָכִין פָּחוֹת מִסֶּלַע, וְלֹא יָתֵר עַל חֲמִשִּׁים סֶלַע. כֵּיצַד? נָתַן סֶלַע וְהֶעֱשִׁיר — אֵינוֹ נוֹתֵן כְּלוּם, פָּחוֹת מִסֶּלַע וְהֶעֱשִׁיר — נוֹתֵן חֲמִשִּׁים סֶלַע].

גמ' אֵין נֶעֱרָכִין פָּחוֹת מִסֶּלַע.

מְנָלַן? דִּכְתִיב: "וְכָל עֶרְכְּךָ יִהְיֶה בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ", כָּל עֲרָכִין שֶׁאַתָּה מַעֲרִיךְ לֹא יְהוּ פְּחוּתִין מִשְּׁקָל. וְלֹא יָתֵר עַל חֲמִשִּׁים סְלָעִים. דִּכְתִיב: "חֲמִשִּׁים".

[ב. היו בידיו חמש סלעים]

[משנה: הָיוּ בְיָדָיו חָמֵשׁ סְלָעִים, **רַבִּי מֵאִיר** אוֹמֵר: אֵינוֹ נוֹתֵן אֶלָּא אַחַת, **וַחֲכָמִים** אוֹמְרִים: נוֹתֵן אֶת כּוּלָּן. אֵין נֶעֱרָכִין פָּחוֹת מִשֶּׁלַע, וְלֹא יָתֵר עַל חֲמִשִּׁים סֶלַע].

הָיוּ בְיָדָיו חֲמִשָּׁה כּוּ'.

מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי מֵאִיר? כְּתִיב "חֲמִשִּׁים" וּכְתִיב "שֶׁקֶל", אוֹ חֲמִשִּׁים אוֹ שֶׁקֶל. וְרַבָּנַן? הַהוּא, לְכָל עֲרָכִין שֶׁאַתָּה מַעֲרִיךְ לֹא יְהוּ פְּחוּתִים מִשְּׁקָל הוּא דַּאֲתָא, הֵיכָא דְּאִית לֵיהּ — אָמַר קְרָא: "אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יַד הַנּוֹדֵר", וַהֲרֵי יָדוֹ מַשֶּׂגֶת. וְרַבִּי מֵאִיר? הָהוּא "יַד הַנּוֹדֵר וְלֹא יַד הַנִּידָּר" הוּא דַּאֲתָא, וְרַבָּנַן, לָאו מִמֵּילָא שָׁמְעַתְּ מִינַּהּ דְּהֵיכָא דְּיָדוֹ מַשֶּׂגֶת שְׁקוֹל מִינֵּיהּ?

[ג–ד–ה. אמר וחזר ואמר]

אָמַר **רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה**: הָיוּ בְיָדָיו חָמֵשׁ סְלָעִים, וְאָמַר "עֶרְכִּי עָלַי", וְחָזַר וְאָמַר "עֶרְכִּי עָלַי",

וְנָתַן אַרְבַּע לַשְּׁנִיָּה וְאֶחָד לָרִאשׁוֹנָה — יָצָא יְדֵי שְׁתֵּיהֶן. מַאי טַעְמָא? בַּעַל חוֹב מְאוּחָר שֶׁקְּדַם וְגָבָה — מַה שֶּׁגָּבָה גָּבָה. בְּעִידָּנָא דְּיָהֵיב לַשְּׁנִיָּה, מְשַׁעְבֵּד לְרִאשׁוֹנָה. בְּעִידָּנָא דְּיָהֵיב לָרִאשׁוֹנָה, תּוּ לֵית לֵיהּ.

דף ח

[ח, א] נָתַן אַרְבַּע לָרִאשׁוֹנָה וְאַחַת לַשְּׁנִיָּה — יְדֵי שְׁנִיָּה יָצָא, יְדֵי רִאשׁוֹנָה לֹא יָצָא, כּוּלְּהוּ מְשַׁעְבְּדָן לְרִאשׁוֹנָה.

בָּעֵי **רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה**: הָיוּ בְיָדוֹ חָמֵשׁ סְלָעִים וְאָמַר "שֵׁנִי עֶרְכִּי עָלַי" בְּבַת אַחַת, מַהוּ? כֵּיוָן דִּבְבַת אַחַת נָדַר — כִּי הֲדָדֵי תָּפְסָן, יָהֵיב תַּרְתֵּי וּפַלְגָא לְהַאי וְתַרְתֵּי וּפַלְגָא לְהַאי, אוֹ דִלְמָא כּוּלְּהוּ חַזְיָא לְהַאי וְכוּלְּהוּ חַזְיָא לְהַאי? תֵּיקוּ.

[ו–ז. אין נערכין פחות מסלע]

[משנה: אֵין נֶעֱרָכִין פָּחוֹת מִשֶּׁלַע, וְלֹא יָתֵר עַל חֲמִשִּׁים סֶלַע].

אֵין בַּעֲרָכִין פָּחוֹת מִשֶּׁלַע וְלֹא יָתֵר כּוּ'.

הָא תּוּ לְמָה לִי? הָא קָמַשְׁמַע לַן: פָּחוֹת מִסֶּלַע הוּא דְּלֵיכָּא, הָא יָתֵר עַל סֶלַע אִיכָּא; יָתֵר עַל חֲמִשִּׁים הוּא דְּלֵיכָּא, הָא פָּחוֹת מֵחֲמִשִּׁים אִיכָּא, וּסְתָמָא כְּרַבָּנַן.

סוגיה ט

פתח בטועה

ערכין ח. – ח:

משנה

אֵין "פָּתַח בְּטוֹעָה" פָּחוֹת מִשִּׁבְעָה, וְלֹא יָתֵר עַל שִׁבְעָה עָשָׂר.	אֵין בִּנְגָעִים פָּחוֹת מִשָּׁבוּעַ אֶחָד, וְלֹא יָתֵר עַל שְׁלֹשָׁה שְׁבוּעוֹת.

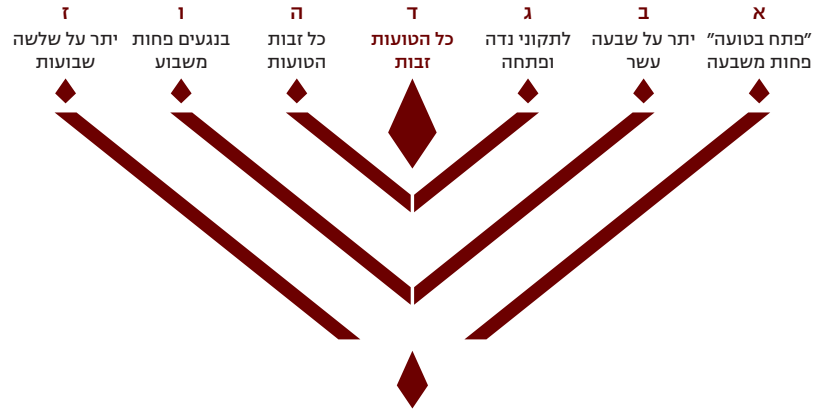

תמצית הסוגיה

גבולות קשיחים ותחומים של דיני טומאה וטהרה בלתי־וודאיים.

בחלקיה החיצוניים של הסוגיה מתקיימת תקבולת בין קנה א׳–ב׳ (פתח בטועה) לבין קנה ו׳–ז׳ (נגעים). שני החלקים פותחים בתבנית ניסוח זהה של גבולות חמורים ("אין... פחות מ... ולא יתר על..."), אך מציגים שתי מערכות משלימות: מערכת דינמית של ציר הזמן ההלכתי של האדם (ככל שזוכרת יותר ימי טומאה, ימי ה"פתח" לבדיקה פוחתים מ-17 ועד 7), ומערכת עולה של נגעי אדם (שבוע אחד) מול נגעי בתים (עד שלושה שבועות).

מרכז הסוגיה מורה, שה"פתח" והקרבן אינם רק גזירת הכתוב או חשבון ימים יבש, אלא מנגנון שנועד "לתקונה לידי נדה ופתחה" – להחזיר את האשה למסלול של ודאות וטהרה. מבחינה הלכתית, המרכז מעביר

את הדיון מעולם של חישוב מתמטי־תיאורטי (קנים א׳–ב׳) אל שולחן הכהנים והמקדש – מעבד את הספק למבחן תוצאה מעשי שבו נבחן מעמד הקרבן (נאכל או אינו נאכל). מבחינה רעיונית, הוא מחבר בין עולם טהרת המשפחה לבין עולם הנגעים. על ידי בירור מנגנוני התיקון, הכפרה והקרבן של הטועה, מרכז הסוגיה מטרים את הדיון בעומק הדין והחסד (רב יהודה ורבא בנגעים): הוא מלמד שמטרת גדרי הטומאה והספק אינה להרחיק או להעניש, אלא ליצור מסגרת של תיקון, כפרה ורחמים המאפשרת לאדם לעמוד למשפט.

[א–ב. "פתח בטועה"]

[משנה: אֵין "פֶּתַח בְּטוֹעָה" פָּחוֹת מִשִּׁבְעָה, וְלֹא יָתֵר עַל שִׁבְעָה עָשָׂר].

גְּמָ׳. תָּנוּ רַבָּנַן: טוֹעָה שֶׁאָמְרָה "יוֹם אֶחָד טָמֵא רָאִיתִי", פִּתְחָהּ שִׁבְעָה עָשָׂר. "שְׁנֵי יָמִים טָמֵא רָאִיתִי" — פִּתְחָהּ שִׁבְעָה עָשָׂר. "שְׁלֹשָׁה יָמִים טָמֵא רָאִיתִי" — פִּתְחָהּ שִׁבְעָה עָשָׂר. "אַרְבָּעָה יָמִים טָמֵא רָאִיתִי" — פִּתְחָהּ שִׁשָּׁה עָשָׂר. "חֲמִשָּׁה יָמִים טָמֵא רָאִיתִי" — פִּתְחָהּ חֲמִשָּׁה עָשָׂר. "שִׁשָּׁה יָמִים טָמֵא רָאִיתִי" — פִּתְחָהּ אַרְבָּעָה עָשָׂר. "שִׁבְעָה יָמִים טָמֵא רָאִיתִי" — פִּתְחָהּ שְׁלֹשָׁה עָשָׂר. "שְׁמוֹנָה יָמִים טָמֵא רָאִיתִי" — פִּתְחָהּ שְׁנַיִם עָשָׂר. "תִּשְׁעָה יָמִים טָמֵא רָאִיתִי" — פִּתְחָהּ אֶחָד עָשָׂר. "עֲשָׂרָה יָמִים טָמֵא רָאִיתִי" — פִּתְחָהּ עֲשָׂרָה. "אַחַד עָשָׂר" — פִּתְחָהּ תִּשְׁעָה. [ח, ב] "שְׁנַיִם עָשָׂר" — פִּתְחָהּ שְׁמוֹנָה. "שְׁלֹשָׁה עָשָׂר" — פִּתְחָהּ שִׁבְעָה. שֶׁאֵין פֶּתַח בְּטוֹעָה פָּחוֹת מִשִּׁבְעָה, וְלֹא יָתֵר עַל שִׁבְעָה עָשָׂר.

[ג–ד–ה. זבות הטועות]

אֲמַר לֵיהּ **רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה** לְ**רַבָּה**: לְמָה לִי כּוּלֵּי הַאי? תֵּימְנֵי שִׁבְעָה וְתִשְׁתְּרֵי! אֲמַר לֵיהּ: לְתַקּוֹנַהּ לִידֵי נִדָּה וּפִתְחָהּ קָאָמְרִינַן.

תָּנוּ רַבָּנַן: כָּל הַטּוֹעוֹת זָבוֹת, מְבִיאוֹת קָרְבָּן וְאֵינוֹ נֶאֱכָל, חוּץ מִפִּתְחָהּ שִׁבְעָה וּפִתְחָהּ שְׁמוֹנָה, שֶׁמְּבִיאוֹת קָרְבָּן וְנֶאֱכָל.

אַטוּ כָּל הַטּוֹעוֹת זָבוֹת? וְתוּ, יוֹם אֶחָד וּשְׁנֵי יָמִים בַּת אֵיתוֹנֵי קְרֶבֶּן הִיא? אֶלָּא, כָּל זָבוֹת הַטּוֹעוֹת מְבִיאוֹת קְרֶבֶּן וְאֵינוֹ נֶאֱכָל, חוּץ מִפִּתְחָהּ שִׁבְעָה, וּפִתְחָהּ שְׁמוֹנָה, שֶׁמְּבִיאוֹת קְרֶבֶּן וְנֶאֱכָל.

[ו–ז. נגעים]

מַתְנִי׳ אֵין בִּנְגָעִים פָּחוֹת מִשָּׁבוּעַ אֶחָד, וְלֹא יָתֵר עַל שִׁלֹּשָׁה שְׁבוּעוֹת.

גְּמָ׳. פָּחוֹת מִשָּׁבוּעַ — נִגְעֵי אָדָם, וְלֹא יָתֵר עַל שִׁלֹּשָׁה שְׁבוּעוֹת — נִגְעֵי בָּתִּים.

אָמַר **רַב פָּפָּא**: ״צִדְקָתְךָ כְּהַרְרֵי אֵל״ — אֵלּוּ נִגְעֵי אָדָם, ״מִשְׁפָּטֶיךָ תְּהוֹם רַבָּה״ — אֵלּוּ נִגְעֵי בָּתִּים.

פְּשָׁטֵיהּ דִּקְרָא בְּמַאי כְּתִיב? אָמַר **רַב יְהוּדָה**: אִלְמָלֵא ״צִדְקָתְךָ כְּהַרְרֵי אֵל״ — מִי יוּכַל לַעֲמוֹד לִפְנֵי ״מִשְׁפָּטֶיךָ תְּהוֹם רַבָּה״. **רַבָּה** אָמַר: ״צִדְקָתְךָ כְּהַרְרֵי אֵל״ — מִפְּנֵי שֶׁ״מִשְׁפָּטֶיךָ תְּהוֹם רַבָּה״.

בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי? בִּדְרַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, דְּאִיתְּמַר: **רַבִּי אֶלְעָזָר** אָמַר: כּוֹבֵשׁ, **רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא** אָמַר: נוֹשֵׂא. רַבָּה כְּרַבִּי אֶלְעָזָר, וְרַב יְהוּדָה כְּרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא.

סוגיה י

אין פוחתין

ערכין ח: – י.

משנה

אֵין פּוֹחֲתִין מֵאַרְבָּעָה חֲדָשִׁים הַמְעוּבָּרִים בְּשָׁנָה, וְלֹא נִרְאָה יָתֵר עַל שְׁמוֹנָה.

שְׁתֵּי הַלֶּחֶם אֵין נָאֳכָלִין פָּחוֹת מִשְּׁנַיִם, וְלֹא יָתֵר עַל שִׁלְשָׁה.

לֶחֶם הַפָּנִים אֵין נָאֳכָל פָּחוֹת מִתִּשְׁעָה, וְלֹא יָתֵר עַל אַחַד עָשָׂר.

אֵין קָטָן נִימּוֹל פָּחוֹת מִשִּׁמּוֹנָה, וְלֹא יָתֵר עַל שְׁנֵים עָשָׂר.

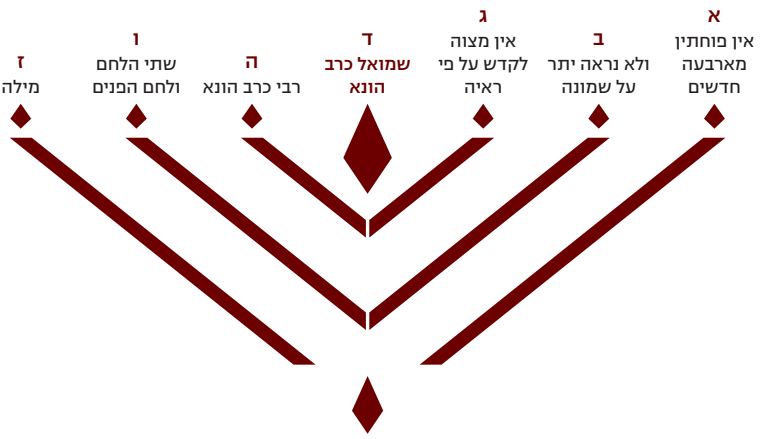

תמצית הסוגיה

קביעת הלוח העברי, גבולות שנת הלבנה, חשבונות החודשים המעוברים, והשלכותיהם ההלכתיות על מועדי השנה ועל דינים התלויים בזמן כגון מילה, אכילת קודשים (שתי הלחם ולחם הפנים) ונדרים.

בקצוות הסוגיה מתגלה תקבולת מבנית והלכתית מובהקת בין כללי הזמן לבין המקדש. קנה א׳ (הגבלת עיבור השנה לארבעה חודשים)

מקביל לקנה ו׳ (דיני אכילת שתי הלחם ולחם הפנים התחומים בזמנים קצובים), וקנה ב׳ (איסור חיסור או עיבור יתר על שמונה) מקבילה לקנה ז׳ (דיני ברית המילה).

במרכז הסוגיה מתקיימת תקבולת הדוקה בין קנה ג׳ (שיטת ״אחרים״ למרווחי הזמן בין עצרת לעצרת) לבין קנה ו׳ (מעשה דרבי בו התברר שהזמן מתיישב בדיוק). אל תוך תקבולת זו שמואל, בקנה ד׳, מוסיף את המסגרת הכמותית המדויקת והכוללת לשנת הלבנה (בין 352 ל-356 יום) ומעביר את הדיון אל המציאות הפרשית של נדרים ולשון בני אדם.

מרכז הסוגיה מעניק את התשתית החישובית המאזנת בין השנים המלאות והחסרות. מבחינה רעיונית, הוא חושף את כוחם של חכמים ובית הדין לנהל את הזמן, ומלמד שאין לראות את הטבע והזמן כמערכות מנותקות, אלא כמציאות המתיישרת על פי סדר ההלכה ודעת חכמים.

[א. אין פוחתין מארבעה חדשים]

[משנה: אֵין פּוֹחֲתִין מֵאַרְבָּעָה חֳדָשִׁים הַמְעוּבָּרִים בְּשָׁנָה, וְלֹא נִרְאָה יָתֵר עַל שְׁמוֹנָה].

[ב. ולא נראה יתר על שמונה]

[משנה: וְלֹא נִרְאָה יָתֵר עַל שְׁמוֹנָה].

גְּמָ׳. מַאי ״לֹא נִרְאָה יָתֵר עַל שְׁמוֹנָה״?

אָמַר **רַב הוּנָא**: לֹא נִרְאָה לַחֲכָמִים לְעַבֵּר יָתֵר עַל שְׁמוֹנָה. מַאי שְׁנָא תִּשְׁעָה דְּלָא? אִם כֵּן [ט,א] קָדֵים אָתֵי סֵיהֲרָא תְּלָתָא יוֹמֵי! הַשְׁתָּא נָמֵי קָא קָדֵים אָתֵי תְּרֵי יוֹמֵי. כִּדְאָמַר **רַב מְשַׁרְשְׁיָא**, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה שָׁנָה מְעוּבֶּרֶת, הָכָא נָמֵי כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה שָׁנָה שֶׁלְפָנֶיהָ מְעוּבֶּרֶת, וְעִיבּוּר שָׁנָה חוֹדֶשׁ. דַּל יַרְחָא מַלְיָא בַּהֲדֵי יַרְחָא חַסְרָא, וְאַפַּתְּי חַד יוֹמָא! לָא אַדַּעְתַּיְיהוּ דְּאִינָשֵׁי.

עוּלָּא אָמַר: לֹא נִרְאָה לַחֲכָמִים לְחַסֵּר יָתֵר עַל שְׁמוֹנָה, וּמַאי טַעְמָא קָאָמַר — מָה טַעַם אֵין פּוֹחֲתִין מֵאַרְבָּעָה חֳדָשִׁים הַמְעוּבָּרִים בְּשָׁנָה

דף
ט

— מִשּׁוּם דְּלֹא נִרְאָה לַחֲכָמִים לְחַסֵּר יָתֵר עַל שְׁמוֹנָה. מַאי שְׁנָא תִּשְׁעָה דְּלָא, דְּאִם כֵּן מְיַיתְרָא סֵיהֲרָא תְּלָתָא יוֹמֵי, הַשְׁתָּא נָמֵי קָא מְיַיתְרָא תְּרֵי יוֹמֵי! כִּדְאָמַר **רַב מְשַׁרְשְׁיָא**, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה שָׁנָה מְעוּבֶּרֶת, הָכָא נָמֵי כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה שָׁנָה שֶׁלְּפָנֶיהָ מְעוּבֶּרֶת, דַּל יַרְחָא חַפִּירָא בַּהֲדֵי יַרְחָא מַלְיָא. וְאַפַּתְּי אִיכָּא חַד יוֹמָא, סָבְרִי: אִיתְחֲזוֹיֵי אִיתְחֲזִי וַאֲנַן לָאו אַדַּעְתִּין.

[ט,ב] בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי? בְּעִיבּוּר שָׁנָה, דְּתַנְיָא: כַּמָּה עִיבּוּר שָׁנָה — שְׁלֹשִׁים, **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל** אוֹמֵר: חוֹדֶשׁ.

[ג. אחרים – אין מצוה לקדש על פי ראיה]

מֵיתִיבִי: אֵין עֻבָּרֶת חָלָה אֶלָּא בְּיוֹם הָגֶף, וְאֵין רֹאשׁ הַשָּׁנָה חָלָה אֶלָּא אוֹ בְּיוֹם הָגֶף אוֹ לְאוֹר עִיבּוּרוֹ. בִּשְׁלָמָא לְעוּלָּא, דְּשִׁמּוֹנָה חֲסֵירִין עָבְדִינַן, מֵעוּבָּרִין לָא עָבְדִינַן — מַשְׁכַּחַתְּ לַהּ. שְׁנֵיהֶן חָסֵר — בְּיוֹם הָגֶף. אֶחָד מָלֵא וְאֶחָד חָסֵר — לְאוֹר עִיבּוּרוֹ. אֶלָּא לְרַב הוּנָא דְּאָמַר: עָבְדִינַן מְעוּבָּרִין, הָא זִימְנִין דְּמַשְׁכַּחַתְּ לְאוֹר אוֹר עִיבּוּרוֹ!

אָמַר לְךָ רַב הוּנָא: וּלְעוּלָּא מִי נִיחָא? שְׁמוֹנָה הוּא דְּלָא עָבְדִינַן, הָא שִׁבְעָה עָבְדִינַן. שִׁבְעָה זִימְנִין דְּלָא עָבְדִינַן בְּסִיתְוָא וְעָבְדִינַן בְּקַיְיטָא, וְהָא הֲוָה לְאוֹר אוֹר עִיבּוּרוֹ!

אֶלָּא, הָא מַנִּי? אַחֵרִים הִיא, דְּתַנְיָא: **אֲחֵרִים** אוֹמְרִים: אֵין בֵּין עֻבָּרֶת לַעֻבָּרֶת, וְאֵין בֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה, אֶלָּא אַרְבָּעָה יָמִים בִּלְבַד, וְאִם הָיְתָה שָׁנָה מְעוּבֶּרֶת — חֲמִשָּׁה. סוֹף סוֹף, לַאֲחֵרִים, בְּיוֹם הָגֶף — לָא מַשְׁכַּחַתְּ לַהּ! אָמַר **רַב מְשַׁרְשְׁיָא**: כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה שָׁנָה מְעוּבֶּרֶת, וְעִיבּוּר שָׁנָה שְׁלֹשִׁים יוֹם, דַּל יַרְחָא לְבַהֲדֵי יַרְחָא, דְּמַשְׁכַּחַתְּ לַהּ בְּיוֹם הָגֶף.

אָמַר לֵיהּ **רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה** לְ**רָבָא**: "אֲחֵרִים", מְנִינָא אֲתָא לְאַשְׁמוֹעִינַן? הָא קָא מַשְׁמַע לַן, דְּלָא בָּעֵינַן מִצְוָה לְקַדֵּשׁ עַל פִּי הָרְאָיָה.

מַתְקִיף לַהּ **רָבִינָא** וְהָאִיכָּא יוֹמָא דְּשָׁעֵי, וְיוֹמָא דִּתְלָתִין שְׁנֵי, בֵּינָן דְּלֵיתֵיהּ בְּכֹל שַׁתָּא לָא קָא חָשֵׁיב.

[ד. שמואל כרב הונא]

וְאַף שְׁמוּאֵל סָבַר לַהּ כְּרַב הוּנָא, דְּאָמַר **שְׁמוּאֵל**: אֵין שְׁנַת לְבָנָה פְּחוּתָה מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם יוֹם, וְלֹא יְתֵירָה עַל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים וְשִׁשָּׁה יוֹם. הָא כֵּיצַד? שְׁנֵיהֶם מְלֵאִין — שִׁשָּׁה, שְׁנֵיהֶם חֲסֵירִין — שְׁנַיִם, אֶחָד מָלֵא וְאֶחָד חָסֵר — אַרְבָּעָה.

מֵיתִיבִי: הֲרֵינִי נָזִיר "כִּימוֹת הַחַמָּה" — מוֹנֶה נְזִירוּת שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וַחֲמִשָּׁה יָמִים, כְּמִנְיַן יְמוֹת הַחַמָּה. "כִּימוֹת הַלְּבָנָה" — מוֹנֶה נְזִירוּת שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים וְאַרְבָּעָה יָמִים, כְּמִנְיַן יְמוֹת הַלְּבָנָה. וְאִם אִיתָא, זִימְנִין דְּמַשְׁכַּחְתְּ לַהּ שִׁשָּׁה! בִּנְדָרִים הַלֵּךְ אַחַר לְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם, וְרוֹב שָׁנִים.

[ה. רבי כרב הונא]

וְאַף רַבִּי סָבַר לַהּ כְּרַב הוּנָא, דְּתַנְיָא: מַעֲשֶׂה וְעָשָׂה **רַבִּי** (כְּרַב הוּנָא) תִּשְׁעָה חֲסֵירִים, וְנִרְאָה חוֹדֶשׁ בְּזְמַנּוֹ, וְהָיָה רַבִּי תָּמֵיהַּ וְאוֹמֵר: עָשִׂינוּ תִּשְׁעָה חֲסֵירִין וְנִרְאֶה חוֹדֶשׁ בְּזְמַנּוֹ! אָמַר לְפָנָיו **רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר רַבִּי**: שֶׁמָּא שָׁנָה מְעוּבֶּרֶת הָיְתָה? [י, א] וְעִיבּוּר שָׁנָה שִׁלְּשִׁים (אישתקד) [וְאִישְׁתָּקַד] עָשִׂינוּ שְׁנֵיהֶם מְלֵאִין, דַּל תִּלְתָּא לְבַהֲדֵי תִּלְתָּא וְקָם לֵיהּ בְּדוּכְתֵּיהּ. אֲמַר לֵיהּ: גַּר יִשְׂרָאֵל! בֵּן הָוֵה.

דף ו

[ו. שתי הלחם, לחם הפנים]

[משנה: שְׁתֵּי הַלֶּחֶם אֵין נֶאֱכָלִין פְּחוֹת מִשְּׁנַיִם, וְלֹא יָתֵר עַל שִׁשָּׁה.

לֶחֶם הַפָּנִים אֵין נֶאֱכָל פְּחוֹת מִתִּשְׁעָה, וְלֹא יָתֵר עַל אֲחַד עָשָׂר].

[ז. מילה]

[משנה: אֵין קָטָן נִימּוֹל פָּחוֹת מִשְּׁמוֹנָה, וְלֹא יָתֵר עַל שְׁנֵים עָשָׂר].

סוגיה יא

התקיעות

ערכין י.

משנה

אֵין פּוֹחֲתִין מֵעֶשְׂרִים וְאַחַת תְּקִיעוֹת בַּמִּקְדָּשׁ,	וְלֹא מוֹסִיפִין עַל אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה.

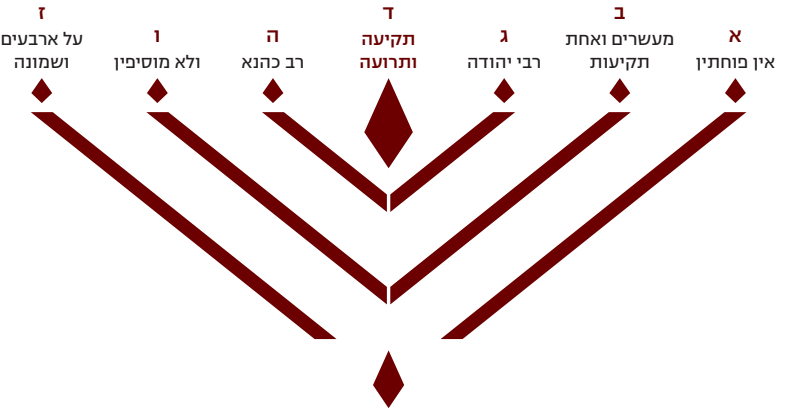

תמצית הסוגיה

מניין התקיעות במקדש.

החלקים החיצוניים של הסוגיה יוצרים מסגרת המגדירה את מניין התקיעות. בקנים א׳–ב׳ נקבע הגבול התחתון: ״אֵין פּוֹחֲתִין מֵעֶשְׂרִים וְאַחַת תְּקִיעוֹת בַּמִּקְדָּשׁ״. ובקנים ו׳–ז׳ נקבע הגבול העליון: ״וְלֹא מוֹסִיפִין עַל אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה״.

במרכז הסוגיה מתנהלת תקבולת כיאסטית בין שיטת רבי יהודה בקנה ג׳ לבין יישומה ההלכתי במימרת רב כהנא בקנה ה׳ (״אין בין תקיעה לתרועה ולא כלום״), לפיה רבי יהודה רואה ברצף הקולות יחידה אחת משולבת (״חדא היא״). קנה ד׳ ניצב בתווך כציר המרכזי (״בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי?״), והוא מוסיף את היסוד הלימודי־פסוקי שמסביר את שורש המחלוקת: דרשות הפסוקים של רבי יהודה (הרואה ברצף מבנה אחד שלם) ושל חכמים (הדורשים כל קול כמצווה עומדת בפני עצמה).

מבחינה רעיונית, המרכז מעלה את הסוגיה משאלה חשבונאית לשאלת יסוד: האם המצווה מורכבת מפרטים עצמאיים ומבודדים זה מזה (שיטת חכמים), או שהיא חטיבה אורגנית שלמה ורציפה שאין לקרוע את מכלולה (שיטת רבי יהודה).

[א–ב. עשרים ואחת תקיעות]

[משנה: אֵין פּוֹחֲתִין מֵעֶשְׂרִים וְאַחַת תְּקִיעוֹת בַּמִּקְדָּשׁ].

[ג. רבי יהודה]

גמ׳. מַתְנִיתִין דְּלָא כְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּתַנְיָא: **רַבִּי יְהוּדָה** אוֹמֵר: לֹא יִפָּחוֹת מִשֶּׁבַע, וְלֹא יוֹסִיף עַל שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה.

[ד. תקיעה ותרועה]

בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי? רַבִּי יְהוּדָה סָבַר: תְּקִיעָה תְּרוּעָה וּתְקִיעָה חֲדָא הִיא, וְרַבָּנַן סָבְרִי: תְּקִיעָה לְחוּד, וּתְרוּעָה לְחוּד, וּתְקִיעָה לְחוּד.

מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה? כְּתִיב ״וּתְקַעְתֶּם תְּרוּעָה״, וּכְתִיב ״תְּרוּעָה יִתְקְעוּ״ (לָכֶם), שְׁמַע מִינַּהּ: תְּקִיעָה תְּרוּעָה וּתְקִיעָה — חֲדָא הִיא. וְרַבָּנַן? הַהוּא לִפְשׁוּטָה לְפָנֶיהָ וּפְשׁוּטָה לְאַחֲרֶיהָ הוּא דַּאֲתָא. וְרַבָּנַן מַאי טַעְמָא? דִּכְתִיב: ״וּבְהַקְהִיל אֶת הַקָּהָל תִּתְקְעוּ וְלֹא תָרִיעוּ״, וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ תְּקִיעָה תְּרוּעָה וּתְקִיעָה חֲדָא הִיא, אָמַר רַחֲמָנָא עֲבִיד פַּלְגָא דְּמִצְוָה? וְרַבִּי יְהוּדָה — סִימָנָא בְּעָלְמָא הוּא.

[ה. רב כהנא]

כְּמַאן אָזְלָא הָא דְּאָמַר **רַב כָּהֲנָא**: אֵין בֵּין תְּקִיעָה לִתְרוּעָה וְלֹא כְּלוּם? כְּמַאן? כְּרַבִּי יְהוּדָה. פְּשִׁיטָא! מַהוּ דְּתֵימָא: אֲפִילּוּ כְּרַבָּנַן אָתְיָא, וּלְאַפּוֹקֵי מִדְּ**רַבִּי יוֹחָנָן** דְּאָמַר: שָׁמַע תִּשַּׁע תְּקִיעוֹת בְּתִשַּׁע שָׁעוֹת בַּיּוֹם — יָצָא. קָא מַשְׁמַע לַן. וְאֵימָא הָכִי נָמֵי! אִם כֵּן, מַאי ״וְלֹא כְּלוּם״?

[ו–ז. ולא מוסיפין על ארבעים ושמונה]

[משנה: וְלֹא מוֹסִיפִין עַל אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנֶה].

סוגיה יב

כלי הנגינה

ערכין י. – יא.

משנה

אֵין פּוֹחֲתִין מִשְּׁנֵי נְבָלִין וְלֹא מוֹסִיפִין עַל שִׁשָּׁה.

אֵין פּוֹחֲתִין מִשְּׁנֵי חֲלִילִין וְלֹא מוֹסִיפִין עַל שְׁנַיִם עָשָׂר. וּבִשְׁנַיִם עָשָׂר יוֹם בַּשָּׁנָה הֶחָלִיל מַכֶּה לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ. בְּשִׁחִיטַת פֶּסַח רִאשׁוֹן, וּבְשִׁחִיטַת פֶּסַח שֵׁנִי, וּבְיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, וּבְיוֹם טוֹב שֶׁל עֲצֶרֶת, וּבִשְׁמוֹנַת יְמֵי הֶחָג.

וְלֹא הָיָה מַכֶּה בְּאַבּוּב שֶׁל נְחשֶׁת אֶלָּא בְּאַבּוּב שֶׁל קָנֶה, מִפְּנֵי שֶׁקּוֹלוֹ עָרֵב.

וְלֹא הָיָה מַחֲלִיק אֶלָּא בְּאַבּוּב יְחִידִי, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַחֲלִיק יָפֶה.

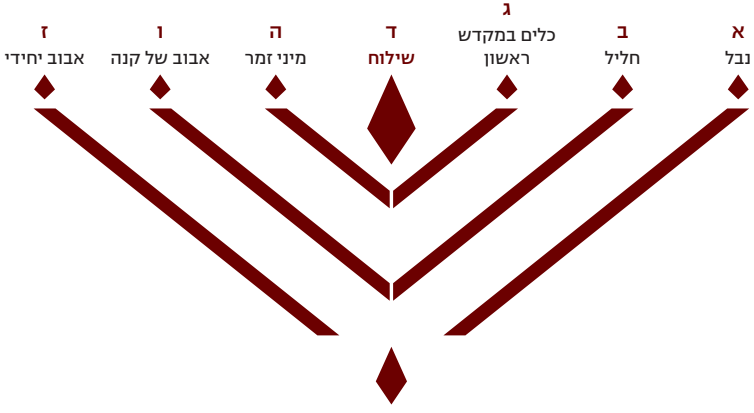

תמצית הסוגיה

כלי הנגינה במקדש.

החלקים החיצוניים של הסוגיה נבנים כתקבולת בין קנים א׳–ב׳ המגדירים את מכסת הנבל והחליל לבין קנים ו׳–ז׳ המדגישים את

הכללים בבחירת כלי הנשיפה — חובה להשתמש באבוב של קנה (ולא בנחושת) ובאבוב יחידי המעניקים את הקול העֵרב והמדויק ביותר למקדש.

במרכז הסוגיה מתקיימת תקבולת עמוקה בין קנה ג׳ (כלי מקדש ראשון שנתפגמו וניסיונות התיקון שלהם באלכסנדריה) לבין קנה ה׳ (המגרפה שתיאורה מלווה בלשון גוזמה ומספר נקבים עצום), כאשר שתיהן עוסקות בכלים מיוחדים שעוררו דיון סביב ממדיהם ותכונותיהם. בתווך, מוסיף רבן שמעון בן גמליאת את הסיפור מי השילוח — שבהם ניסיון מלאכותי להרחיב את המים הביא דווקא להתמעטותם, ומנסח את המסר: ״אל יתהלל חכם בחכמתו״.

מבחינה רעיונית, מרכז הסוגיה מעניק את המשמעות העמוקה לכלל הדינים: הוא שולל את ה״שדרוג״ המלאכותי והיומרה האנושית לשפר את מעשי המקדש (כגון ציפוי בזהב או הרחבת מים), וקובע להלכה את מעמדם של כלים עתיקים שנתפגמו וחסרו את קולם המקורי, ופוסק את דין פסלותם של כלים המשבשים את הרמוניית השיר.

[א. נבל]

[משנה: אֵין פּוֹחֲתִין מִשְּׁנֵי נְבָלִים, וְלֹא מוֹסִיפִין עַל שִׁשָּׁה.

[ב. חליל]

אֵין פּוֹחֲתִין מִשְּׁנֵי חֲלִילִין, וְלֹא מוֹסִיפִין עַל שְׁנֵים עָשָׂר. וּבְשְׁנֵים עָשָׂר יוֹם בַּשָּׁנָה הֶחָלִיל מַכֶּה לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ: בְּשְׁחִיטַת פֶּסַח רִאשׁוֹן, וּבְשְׁחִיטַת פֶּסַח שֵׁנִי, וְיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, וּבְיוֹם טוֹב שֶׁל עֲצֶרֶת, וּבְשְׁמוֹנַת יְמֵי הֶחָג].

שְׁנֵים עָשָׂר יוֹם בַּשָּׁנָה מַכֶּה בֶּחָלִיל וְכוּ׳.

מַאי שְׁנָא הָנֵי? הוֹאִיל וְיָחִיד גּוֹמֵר בָּהֶן אֶת הַהַלֵּל. דְּאָמַר **רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוֹצָדָק**: שְׁמוֹנָה עָשָׂר יָמִים שֶׁהַיָּחִיד גּוֹמֵר בָּהֶן אֶת הַהַלֵּל: שְׁמוֹנָה יְמֵי הַחַג, וּשְׁמוֹנָה יְמֵי חֲנוּכָּה, וְיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, וְיוֹם טוֹב (הָרִאשׁוֹן) שֶׁל עֲצֶרֶת; וּבַגּוֹלָה עֶשְׂרִים וְאֶחָד: תְּשָׁעָה יְמֵי הַחַג, וּשְׁמוֹנָה יְמֵי חֲנוּכָּה, וּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל פֶּסַח, וּשְׁנֵי יָמִים

טוֹבִים שֶׁל עֲצֶרֶת. מַאי שְׁנָא בְּחַג דְּאָמְרִינַן כֹּל יוֹמָא, וּמַאי שְׁנָא בְּפֶסַח דְּלָא אָמְרִינַן [י,ב] כֹּל יוֹמָא? דְּחַג חֲלוּקִין בְּקָרְבְּנוֹתֵיהֶן, דְּפֶסַח אֵין חֲלוּקִין בְּקָרְבְּנוֹתֵיהֶן. שַׁבָּת דַּחֲלוּקָה בְּקָרְבְּנוֹתֶיהָ, לֵימָא! לָא אִיקְּרִי ״מוֹעֵד״. רֹאשׁ חוֹדֶשׁ דְּאִיקְּרִי ״מוֹעֵד״, לֵימָא! לָא אִיקַּדַּשׁ בַּעֲשִׂיַּית מְלָאכָה, דִּכְתִיב: ״הַשִּׁיר יִהְיֶה לָכֶם כְּלֵיל הִתְקַדֵּשׁ חָג״ — לַיְלָה הַמְקוּדָּשׁ לֶחָג טָעוּן שִׁירָה, וְשֶׁאֵין מְקוּדָּשׁ לֶחָג אֵין טָעוּן שִׁירָה. רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּיפּוּרִים, דְּאִיקְּרוֹ ״מוֹעֵד״, וְאִיקַּדּוּשׁ בַּעֲשִׂיַּית מְלָאכָה, לֵימָא! מִשּׁוּם דְּרַבִּי אֲבָהוּ. דְּאָמַר **רַבִּי אֲבָהוּ**, אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִפְּנֵי מָה אֵין יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים שִׁירָה לְפָנֶיךָ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים? אָמַר לָהֶן: אֶפְשָׁר, מֶלֶךְ יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא הַדִּין, וְסִפְרֵי חַיִּים וְסִפְרֵי מֵתִים פְּתוּחִין לְפָנָיו, וְיִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים שִׁירָה לְפָנַי? וְהָא חֲנוּכָּה דְּלָא הָכִי וְלָא הָכִי, וְקָאָמַר! מִשּׁוּם נִיסָּא. פּוּרִים דְּאִיכָּא נִיסָּא, לֵימָא! אָמַר **רַבִּי יִצְחָק**: לְפִי שֶׁאֵין אוֹמְרִים שִׁירָה עַל נֵס שֶׁבְּחוּצָה לָאָרֶץ. מַתְקִיף לַהּ **רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק**: וַהֲרֵי יְצִיאַת מִצְרַיִם, דְּנֵס שֶׁבְּחוּצָה לָאָרֶץ הוּא, וְאָמְרִינַן הַלֵּל! כִּדְתַנְיָא: עַד שֶׁלֹּא נִכְנְסוּ יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ — הוּכְשְׁרוּ כָּל הָאֲרָצוֹת לוֹמַר שִׁירָה, מִשֶּׁנִּכְנְסוּ לְאָרֶץ — לֹא הוּכְשְׁרוּ כָּל אֲרָצוֹת לוֹמַר שִׁירָה. **רַב נַחְמָן** אָמַר: קְרִיָּיתָהּ זוֹ הִיא הַלֵּילָא. **רָבָא** אָמַר: בְּשִׁלְמָא הָתָם ״הַלְלוּ עַבְדֵי ה׳״ — וְלֹא עַבְדֵי פַּרְעֹה, הָכָא ״הַלְלוּ עַבְדֵי ה׳״ — וְלֹא עַבְדֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ? אַכַּתִּי עַבְדֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ אֲנַן! וּלְרַב נַחְמָן דְּאָמַר: קְרִיָּיתָהּ זוֹ הִיא הַלֵּילָא, הָתַנְיָא: מִשֶּׁנִּכְנְסוּ לְאָרֶץ לֹא הוּכְשְׁרוּ כָּל אֲרָצוֹת לוֹמַר שִׁירָה, כֵּיוָן שֶׁגָּלוּ חָזְרוּ לְהֶיתֵּירָן הָרִאשׁוֹן.

לֹא הָיָה מַכֶּה בְּאַבּוּב שֶׁל נְחוֹשֶׁת וְכוּ'.

פָּתַח בְּחָלִיל וּמְסַיֵּים בְּאַבּוּב. אָמַר **רַב פָּפָּא**: הַיְינוּ חָלִיל הַיְינוּ אַבּוּב, וְאַמַּאי קָרֵי לֵיהּ ״חָלִיל״? דַּחֲלֵי קָלֵיהּ.

[ג. כלים מקדש ראשון]

תָּנוּ רַבָּנָן: אַבּוּב הָיָה בַּמִּקְדָּשׁ, חָלָק הָיָה, דַּק הָיָה, שֶׁל קָנֶה הָיָה, וּמִימוֹת מֹשֶׁה הָיָה. צִוָּה הַמֶּלֶךְ וְצִיפּוּהוּ זָהָב, וְלֹא הָיָה קוֹלוֹ עָרֵב, נָטְלוּ אֶת צִפּוּיוֹ וְהָיָה קוֹלוֹ עָרֵב כְּמוֹת שֶׁהָיָה.

צִלְצוֹל הָיָה בַּמִּקְדָּשׁ, שֶׁל נְחוֹשֶׁת הָיָה, וְהָיָה קוֹלוֹ עָרֵב, וְנִפְגַּם, וְשָׁלְחוּ חֲכָמִים וְהֵבִיאוּ אוּמָּנִין מֵאֶלֶכְסַנְדְּרְיָא שֶׁל מִצְרַיִם וְתִקְּנוּהוּ, וְלֹא הָיָה קוֹלוֹ עָרֵב, נָטְלוּ אֶת תִּיקּוּנוֹ וְהָיָה קוֹלוֹ עָרֵב כְּמוֹת שֶׁהָיָה.

מַכְּתֶשֶׁת הָיְתָה בְּמִקְדָּשׁ, שֶׁל נְחוֹשֶׁת הָיְתָה, וּמִימוֹת מֹשֶׁה הָיְתָה, וְהָיְתָה מְפַטֶּמֶת אֶת הַבְּשָׂמִים, נִתְפַּגְּמָה וְהֵבִיאוּ אוּמָּנִין מֵאֶלֶכְסַנְדְּרְיָא שֶׁל מִצְרַיִם וְתִיקְּנוּהָ, וְלֹא הָיְתָה מְפַטֶּמֶת כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה, נָטְלוּ אֶת תִּיקּוּנָהּ וְהָיְתָה מְפַטֶּמֶת כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה.

אֵלּוּ שְׁנֵי כֵּלִים נִשְׁתַּיְּרוּ מִמִּקְדָּשׁ רִאשׁוֹן, וְנִתְפַּגְּמוּ וְלֹא הָיָה לָהֶם אֲרוּכָה, וַעֲלֵיהֶם אָמַר דָּוִד: "נְחוֹשֶׁת מְמוֹרָט", "נְחוֹשֶׁת מְמוֹרָק", וַעֲלֵיהֶם הוּא אוֹמֵר: "וּכְלֵי נְחֹשֶׁת מוּצָהָב שְׁנַיִם חֲמוּדוֹת מִזָּהָב".

רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר: כָּל אֶחָד וְאֶחָד שָׁקוּל כִּשְׁנַיִם שֶׁל זָהָב, וְחַד אָמַר: שְׁנֵיהֶם שְׁקוּלִין כְּאֶחָד שֶׁל זָהָב.

תָּנֵי **רַב יוֹסֵף**: שְׁנֵיהֶם שְׁקוּלִין כְּאֶחָד שֶׁל זָהָב.

תַּנְיָא, **רַבִּי נָתָן** אוֹמֵר: שְׁנַיִם הָיוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "שְׁנַיִם", אַל תִּיקְרֵי "שְׁנַיִם" אֶלָּא "שְׁנַיִם".

[ד. שילוח]

תָּנֵי **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל**: שִׁילּוֹחַ הָיָה מְקַלֵּחַ מַיִם בִּכְאִיסָּר, צִוָּה הַמֶּלֶךְ וְהִרְחִיבוּהוּ כְּדֵי שֶׁיִּתְרַבּוּ מֵימָיו, וְנִתְמַעֲטוּ, וְחָזְרוּ וּמִיעֲטוּהוּ וְהָיָה מְקַלֵּחַ מַיִם, לְקַיֵּים מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: "אַל יִתְהַלֵּל חָכָם בְּחָכְמָתוֹ וְאַל יִתְהַלֵּל גִּבּוֹר בִּגְבוּרָתוֹ".

[ה. מיני זמר]

וְכֵן הָיָה **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל** אוֹמֵר: הִרְדּוּלִים לֹא הָיָה בְּמִקְדָּשׁ. מַאי הִרְדּוּלִים? אָמַר **אַבָּיֵי**: טַבְלָא גּוּרְגְּדָנָא, מִפְּנֵי שֶׁקּוֹלוֹ עָרֵב וּמְעָרְבֵב אֶת הַנְּעִימָה.

אָמַר **רָבָא בַּר שֵׁילָא אָמַר רַב מַתְנָה אָמַר שְׁמוּאֵל**: מַגְרֵיפָה הָיְתָה בַּמִּקְדָּשׁ, [יא, א] עֲשָׂרָה נְקָבִים הָיוּ בָּהּ, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מוֹצִיא עֲשָׂרָה מִינֵי זֶמֶר, נִמְצֵאת כּוּלָּהּ מוֹצִיאָה מֵאָה מִינֵי זֶמֶר. בְּמַתְנִיתָא תָּנָא: הִיא אַמָּה

דף
יא

וּגְבוֹהָ אַמָּה, וְקַתָּא יוֹצֵא הֵימֶנָּה, וַעֲשָׂרָה נְקָבִים הָיוּ בָהּ, כָּל אֶחָד מוֹצִיא מֵאָה מִינֵי זֶמֶר, נִמְצֵאת כּוּלָּהּ מוֹצִיאָה אֶלֶף מִינֵי זֶמֶר. אָמַר **רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק**: וְסִימָנָיךְ מַתְנִיתָא גּוּזְמָא.

[ו. אבוב של קנה]

[משנה: וְלֹא הָיָה מַכֶּה בְּאַבּוּב שֶׁל נְחֹשֶׁת, אֶלָּא בְּאַבּוּב שֶׁל קָנֶה, מִפְּנֵי שֶׁקּוֹלוֹ עָרֵב;

[ז. אבוב יחידי]

[משנה: וְלֹא הָיָה מְחַלֵּק אֶלָּא בְּאַבּוּב יְחִידִי, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְחַלֵּיק יָפֶה].

סוגיה יג

שירה בכלי

ערכין יא. – יג:

משנה

וְעַבְדֵי כֹּהֲנִים הָיוּ, דִּבְרֵי **רַבִּי מֵאִיר**; **רַבִּי יוֹסֵי** אוֹמֵר: מִשְׁפַּחַת בֵּית פְּגָרִים וּבֵית צִיפְּרָא מֵעֻמָּאוּם הָיוּ מַשִּׁיאִין לַכְּהוּנָּה; **רַבִּי חֲנִינָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס** אוֹמֵר: לְוִיִּם הָיוּ.

אֵין פּוֹחֲתִין מִשִּׁשָּׁה טְלָאִים הַמְּבוּקָּרִין בְּלִשְׁכַּת הַטְּלָאִים, כְּדֵי לַשַּׁבָּת וּלְיָמִים טוֹבִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וּמוֹסִיפִין עַד עוֹלָם.

אֵין פּוֹחֲתִין מִשְּׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת, מִתְּשָׁעָה כִּנּוֹרוֹת, וּמוֹסִיפִין עַד עוֹלָם, וְהַצִּלְצָל לְבַד.



תמצית הסוגיה

שירת הלווים על הדוכן וזיקתה לעבודת המקדש ולקרבנות.

בחלקים החיצוניים של הסוגיה התקבולת בין קנה א׳ לבין קנה ו׳ מקשרת בין התנאים הסוברים שעיקר השירה בפה לבין מניין הטלאים המבוקרים שצריכים להיות במקדש, ובין הסובר שעיקר שירה בכלי לבין הפירוט המעשי והכמותי של כלי הנגינה (חצוצרות, כנורות וצלצל) המלווים את העבודה.

במרכז הסוגיה ניצבת תקבולת הדוקה העוסקת בתלות שבין השירה לקרבנות ולנסכים. קנה ג׳ מברר את מעמדו היסודי של השיר כחלק מעבודת המקדש ומביא שורה ארוכה של מקורות לתוקפו מן התורה, קנה ד׳ מרחיב את גבולות הדיון ומסתפק האם גם קרבנות נדבה טעונים שירה, תוך דיון במעמד השירה ביום החורבן. קנה ה׳ חותם את התקבולת בשאלה האם נסכים המוקרבים לבדם (ואין אומרים שירה אלא על היין) מחייבים שירה משל עצמם.

מבחינה הלכתית ורעיונית, מרכז הסוגיה (ג׳–ד׳–ה׳) מעלה את מעמד של השירה מ״נספח מוזיקלי״ גרידא לחלק מהותי ומהודק בעצם מעשה ההקרבה והכפרה. בעוד שעבודת המזבח נתפסת כעיקר המעשה, הדיון האם השיר מעכב את הקרבן, האם הוא חל על נדבות ציבור, והאם נסכים טעונים שירה – מלמד שהשירה היא הביטוי הפנימי, השמח והתודעתי של העבודה. היא קושרת את האדם והציבור אל הקרבן, הופכת את ההקרבה לעבודת ה׳ שלמה, ויוצרת זיקה בין היין, הניגון, והמזבח.

[א. עיקר שירה בפה]

[משנה: וְעַבְדֵי כֹּהֲנִים הָיוּ, דִּבְרֵי **רַבִּי מֵאִיר**; **רַבִּי יוֹסֵי** אוֹמֵר: מִשְׁפַּחַת בֵּית פְּגָרִים וּבֵית צִיפְּרָא מֵעֻמָּאוּם הָיוּ מַשְׁיאִין לַכְּהוּנָּה; **רַבִּי חֲנִינָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס** אוֹמֵר: לְוִיִּם הָיוּ].

[ב. עיקר שירה בכלי]

[משנה: **רַבִּי חֲנִינָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס** אוֹמֵר: לְוִיִּם הָיוּ].

וְעַבְדֵי כֹּהֲנִים הָיוּ כּוּ׳.

לֵימָא בְּהָא קָמִיפַּלְגִי, דְּמַאן דְּאָמַר עֲבָדִים הָיוּ קָסָבַר: עִיקַּר שִׁירָה בַּפֶּה, וּכְלֵי לְבַסּוֹמֵי קָלָא הוּא דַּעֲבִידָא, וּמַאן דְּאָמַר לְוִיִּם הָיוּ קָסָבַר: עִיקַּר שִׁירָה בִּכְלֵי! וְתִסְבְּרָא? רַבִּי יוֹסֵי מַאי קָסָבַר? אִי קָסָבַר: עִיקַּר שִׁירָה בַּפֶּה — עֲבָדִים סַגִּיא, אִי קָסָבַר: עִיקַּר שִׁירָה בִּכְלֵי — לְוִיִּם בָּעֵינַן! לְעוֹלָם קָסָבַר: עִיקַּר שִׁירָה בַּפֶּה, וְהָכָא בְּמַעֲלִין מִדּוּכָן לְיוּחֲסִין וּלְמַעֲשְׂרוֹת קָמִיפַּלְגִי. מַאן דְּאָמַר עֲבָדִים הָיוּ, קָסָבַר: אֵין מַעֲלִין מִדּוּכָן

לֹא לְיוּחָסִין וְלֹא לְמַעֲשָׂרוֹת. מַאן דְּאָמַר לְוִיִּם הָיוּ, קָסָבַר: מַעֲלִין מִדּוּכָן בֵּין לְיוּחָסִין בֵּין לְמַעֲשָׂרוֹת. וּלְמַאן דְּאָמַר יִשְׂרְאֵלִים הָיוּ, קָסָבַר: מַעֲלִין מִדּוּכָן לְיוּחָסִין וְלֹא לְמַעֲשָׂרוֹת.

[ג. השיר מעכב את הקרבן]

תָּנוּ רַבָּנַן: הַשִּׁיר מְעַכֵּב אֶת הַקָּרְבָּן, דִּבְרֵי **רַבִּי מֵאִיר**; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵינוֹ מְעַכֵּב. מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי מֵאִיר? דְּאָמַר קְרָא: "וְאֶתְּנָה אֶת הַלְוִיִּם נְתֻנִים לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל... וּלְכַפֵּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", מָה כַּפָּרָה מְעַכֶּבֶת, אַף שִׁירָה מְעַכֶּבֶת. וְרַבָּנַן? הָהוּא לְאִידַּךְ דְּרַבִּי אֶלְעָזָר, דְּאָמַר **רַבִּי אֶלְעָזָר**: מָה כַּפָּרָה בַּיּוֹם, אַף שִׁירָה בַּיּוֹם.

אָמַר **רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל**: מִנַּיִן לְעִיקַּר שִׁירָה מִן הַתּוֹרָה? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשִׁרַת בְּשֵׁם ה' אֱלֹהָיו", אֵיזֶהוּ שִׁירוּת שֶׁבְּשֵׁם? הֱוֵי אוֹמֵר: זֹה שִׁירָה. וְאֵימָא נְשִׁיאוּת כַּפַּיִם! מִדִּכְתִיב: "לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בִּשְׁמוֹ", מִכְּלָל דִּבְרָכַת כֹּהֲנִים לָאו שֵׁירוּת הִיא.

רַב מַתְנָה אָמַר מֵהָכָא: "תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב", אֵיזוֹ הִיא עֲבוֹדָה שֶׁבְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב? הֱוֵי אוֹמֵר: זֹה שִׁירָה. וְאֵימָא דִּבְרֵי תוֹרָה, דִּכְתִיב: "פִּקּוּדֵי ה' יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב"! "מְשַׂמְּחֵי לֵב" אִיקְּרִי, "טוֹב" לָא אִיקְּרִי. וְאֵימָא בְּפוּרִים, דִּכְתִיב: "וְשָׂמַחְתָּ בְכָל הַטּוֹב"! "טוֹב" אִיקְּרִי, "טוּב לֵבָב" לָא אִיקְּרִי.

אָמַר **רַב מַתְנָה**: מִנַּיִן לַבִּיכּוּרִים שֶׁטְּעוּנִין שִׁירָה? אָתְיָא "טוֹב" "טוֹב" מֵהָכָא. אִינִי? וְהָא אָמַר **רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן**: מִנַּיִן שֶׁאֵין אוֹמְרִים שִׁירָה אֶלָּא עַל הַיַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתֹּאמֶר לָהֶם הַגֶּפֶן הֶחֱדַלְתִּי אֶת תִּירוֹשִׁי הַמְשַׂמֵּחַ אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים", אִם אֲנָשִׁים מְשַׂמֵּחַ, אֱלֹהִים בַּמֶּה מְשַׂמֵּחַ? מִכָּאן שֶׁאֵין אוֹמְרִים שִׁירָה אֶלָּא עַל הַיַּיִן. מַשְׁכַּחַתְּ לַהּ, כִּדְתָנֵי **רַבִּי יוֹסֵי**: "פְּרִי אַתָּה מֵבִיא, וְאִי אַתָּה מֵבִיא מַשְׁקִין"; הֵבִיא עֲנָבִים וּדְרָכָן, מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "תָּבִיא".

חִזְקִיָּה אָמַר מֵהָכָא: "וּכְנַנְיָהוּ שַׂר הַלְוִיִּם יָשׁוֹר בַּמַּשָּׂא כִּי מֵבִין הוּא", אַל תִּיקְרֵי "יָשׁוֹר" אֶלָּא "יָשִׁיר".

בְּלִוָּוטֵי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מֵהָכָא: "לַעֲבוֹד עֲבוֹדַת עֲבוֹדָה", אֵיזֶהוּ עֲבוֹדָה שֶׁצְּרִיכָה עֲבוֹדָה? הֱוֵי אוֹמֵר: זוֹ שִׁירָה.

רַבִּי יִצְחָק אָמַר מֵהָכָא: "שְׂאוּ זִמְרָה וּתְנוּ תֹף כִּנּוֹר נָעִים עִם נָבֶל".

רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר מֵהָכָא: "הֵם יִשְׂאוּ קוֹלָם יָרֹנּוּ בִּגְאוֹן ה' צָהֲלוּ מִיָּם".

וְתַנְּא מַיְתֵי לַהּ מֵהָכָא: "וְלִבְנֵי קְהָת לֹא נָתָן כִּי עֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵיהֶם בַּכָּתֵף יִשָּׂאוּ", מִמַּשְׁמָע שֶׁנֶּאֱמַר "בַּכָּתֵף" אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁ"יִּשְׂאוּ"? מָה תַּלְמוּד לוֹמַר "יִשָּׂאוּ"? אִין "יִשָּׂאוּ" אֶלָּא לְשׁוֹן שִׁירָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "שְׂאוּ זִמְרָה וּתְנוּ תֹף", וְאוֹמֵר: "יִשְׂאוּ קוֹלָם יָרֹנּוּ וְגוֹ'".

חֲנַנְיָא בֶּן אֲחִי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אָמַר, מֵהָכָא: "מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל", [יא, ב] עַל עִסְקֵי קוֹל.

רַב אָשֵׁי אָמַר, מֵהָכָא: "וַיְהִי כְּאֶחָד לַמְחַצְּרִים וְלַמְשֹׁרְרִים לְהַשְׁמִיעַ קוֹל אֶחָד".

רַבִּי יוֹנָתָן אָמַר מֵהָכָא: "וְלֹא יָמוּתוּ גַּם הֵם גַּם אַתֶּם" — מָה אַתֶּם בַּעֲבוֹדַת מִזְבֵּחַ, אַף הֵם בַּעֲבוֹדַת מִזְבֵּחַ.

תַּנְיָא נָמֵי הָכִי: "וְלֹא יָמוּתוּ גַּם הֵם גַּם אַתֶּם" — אַתֶּם בְּשֶׁלָּהֶם וְהֵם בְּשֶׁלָּכֶם בְּמִיתָה, הֵם בְּשֶׁלָּהֶם אֵינָן בְּמִיתָה אֶלָּא בְּאַזְהָרָה.

אָמַר **אַבָּיֵי**: נְקִיטִינַן, מְשׁוֹרֵר שֶׁשִּׁיעֵר בְּשֶׁל חֲבֵירוֹ בְּמִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַחֹנִים לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן קֵדְמָה לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְגוֹ' וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת". מַאי זָר? אִילֵּימָא זָר מַמָּשׁ — הָכְתִיב חָדָא זִימְנָא! אֶלָּא לָאו זָר דְּאוֹתָהּ עֲבוֹדָה.

מֵיתִיבִי: מְשׁוֹרֵר שֶׁשִּׁיעֵר וּמְשׁוֹעֵר שֶׁשּׁוֹרֵר, אֵינָן בְּמִיתָה אֶלָּא בְּאַזְהָרָה! תַּנָּאֵי הִיא, דְּתַנְיָא: מַעֲשֶׂה בְּ**רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בַּר חֲנַנְיָה** שֶׁהָלַךְ לְסַיֵּיעַ בְּהַגָּפַת דְּלָתוֹת אֵצֶל **רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן גּוּדְגְּדָא**, אָמַר לוֹ: בְּנִי, חֲזוֹר לַאֲחוֹרֶיךָ, שֶׁאַתָּה מִן הַמְשׁוֹרְרִים וְלֹא מִן הַמְשׁוֹעֲרִים. מַאי לָאו בְּהָא קָמִיפַּלְגִי, דְּמָר סָבַר: מִיתָה הִיא, וּגְזָרוּ בַּהּ רַבָּנַן, וּמָר סָבַר: אַזְהָרָה הִיא, וְלָא גְּזָרוּ בַּהּ? דְּכוּלֵי עָלְמָא אַזְהָרָה הִיא, מָר סָבַר: מְסַיֵּיעַ גְּזָרוּ בֵּיהּ רַבָּנַן, וּמָר סָבַר: לָא גְּזָרוּ בֵּיהּ רַבָּנַן.

[ד. עולת נדבת ציבור]

בָּעֵי **רַבִּי אָבִין**: עוֹלַת נְדָבַת צִיבּוּר טְעוּנָה שִׁירָה אוֹ אֵינָהּ טְעוּנָה שִׁירָה? ״עֹלֹתֵיכֶם״ אָמַר רַחֲמָנָא, אַחַת עוֹלַת חוֹבָה וְאַחַת עוֹלַת נְדָבָה, אוֹ דִלְמָא ״עוֹלוֹתֵיכֶם״ דְּכוּלְּהוּ יִשְׂרָאֵל קָאָמַר רַחֲמָנָא?

תָּא שְׁמַע, וַיֹּאמֶר: ״חִזְקִיָּהוּ לְהַעֲלוֹת הָעוֹלָה עַל הַמִּזְבֵּחַ, וּבְעֵת הֵחֵל הָעוֹלָה הֵחֵל שִׁיר ה׳ וְהַחֲצוֹצְרוֹת עַל יְדֵי כְּלֵי שִׁיר דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל״. הַאי שִׁירָה מַאי עֲבִידְתַּהּ? אִילֵימָא דְּעוֹלַת חוֹבָה, לְמָה לֵיהּ אִימְּלוֹכֵי? אֶלָּא לָאו דְּעוֹלַת נְדָבָה.

אָמַר **רַב יוֹסֵף**: לֹא, עוֹלַת רֹאשׁ חוֹדֶשׁ הֲוָה, וְקָא מִיבַּעְיָא לְהוּ מִי הוּקְבַּע רֹאשׁ חֹדֶשׁ בִּזְמַנּוֹ דְּלִיקְרַב אוֹ לָא. אֲמַר לֵיהּ **אַבָּיֵי**: וּמִי מָצֵית אָמְרַתְּ הָכִי? וְהָכְתִיב ״בַּיּוֹם שִׁשָּׁה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וְגוֹ׳״, ״וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ לְהַעֲלוֹת הָעוֹלָה עַל הַמִּזְבֵּחַ״!

אֶלָּא אָמַר **רָמֵי בְּרֵיהּ דְּרַב יְיָבָא**: כֶּבֶשׂ הַבָּא עִם הָעוֹמֶר קָמִיבַּעְיָא לְהוּ, מִי קָבַע רֹאשׁ חֹדֶשׁ בִּזְמַנּוֹ דְּלִיקְרַיב אוֹ לָא? מַתְקֵיף לַהּ **רַב אַוְיָא**: וְלִיחְזֵי פֻּסַּח הֵיכִי עָבֵיד, מַצָּה הֵיכִי אָכֵיל!

אֶלָּא אָמַר **רַב אָשֵׁי**: מִידֵּי דְּהָוֵה אַשְׁלִיחָא דְּצִיבּוּרָא דְּמִמְּלִיךְ. הַשְׁתָּא דְּאָתֵית לְהָכִי, אַפִּילּוּ תֵּימָא עוֹלַת חוֹבָה, מִידֵּי דְּהָוֵה אַשְׁלִיחָא דְּצִיבּוּרָא דְּמִמְּלִיךְ.

תָּא שְׁמַע: **רַבִּי יוֹסֵי** אוֹמֵר: מְגַלְגְּלִין זְכוּת לְיוֹם זַבַּאי, וְחוֹבָה לְיוֹם חַיָּיב. אָמְרוּ: כְּשֶׁחָרַב הַבַּיִת בָּרִאשׁוֹנָה, אוֹתוֹ הַיּוֹם תִּשְׁעָה בְּאָב הָיָה, וּמוֹצָאֵי שַׁבָּת הָיָה, וּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית הָיְתָה, וּמִשְׁמַרְתּוֹ שֶׁל יְהוֹיָרִיב הָיְתָה, וְהָיוּ כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם עוֹמְדִים עַל דּוּכָנָן וְאוֹמְרִים שִׁירָה, וּמָה שִׁירָה אָמְרוּ? ״וַיָּשֶׁב עֲלֵיהֶם אֶת אוֹנָם וּבְרָעָתָם יַצְמִיתֵם״, וְלֹא הִסְפִּיקוּ לוֹמַר ״יַצְמִיתֵם ה׳ אֱלֹהֵינוּ״ עַד שֶׁבָּאוּ גּוֹיִם וּכְבָשׁוּם, וְכֵן בַּשְּׁנִיָּה. הַאי שִׁירָה מַאי עֲבִידְתַּהּ? אִילֵימָא דְּעוֹלַת חוֹבָה, מִי הֲוַאי? בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז בָּטַל הַתָּמִיד! אֶלָּא לָאו דְּעוֹלַת נְדָבָה. וְתִסְבְּרַא?! מַאי שְׁנָא דְּעוֹלַת חוֹבָה דְּלָא הֲוַאי, וּמַאי שְׁנָא דְּעוֹלַת נְדָבָה דַּהֲוַאי? הָא לָא קַשְׁיָא: בֶּן בָּקָר אַקְרַאי בְּעָלְמָא הוּא דְּאִיתְרְמִיא לְהוּ. אָמַר **רָבָא**, וְאִיתֵּימָא **רַב אָשֵׁי**: וְתִסְבְּרָא, שִׁירָה דְּיוֹמֵיהּ ״לַה׳ הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ״, וַיָּשֶׁב עֲלֵיהֶם אֶת אוֹנָם — בְּשִׁיר

דְּאַרְבְּעָה בְּשַׁבָּת הוּא! אֶלָּא אִילְּיָא בְּעָלְמָא הוּא דְּנָפַל לְהוּ בְּפוּמַּיְיהוּ. וְהָא ״עוֹמְדִין עַל דּוּכָנָן״ קָתָנֵי! כִּדְרֵישׁ לָקִישׁ, דְּאָמַר: אוֹמֵר שֶׁלֹּא עַל הַקָּרְבָּן. אִי הָכִי, בְּעוֹלַת נְדָבָה נָמֵי לֵימָא? נָפֵיק מִינַּהּ חוּרְבָּא.

מַאי הֲוָה עֲלַהּ?

תָּא שְׁמַע, דְּתָנֵי **רַב מָרִי בְּרֵיהּ דְּרַב כָּהֲנָא**: ״עַל עוֹלוֹתֵיכֶם וְעַל זִבְחֵי שַׁלְמֵיכֶם״. מָה עוֹלָה קוֹדֶשׁ קָדָשִׁים — אַף שְׁלָמִים קוֹדֶשׁ קָדָשִׁים, וּמָה שְׁלָמִים קְבוּעַ לָהֶם זְמַן — אַף עוֹלָה קְבוּעַ לָהּ זְמַן.

[ה. נסכים הבאים בפני עצמן]

דף יב

[יב, א] אִיבַּעְיָא לְהוּ: נְסָכִים הַבָּאִים בִּפְנֵי עַצְמָן טְעוּנִין שִׁירָה אוֹ אֵין טְעוּנִין שִׁירָה? בֵּיוָן דְּאָמַר **שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן**: ״מִנַּיִן שֶׁאֵין אוֹמְרִים שִׁירָה אֶלָּא עַל הַיַּיִן״ — אָמְרִינַן, אוֹ דִלְמָא עַל אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה אָמְרִינַן, אַשְׁתְּיָיה לְחוֹדַהּ לָא אָמְרִינַן?

תָּא שְׁמַע: **רַבִּי יוֹסֵי** אוֹמֵר: מְגַלְגְּלִין זְכוּת לְיוֹם זַבַּאי וְכוּ׳. הַאי שִׁירָה מַאי עֲבִידְתַּיְיהוּ? אִילֵּימָא דְּעוֹלַת חוֹבָה, מִי הֲוָה? בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז בָּטֵל הַתָּמִיד! וְאֶלָּא דְּעוֹלַת נְדָבָה — וְהָא תָּנֵי **רַב מָרִי בְּרֵיהּ דְּרַב כָּהֲנָא** דְּלָא צְרִיכָא! אֶלָּא לָאו דִּנְסָכִין. אָמַר **רָבָא**, וְאִיתֵּימָא **רַב אָשֵׁי**: וְתִסְבְּרָא?! שִׁירָה דְּיוֹמֵיהּ ״לַה׳ הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ״, ״וַיָּשֶׁב עֲלֵיהֶם אֶת אוֹנָם״ בְּשִׁירָה דְּאַרְבְּעָה בְּשַׁבָּא הוּא! אֶלָּא אִילְּיָא בְּעָלְמָא הוּא דְּנָפַל לְהוּ בְּפוּמַּיְיהוּ. וְהָא ״עוֹמְדִים עַל דּוּכָנָן״ קָתָנֵי! כִּדְרֵישׁ לָקִישׁ, דְּאָמַר **רֵישׁ לָקִישׁ**: אוֹמֵר שִׁירָה שֶׁלֹּא עַל הַקָּרְבָּן. אִי הָכִי, בִּנְסָכִים נָמֵי לֵימָא! נָפֵיק מִינַּיְיהוּ חוּרְבָּא.

גּוּפָא, **רַבִּי יוֹסֵי** אוֹמֵר: מְגַלְגְּלִין זְכוּת לְיוֹם זַבַּאי וְכוּ׳.

בָּרְאשׁוֹנָה, בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית מִי מַשְׁכַּחַתְּ לַהּ? וְהָכְתִיב: ״בְּעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה לְגָלוּתֵנוּ, בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ, בְּאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה אַחַר אֲשֶׁר הוּכְּתָה הָעִיר״! אֵיזוֹ הִיא שָׁנָה שֶׁרֹּאשׁ הַשָּׁנָה בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ? הֱוֵי אוֹמֵר: זֶה יוֹבֵל. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ בְּחַד בְּשָׁבוּעַ חֲרוּב, מֵחַד בְּשָׁבוּעַ לְחַד בְּשָׁבוּעַ — תַּמְנֵי, לְחַד בְּשָׁבוּעַ אַחֲרִינָא — חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה הָווֹיְין. אָמַר **רָבִינָא**: בְּאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה אַחַר שָׁנָה שֶׁהוּכְּתָה הָעִיר. אִי הָכִי, ״בְּעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה״? עֶשְׂרִים וְשֵׁשׁ הָווֹיְין! דְּאָמַר מָר: גָּלוּ בְּשֵׁבַע, גָּלוּ בִּשְׁמוֹנָה.

גָּלוּ בִּשְׁמוֹנֶה עָשְׂרֵה, גָּלוּ בִּתְשַׁע עָשְׂרֵה. מִשֶּׁב וְעַד תַּמְנֵי סְרֵי — חַד סְרֵי, וַחֲמֵשׁ עָשְׂרֵה — עֶשְׂרִים וְשֵׁית הָווָיָא! אָמַר לָךְ **רָבִינָא**: וּלְדִידָךְ מִי נִיחָא? מִכְּדֵי גָּלוּ נָמֵי בִּתְשַׁע עָשְׂרֵה, מִשֶּׁב וְעַד תְּשַׁסְרֵי — תַּרְתֵּי סְרֵי, וְאַרְבַּע סְרֵי — עֶשְׂרִים וְשֵׁית הָווָיָן! אֶלָּא מַאי אִית לָךְ לְמֵימַר? לְבַר מִשַּׁתָּא דְּגָלוּ בַּהּ. לְדִידִי נָמֵי — לְבַר מִשַּׁתָּא דְּגָלוּ בַּהּ. מִכָּל מָקוֹם, תְּשַׁסְרֵי לְרָבִינָא קַשְׁיָא! מִי סָבְרַתְּ שָׁלֹשׁ גָּלִיּוֹת הָווּ? גָּלוּ בְּשֶׁבַע לְכִיבּוּשׁ יְהוֹיָקִים, שֶׁהִיא שְׁמוֹנֶה לִנְבוּכַדְנֶצַּר, גָּלוּ בִּשְׁמוֹנֶה עָשְׂרֵה לְכִיבּוּשׁ יְהוֹיָקִים, שֶׁהִיא תְּשַׁע עָשְׂרֵה לִנְבוּכַדְנֶצַּר. דְּאָמַר מָר: שָׁנָה רִאשׁוֹנָה כִּיבֵּשׁ נִינְוֵה, [יב, ב] שְׁנִיָּה עָלָה וְכִיבֵּשׁ יְהוֹיָקִים.

וְכֵן בַּשְּׁנִיָּה. וּשְׁנִיָּה בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית מִי מַשְׁכַּחַתְּ לַהּ? מִכְּדֵי בַּיִת שֵׁנִי כַּמָּה קָם? אַרְבַּע מְאָה וְעֶשְׂרִים. אַרְבַּע מְאָה — תְּמָנְיָא יוֹבְלֵי, אַרְבְּסְרֵי — תְּרֵי שָׁבוּעַ, פָּשׁוּ לְהוּ שֵׁית, הָווּ לֵיהּ בְּשִׁיתָּא בַּשָּׁבוּעַ. הָא מַנִּי? **רַבִּי יְהוּדָה** הִיא, דְּאָמַר: ״שְׁנַת חֲמִשִּׁים עוֹלָה לְכָאן וּלְכָאן״, אַיְיתִי תְּמָנְיָא מִתְּמָנְיָא יוֹבְלֵי, וְהָנֵי שֵׁית — הָווּ אַרְבֵּיסַר, אִישְׁתְּכַח דִּבְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית חֲרוּב. אִי רַבִּי יְהוּדָה, בָּרִאשׁוֹנָה לָא מַשְׁכַּחַתְּ לַהּ! דְּתַנְיָא: שִׁבְעָה עָשָׂר יוֹבְלוֹת מָנוּ יִשְׂרָאֵל מִשֶּׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ וְעַד שֶׁיָּצְאוּ, וְאִי אַתָּה יָכוֹל לוֹמַר מִשֶּׁעָה שֶׁנִּכְנְסוּ מָנוּ, שֶׁאִם אַתָּה אוֹמֵר כֵּן — נִמְצָא בַּיִת חָרֵב בְּתְחִילַּת יוֹבֵל, וְאִי אַתָּה מוֹצֵא ״בְּאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה אַחַר אֲשֶׁר הֻכְּתָה הָעִיר״. אֶלָּא צֵא מֵהֶם שֶׁבַע שֶׁכִּיבְּשׁוּ, וְשֶׁבַע שֶׁחִילְּקוּ, וְאַתָּה מוֹצֵא ״בְּאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה אַחַר אֲשֶׁר הֻכְּתָה הָעִיר״. וְאִי רַבִּי יְהוּדָה, אַיְיתִי שַׁבְּסְרֵי מִשַּׁבְּסְרֵי יוֹבְלֵי, שְׁדֵי אַהֲנֵי — הָווּ לֵיהּ בִּתְלָתָא בַּשָּׁבוּעַ! הָנָךְ שְׁנֵי דְּאַגְלִינְהוּ סַנְחֵרִיב, עַד דַּאֲתָא יִרְמְיָה אַהְדְּרִינְהוּ — לָא קָחָשֵׁיב לְהוּ.

אִיבָּעֵית אֵימָא: לְעוֹלָם רַבָּנַן, וְכִי קָתָנֵי ״וְכֵן בַּשְּׁנִיָּה״ — אַשְׁאָרָא. הָכִי נָמֵי מִסְתַּבְּרָא, דְּאִי לָא תֵּימָא הָכִי, מִשְׁמַרְתּוֹ שֶׁל יְהוֹיָרִיב בַּשְּׁנִיָּה מִי הֲוַאי? וְהָתַנְיָא: אַרְבַּע מִשְׁמָרוֹת עָלוּ מִן הַגּוֹלָה — יְדַעְיָה וְחָרִים פַּשְׁחוּר וְאִימֵּר, עָמְדוּ נְבִיאִים שֶׁבֵּינֵיהֶם וְחִלְּקוּם לְעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מִשְׁמָרוֹת, בְּלֻלּוּם וּנְתָנוּם בַּקַּלְפִּי, בָּא יְדַעְיָה וְנָטַל חֶלְקוֹ וְחֵלֶק חֲבֵירָיו שֵׁשׁ, [יג, א] דף יג בָּא חָרִים וְנָטַל חֶלְקוֹ וְחֵלֶק חֲבֵירָיו שֵׁשׁ, וְכֵן פַּשְׁחוּר וְכֵן אִימֵּר. הִתְקִינוּ נְבִיאִים שֶׁבֵּינֵיהֶם שֶׁאֲפִילּוּ יְהוֹיָרִיב רֹאשׁ מִשְׁמָרוֹת עוֹלֶה — לֹא יְדָחֶה יְדַעְיָה מִמְּקוֹמוֹ, אֶלָּא יְדַעְיָה עִיקֵּר וְיהוֹיָרִיב טָפֵל לוֹ, אֶלָּא אַשְׁאָרָא.

רַב אָשֵׁי אָמַר: הָנָךְ שֵׁית שְׁנֵי עַד דְּסָלֵיק עֻזָּרָא וּמְקַדֵּישׁ לָא קָא חָשֵׁיב לְהוּ, דִּכְתִיב: "בֵּאדַיִן בְּטֵלַת עֲבִידַת בֵּית אֱלָהָא דִּי בִּירוּשְׁלֶם", וּכְתִיב: "וְשֵׁיצִיא בַּיְתָא דְּנָא עַד יוֹם תְּלָתָא לִירַח אֲדָר דְּהִיא שְׁנַת שֵׁית לְמַלְכוּת דָּרְיָוֶשׁ מַלְכָּא". וְתָנָא: בְּאוֹתוֹ זְמַן לְשָׁנָה הַבָּאָה עָלָה עֶזְרָא וְגָלוּתוֹ עִמּוֹ, דִּכְתִיב: "וַיָּבֹא יְרוּשָׁלַם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי הִיא הַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית לַמֶּלֶךְ".

גּוּפָא: שִׁבְעָה עָשָׂר יוֹבֵלוֹת מָנוּ יִשְׂרָאֵל מִשֶּׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ וְעַד שֶׁיָּצְאוּ, וְאִי אַתָּה יָכוֹל לוֹמַר מִשֶּׁנִּכְנְסוּ מָנוּ, שֶׁאִם אַתָּה אוֹמֵר מִשֶּׁנִּכְנְסוּ מָנוּ, נִמְצָא בַּיִת חָרֵב בְּתְחִלַּת יוֹבֵל, וְאִי אַתָּה מוֹצֵא "בְּאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה אַחַר אֲשֶׁר הֻכְּתָה הָעִיר" וְכוּ'. שֶׁבַע שֶׁכִּבְּשׁוּ מְנָלָן? דְּקָאָמַר כָּלֵב: "בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה [אָנֹכִי] בְּשָׁלְחִי אוֹתִי מֹשֶׁה עֶבֶד ה' מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ לְרַגֵּל אֶת הָאָרֶץ, וְעַתָּה אָנֹכִי הַיּוֹם בֶּן חָמֵשׁ וּשְׁמוֹנִים". וְאָמַר מָר: שָׁנָה רִאשׁוֹנָה עָשָׂה מֹשֶׁה מִשְׁכָּן, שְׁנִיָּה הוּקַם הַמִּשְׁכָּן וְשָׁלַח מְרַגְּלִים, כִּי עֲבוּר יַרְדֵּן כָּלֵב בַּר בַּמָּה הָוֵי? בַּר תְּמָנֵן נְכֵי תַּרְתֵּין, כִּי קָא מִפַּלֵּיג נַחֲלוֹת קָאָמַר: "בֶּן חָמֵשׁ וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה אָנֹכִי", אִישְׁתְּכַח דְּשָׁבַע כִּיבְּשׁוּ. וְשָׁבַע שֶׁחִילְּקוּ מְנָלָן? אִיבָּעֵית אֵימָא: מִדְּלָא מַשְׁכַּחַתְּ לְהוּ "אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה אַחַר אֲשֶׁר הֻכְּתָה הָעִיר".

[ו. טלאים]

[משנה: אֵין פּוֹחֲתִין מִשִּׁשָּׁה טְלָאִים הַמְּבוּקָּרִין בִּלְשִׁכַּת הַטְּלָאִים, כְּדֵי לַשַּׁבָּת וּלְיָמִים טוֹבִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וּמוֹסִיפִין עַד עוֹלָם].

גְּמָ'. תְּמִידִין וּמוּסָפִין טוּבָא הָווּ! תַּנָּא בְּעָלְמָא קָאֵי, וְאַתְּמִידִין לְחוֹדֵיהּ קָאֵי, וּמַאי "כְּדֵי לַשַּׁבָּת וּלְיָמִים טוֹבִים" — סִימָנָא בְּעָלְמָא, וְהָכִי קָאָמַר: אֵין פּוֹחֲתִין מִשִּׁשָּׁה טְלָאִים [יג, ב] הַמְּבוּקָּרִים בִּלְשִׁכַּת הַטְּלָאִים אַרְבָּעָה יָמִים קוֹדֶם שְׁחִיטָה, וּמַנִּי — בֶּן בַּג בַּג הִיא, דְּתַנְיָא: **בֶּן בַּג בַּג** אוֹמֵר, מִנַּיִן לַתָּמִיד שֶׁטָּעוּן בִּיקּוּר אַרְבָּעָה יָמִים קוֹדֶם שְׁחִיטָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ", וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: "וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן", מָה לְהַלָּן טָעוּן בִּיקּוּר אַרְבָּעָה יָמִים קוֹדֶם שְׁחִיטָה, אַף כָּאן טָעוּן בִּיקּוּר אַרְבָּעָה יָמִים קוֹדֶם שְׁחִיטָה. דַּיְקָא נָמֵי, דְּקָתָנֵי "כְּדֵי לַשַּׁבָּת", וְלָא קָתָנֵי "לַשַּׁבָּת", שְׁמַע מִינַּהּ.

[ז. חצוצרות]

[משנה: אֵין פּוֹחֲתִין מִשְּׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת, מִתִּשְׁעָה כִּנּוֹרוֹת, וּמוֹסִיפִין עַד עוֹלָם, וְהַאַלְפָּא לְבַד].

מִשְּׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת וּמוֹסִיפִין וְכוּ'.

וְעַד כַּמָּה? אָמַר **רַב הוּנָא**, וְאָמְרִי לַהּ אָמַר **רַב זַבְדִּי אָמַר רַב הוּנָא**: עַד מֵאָה וְעֶשְׂרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעִמָּהֶם כֹּהֲנִים לְמֵאָה וְעֶשְׂרִים מַחְצְרִים בַּחֲצוֹצְרוֹת". מִתִּשְׁעָה כִּנּוֹרוֹת וְכוּ' וְצִלְצָל לְבָד. מְנָא הָנֵי מִילֵּי? אָמַר **רַב אַסִּי**, דְּאָמַר קְרָא: "וְאָסָף בַּמְצִלְתַּיִם לְהַשְׁמִיעַ". מְצִלְתַּיִם תְּרֵי הָווּ! בֵּינָן דַּחֲדָא עֲבִידְתָּא עָבְדִי, וְחַד גַּבְרָא עָבֵיד בְּהוּ — קָרֵי לְהוּ חַד.

סוגיה יד

שנים עשר לויים

ערכין יג:

משנה

אֵין פּוֹחֲתִין מִשְּׁנֵים עָשָׂר לְוִיִּם עוֹמְדִין עַל הַדּוּכָן, וּמוֹסִיפִין עַד עוֹלָם.

אֵין הַקָּטָן נִכְנָס לָעֲזָרָה לַעֲבוֹדָה, אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁהַלְוִיִּם אוֹמְרִים בַּשִּׁיר, וְלֹא הָיוּ אוֹמְרִים בְּנֵבֶל וּבְכִנּוֹר, אֶלָּא בַּפֶּה, כְּדֵי לִיתֵּן תֶּבֶל בַּנְּעִימָה.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: אֵין עוֹלִין לַמִּנְיָן, וְאֵין עוֹלִין לַדּוּכָן, אֶלָּא בָּאָרֶץ הָיוּ עוֹמְדִין, וְרָאשֵׁיהֶן בֵּין רַגְלֵי הַלְוִיִּם, וְצוֹעֲרֵי הַלְוִיִּם הָיוּ נִקְרָאִין.

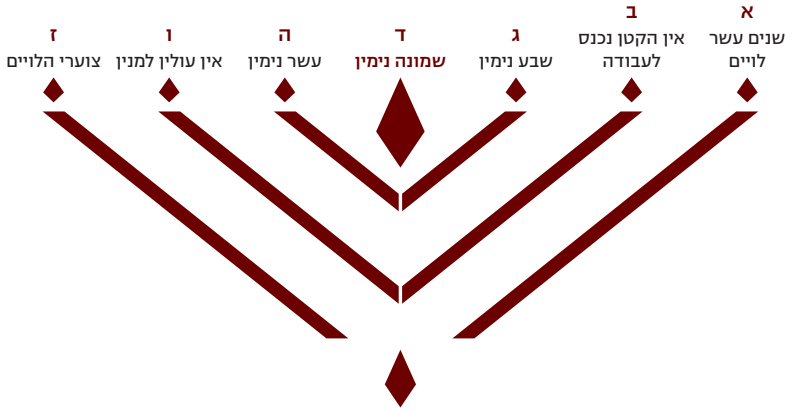

תמצית הסוגיה

שירת הלויים בבית המקדש, מספר הלויים המינימלי הנדרש על הדוכן, מעמדם של הקטנים (המשוררים הצעירים) המשתתפים בשירה, ומיקומם המרחבי.

קנה א׳ קובע את המניין הבסיסי של שנים־עשר לויים העומדים על הדוכן, וקנה ו׳ משלים קביעה זו באמצעות דעת רבי אליעזר בן יעקב המגדירה מי נכלל באותו מניין (וכי הקטנים אינם עולים למניין זה).

קנה ב׳ עוסק בחינוכם של הקטנים בשירה שנעשית בפה לבדו ללא כלי נגינה, וקנה ז׳ מתאר את מיקומם הפיזי למטה בארץ, כאשר ראשיהם בין רגלי הלויים.

במרכז הסוגיה (ג׳–ד׳–ה׳) מתנהל דיון מעמיק סביב מהות כלי הנגינה (כינור ונבל) ומספר הנימין (המיתרים) שבהם לפי שיטת רבי יהודה. הסוגיה מציגה את התפתחות הנימין לאורך שלוש תקופות היסטוריות ורוחניות: שבעה נימין המאפיינים את מקדש הזמן הזה (כנגד הטבע), שמונה נימין המאפיינים את ימות המשיח (למעלה מהטבע), ועשרה נימין המאפיינים את העולם הבא (״עלי עשור״). לבסוף, מוסבר כיצד הכינור בעולם הבא מתרבה בנימיניו עד שקולו משתווה לנבל (״כי נבל״).

מבחינה רעיונית, מרכז הסוגיה מעלה את הדיון מרמת ההלכה אל מרחב היסטוריוסופי. הוא מציג את השירה במקדש לא רק כפולחן מקומי, אלא כמדרגה מתפתחת של תודעה והתגלות אלוקית בעולם.

[א. שנים עשר לויים]

[משנה: אֵין פּוֹחֲתִין מִשְּׁנֵים עָשָׂר לְוִיִּם עוֹמְדִין עַל הַדּוּכָן, וּמוֹסִיפִין עַד עוֹלָם].

גְּמָ׳. הָנֵי כְּנָגֶד מִי? אָמַר **רַב פָּפָּא**: כְּנֶגֶד תִּשְׁעָה כִּנּוֹרוֹת [וּשְׁנֵי] נְבָלִים וְצִלְצָל אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: ״הוּא וּבָנָיו וְאֶחָיו שְׁנֵים עָשָׂר״.

[ב. אין הקטן נכנס לעבודה]

[משנה: אֵין הַקָּטָן נִכְנָס לָעֲזָרָה לַעֲבוֹדָה, אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁהַלְוִיִּם אוֹמְרִים בַּשִּׁיר, וְלֹא הָיוּ אוֹמְרִים בְּנֵבֶל וּבְכִנּוֹר, אֶלָּא בַּפֶּה, כְּדֵי לִיתֵּן תֵּבֶל בַּנְּעִימָה].

אֵין הַקָּטָן נִכְנָס לָעֲזָרָה לַעֲבוֹדָה אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁהַלְוִיִּם כּוּ׳.

מְנָא הָנֵי מִילֵּי? אָמַר **רַבִּי יוֹחָנָן**, דְּאָמַר קְרָא: ״וַיַּעֲמֹד יֵשׁוּעַ בָּנָיו וְאֶחָיו קַדְמִיאֵל וּבָנָיו בְּנֵי יְהוּדָה כְּאֶחָד לְנַצֵּחַ עַל עֹשֵׂה הַמְּלָאכָה בְּבֵית הָאֱלֹהִים וְגוֹ׳״.

לֹא הָיוּ אוֹמְרִים לֹא בְּנֵבֶל וְלֹא בְּכִנּוֹר, אֶלָּא בַּפֶּה כּוּ׳.

[ג–ד–ה. כמה נימין]

לְמֵימְרָא דְּגָבֵל לְחוּד וְכִנּוֹר לְחוּד? לֵימָא מַתְנִיתִין דְּלָא כְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּתַנְיָא: **רַבִּי יְהוּדָה** אוֹמֵר: כִּנּוֹר שֶׁל מִקְדָּשׁ שֶׁל שִׁבְעַת נִימִין הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״שִׂבַּע שְׂמָחוֹת פָּנֶיךָ״, אַל תִּיקְרֵי ״שׂוֹבַע״ אֶלָּא ״שֶׂבַע״. וְשֶׁל יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ שְׁמוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״לִמְנַצֵּחַ עַל הַשְּׁמִינִית״, עַל נִימָא שְׁמִינִית. שֶׁל עוֹלָם הַבָּא עֶשֶׂר, שֶׁנֶּאֱמַר: ״עֲלֵי עָשׂוֹר וַעֲלֵי נָבֶל עֲלֵי הִגָּיוֹן בְּכִנּוֹר״. וְאוֹמֵר: ״הוֹדוּ לַה׳ בְּכִנּוֹר בְּנֵבֶל עָשׂוֹר זַמְּרוּ לוֹ שִׁירוּ לוֹ שִׁיר חָדָשׁ״! אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי יְהוּדָה, לָעוֹלָם הַבָּא, אַיְידֵי דִּנְפִישִׁי נִימִין דִּידֵיהּ, נְפִישׁ קָלֵיהּ כִּי נֵבֶל, קָרֵי לֵיהּ ״נֵבֶל״.

[ו. אין עולין למנין]

[משנה: **רַבִּי אֶלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב** אוֹמֵר: אֵין עוֹלִין לַמִּנְיָן].

רַבִּי אֶלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: אֵין עוֹלִין מִן הַמִּנְיָן כּוּ׳.

[ז. צוערי הלויים]

[משנה: וְאֵין עוֹלִין לַדּוּכָן, אֶלָּא בָּאָרֶץ הָיוּ עוֹמְדִין, וְרָאשֵׁיהֶן בֵּין רַגְלֵי הַלְוִיִּם, וְצֹעֲרֵי הַלְוִיִּם הָיוּ נִקְרָאִין].

תָּנָא: וְסוֹעֲדֵי הַלְוִיִּם הָיוּ נִקְרָאִין.

וְתַנָּא דִּידַן? כֵּיוָן דְּהַנֵּי קָטִין קָלַיְיהוּ, וְהָנֵי עָב קָלַיְיהוּ, הָנֵי מְקַטְּטִי וְהָנֵי לָא מְקַטְּטִי, קָרֵי לְהוּ ״צֹעֲרֵי״.

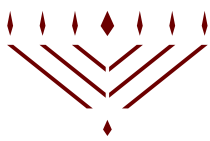

הֲדַרַן עֲלָךְ אֵין נָעֲרָכִין.

פרק שלישי

יש בערכין

♦

סוגיות טו–טז · ערכין יג: – יז:

סוגיה טו

להקל ולהחמיר

ערכין יג: – טו.

משנה

יֵשׁ בַּעֲרָכִין לְהָקֵל וּלְהַחְמִיר, וּבִשְׁדֵה אֲחוּזָה לְהָקֵל וּלְהַחְמִיר, וּבְשׁוֹר הַמּוּעָד שֶׁהֵמִית הָעֶבֶד לְהָקֵל וּלְהַחְמִיר, בָּאוֹנֵס וּבַמְפַתֶּה וּבַמּוֹצִיא שֵׁם רַע לְהָקֵל וּלְהַחְמִיר. יֵשׁ בַּעֲרָכִין לְהָקֵל וּלְהַחְמִיר, כֵּיצַד? אֶחָד שֶׁהֶעֱרִיךְ אֶת הַנָּאֶה שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל וְאֶת הַכָּעוּר שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל, נוֹתֵן חֲמִשִּׁים סֶלַע, וְאִם אָמַר: ״הֲרֵי דָּמָיו עָלַי״, נוֹתֵן אֶת שָׁוְויוֹ.

בִּשְׁדֵה אֲחוּזָה לְהָקֵל וּלְהַחֲמִיר, כֵּיצַד? אֶחָד הַמַּקְדִּישׁ בְּחוֹלַת הַמָּחוֹז, וְאֶחָד הַמַּקְדִּישׁ בַּפַּרְדֵּיסוֹת סְבַסְטִי, נוֹתֵן זֶרַע חוֹמֶר שְׂעוֹרִים בַּחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כָּסֶף, וּבִשְׁדֵה מִקְנָה נוֹתֵן אֶת שָׁוְויוֹ. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** אוֹמֵר: אֶחָד שְׂדֵה מִקְנָה וְאֶחָד שְׂדֵה אֲחוּזָה, מָה בֵּין שְׂדֵה אֲחוּזָה לִשְׂדֵה מִקְנָה? שֶׁבִּשְׂדֵה אֲחוּזָה הוּא נוֹתֵן חוֹמֶשׁ, וּבִשְׂדֵה מִקְנָה אֵינוֹ נוֹתֵן חוֹמֶשׁ.

בְּשׁוֹר הַמּוּעָד שֶׁהֵמִית אֶת הָעֶבֶד לְהָקֵל וּלְהַחֲמִיר, כֵּיצַד? אֶחָד שֶׁהֵמִית אֶת הַנָּאֶה שֶׁבַּעֲבָדִים וְאֶת הַכָּעוּר שֶׁבָּעֲבָדִים — נוֹתֵן שְׁלֹשִׁים סֶלַע. הֵמִית בֶּן חוֹרִין — נוֹתֵן שָׁוְויוֹ. חָבַל בָּזֶה וּבָזֶה — נוֹתֵן נֶזֶק שָׁלֵם.

בָּאוֹנֵס וּבַמְפַתֶּה לְהָקֵל וּלְהַחֲמִיר, כֵּיצַד? אֶחָד שֶׁאָנַס וּפִיתָּה אֶת גְּדוֹלָה שֶׁבַּכְּהוּנָּה וְאֶת הַקְּטַנָּה שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל — נוֹתֵן חֲמִשִּׁים סְלָעִים, וְהַבּוֹשֶׁת וְהַפֶּגָם — הַכֹּל לְפִי הַמְבַיֵּישׁ וְהַמִּתְבַּיֵּישׁ.

בְּמוֹצִיא שֵׁם רַע לְהָקֵל וּלְהַחֲמִיר, כֵּיצַד? אֶחָד שֶׁהוֹצִיא שֵׁם רַע עַל גְּדוֹלָה שֶׁבַּכְּהוּנָּה וְעַל קְטַנָּה שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל — נוֹתֵן מֵאָה סֶלַע].

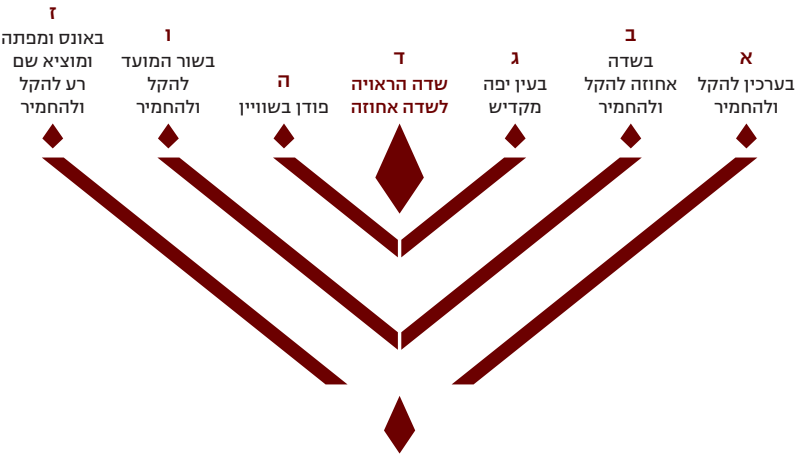

תמצית הסוגיה

הכלל יש ב... להקל ולהחמיר, תוך בירור ההשלכות ההלכתיות, המעשיות והעיוניות של דיני הקדש, פדיון שדות, נזיקין וקנסות.

קנה א' (ערכין) מול קנה ו' (שור המועד): בשניהם מופיע דין שבו התורה קבעה סכום קצוב ואחיד (חמישים סלע בערכין, שלושים סלע לעבד בשור המועד), ללא תלות בשווי האישי או הגופני של הנפגע ("הנאה שבשוק מול הכָּעור"). קנה ב' (שדה אחוזה) מול קנה ז' (אונס, מפתה ומוציא שם רע): בשניהם קבעה התורה סכום קצוב ואחיד (חמישים שקל כסף לזרע חומר שעורים בשדה, וחמישים או מאה סלעים בקנסות), מבלי להתחשב בשוני ובפערים הכלכליים או המעמדיים שבין קרקע משובחת ("פרדסי סבסטי") לקרקע גרועה, או בין בת מלכים לבת הדיוטות.

קנה ג' פותח בשאלה העקרונית האם המקדיש שדה מדעתו מתכוון לתת ב"עין יפה" או ב"עין רעה", ואילו קנה ה' מסכם את ההלכה למעשה דרך קביעתו של רב פפא, המבחין בדיוק בין סוגי נכסים שונים (אילנות, טרשין ושדה זרע רגילה) ואופן פדיונם. קנה ד' מעמיק ומברר את שאלת העיתוי – האם הולכים אחר שעת ההקדש או שעת הפדיון (כגון במקרה של לוקח שדה מאביו והקדישה ואחר כך מת אביו), ובכך מיישב את הקושיות סביב שיטות התנאים (רבי מאיר, רבי יהודה ורבי שמעון) ומלמד על האופי הדינמי של מעמד השדה.

מרכז הסוגיה (ג׳–ד׳–ה׳) לוקח את הכללים העקרוניים שהוצגו בפתיחת הפרק (ערכין ושדה אחוזה) ופורט אותם למערכת משפטית מורכבת ודינמית. הוא גם מטרים את הכללים שבהמשך הפרק, בדיני נזיקין ומשפחה, שם התורה קובעת מסגרת משפטית אחידה שמתעלמת, ברמה מסוימת, מההבדלים האינדיבידואליים.

[א. בערכין להקל ולהחמיר]

[משנה: יֵשׁ בַּעֲרָכִין לְהָקֵל וּלְהַחְמִיר, וּבִשְׂדֵה אֲחוּזָה לְהָקֵל וּלְהַחְמִיר, וּבְשׁוֹר הַמּוּעָד שֶׁהֵמִית הָעֶבֶד לְהָקֵל וּלְהַחְמִיר, בָּאוֹנֵס וּבַמְפַתֶּה וּבַמּוֹצִיא שֵׁם רַע לְהָקֵל וּלְהַחְמִיר.

יֵשׁ בַּעֲרָכִין לְהָקֵל וּלְהַחְמִיר, כֵּיצַד? אֶחָד שֶׁהֶעֱרִיךְ אֶת הַנָּאֶה שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל וְאֶת הַכָּעוּר שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל, נוֹתֵן חֲמִשִּׁים סֶלַע, וְאִם אָמַר: ״הֲרֵי דָּמָיו עָלַי״, נוֹתֵן אֶת שָׁוְויוֹ].

גְּמָ׳. יֵשׁ בַּעֲרָכִין לְהָקֵל וְכוּ׳ וּלְהַחְמִיר כֵּיצַד אֶחָד שֶׁהֶעֱרִיךְ כּוּ׳.

בְּיִשְׂרָאֵל — אִין, בַּגּוֹיִם — לָא. לֵימָא מַתְנִיתִין דְּלָא כְּרַבִּי מֵאִיר, דְּתַנְיָא: גּוֹי, **רַבִּי מֵאִיר** אוֹמֵר: נֶעֱרָךְ, אֲבָל לֹא מַעֲרִיךְ? אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי מֵאִיר, הוּא הַדִּין דַּאֲפִילּוּ גּוֹי נָמֵי, אֶלָּא [יד, א] מִלְּתָא אַגַּב אוֹרְחֵיהּ קָמַשְׁמַע לַן, כִּדְרַב יְהוּדָה אָמַר רַב, דְּאָמַר **רַב יְהוּדָה אָמַר רַב**: אָסוּר לָאָדָם שֶׁיֹּאמַר ״כַּמָּה נָאֶה גּוֹי זֶה״. וְלִיתְנֵי ״אֶת הַנָּאֶה שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל וְאֶת הַכָּעוּר שֶׁבַּגּוֹיִם״! בְּחַד אוּמָּה קָמַיְירֵי, בִּתְרֵי אוּמֵּי לָא מַיְירֵי. וְלָא? וְהָא קָתָנֵי: הַגְּדוֹלָה שֶׁבַּכְּהוּנָּה וְאֶת הַקְּטַנָּה שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל! הָתָם חַד אוּמָּה הוּא, אֶלָּא מִקְדָּישׁ הוּא דְּקַדִּישִׁי כֹּהֲנִים טְפֵי.

וְאִיבָּעֵית אֵימָא, אַיְידֵי דְּקָא בָּעֵי לְמִתְנֵי סֵיפָא ״שְׂדֵה אֲחוּזָה״, דִּבְיִשְׂרָאֵל הוּא דְּמַשְׁכַּחְתְּ לַהּ, בְּגוֹי לָא מַשְׁכַּחְתְּ לַהּ, דְּלָאו בְּנֵי אֲחוּזָה נִינְהוּ, מִשּׁוּם הָכִי קָתָנֵי לַהּ בְּיִשְׂרָאֵל.

[ב. בשדה אחוזה להקל ולהחמיר]

[משנה: בִּשְׂדֵה אֲחוּזָה לְהָקֵל וּלְהַחֲמִיר, כֵּיצַד? אֶחָד הַמַּקְדִּישׁ בְּחוֹלַת הַמָּחוֹז, וְאֶחָד הַמַּקְדִּישׁ בַּפַּרְדֵּיסוֹת סְבַסְטֵי, נוֹתֵן זֶרַע חוֹמֶר שְׂעוֹרִים

דף
יד

בַּחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף, וּבִשְׁדֵה מִקְנָה נוֹתֵן אֶת שָׁוְוִיו. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** אוֹמֵר: אֶחָד שְׂדֵה מִקְנָה וְאֶחָד שְׂדֵה אֲחוּזָּה, מָה בֵּין שְׂדֵה אֲחוּזָּה לִשְׂדֵה מִקְנָה? שֶׁבִּשְׂדֵה אֲחוּזָּה הוּא נוֹתֵן חוֹמֶשׁ, וּבִשְׂדֵה מִקְנָה אֵינוֹ נוֹתֵן חוֹמֶשׁ.

[ג. בעין יפה מקדיש]

גְּמָ'. אָמַר **רַב הוּנָא**: הִקְדִּישׁ שָׂדֶה מְלֵיאָה אִילָנוֹת, כְּשֶׁהוּא פּוֹדֶה — פּוֹדֶה אִילָנוֹת בְּשָׁוְויָן, וְחוֹזֵר וּפוֹדֶה קַרְקַע בֵּית זֶרַע חוֹמֶר שְׂעוֹרִים בַּחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף. אַלְמָא קָסָבַר רַב הוּנָא: אָדָם מַקְדִּישׁ — בְּעַיִן יָפָה מַקְדִּישׁ.

אֵיתִיבֵיהּ **רַב נַחְמָן** לְ**רַב הוּנָא**: אֶחָד הַמַּקְדִּישׁ בְּחוֹלַת הַמָּחוֹז, וְאֶחָד הַמַּקְדִּישׁ בְּפַרְדֵּיסוֹת סְבַסְטֵי, נוֹתֵן בֵּית זֶרַע חוֹמֶר שְׂעוֹרִים בַּחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף! אֲמַר לֵיהּ: רְאוּיָה לְפַרְדֵּיסוֹת קָאָמִינָא.

אֵיתִיבֵיהּ: "בֵּית זֶרַע" — אֵין לִי אֶלָּא בֵּית זֶרַע, שְׂדֵה גְּפָנִים וּשְׂדֵה קָנִים וּשְׂדֵה אִילָנוֹת מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר "שָׂדֶה" מִכָּל מָקוֹם, אֲמַר לֵיהּ: הָכָא נָמֵי פּוֹדֶה וְחוֹזֵר וּפוֹדֶה.

אֵיתִיבֵיהּ: הִקְדִּישׁ שְׁלֹשָׁה אִילָנוֹת מִמַּטַּע עֲשָׂרָה לְבֵית סְאָה — הֲרֵי זֶה הִקְדִּישׁ אֶת הַקַּרְקַע וְאֶת הָאִילָנוֹת שֶׁבֵּינֵיהֶם, כְּשֶׁהוּא פּוֹדֶה — פּוֹדֶה בֵּית זֶרַע חוֹמֶר שְׂעוֹרִים בַּחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף. פָּחוֹת מִיכֵּן, אוֹ יָתֵר עַל כֵּן, אוֹ שֶׁהִקְדִּישָׁן בְּזֶה אַחַר זֶה — הֲרֵי זֶה לֹא הִקְדִּישׁ לֹא אֶת הַקַּרְקַע וְלֹא אֶת הָאִילָנוֹת שֶׁבֵּינֵיהֶם. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִילּוּ הִקְדִּישׁ אִילָנוֹתָיו, וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישׁ קַרְקַע, כְּשֶׁהוּא פּוֹדֶה — פּוֹדֶה אֶת הָאִילָנוֹת בְּשָׁוְויֵהֶן, וְחוֹזֵר וּפוֹדֶה קַרְקַע: בֵּית זֶרַע חוֹמֶר שְׂעוֹרִים בַּחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף! וְכִי תֵּימָא: הָכָא נָמֵי פּוֹדֶה וְחוֹזֵר וּפוֹדֶה, הָא מִדְּסֵיפָא פּוֹדֶה וְחוֹזֵר וּפוֹדֶה, מִכְּלָל דִּרֵישָׁא לָא!

אֶלָּא, הָא מַנִּי? רַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא, דְּאָמַר: מַקְדִּישׁ בְּעַיִן רָעָה מַקְדִּישׁ. דְּתַנְיָא: הַמַּקְדִּישׁ אֶת הַשָּׂדֶה — הִקְדִּישׁ אֶת כּוּלָּהּ. **רַבִּי שִׁמְעוֹן** אוֹמֵר: לֹא הִקְדִּישׁ אֶלָּא חָרוּב הַמּוּרְכָּב וְסַדָּן הַשִּׁקְמָה.

[ד. שדה הראויה לשדה אחוזה]

אִי רַבִּי שִׁמְעוֹן, אֵימָא סֵיפָא: וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִילּוּ הִקְדִּישׁ אִילָנוֹתָיו וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישׁ קַרְקַע, כְּשֶׁהוּא פּוֹדֶה — פּוֹדֶה אֶת הָאִילָנוֹת בְּשָׁוְוֵיהֶן, וְחוֹזֵר וּפוֹדֶה בֵּית זֶרַע חוֹמֶר שְׂעוֹרִים בַּחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כָּסֶף. וְאִי רַבִּי שִׁמְעוֹן — לֵיזִיל בָּתַר פִּדְיוֹן, וְלִיפְרְקוּ אַגַּב אַרְעַיְיהוּ, דְּהָא שָׁמְעִינַן לֵיהּ לְרַבִּי שִׁמְעוֹן דְּאָזֵיל בָּתַר פִּדְיוֹן! דְּתַנְיָא: מִנַּיִן לְלוֹקֵחַ שָׂדֶה מֵאָבִיו וְהִקְדִּישָׁהּ, וְאַחַר כָּךְ מֵת אָבִיו, מִנַּיִן שֶׁתְּהֵא לְפָנָיו כִּשְׂדֵה אֲחוּזָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אִם אֶת שְׂדֵה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא מִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ". שָׂדֶה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לִהְיוֹת שְׂדֵה אֲחוּזָה, יָצְתָה זוֹ שֶׁרְאוּיָה לִהְיוֹת שְׂדֵה אֲחוּזָה, דִּבְרֵי **רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן**. **רַבִּי מֵאִיר** אוֹמֵר: מִנַּיִן לַלּוֹקֵחַ שָׂדֶה מֵאָבִיו, וּמֵת אָבִיו, וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישָׁהּ, מִנַּיִן שֶׁתְּהֵא לְפָנָיו כִּשְׂדֵה אֲחוּזָה? [יד, ב] תַּלְמוּד לוֹמַר: "אִם אֶת שְׂדֵה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא מִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ" — שָׂדֶה שֶׁאֵינָהּ שְׂדֵה אֲחוּזָה, יָצְתָה זוֹ שֶׁהִיא שְׂדֵה אֲחוּזָה. אִילּוּ לְרַבִּי יְהוּדָה וּלְרַבִּי שִׁמְעוֹן, אֲפִילּוּ הִקְדִּישָׁהּ וְאַחַר כָּךְ מֵת אָב — שְׂדֵה אֲחוּזָה הָוְיָא. מַאי טַעְמָא? אִי מְשׁוּם קְרָא — קְרָא לְכְדַרְבִּי מֵאִיר הוּא דַּאֲתָא! אֶלָּא לָאו מְשׁוּם דְּאָזֵיל בָּתַר פִּדְיוֹן? אָמַר **רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק**: רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן קְרָא אַשְׁכַּחוּ וּדְרוּשׁ. אִם כֵּן, לְכְתּוֹב רַחֲמָנָא: "אִם אֶת שְׂדֵה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא אֲחֻזָּתוֹ", מַאי "מִשְּׂדֵה" — שָׂדֶה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לִהְיוֹת שְׂדֵה אֲחוּזָה.

[ה. פודן בשווין ונגאלין פחות משתי שנים]

אָמַר **רַב פָּפָּא**: הִקְדִּישׁ טְרָשִׁין — פּוֹדָן בְּשָׁוְוין, מַאי טַעְמָא? "בֵּית זֶרַע" אָמַר רַחֲמָנָא, וְהָנֵי לָאו בְּנֵי זְרִיעָה נִינְהוּ. לֹא גְּאָלָן — יוֹצְאִין [לַכֹּהֲנִים] בַּיּוֹבֵל, מַאי טַעְמָא? "שָׂדֶה" אָמַר רַחֲמָנָא, כֹּל דְּהוּ. מָכַר טְרָשִׁין — נִגְאָלִין פָּחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים, מַאי טַעְמָא? "מִסְפַּר שְׁנֵי תְבוּאוֹת" אָמַר רַחֲמָנָא, וְהַאי לָאו בְּנֵי תְבוּאָה נִינְהוּ. לֹא גְּאָלָן — (חוֹזֶרֶת) [חוֹזְרִין] לַבְּעָלִים בַּיּוֹבֵל, מַאי טַעְמָא? "וְשָׁב לַאֲחוּזָתוֹ" אָמַר רַחֲמָנָא, וְהַאי נָמֵי אֲחוּזָה הִיא. הִקְדִּישׁ אִילָנוֹת — (פּוֹדֶה) [פּוֹדָן] בְּשָׁוְוֵיהֶן, מַאי טַעְמָא? "בֵּית זֶרַע" אָמַר רַחֲמָנָא, וְלֹא אִילָנוֹת. לֹא גְּאָלָן — אֵין יוֹצְאִין לַכֹּהֲנִים בַּיּוֹבֵל, "וְהָיָה הַשָּׂדֶה" אָמַר רַחֲמָנָא, וְלֹא אִילָנוֹת. מָכַר אִילָנוֹת — אֵין

נִגְאָלִין פְּחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים, מַאי טַעְמָא? "שְׁנֵי תְּבוּאוֹת" אָמַר רַחֲמָנָא, וְהָנֵי בְּנֵי תְּבוּאוֹת נִינְהוּ. לֹא גְּאָלָן — אֵין חוֹזֶרֶת לַבְּעָלִים בְּיוֹבֵל, מַאי טַעְמָא? "וְשָׁב לַאֲחוּזָּתוֹ" אָמַר רַחֲמָנָא, וְלֹא אִילָנוֹת.

אָמַר מָר: הִקְדִּישׁ אִילָנוֹת — (פּוֹדֶה) [פּוֹדָן] בְּשָׁוְוין. אַמַּאי? וְלִיקְדְּשׁוּ אַגַּב אַרְעַיְיהוּ, וְלִיפְרְקוּהָ אַגַּב אַרְעַיְיהוּ! וְכִי תֵּימָא: אִילָנוֹת אַקְדֵּישׁ, אַרְעָא לָא אַקְדֵּישׁ — וְהָאָמְרִי **נְהַרְדָּעֵי**: מַאן דְּמְזַבֵּן לֵיהּ דְּקָלָא לְחַבְרֵיהּ, קָנֵי לֵיהּ מִשִּׁיפּוֹלָא וְעַד תְּהוֹמָא! לָאו מִי אִיתְּמַר עֲלַהּ: בְּבָא מֵחֲמַת טַעֲנָה!

שְׁדֵה מִקְנָה נוֹתֵן שָׁוְויוֹ. תָּנוּ רַבָּנַן: "בְּמִכְסַת" — מַה בָּא לִלְמוֹד? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "זֶרַע חֹמֶר שְׂעוֹרִים בַּחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כָּסֶף", יָכוֹל אַף שְׁדֵה מִקְנָה כֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "מִכְסַת". **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** אוֹמֵר: נֶאֱמַר כָּאן "וְחִשַּׁב", וְנֶאֱמַר לְהַלָּן "וְחִשַּׁב", מָה לְהַלָּן דָּבָר קָצוּב, אַף כָּאן דָּבָר קָצוּב.

אִיבַּעְיָא לְהוּ: רַבָּנַן אִית לְהוּ גְּזֵירָה שָׁוָה, וּמַפְקִין לֵיהּ לְחוֹמֶשׁ, אוֹ דִלְמָא לֵית לְהוּ גְּזֵירָה שָׁוָה, וְלֵית לְהוּ לְחוֹמֶשׁ? אָמַר **רָבָא**: מִסְתַּבְּרָא לֵית לְהוּ גְּזֵירָה שָׁוָה, מִדְּגַלִּי רַחֲמָנָא חוֹמֶשׁ גַּבֵּי שְׂדֵה אֲחוּזָּה וְגַבֵּי מַקְדִּישׁ בֵּיתוֹ, הָוֹ לֵיהּ שְׁנֵי כְּתוּבִין הַבָּאִין כְּאֶחָד, וְכָל שְׁנֵי כְּתוּבִין הַבָּאִין כְּאֶחָד אֵין מְלַמְּדִין. וּלְמַאן דְּאָמַר מְלַמְּדִין, מִדְּגַלִּי רַחֲמָנָא חוֹמֶשׁ בְּמַעֲשֵׂר, בִּבְהֵמָה טְהוֹרָה, וּבִבְהֵמָה טְמֵאָה — הָוֵה לֵיהּ טוּבָא, וְאֵין מְלַמְּדִין.

תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרָבָא, וְלָא מִסַּתְּעֵמֵיהּ. תַּנְיָא: "בְּמִכְסַת הָעֲרָכְךָ" — הִקִּישׁוֹ הַכָּתוּב לַעֲרָכִין, מָה עֲרָכִין אֵין מוֹסִיף חוֹמֶשׁ, אַף שְׂדֵה מִקְנָה אֵין מוֹסִיף חוֹמֶשׁ.

[ו. בשור המועד להקל ולהחמיר]

[משנה: בְּשׁוֹר הַמּוּעָד שֶׁהֵמִית אֶת הָעֻבָּד לְהָקֵל וּלְהַחֲמִיר, כֵּיצַד? אֶחָד שֶׁהֵמִית אֶת הַנָּאֶה שֶׁבַּעֲבָדִים וְאֶת הַכָּעוּר שֶׁבָּעֲבָדִים — נוֹתֵן שְׁלֹשִׁים סֶלַע. הֵמִית בֶּן חוֹרִין — נוֹתֵן שָׁוְויוֹ. חָבַל בָּזֶה וּבָזֶה — נוֹתֵן נֶזֶק שָׁלֵם].

גְּמָ׳. בְּמוּעָד — אִין, בְּתָם — לָא. לֵימָא מַתְנִיתִין דְּלָא כְּרַבִּי עֲקִיבָא, דְּתָנַן: **רַבִּי עֲקִיבָא** אוֹמֵר: אַף תָּם שֶׁחָבַל בָּאָדָם מְשַׁלֵּם בַּמּוֹתָר נֶזֶק שָׁלֵם. אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי עֲקִיבָא, הוּא הַדִּין דַּאֲפִילּוּ תָּם נָמֵי, וְאַיְידֵי דְּקָא בָּעֵי

לְמִתְנֵי סֵיפָא "הֵמִית עֶבֶד" "הֵמִית בֶּן חוֹרִין", דְּבְמוּעָד הוּא דְּמַשְׁכַּחַתְּ לַהּ, בְּתָם לָא מַשְׁכַּחַתְּ לַהּ, מְשׁוּם הָכִי קָתָנֵי מוּעָד.

[ז. באונס ובמפתה ובמוציא שם רע להקל ולהחמיר]

[משנה: בָּאוֹנֵס וּבַמְפַתֶּה לְהָקֵל וּלְהַחֲמִיר, כֵּיצַד? אֶחָד שֶׁאָנַס וּפִיתָּה אֶת גְּדוֹלָה שֶׁבַּכְּהוּנָּה וְאֶת הַקְּטַנָּה שֶׁבְּיִשְׂרְאֵל — נוֹתֵן חֲמִשִּׁים סְלָעִים, וְהַבּוֹשֶׁת וְהַפֶּגָם — הַכֹּל לְפִי הַמְבַיֵּישׁ וְהַמִּתְבַּיֵּישׁ.

בְּמוֹצִיא שֵׁם רַע לְהָקֵל וּלְהַחֲמִיר, כֵּיצַד? אֶחָד שֶׁהוֹצִיא שֵׁם רַע עַל גְּדוֹלָה שֶׁבַּכְּהוּנָּה וְעַל קְטַנָּה שֶׁבְּיִשְׂרְאֵל — נוֹתֵן מֵאָה סֶלַע].

גְּמָ'. אַמַּאי? אֵימָא: "חֲמִשִּׁים סְלָעִים" אָמַר רַחֲמָנָא מִכֹּל מִילֵּי! אָמַר **רַב זְעֵירָא**: יֹאמְרוּ, בָּעַל בַּת מְלָכִים חֲמִשִּׁים, בָּעַל בַּת הֶדְיוֹטוֹת חֲמִשִּׁים? אֲמַר לֵיהּ **אַבָּיֵי**: אִי הָכִי, גַּבֵּי עֶבֶד נָמֵי, יֹאמְרוּ: עֶבֶד נוֹקֵב מַרְגָּלִית — שְׁלֹשִׁים, עֶבֶד עוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה מַחַט — שְׁלֹשִׁים?

דף **טו**

אֶלָּא אָמַר **רַב זְעֵירָא**: [טו, א] אִילּוּ בָּאוּ עָלֶיהָ שְׁנַיִם, אֶחָד שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ וְאֶחָד כְּדַרְכָּהּ, יֹאמְרוּ: בָּעַל פְּגוּמָה — חֲמִשִּׁים, בָּעַל שְׁלֵמָה — חֲמִשִּׁים? אֲמַר לֵיהּ **אַבָּיֵי**: אִי הָכִי, גַּבֵּי עֶבֶד נָמֵי יֹאמְרוּ: עֶבֶד בָּרִיא — שְׁלֹשִׁים, עֶבֶד מוּכֶּה שְׁחִין — שְׁלֹשִׁים!

אֶלָּא אָמַר **אַבָּיֵי**, אָמַר קְרָא "תַּחַת אֲשֶׁר עִנָּהּ", מִכָּלָּ דְּאִיכָּא בּוֹשֶׁת וּפֶגָם.

רָבָא אָמַר, דְּאָמַר קְרָא: "וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ וְגוֹ'", הֲנָאַת שְׁכִיבָה חֲמִשִּׁים, מִכָּלָּ דְּאִיכָּא מִילְּתָא אַחֲרִיתִי, וּמַאי נִיהוּ? בּוֹשֶׁת וּפֶגָם.

גְּמָ'. מִמַּאי? דִּלְמָא מְשׁוּם דְּקָא גָּרִים לַהּ קְטָלָא, דִּכְתִיב: "וְאִם אֱמֶת הָיָה הַדָּבָר וְגוֹ' וְהוֹצִיאוּ אֶת הַנַּעֲרָה וְגוֹ'"! אָמַר **רָבָא**, אָמַר קְרָא: "כִּי הוֹצִיא שֵׁם רָע", עַל שֵׁם רַע שֶׁהוֹצִיא.

סוגיה טז

האומר בפיו

ערכין טו. – יז:

משנה

נִמְצָא הָאוֹמֵר בְּפִיו חָמוּר מִן הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה, שֶׁכֵּן מָצִינוּ שֶׁלֹּא נִתְחַתֵּם גְּזַר דִּין עַל אֲבוֹתֵינוּ בַּמִּדְבָּר אֶלָּא עַל לָשׁוֹן הָרָע,	שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְנַסּוּ אוֹתִי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים וְגוֹ'".

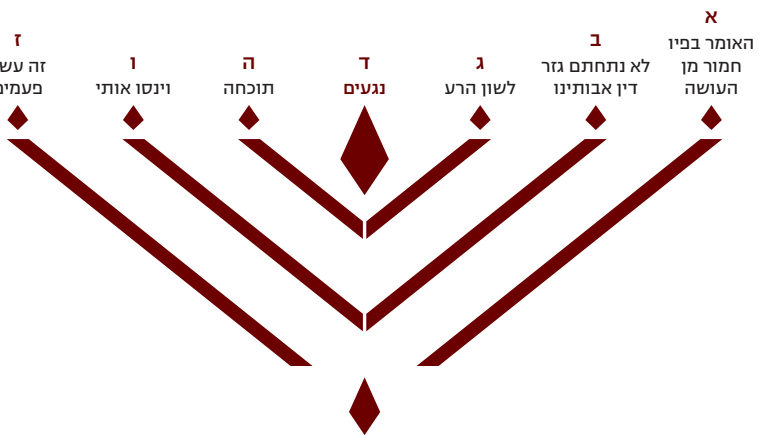

תמצית הסוגיה

כוחו ההרסני של הדיבור האנושי ובראש ובראשונה בחטא לשון הרע, בהשוואתו למעשים חמורים, בהשלכותיו הרוחניות והפיזיות (כגון נגעים וייסורים), ובדרכי התיקון והכפרה.

קנים א'–ב' פותחים בקביעה העקרונית ש"האומר בפיו חמור מן העושה מעשה", ומביאים כראיה לכך את גזר הדין שנחתם על אבותינו במדבר בעקבות חטא המרגלים (לשון הרע), וקנים ו'–ז' סוגרים את המעגל החיצוני בהבאת המשנה והפסוק המרכזי "וינסו אותי זה עשר פעמים".

במרכז הסוגיה, קנה ג' מתמקד בחומרת איסור לשון הרע, בהגדרותיו, בעונשיו הקשים ובתיקונו באמצעות לימוד תורה וענווה. מנגד, קנה ה' מהווה את ההקבלה החיובית והמתקנת – מעבר מדיבור שלילי לתוכחה ("הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ"), אחריות הדדית, ודרכי התנהלות בענווה ובשלום מול הזולת. קנה ד' מוסיף את מכלול שבעת החטאים הגורמים לנגעים (לשון הרע, שפיכות דמים, שבועת שוא וכו') לצד מערכת הכפרה המפורטת שלהם באמצעות בגדי הכהונה הגדולה, הקטורת, ועגלה ערופה.

מרכז הסוגיה יוצר את המעבר מן הדיון התיאורטי וההיסטורי הרחב (העוסק בחטאי כלל ישראל במדבר) אל המישור המעשי, האישי והחברתי. הוא מתרגם את מושג חומרת הדיבור למערכת יומיומית של הלכות שמירת לשון, תיקון מידות, אחריות הדדית באמצעות תוכחה, והיכרות עם נתיבי הכפרה והריפוי לכל יחיד ויחיד.

[א–ב. האומר בפיו חמור מן העושה מעשה]

[משנה: נִמְצָא הָאוֹמֵר בְּפִיו חָמוּר מִן הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה, שֶׁכֵּן מָצִינוּ שֶׁלֹּא נִתְחַתֵּם גְּזַר דִּין עַל אֲבוֹתֵינוּ בַּמִּדְבָּר אֶלָּא עַל לָשׁוֹן הָרָע].

וְכֵן מָצִינוּ שֶׁלֹּא נִתְחַתֵּם גְּזַר דִּין וְכוּ'.

מִמַּאי דְּלָמָא דְּאַכַּתִּי לָא מְלָא סְאָתָן, דְּאָמַר **רַב הַמְנוּנָא**: אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִפְרָע מִן הָאָדָם עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא סְאָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "בִּמְלֹאת סְפֹקוֹ יֵצֶר לוֹ". אָמַר **רֵישׁ לָקִישׁ**, אָמַר קְרָא: "וַיְנַסּוּ אוֹתִי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים", עַל זֶה נִתְחַתֵּם גְּזַר דִּין.

[ג. לשון הרע]

תַּנְיָא, אָמַר **רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פַּרְטָא**: בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה גָּדוֹל כֹּחַ שֶׁל לָשׁוֹן הָרָע, מְנָלַן? מִמְּרַגְּלִים; וּמָה הַמּוֹצִיא שֵׁם רַע עַל עֵצִים וַאֲבָנִים כָּךְ, הַמּוֹצִיא שֵׁם רַע עַל חֲבֵירוֹ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה! מִמַּאי? דְּלָמָא מִשּׁוּם דְּרַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָּא, דְּאָמַר **רַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָּא**: דָּבָר גָּדוֹל דִּבְּרוּ מְרַגְּלִים בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, דִּכְתִיב: "כִּי חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ", אַל תִּיקְרֵי "כִּי חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ" אֶלָּא "מִמֶּנּוּ", כְּבָיכוֹל, בַּעַל הַבַּיִת אֵין יָכוֹל לְהוֹצִיא כֵּלָיו מִשָּׁם.

אֶלָּא אָמַר **רַבָּה אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ**, אָמַר קְרָא: ״וַיָּמוּתוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצְאֵי דַּבַּת הָאָרֶץ רָעָה״, עַל דִּבַּת הָאָרֶץ שֶׁהוֹצִיאוּ.

תַּנְיָא: אָמַר **רַבִּי יְהוּדָה**, עֶשֶׂר נְסִיּוֹנוֹת נִיסּוּ אֲבוֹתֵינוּ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: שְׁנַיִם בַּיָּם, וּשְׁנַיִם בַּמַּיִם, שְׁנַיִם בַּמָּן, שְׁנַיִם בַּשְּׂלָיו, אַחַת בָּע�ֵגֶל, וְאַחַת בְּמִדְבַּר פָּארָן. שְׁנַיִם בַּיָּם: אַחַת בַּיְּרִידָה וְאַחַת בָּעֲלִיָּיה. בַּיְּרִידָה — דִּכְתִיב ״הַמִבְּלִי אֵין קְבָרִים בְּמִצְרַיִם״. בָּעֲלִיָּיה — כְּדְרַב הוּנָא, דְּאָמַר **רַב הוּנָא**: יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּאוֹתוֹ הַדּוֹר מִקְטַנֵּי אֲמָנָה הָיוּ, כִּדְרַבָּה בַּר מָרִי, דְּאָמַר **רַבָּה בַּר מָרִי**: מַאי דִּכְתִיב ״וַיַּמְרוּ עַל יָם בְּיַם סוּף וַיּוֹשִׁיעֵם לְמַעַן שְׁמוֹ״? מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מַמְרִים בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, וְאוֹמְרִים: כְּשֵׁם שֶׁאָנוּ עוֹלִים מִצַּד זֶה כָּךְ מְצָרַיִם עוֹלִים מִצַּד אַחֵר. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְשַׁר שֶׁל יָם: פְּלוֹט אוֹתָם לַיַּבָּשָׁה! אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, כְּלוּם יֵשׁ עֶבֶד שֶׁנּוֹתֵן לוֹ רַבּוֹ מַתָּנָה וְחוֹזֵר וְנוֹטְלָהּ הֵימֶנּוּ? אָמַר לוֹ: אֲנִי נוֹתֵן לְךָ אֶחָד וּמֶחֱצָה שֶׁבָּהֶם. אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, כְּלוּם יֵשׁ עֶבֶד שֶׁתּוֹבֵעַ אֶת רַבּוֹ? אָמַר לוֹ: נַחַל קִישׁוֹן יְהֵיה עָרֵב, מִיָּד פְּלָטָן לַיַּבָּשָׁה, דִּכְתִיב: ״וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת מִצְרַיִם מֵת עַל וְגוֹ׳״ שְׁנַיִם בַּמַּיִם — בְּמָרָה וּבְרְפִידִים. בְּמָרָה, דִּכְתִיב: ״וַיָּבוֹאוּ מָרָתָה וְלֹא יָכְלוּ לִשְׁתּוֹת״, וּכְתִיב: ״וַיָּלֶן הָעָם עַל מֹשֶׁה״. בִּרְפִידִים — דִּכְתִיב: ״וַיַּחֲנוּ בִּרְפִידִים וְאֵין מַיִם לִשְׁתּוֹת״, וּכְתִיב: ״וַיָּרֶב הָעָם עִם מֹשֶׁה״. שְׁנַיִם בַּמָּן — דִּכְתִיב: [טו, ב] ״אַל תֵּצְאוּ״ וַיֵּצְאוּ, ״אַל תּוֹתִירוּ״ וַיּוֹתִירוּ. שְׁנַיִם בַּשְּׂלָיו [בִּשְׂלָיו] — רִאשׁוֹן וּבִשְׂלָיו שֵׁנִי. בִּשְׂלָיו רִאשׁוֹן — ״בִּשְׁבָתְכֶם עַל סִיר הַבָּשָׂר״. בִּשְׂלָיו שֵׁנִי — ״וְהָאֹסֵפְסָף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ״. בָּעֵגֶל — כִּדְאִיתֵיהּ, בְּמִדְבַּר פָּארָן — כִּדְאִיתֵיהּ.

אָמַר **רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי בֶּן זִימְרָא**: מַאי דִּכְתִיב ״מַה יִּתֵּן לְךָ וּמַה יֹּסִיף לָךְ לָשׁוֹן רְמִיָּה״? אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַלָּשׁוֹן: כָּל אֵבָרָיו שֶׁל אָדָם זְקוּפִים וְאַתָּה מוּטָל, כָּל אֵבָרָיו שֶׁל אָדָם מִבַּחוּץ וְאַתָּה מִבִּפְנִים, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁהִקַּפְתִּי לְךָ שְׁתֵּי חוֹמוֹת, אַחַת שֶׁל עֶצֶם וְאַחַת שֶׁל בָּשָׂר, ״מַה יִּתֵּן לְךָ וּמַה יֹּסִיף לָךְ לָשׁוֹן רְמִיָּה״?

אָמַר **רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי בֶּן זִימְרָא**: כָּל הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע כְּאִילּוּ כָּפַר בָּעִיקָּר, שֶׁנֶּאֱמַר: ״אֲשֶׁר אָמְרוּ לִלְשֹׁנֵנוּ נַגְבִּיר שְׂפָתֵינוּ אִתָּנוּ מִי אָדוֹן לָנוּ״.

וְאָמַר **רַבִּי יוֹסֵי בֶּן זִימְרָא**: כָּל הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע, נְגָעִים בָּאִים עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "מְלָשְׁנִי בַסֵּתֶר רֵעֵהוּ אוֹתוֹ אַצְמִית", וּכְתִיב הָתָם: "לַצְּמִיתֻת", וּמְתַרְגְּמִינַן: לַחֲלוּטִין. וּתְנַן: אֵין בֵּין מְצוֹרָע מוּסְגָּר לִמְצוֹרָע מוּחְלָט אֶלָּא פְּרִיעָה וּפְרִימָה.

אָמַר **רֵישׁ לָקִישׁ**: מַאי דִּכְתִיב "זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצוֹרָע"? זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרָתוֹ שֶׁל מוֹצִיא שֵׁם רַע.

וְאָמַר **רֵישׁ לָקִישׁ**: מַאי דִּכְתִיב "אִם יִשַּׁח בְּלֹא לָחַשׁ וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן"? לֶעָתִיד לָבֹא מִתְקַבְּצוֹת כָּל הַחַיּוֹת וּבָאוֹת אֵצֶל נָחָשׁ, וְאוֹמְרוֹת: אֲרִי דּוֹרֵס וְאוֹכֵל, זְאֵב טוֹרֵף וְאוֹכֵל, אַתָּה מָה הֲנָאָה יֵשׁ לְךָ? אוֹמֵר לָהֶם: וְכִי מָה יִתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן?

וְאָמַר **רֵישׁ לָקִישׁ**: כָּל הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע מַגְדִּיל עֲוֹנוֹת עַד לַשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "שָׂתוּ בַשָּׁמַיִם פִּיהֶם וּלְשׁוֹנָם תִּהֲלַךְ בָּאָרֶץ".

אָמַר **רַב חִסְדָּא אָמַר מָר עוּקְבָא**: כָּל הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע רָאוּי לְסוֹקְלוֹ בְּאֶבֶן, כְּתִיב הָכָא "אוֹתוֹ אַצְמִית", וּכְתִיב הָתָם "צָמְתוּ בַבּוֹר חַיָּיו וַיַּדּוּ אֶבֶן בִּי".

וְאָמַר **רַב חִסְדָּא אָמַר מָר עוּקְבָא**: כָּל הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע, אוֹמֵר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֵין אֲנִי וְהוּא יְכוֹלִין לָדוּר בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "מְלָשְׁנִי בַסֵּתֶר רֵעֵהוּ אוֹתוֹ אַצְמִית גְּבַהּ עֵינַיִם וּרְחַב לֵבָב אֹתוֹ לֹא אוּכָל", אַל תִּיקְרֵי "אוֹתוֹ לֹא אוּכָל" אֶלָּא "אִתּוֹ לֹא אוּכָל". וְאֵיפָא דְּמַתְנֵי לַהּ עַל גַּבֵּי הָרוּחַ.

אָמַר **רַב חִסְדָּא אָמַר מָר עוּקְבָא**: כָּל הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע, אוֹמֵר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְגֵיהִנָּם: אֲנִי עָלַיִךְ מִלְמַעְלָה וְאַתָּה עָלַיִךְ מִלְמַטָּה נְדוּנֶנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי רְתָמִים", אֵין חֵץ אֶלָּא לָשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "חֵץ שָׁחוּט לְשׁוֹנָם מִרְמָה דִּבֵּר". וְאֵין גִּבּוֹר אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' כְּגִבּוֹר יֵצֵא", גַּחֲלֵי רְתָמִים הַיְינוּ גֵּיהִנָּם.

אָמַר **רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא**: מָה תַּקָּנָתוֹ שֶׁל מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרָע? אִם תַּלְמִיד חָכָם הוּא — יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "מַרְפֵּא לָשׁוֹן עֵץ חַיִּים", וְאֵין לָשׁוֹן אֶלָּא לָשׁוֹן הָרָע, שֶׁנֶּאֱמַר: "חֵץ שָׁחוּט לְשׁוֹנָם", וְאֵין עֵץ אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ", וְאִם עַם הָאָרֶץ הוּא יַשְׁפִּיל דַּעְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְסֶלֶף בָּהּ שֶׁבֶר (רוח) [בְּרוּחַ]".

רַבִּי אַחָא בְּרַבִּי חֲנִינָא אוֹמֵר: סִיפֵּר אֵין לוֹ תַּקָּנָה, שֶׁכְּבָר כָּרָתוֹ דָּוִד בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "יַכְרֵת ה' כָּל שִׂפְתֵי חֲלָקוֹת לָשׁוֹן מְדַבֶּרֶת גְּדֹלוֹת". אֶלָּא מָה תַּקָּנָתוֹ שֶׁלֹּא יָבֹא לִידֵי לָשׁוֹן הָרָע? אִם תַּלְמִיד חָכָם הוּא יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה, וְאִם עַם הָאָרֶץ הוּא יַשְׁפִּיל דַּעְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְסֶלֶף בָּהּ שֶׁבֶר (רוח) [בְּרוּחַ]".

תָּנָא דְּ**בֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל**: כָּל הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע מַגְדִּיל עֲוֹנוֹת כְּנֶגֶד שָׁלֹשׁ עֲבֵירוֹת, עֲבוֹדָה זָרָה וְגִילּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים. כְּתִיב הָכָא "לָשׁוֹן מְדַבֶּרֶת גְּדוֹלוֹת", וּכְתִיב בַּעֲבוֹדָה זָרָה "אָנֹא חָטָא הָעָם הַזֶּה חַטָּאָה גְּדֹלָה". בְּגִילּוּי עֲרָיוֹת כְּתִיב: "וְאֵיזֶהּ אֻמָּה הָרָעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת", בִּשְׁפִיכוּת דָּמִים כְּתִיב: "גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשֹׂא". "גְּדוֹלוֹת" אִימָּא תַּרְתֵּי! הֵי מִינַּיְיהוּ מַפְקָא?

בְּ**מַעְרָבָא** אָמְרִי: לָשׁוֹן תְּלִיתַאי קָטֵיל תְּלִיתַאי, הוֹרֵג לַמְסַפְּרוֹ, וְלַמְקַבְּלוֹ, וְלָאוֹמְרִין עָלָיו.

אָמַר **רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא**: מַאי דִּכְתִיב "מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד לָשׁוֹן", וְכִי יֵשׁ יָד לַלָּשׁוֹן? לוֹמַר לָךְ: מָה יָד מְמִיתָה — אַף לָשׁוֹן מְמִיתָה. אִי מָה יָד אֵינָהּ מְמִיתָה אֶלָּא בְּסָמוּךְ לָהּ — אַף לָשׁוֹן אֵינָהּ מְמִיתָה אֶלָּא בְּסָמוּךְ לָהּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "חֵץ שָׁחוּט לְשׁוֹנָם". אִי מָה חֵץ עַד אַרְבָּעִים וַחֲמִשִּׁים אַמָּה, אַף לָשׁוֹן עַד אַרְבָּעִים וַחֲמִשִּׁים אַמָּה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "שַׁתּוּ בַשָּׁמַיִם פִּיהֶם וּלְשׁוֹנָם תִּתְהַלַּךְ בָּאָרֶץ". וְכִי מֵאַחַר דִּכְתִיב "שַׁתּוּ בַשָּׁמַיִם פִּיהֶם", "חֵץ שָׁחוּט לְשׁוֹנָם" לְמָה לִי? הָא קָמַשְׁמַע לַן, דְּקָטֵיל כְּחֵץ. וְכִי מֵאַחַר דִּכְתִיב "חֵץ שָׁחוּט לְשׁוֹנָם", "מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד לָשׁוֹן" לְמָה לִי? לְכִדְרָבָא, דְּאָמַר **רָבָא**: דְּבָעֵי חַיִּים — בְּלִישָׁנֵיהּ, דְּבָעֵי מִיתָה — בְּלִישָׁנֵיהּ.

הֵיכִי דָּמֵי לִישָׁנָא בִּישָׁא? **רָבָא** אָמַר: כְּגוֹן דְּאָמַר "אִיכָּא נוּרָא בֵּי פִּלָנְיָא". אֲמַר לֵיהּ **אַבָּיֵי**: מַאי קָא עָבֵיד? גַּלּוֹיֵי מִילְּתָא בְּעָלְמָא הוּא! אֶלָּא דְּמַפֵּיק בְּלִישָׁנָא בִּישָׁא, דְּאָמַר: "הֵיכָא מִשְׁתְּכַח נוּרָא אֶלָּא בֵּי פִּלָנְיָא".

אָמַר **רַבָּה**: כֹּל מִילְּתָא דְּמֵיתְאַמְרָא בְּאַפֵּי מָרַהּ, לֵית בַּהּ מִשּׁוּם לִישָׁנָא בִּישָׁא. אֲמַר לֵיהּ: כָּל שֶׁכֵּן חוּצְפָּא וְלִישָׁנָא בִּישָׁא! אֲמַר לֵיהּ: אֲנָא כְּרַבִּי יוֹסֵי סְבִירָא לִי, דְּאָמַר **רַבִּי יוֹסֵי**: מִימַי לֹא אָמַרְתִּי דָּבָר וְחָזַרְתִּי לַאֲחוֹרַי.

דף
טז

אָמַר [טז, א] **רַבָּה בַּר רַב הוּנָא**: כֹּל מִילְתָא דְּמִיתְאַמְרָא בְּאַפֵּי תְּלָתָא, לֵית בָּהּ מִשּׁוּם לִישָׁנָא בִּישָׁא. מַאי טַעְמָא? חַבְרָךְ חַבְרָא אִית לֵיהּ, וְחַבְרָא דְּחַבְרָךְ חַבְרָא אִית לֵיהּ.

כִּי אֲתָא **רַב דִּימִי** אָמַר: מַאי דִּכְתִיב "מְבָרֵךְ רֵעֵהוּ בְּקוֹל גָּדוֹל בַּבּוֹקֶר הַשְׁכֵּם קְלָלָה תֵּחָשֵׁב לוֹ"? כְּגוֹן דְּמִיקְלַע לְאוּשְׁפִּיזָא וְטָרְחוּ קַמֵּיהּ שַׁפִּיר, לְמֶחַר נָפֵיק יָתֵיב בְּשׁוּקָא וְאָמַר: רַחֲמָנָא נִיבָרְכֵיהּ לְפָלָנְיָא דְּהָכִי טָרַח קַמַּאי, וְשָׁמְעִין אִינָשֵׁי וְאָזְלִין וְאָנְסִין לֵיהּ.

תָּנֵי **רַב דִּימִי אֲחוּהּ דְּרַב סָפְרָא**: לְעוֹלָם אַל יְסַפֵּר אָדָם בְּטוֹבָתוֹ שֶׁל חֲבֵירוֹ, שֶׁמִּתּוֹךְ טוֹבָתוֹ בָּא לִידֵי רָעָתוֹ.

אִיכָּא דְּאָמְרִי: **רַב דִּימִי אֲחוּהּ דְּרַב סָפְרָא** חֲלַשׁ, עָל **רַב סָפְרָא** לְשַׁיּוֹלֵי בֵּיהּ. אֲמַר לְהוּ: תֵּיתֵי לִי דְּקַיֵּימִי כֹּל דַּאֲמוּר רַבָּנַן. אֲמַר לֵיהּ: הָא מִי מְקַיְּימַתְּ — לְעוֹלָם אַל יְסַפֵּר אָדָם בְּטוֹבָתוֹ שֶׁל חֲבֵירוֹ שֶׁמִּתּוֹךְ טוֹבָתוֹ בָּא לִידֵי גְּנוּתוֹ? אֲמַר לְהוּ: לָא שְׁמִיעָא לִי, וְאִי הֲוָה שְׁמִיעָא לִי — קַיֵּימְתַּהּ.

[ד. נגעים]

אָמַר **רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**: עַל שִׁבְעָה דְּבָרִים נְגָעִים בָּאִין — עַל לָשׁוֹן הָרָע, וְעַל שְׁפִיכוּת דָּמִים, וְעַל שְׁבוּעַת שָׁוְא, וְעַל גִּילּוּי עֲרָיוֹת, וְעַל גַּסּוּת הָרוּחַ, וְעַל הַגָּזֵל, וְעַל צָרוּת הָעַיִן. עַל לָשׁוֹן הָרָע — דִּכְתִיב: "מְלָשְׁנִי בַסֵּתֶר רֵעֵהוּ אוֹתוֹ אַצְמִית". עַל שְׁפִיכוּת דָּמִים — דִּכְתִיב "וְאַל יִכָּרֵת מִבֵּית יוֹאָב זָב וּמְצֹרָע וְגוֹ'". וְעַל שְׁבוּעַת שָׁוְא — דִּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר נַעֲמָן הוֹאֵל קַח כִּכָּרָיִם", וּכְתִיב: "וְצָרַעַת נַעֲמָן תִּדְבַּק בְּךָ וְגוֹ'". וְעַל גִּילּוּי עֲרָיוֹת — דִּכְתִיב: "וַיְנַגַּע ה' אֶת פַּרְעֹה נְגָעִים וְגוֹ'". וְעַל גַּסּוּת הָרוּחַ — דִּכְתִיב: "וּבְחֶזְקָתוֹ גָּבַהּ לִבּוֹ עַד לְהַשְׁחִית וַיִּמְעֹל בַּה' אֱלֹהָיו", "וְהַצָּרַעַת זָרְחָה בְּמִצְחוֹ". וְעַל הַגָּזֵל — דִּכְתִיב: "וְצִוָּה הַכֹּהֵן וּפִנּוּ אֶת הַבַּיִת". תָּנָא: הוּא כּוֹנֵס מָמוֹן שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ, יָבֹא הַכֹּהֵן וִיפַזֵּר מָמוֹנוֹ. וְעַל צָרוּת הָעַיִן — דִּכְתִיב: "וּבָא אֲשֶׁר לוֹ הַבַּיִת", וְתָנָא דְּבֵי **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל**: מִי שֶׁמִּיוּחָד בֵּיתוֹ לוֹ.

אִינִי? וְהָא אָמַר **רַבִּי עֲנָנִי בַּר שָׁשׁוֹן**: לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת בִּגְדֵי כְהוּנָּה לְפָרָשַׁת קָרְבָּנוֹת? לוֹמַר לָךְ: מָה קָרְבָּנוֹת מְכַפְּרִין — אַף בִּגְדֵי כְהוּנָּה

מְכַפְּרִין. כְּתוֹנֶת מְכַפֶּרֶת עַל שְׁפִיכוּת דָּמִים, דִּכְתִיב: ״וַיִּטְבְּלוּ אֶת הַכְּתֹנֶת בַּדָּם״. מִכְנָסַיִם מְכַפְּרִים עַל גִּילּוּי עֲרָיוֹת, דִּכְתִיב: ״וַעֲשֵׂה לָהֶם מִכְנְסֵי בָד לְכַסּוֹת בְּשַׂר עֶרְוָה״. מִצְנֶפֶת מְכַפֶּרֶת עַל גַּסּוּת הָרוּחַ — כִּדְרַבִּי חֲנִינָא, דְּאָמַר **רַבִּי חֲנִינָא**: יָבֹא דָּבָר שֶׁבַּגּוֹבַהּ וִיכַפֵּר עַל מַעֲשֶׂה גּוֹבַהּ. אַבְנֵט (מכפרת) [מְכַפֵּר] עַל הִרְהוּר הַלֵּב, אַהֵיכָא דְּאִיתֵיהּ, דִּכְתִיב: ״וְהָיָה עַל לֵב אַהֲרֹן״. חוֹשֶׁן מְכַפֵּר עַל הַדִּינִין — דִּכְתִיב: ״וְעָשִׂיתָ חֹשֶׁן מִשְׁפָּט״. אֵפוֹד מְכַפֵּר עַל עֲבוֹדָה זָרָה, דִּכְתִיב: ״אֵין אֵפוֹד וּתְרָפִים״. מְעִיל מְכַפֵּר עַל לָשׁוֹן הָרָע, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: יָבֹא דָּבָר שֶׁבַּקּוֹל וִיכַפֵּר עַל מַעֲשֶׂה הַקּוֹל. צִיץ מְכַפֵּר עַל מַעֲשֶׂה עַזּוּת פָּנִים — כְּתִיב הָכָא: ״וְהָיָה עַל מֵצַח אַהֲרֹן״, וּכְתִיב הָתָם: ״וּמֵצַח אִשָּׁה זוֹנָה הָיָה לָךְ״. לָא קַשְׁיָא, הָא דְּאַהֲנוֹ מַעֲשָׂיו, הָא דְּלָא אַהֲנוֹ מַעֲשָׂיו. אִי אַהֲנוֹ מַעֲשָׂיו — אָתוּ נְגָעִים עֲלֵיהּ, אִי לָא אַהֲנוֹ מַעֲשָׂיו — מְעִיל מְכַפֵּר.

וְהָאָמַר **רַבִּי סִימוֹן אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי**: שְׁנֵי דְּבָרִים לֹא מָצִינוּ לָהֶם בַּקְּרְבָּנוֹת כַּפָּרָה, בְּדָבָר אַחֵר מָצִינוּ לָהֶם כַּפָּרָה, שְׁפִיכוּת דָּמִים וְלָשׁוֹן הָרָע. שְׁפִיכוּת דָּמִים בְּעֶגְלָה עֲרוּפָה. וְלָשׁוֹן הָרָע — בִּקְטוֹרֶת, דְּתַנְיָא **רַבִּי חֲנִינָא**: לָמַדְנוּ לִקְטוֹרֶת שֶׁמְּכַפֶּרֶת, דִּכְתִיב: ״וַיִּתֵּן אֶת הַקְּטוֹרֶת וַיְכַפֵּר עַל הָעָם״, וְתָנָא דְּבֵי **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל**: עַל מָה קְטוֹרֶת מְכַפֶּרֶת — עַל לָשׁוֹן הָרָע, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: יָבֹא דָּבָר שֶׁבַּחֲשַׁאי וִיכַפֵּר עַל מַעֲשֶׂה חֲשַׁאי. קַשְׁיָא שְׁפִיכוּת דָּמִים אַשְׁפִיכוּת דָּמִים, קַשְׁיָא לָשׁוֹן הָרָע אַלָּשׁוֹן הָרָע! שְׁפִיכוּת דָּמִים אַשְׁפִיכוּת דָּמִים לָא קַשְׁיָא: הָא דִּידִיעַ מַאן קַטְלֵיהּ, הָא דְּלָא יְדִיעַ מַאן קַטְלֵיהּ. דִּידִיעַ מַאן קַטְלֵיהּ בַּר קְטָלָא הוּא! בְּמֵזִיד וְלָא אַתְרוֹ בֵּיהּ. לָשׁוֹן הָרָע אַלָּשׁוֹן הָרָע לָא קַשְׁיָא: הָא בְּצִינְעָא, [טז, ב] הָא בְּפַרְהֶסְיָא.

בָּעָא מִינֵּיהּ **רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נָחְמָן** מֵ**רַבִּי חֲנִינָא**, וְאָמְרִי לַהּ **רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נָחְמָן חַתְנֵיהּ דְּרַבִּי חֲנִינָא** מֵ**רַבִּי חֲנִינָא**, וְאָמְרִי לַהּ מֵ**רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי**: מָה נִשְׁתַּנָּה מְצוֹרָע שֶׁאָמְרָה תּוֹרָה ״בָּדָד יֵשֵׁב מִחוּץ לַמַּחֲנֶה מוֹשָׁבוֹ״? הוּא הִבְדִּיל בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ, בֵּין אִישׁ לְרֵעֵהוּ, לְפִיכָךְ אָמְרָה תּוֹרָה ״בָּדָד יֵשֵׁב וְגוֹ׳״.

אָמַר **רַבִּי יְהוּדָה בֶּן לֵוִי**: מָה נִשְׁתַּנָּה מְצוֹרָע שֶׁאָמְרָה תּוֹרָה יָבִיא שְׁתֵּי צִפֳּרִים לְטָהֳרָתוֹ? אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הוּא עוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה פַּטְיט, לְפִיכָךְ אָמְרָה תּוֹרָה יָבִיא קָרְבַּן פַּטְיט.

[ה. תוכחה]

תָּנוּ רַבָּנָן: "לֹא תִשָּׂנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ" — יָכוֹל לֹא יַכֶּנּוּ, לֹא יִסְטְרֶנּוּ, וְלֹא יְקַלְלֶנּוּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בִּלְבָבֶךָ" — שְׂנָאָה שֶׁבַּלֵּב הַכָּתוּב מְדַבֵּר. מִנַּיִן לָרוֹאֶה בַּחֲבֵירוֹ דָּבָר מְגוּנֶּה שֶׁחַיָּיב לְהוֹכִיחוֹ? שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ". הוֹכִיחוֹ וְלֹא קִבֵּל, מִנַּיִן שֶׁיַּחֲזוֹר וְיוֹכִיחֶנּוּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "תּוֹכִיחַ", מִכָּל מָקוֹם. יָכוֹל אֲפִילּוּ מִשְׁתַּנִּים פָּנָיו? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא".

תַּנְיָא, אָמַר **רַבִּי טַרְפוֹן**: תְּמֵיהַנִי אֲנִי אִם יֵשׁ בַּדּוֹר הַזֶּה שֶׁמְּקַבֵּל תּוֹכָחָה, אֲפִילּוּ אָמַר לוֹ "טוֹל קֵיסָם מִבֵּין עֵינֶיךָ", אוֹמֵר לוֹ "טוֹל קוֹרָה מִבֵּין עֵינֶיךָ". אָמַר **רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה**: תְּמֵיהַנִי אִם יֵשׁ בְּדוֹר הַזֶּה שֶׁיּוֹדֵעַ לְהוֹכִיחַ.

וְאָמַר **רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי**: מֵעִיד אֲנִי עָלַי שָׁמַיִם וָאָרֶץ שֶׁהַרְבֵּה פְּעָמִים לָקָה **עֲקִיבָא** עַל יָדַי, שֶׁהָיִיתִי קוֹבֵל עָלָיו לִפְנֵי **רַבָּן שִׁמְעוֹן בְּרִיבִּי**, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁהוֹסַפְתִּי בּוֹ אַהֲבָה, לְקַיֵּים מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: "אַל תּוֹכַח לֵץ פֶּן יִשְׂנָאֶךָּ הוֹכַח לְחָכָם וְיֶאֱהָבֶךָּ".

בְּעָא מִינֵּיהּ **רַבִּי יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן**: תּוֹכֵחָה לִשְׁמָהּ וַעֲנָוָה שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, הֵי מִינַּייהוּ עֲדִיפָא? אֲמַר לֵיהּ: וְלָא מוֹדֵית דַּעֲנָוָה לִשְׁמָהּ עֲדִיפָא, דְּאָמַר מָר: עֲנָוָה גְּדוֹלָה מִכּוּלָּם? שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ נָמֵי עֲדִיפָא, דְּאָמַר **רַב יְהוּדָה אָמַר רַב**: לְעוֹלָם יַעֲסוֹק אָדָם בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ בָּא לִשְׁמָהּ.

הֵיכִי דָּמֵי תּוֹכֵחָה לִשְׁמָהּ וַעֲנָוָה שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ? כִּי הָא דְּ**רַב הוּנָא וְחִיָּיא בַּר רַב** הֲווֹ יָתְבִי קַמֵּיהּ דְּ**שְׁמוּאֵל**, אֲמַר לֵיהּ חִיָּיא בַּר רַב: חֲזִי מָר דְּקָא מְצַעַר לִי. קַבִּיל עֲלֵיהּ דְּתוּ לָא מְצַעַר לֵיהּ. בָּתַר דְּנָפֵיק, אֲמַר לֵיהּ: הָכִי וְהָכִי קָא עָבֵיד. אֲמַר לֵיהּ: אַמַּאי לָא אֲמַרְתְּ לֵיהּ בְּאַנְפֵּיהּ? אֲמַר לֵיהּ: חַס לִי דְּלִיכְסְיֵף זַרְעֵיהּ דְּרַב עַל יְדַאי!

עַד הֵיכָן תּוֹכֵחָה? **רַב** אָמַר: עַד הַכָּאָה, וּ**שְׁמוּאֵל** אָמַר: עַד קְלָלָה, וְ**רַבִּי יוֹחָנָן** אָמַר: עַד נְזִיפָה.

כְּתַנָּאֵי: **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** אוֹמֵר: עַד הַכָּאָה, **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** אוֹמֵר: עַד קְלָלָה, **בֶּן עַזַּאי** אוֹמֵר: עַד נְזִיפָה.

אָמַר **רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק**, וּשְׁלָשְׁתָּן מִקְרָא אֶחָד דָּרְשׁוּ: ״וַיִּחַר אַף שָׁאוּל בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת״, וּכְתִיב: ״וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת הַחֲנִית עָלָיו לְהַכּוֹתוֹ״. לְמַאן דְּאָמַר עַד הַכָּאָה, דִּכְתִיב: ״לְהַכּוֹתוֹ״, וּלְמַאן דְּאָמַר עַד קְלָלָה, דִּכְתִיב: ״לְבָשְׁתְּךָ וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת אִמֶּךָ״, וּלְמַאן דְּאָמַר עַד נְזִיפָה, דִּכְתִיב: ״וַיִּחַר אַף שָׁאוּל״. וּלְמַאן דְּאָמַר נְזִיפָה, הָכְתִיב הַכָּאָה וּקְלָלָה! שָׁאנֵי הָתָם, דְּאַגַּב חַבִּיבוּתָא יַתִּירָא דַּהֲוָה בֵּיהּ לִיהוֹנָתָן בְּדָוִד, מְסַר נַפְשֵׁיהּ טְפֵי.

עַד הֵיכָן לֹא יְשַׁנֶּה אָדָם בָּאַכְסַנְיָא שֶׁלּוֹ? **רַב** אָמַר: עַד הַכָּאָה, וּ**שְׁמוּאֵל** אָמַר: עַד שֶׁיַּפְשִׁילוּ לוֹ כֵּלָיו לַאֲחוֹרָיו. בְּהַכָּאָה דִּידֵיהּ — כּוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי, בְּהַפְשָׁלַת כֵּלָיו לַאֲחוֹרָיו — כּוּלֵּי עָלְמָא נָמֵי לָא פְּלִיגִי, כִּי פְּלִיגִי — בְּהַכָּאָה דְּדִבְּיתְהוּ, מָר סָבַר: כֵּיוָן דְּלִדְיֵדֵיהּ לָא מְצַעַר לֵיהּ מַאי נָפְקָא לֵיהּ מִינַּיהּ, וּמָר סָבַר: אָתֵי לְאִיטְּרוֹדֵי. וְכָל כָּךְ לָמָּה? דְּאָמַר מָר: אַכְסָנַאי פּוֹגֵם וְנִפְגָּם.

אָמַר **רַב יְהוּדָה אָמַר רַב**: מְנַיִן שֶׁלֹּא יְשַׁנֶּה אָדָם בָּאַכְסַנְיָא שֶׁלּוֹ מִן הַתּוֹרָה? שֶׁנֶּאֱמַר: ״אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הָיָה שָׁם אָהֳלוֹ בַּתְּחִלָּה״. **רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא** אָמַר, מֵהָכָא ״וַיֵּלֶךְ לְמַסָּעָיו״. מַאי בֵּינַיְיהוּ? אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ אַכְסַנַאי דְּאַקְרַאי.

אָמַר **רַבִּי יוֹחָנָן**: מְנַיִן שֶׁלֹּא יְשַׁנֶּה אָדָם מֵאוּמָנוּתוֹ וּמֵאוּמָנוּת אֲבוֹתָיו? שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיִּקַּח אֶת חִירָם מִצֹּר, בֶּן אִשָּׁה אַלְמָנָה הוּא מִמַּטֵּה נַפְתָּלִי וְאָבִיו אִישׁ צֹרִי חֹרֵשׁ נְחוֹשֶׁת״. וְאָמַר מָר: אִימֵּיהּ מִבֵּית דָּן, וּכְתִיב: ״וְאִתּוֹ אָהֳלִיאָב בֶּן אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה דָן״.

עַד הֵיכָן תַּכְלִית יִסּוּרִין? אָמַר **רַבִּי אֶלְעָזָר**: כָּל שֶׁאָרְגוּ לוֹ בֶּגֶד לִלְבּוֹשׁ וְאֵין מִתְקַבֵּל עָלָיו. מַתְקִיף לַהּ **רָבָא זְעִירָא**, וְאִיתֵּימָא **רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי**: גְּדוֹלָה מִזּוֹ אָמְרוּ, אֲפִילּוּ נִתְכַּוְּונוּ לְמִזּוֹג בְּחַמִּין וּמָזְגוּ לוֹ בְּצוֹנֵן, בְּצוֹנֵן וּמָזְגוּ לוֹ בְּחַמִּין, וְאַתְּ אָמְרַתְּ כּוּלֵּי הַאי? **מָר בְּרֵיהּ דְּרָבִינָא** אָמַר:

אַפִּילּוּ נֶהְפַּךְ לוֹ חֲלוּקוֹ. **רָבָא**, וְאִיתֵּימָא **רַב חִסְדָּא**, וְאִיתֵּימָא **רַבִּי יִצְחָק**, וְאָמְרִי לַהּ **בְּמַתְנִיתָא תָּנָא**: אֲפִילּוּ הוֹשִׁיט יָדוֹ לַכִּיס לִיטּוֹל שָׁלֹשׁ וְעָלוּ בְּיָדוֹ שְׁתַּיִם. דַּווְקָא שָׁלֹשׁ וְעָלוּ בְּיָדוֹ שְׁתַּיִם, אֲבָל שְׁתַּיִם וְעָלוּ בְּיָדוֹ שָׁלֹשׁ — לָא, דְּלֵיפָא טִירְחָא לְמִישְׁדַּיֵיהוֹ.

וְכָל כָּךְ לָמָּה? דְּתַנְיָא דְּ**בֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל**: כֹּל שֶׁעָבְרוּ עָלָיו אַרְבָּעִים יוֹם בְּלֹא יִסּוּרִין קִיבֵּל עוֹלָמוֹ. **בְּמַעְרְבָא** אָמְרִי: [יז, א] פּוּרְעָנוּת מְזַדַּמֶּנֶת לוֹ.

דף
יז

תַּנְיָא, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל** אוֹמֵר: אִלְמָלֵא בָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב בְּדִין, אֵין יְכוֹלִין לַעֲמוֹד מִפְּנֵי תּוֹכֵחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ”וַעֲתָּה הִתְיַצְּבוּ וְאִשָּׁפְטָה אִתְּכֶם לִפְנֵי ה׳ אֵת כָּל צִדְקוֹת ה׳ אֲשֶׁר עָשָׂה אִתְּכֶם וְאֶת אֲבוֹתֵיכֶם“.

”וֶה דּוֹר דֹּרְשָׁיו מְבַקְשֵׁי פָנֶיךָ יַעֲקֹב סֶלָה“, פְּלִיגִי בַּהּ **רַבִּי יְהוּדָה נְשִׂיאָה וְרַבָּנָן**, חַד אָמַר: דּוֹר לְפִי פַּרְנָס, וְחַד אָמַר: פַּרְנָס לְפִי דּוֹרוֹ. לְמַאי הִלְכְתָא? אִילֵּימָא לְמֶעְלְיוּתָא, דְּמָר סָבַר: אִי מֶעְלֵי דָּרָא מֶעְלֵי פַּרְנָס, וּמָר סָבַר: אִי מֶעְלֵי פַּרְנָס מֶעְלֵי דָּרָא — הָא אִיכָּא צַדְקִיָּה, דַּהֲוָה מֶעְלֵי וְדָרֵיהּ לָא הֲוָה מֶעְלֵי, וְהָא יְהוֹיָקִים, דְּלָא הֲוָה מֶעְלֵי וְדָרֵיהּ הֲוָה מֶעְלֵי! דְּאָמַר **רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי**: מַאי דִּכְתִיב ”בְּרֹאשִׁית מַמְלְכוּת יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה“? בִּיקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲזִיר אֶת הָעוֹלָם לְתוֹהוּ וָבֹהוּ בִּשְׁבִיל יְהוֹיָקִים, כֵּיוָן שֶׁנִּסְתַּכֵּל בְּדוֹרוֹ נִתְיַישְּׁבָה דַּעְתּוֹ. בִּיקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲזִיר אֶת הָעוֹלָם לְתוֹהוּ וָבֹהוּ מִפְּנֵי דּוֹרוֹ שֶׁל צִדְקִיָּהוּ, כֵּיוָן שֶׁנִּסְתַּכֵּל בְּצִדְקִיָּהוּ נִתְיַישְּׁבָה דַּעְתּוֹ. אֶלָּא לְעִנְיַן תּוּקְפָּא וְנִיחוּתָא קָאָמְרִינַן.

[ו–ז. וינסו אותי]

[משנה: שֶׁנֶּאֱמַר ”וַיְנַסּוּ אוֹתִי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים וְגוֹ׳“**].**



הֲדַרו עָלָךְ יֵשׁ בַּעֲרָכִין.

פרק רביעי

השגיד

♦

סוגיות יז–יח · ערכין יז: – יט.

סוגיה יז

השג יד

ערכין יז: – יח.

משנה

הֶשֵּׂג יָד בַּנּוֹדֵר, וְהַשָּׂנִים בַּנִּיד֗ה, וְהָעֲרָכִין בַּנֶּעֱרָךְ, וְהָעֵרֶךְ בְּזֶמַן הָעֵרֶךְ.
הֶשֵּׂג יָד בַּנּוֹדֵר, כֵּיצַד? עָנִי שֶׁהֶעֱרִיךְ אֶת הֶעָשִׁיר — נוֹתֵן עֵרֶךְ עָנִי,
וְעָשִׁיר שֶׁהֶעֱרִיךְ אֶת הֶעָנִי — נוֹתֵן עֵרֶךְ עָשִׁיר.
אֲבָל בַּקְּרָבָּנוֹת אֵינוֹ כֵּן, הֲרֵי שֶׁאָמַר: ״קָרְבָּנוֹ שֶׁל מְצוֹרָע זֶה עָלַי״,
הָיָה מְצוֹרָע עָנִי — מֵבִיא קָרְבַּן עָנִי, עָשִׁיר — מֵבִיא קָרְבַּן עָשִׁיר.
רַבִּי אוֹמֵר, אוֹמֵר אֲנִי: אַף בָּעֲרָכִין כֵּן, וְכִי מִפְּנֵי מָה עָנִי שֶׁהֶעֱרִיךְ אֶת
הֶעָשִׁיר נוֹתֵן עֵרֶךְ עָנִי, שֶׁאֵין הֶעָשִׁיר חַיָּיב כְּלוּם. אֲבָל עָשִׁיר שֶׁאָמַר:
״עֶרְכִּי עָלַי״, וְשָׁמַע עָנִי וְאָמַר: ״מַה שֶּׁאָמַר זֶה עָלַי״ — נוֹתֵן עֵרֶךְ
עָשִׁיר. הָיָה עָנִי וְהֶעֱשִׁיר, עָשִׁיר וְהֶעֱנִי — נוֹתֵן עֵרֶךְ עָשִׁיר.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עָנִי וְהֶעֱשִׁיר וְחָזַר וְהֶעֱנִי — נוֹתֵן עֵרֶךְ עָשִׁיר.

אֲבָל בַּקְּרָבָּנוֹת אֵינוֹ כֵּן, אֲפִילּוּ מֵת אָבִיו וְהִנִּיחַ לוֹ רִיבּוֹא,
אוֹ סְפִינָתוֹ בַּיָּם וּבָאָה לוֹ בְּרִבּוֹאוֹת — אֵין לַהֶקְדֵּשׁ בָּהּ כְּלוּם.



תמצית הסוגיה

הגדרת דיני "השג יד" (השפעת מצבו הכלכלי, הגיל, המין והזמן של האדם על חיובו ההלכתי), ובשאלה היסודית האם חיובים בהקדש, בערכין ובקרבנות נקבעים לפי מצבו המשתנה של האדם לאורך הזמן, או שמא נדרשת רציפות ויציבות במצבו ("מתחילתו ועד סופה").

בחלקים החיצוניים של הסוגיה (קנים א'–ב' מול קנים ו'–ז') המשניות עוסקות בכללי "השג יד" בערכין ומשווה אותם לדיני קרבנות ("אבל בקרבנות אינו כן"), תוך דיון במצבים שבהם אדם עני והעשיר או עשיר והעני.

במרכז הסוגיה: בקנה ג' מובאת שיטת רבי יהודה הדורשת בערכין "עד שיהא במכותו מתחילתו ועד סופה" (על פי הפסוק "ואם דל הוא"), ובקנה ה' הגמרא בוחנת האם דרישה דומה קיימת בדיני כשרות ועדות, ומציגה את הכלל "כל שתחילתו וסופו בכשרות – כשר", תוך חילוק שבעדות התורה תלתה את הדין בראייה והגדה. קנה ד' בוחן את השלכת הכלל של רבי יהודה על קרבנות מצורע, ומציג את המחלוקת בין רבי שמעון, רבי יהודה ורבי אליעזר בן יעקב בשאלה לפי איזה קרבנות (חטאת, אשם או צפרים) קובעים את מעמדו של מצורע שמשתנה מצבו.

מרכז הסוגיה (ג–ד–ה) מעניק לדיון את התשתית העיונית. הוא מעביר את הדיון ממישור של נתונים טכניים (עני/עשיר) לשאלת עומק משפטית: האם נדרשת רציפות במצבו של האדם. כמו כן, הוא פותח "מעבדה הלכתית" שבה בוחנים את תוקפו של הכלל לרוחב כל התורה (ערכין, קרבנות מצורע ועדות), ומפרש את תפקידן של מילות המיעוט והריבוי ("הוא") בהגדרת הזיקה שבין האדם לחיובו.

[א. השג יד בנודר]

[משנה: הֶשֵּׂג יָד בַּנּוֹדֵר, וְהַשָּׁנִים בַּנִּידָּר, וְהָעֲרָכִין בַּנֶּעֱרָךְ, וְהָעֵרֶךְ בִּזְמַן הָעֵרֶךְ.

הֶשֵּׂג יָד בַּנּוֹדֵר, כֵּיצַד? עָנִי שֶׁהֶעֱרִיךְ אֶת הֶעָשִׁיר — נוֹתֵן עֵרֶךְ עָנִי, וְעָשִׁיר שֶׁהֶעֱרִיךְ אֶת הֶעָנִי — נוֹתֵן עֵרֶךְ עָשִׁיר].

גְּמָ׳. הֶשֵּׂג יָד בַּמַּעֲרִיךְ הוּא! כְּדִכְתִיב: ״אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יַד הַנּוֹדֵר יַעֲרִיכֶנּוּ הַכֹּהֵן״.

הַשָּׁנִים בַּנִּידָּר? בַּנֶּעֱרָךְ הוּא! אַיְּידֵי דְּאָמַר ״הֶשֵּׂג יָד בַּנּוֹדֵר״, אָמַר נָמֵי ״הַשָּׁנִים בַּנִּידָּר״.

הֶשֵּׂג יָד בַּנּוֹדֵר, כֵּיצַד? עָנִי שֶׁהֶעֱרִיךְ אֶת הֶעָשִׁיר נוֹתֵן עֵרֶךְ עָנִי. מַאי טַעְמָא? דְּאָמַר קְרָא: ״אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יַד הַנֹּדֵר״ — בְּנוֹדֵר תְּלָה רַחֲמָנָא.

[ב. בקרבנות]

[משנה: אֲבָל בַּקָּרְבָּנוֹת אֵינוֹ כֵּן, הֲרֵי שֶׁאָמַר: ״קָרְבָּנוֹ שֶׁל מְצוֹרָע זֶה עָלַי״, הָיָה מְצוֹרָע עָנִי — מֵבִיא קָרְבַּן עָנִי, עָשִׁיר — מֵבִיא קָרְבַּן עָשִׁיר. **רַבִּי** אוֹמֵר, אוֹמֵר אֲנִי: אַף בָּעֲרָכִין כֵּן, וְכִי מִפְּנֵי מָה עָנִי שֶׁהֶעֱרִיךְ אֶת הֶעָשִׁיר נוֹתֵן עֵרֶךְ עָנִי, שֶׁאֵין הֶעָשִׁיר חַיָּיב כְּלוּם. אֲבָל עָשִׁיר שֶׁאָמַר: ״עֶרְכִּי עָלַי״, וְשָׁמַע עָנִי וְאָמַר: ״מַה שֶּׁאָמַר זֶה עָלַי״ — נוֹתֵן עֵרֶךְ עָשִׁיר. הָיָה עָנִי וְהֶעֱשִׁיר, עָשִׁיר וְהֶעֱנִי — נוֹתֵן עֵרֶךְ עָשִׁיר].

אֲבָל בַּקָּרְבָּנוֹת אֵינוֹ כֵּן, הֲרֵי שֶׁאָמַר: ״קָרְבָּנוֹ שֶׁל מְצוֹרָע זֶה עָלַי׳״, הָיָה מְצוֹרָע עָנִי מֵבִיא קָרְבַּן עָנִי.

וְאַף עַל גַּב דְּמַדִּירוֹ עָשִׁיר? וְאִם דַּל הוּא אָמַר רַחֲמָנָא, וְלֹא דַּל הוּא. אָמַר **רַבִּי יִצְחָק**: כְּשֶׁהָיָה מַדִּירוֹ עָנִי, וְדִלְמָא עֲלֵיהּ דִּידֵיהּ חָס רַחֲמָנָא, אַמַּדִּירוֹ לָא, דְּהָכְתִיב: ״הוּא״. אָמַר **רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה**: ״וְאֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת״ לְרַבּוֹת אֶת הַנּוֹדֵר.

אֲבָל מַדִּירוֹ עָשִׁיר, הָכִי נָמֵי דְּמַיְיתֵי בַּעֲשִׁירוּת? אִם כֵּן, מַאי ״אֲבָל בַּקָּרְבָּנוֹת אֵינוֹ כֵּן״? [יז, ב] חֲדָא אַמְּצוֹרָע עָנִי וּמַדִּירוֹ עָנִי, וַחֲדָא לְמַעוֹטֵי מְצוֹרָע עָשִׁיר וּמַדִּירוֹ עָנִי. סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא: הוֹאִיל וְאִיתְרַבּוֹ, אִיתְרַבּוֹ, קָא מַשְׁמַע לַן. לְפִי שֶׁמָּצִינוּ בַּעֲרָכִין, עָנִי שֶׁהֶעֱרִיךְ אֶת הֶעָשִׁיר נוֹתֵן עֵרֶךְ עָנִי, יָכוֹל אַף זֶה כֵּן, תַּלְמוּד לוֹמַר ״אִם דַּל הוּא״.

וּלְרַבִּי, דְּאָמַר: ״אוֹמֵר אֲנִי אַף בַּעֲרָכִין כֵּן״ — אַלְמָא אָמַר: בָּתַר חִיּוּבָא דְּגַבְרָא אָזְלִינַן, וְהָא לָא צְרִיכָא קְרָא לְמַעוֹטֵי הוּא, לְמַעוֹטֵי מַאי? לְמַעוֹטֵי מְצוֹרָע עָנִי וּמַדִּירוֹ עָשִׁיר, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא: הוֹאִיל וְאָמַר רַבִּי: ״בָּתַר חִיּוּבָא דְּגַבְרָא אָזְלִינַן״, קָא מַשְׁמַע לַן.

גְּמָ׳. עָנִי וְהֶעֱשִׁיר — ״אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יַד הַנּוֹדֵר״. עָשִׁיר וְהֶעֱנִי — ״עַל פִּי אֲשֶׁר תַּשִּׂיג״.

[ג. עני והעשיר וחזר והעני]

[משנה: **רַבִּי יְהוּדָה** אוֹמֵר: עָנִי וְהֶעֱשִׁיר וְחָזַר וְהֶעֱנִי — נוֹתֵן עֵרֶךְ עָשִׁיר].

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֲפִילּוּ עָנִי וְהֶעֱשִׁיר וְחָזַר וְהֶעֱנִי — נוֹתֵן עֵרֶךְ עָשִׁיר.

מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה? אָמַר קְרָא: ״וְאִם מָךְ הוּא מֵעֶרְכֶּךָ״ — עַד שֶׁיִּהֵא בְּמָכוּתוֹ מִתְּחִלָּתוֹ וְעַד סוֹפוֹ.

[ד. מצורע בדלותו]

אֶלָּא מֵעַתָּה, וְאִם ״דַּל הוּא״, הָכִי נָמֵי עַד שֶׁיִּהֵא בְּדַלּוּתוֹ מִתְּחִלָּתוֹ וְעַד סוֹפוֹ! וְכִי תֵּימָא הָכִי נָמֵי, וְהָתְנַן: מְצוֹרָע שֶׁהֶבִיא קָרְבְּנוֹתָיו עָנִי וְהֶעֱשִׁיר, עָשִׁיר וְהֶעֱנִי — הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר חַטָּאת, דִּבְרֵי **רַבִּי שִׁמְעוֹן**. **רַבִּי יְהוּדָה** אוֹמֵר: הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר אָשָׁם, וְתַנְיָא, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב** אוֹמֵר: הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר צִפֳּרִים! הָא אִתְּמַר עֲלַהּ, אָמַר **רַב יְהוּדָה אָמַר רַב**: וּשְׁלָשְׁתָּן מִקְרָא אֶחָד דָּרְשׁוּ, ״אֲשֶׁר לֹא תַשִּׂיג יָדוֹ בְּטָהֳרָתוֹ״. רַבִּי שִׁמְעוֹן סָבַר: דָּבָר הַמְכַפֵּר, מַאי נִיהוּ — חַטָּאת. וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר: דָּבָר הַמַּכְשִׁיר, וּמַאי נִיהוּ — אָשָׁם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב סָבַר: הַגּוֹרֵם לוֹ טָהֳרָה, וּמַאי נִיהוּ — צִפֳּרִים.

וְאֶלָּא ״הוּא״ לְמָה לִי? לְרַבִּי — כִּדְאִית לֵיהּ, וּלְרַבָּנָן — כִּדְאִית לְהוּ.

[ה. כשר לעדות]

אֶלָּא מֵעַתָּה, ״וְהוּא עֵד״, עַד שֶׁיִּהֵא כָּשֵׁר מִתְּחִלָּתוֹ וְעַד סוֹפוֹ! וְכִי תֵּימָא הָכִי נָמֵי, וְהָא תַּנְיָא: הָיָה יוֹדֵעַ לוֹ בְּעֵדוּת עַד שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה חֲתָנוֹ, וְנַעֲשָׂה חֲתָנוֹ, פִּקֵּחַ וְנִתְחָרֵשׁ, פָּתוּחַ וְנִסְתַּמֵּא, שָׁפוּי וְנִשְׁתַּטָּה — הֲרֵי זֶה פָּסוּל. אֲבָל הָיָה יוֹדֵעַ לוֹ עֵדוּת עַד שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה חֲתָנוֹ, וְנַעֲשָׂה חֲתָנוֹ, [יח,א] וְאַחַר כָּךְ מֻתָּה בִּתּוֹ, פִּקֵּחַ וְנִתְחָרֵשׁ וְחָזַר וְנִתְפַּקֵּחַ, פָּתוּחַ וְנִסְתַּמֵּא וְאַחַר כָּךְ נִתְפַּתֵּחַ, שָׁפוּי וְנִשְׁתַּטָּה וְחָזַר וְנִשְׁתַּפָּה — כָּשֵׁר. זֶה הַכְּלָל: כֹּל שֶׁתְּחִילָּתוֹ

דף
יח

וְסוֹפוֹ בְּכַשְׁרוּת — כָּשֵׁר. שָׁאנֵי הָתָם, דְּאָמַר קְרָא: "אוֹ רָאָה... אִם לֹא יַגִּיד", בִּרְאִיָּיה וְהַגָּדָה תְּלָא רַחְמָנָא מִילְתָא, וְהָא אִיכָּא.

וְאֶלָּא "וְהוּא" לְמָה לִי? לְכִדְתַנְיָא: רָאָה סִיאָה שֶׁל בְּנֵי אָדָם עוֹמְדִין, וְעֵידָיו בֵּינֵיהֶן, וְאָמַר "מַשְׁבִּיעַנִי עֲלֵיכֶם אִם יוֹדְעִים אַתֶּם לִי עֵדוּת שֶׁתָּבוֹאוּ וּתְעִידוּנִי", יָכוֹל יְהוּ חַיָּיבִין? תַּלְמוּד לוֹמַר "וְהוּא עֵד", וַהֲרֵי לֹא יִיחֵד עֵידָיו. יָכוֹל אֲפִילּוּ אָמַר "כָּל מִי"? תַּלְמוּד לוֹמַר "וְהוּא עֵד", וַהֲרֵי יִיחֵד עֵידָיו.

[ו–ז. אבל בקרבנות אינו כן]

[משנה: אֲבָל בַּקָּרְבָּנוֹת אֵינוֹ כֵּן, אֲפִילּוּ מֵת אָבִיו וְהִנִּיחַ לוֹ רִיבּוֹא, אוֹ סְפִינָתוֹ בַּיָּם וּבָאָה לוֹ בְּרִבּוֹאוֹת — אֵין לַהֶקְדֵּשׁ בָּהּ כְּלוּם].

אֲבָל בַּקָּרְבָּנוֹת אֵינוֹ כֵּן וְכוּ׳.

אָבִיו מֵת וְהִנִּיחַ לוֹ רִיבּוֹא — עָשִׁיר הוּא! אָמַר **רַבִּי אַבָּהוּ**, אֵימָא: מַנִּיחַ לוֹ רִיבּוֹא. פְּשִׁיטָא! כְּשֶׁהָיָה אָבִיו גּוֹסֵס. מַהוּ דְּתֵימָא: רוֹב גּוֹסְסִין לְמִיתָה? קָא מַשְׁמַע לַן.

סְפִינָתוֹ בַּיָּם וּבָאָה לוֹ בְּרִיבּוֹאוֹת, עָשִׁיר הוּא! אָמַר **רַב חִסְדָּא**: כְּשֶׁהָיְתָה מוּחְכֶּרֶת וּמוּשְׁכֶּרֶת בְּיַד אֲחֵרִים. וְהָאֵיכָּא שְׁכִירוּת? שְׁכִירוּת אֵינָהּ מִשְׁתַּלֶּמֶת אֶלָּא לְבַסּוֹף. וְתִיפּוֹק לֵיהּ מִשּׁוּם סְפִינָה! הָא מַנִּי? רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הִיא, דְּתָנַן: **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** אוֹמֵר, אִם הָיָה אִיכָּר — נוֹתֵן לוֹ צִמְדּוֹ, וְחָמָר — נוֹתֵן לוֹ חֲמוֹרוֹ.

סוגיה יח

השנים בנידר

ערכין יח. – יט.

משנה

הַשָּׁנִים בַּנִּידָּר, כֵּיצַד? יֶלֶד שֶׁהֶעֱרִיךְ זָקֵן — נוֹתֵן עֵרֶךְ זָקֵן, וְזָקֵן שֶׁהֶעֱרִיךְ אֶת הַיֶּלֶד — נוֹתֵן עֵרֶךְ יֶלֶד.
הָעֲרָכִין בַּנְּעָרָה, כֵּיצַד? אִישׁ שֶׁהֶעֱרִיךְ הָאִשָּׁה — נוֹתֵן עֵרֶךְ אִשָּׁה, וְאִשָּׁה שֶׁהֶעֱרִיכָה אִישׁ — נוֹתֶנֶת עֵרֶךְ אִישׁ.
וְהָעֵרֶךְ בִּזְמַן הָעֵרֶךְ, כֵּיצַד? הֶעֱרִיכוֹ פָּחוּת מִבֶּן חָמֵשׁ, וְנַעֲשָׂה יָתֵר עַל בֶּן חָמֵשׁ, פָּחוּת מִבֶּן עֶשְׂרִים, וְנַעֲשָׂה יָתֵר עַל בֶּן עֶשְׂרִים — נוֹתֵן בִּזְמַן הָעֵרֶךְ.

יוֹם שְׁלֹשִׁים כִּלְמַטָּה הֵימֶנּוּ, שְׁנַת חָמֵשׁ וּשְׁנַת עֶשְׂרִים כִּלְמַטָּה מֵהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִם מִבֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה וָמַעְלָה", הֲרֵי אָנוּ לְמֵדִים בְּכוּלָּן מִשְׁנַת שִׁשִּׁים, מָה שְׁנַת שִׁשִּׁים כִּלְמַטָּה הֵימֶנָּה, אַף שְׁנַת חָמֵשׁ וּשְׁנַת עֶשְׂרִים כִּלְמַטָּה הֵימֶנָּה.
הֵן? אִם עָשָׂה שְׁנַת שִׁשִּׁים כִּלְמַטָּה מִמֶּנָּה לְהַחְמִיר, נַעֲשֶׂה שְׁנַת חָמֵשׁ וּשְׁנַת עֶשְׂרִים כִּלְמַטָּה מִמֶּנָּה לְהָקֵל? תַּלְמוּד לוֹמַר "שָׁנָה" "שָׁנָה" לִגְזֵירָה שָׁוָה, מָה שָׁנָה הָאֲמוּרָה בִּשְׁנַת שִׁשִּׁים כִּלְמַטָּה, אַף שָׁנָה הָאֲמוּרָה מִשְׁנַת חָמֵשׁ וּשְׁנַת עֶשְׂרִים כִּלְמַטָּה מִמֶּנּוּ, בֵּין לְהָקֵל וּבֵין לְהַחְמִיר.
רַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר אוֹמֵר: עֵד שֶׁיִּהוּ יְתֵירוֹת עַל הַשָּׁנִים חֹדֶשׁ וְיוֹם אֶחָד.

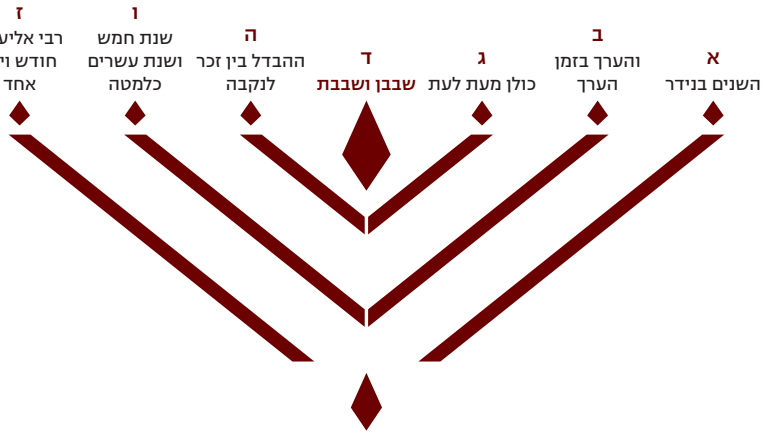

תמצית הסוגיה

מערכת מניין השנים וגילאי האדם, וכיצד הגיל קובע את סכומי הערכין והנדרים.

בעוד הקנים הראשונים של הסוגיה (א׳–ב׳) עוסקים במהות הקובעת את סכום הערך לפי גיל הנערך, המעריך או זמן ההערכה, הקנים המאוחרים יותר (ו׳–ז׳) יורדים לפרטי הדיוק ומבררים כיצד מודדים ומונים למעשה את אותן שנים בדיוק, האם לפי מניין עולם או ״מעת לעת״.

מרכז הסוגיה (קנים ג׳–ד׳–ה׳) מעגן את מושג ה״מעת לעת״ בכל מרחבי התורה (ג׳), ממשיך בלשון ״שבבן ושבבת״ בערכין וביוצא דופן (ד׳), ומביא את פתגם חז״ל הממחיש את המציאות הביתית (״סבא בביתא פאחא בביתא, סבתא בביתא סימא בביתא״).

בכך, חטיבת זו מוסיפה את הממדים המהותיים שבלעדיהם הדיון היה נותר יבש וחשבונאי בלבד: היא מרחיבה את המבט לממדים כלל־תורניים של מושג הזמן, מעגנת את ההלכות בדיוק לשון המשנה, ובעיקר יוצקת תוכן חיים ומציאות קיומית אל תוך המסגרת המשפטית של דיני הערכין.

[א–ב. השנים בנידר]

[משנה: הַשָּׁנִים בַּנִּידָּה, כֵּיצַד? יֶלֶד שֶׁהֶע�ֵרִיךְ זָקֵן — נוֹתֵן עֵרֶךְ זָקֵן, וְזָקֵן שֶׁהֶע�ֵרִיךְ אֶת הַיֶּלֶד — נוֹתֵן עֵרֶךְ יֶלֶד.

הָעֲרָכִין בַּנֶּעֱרָךְ, כֵּיצַד? אִישׁ שֶׁהֶע�ֵרִיךְ הָאִשָּׁה — נוֹתֵן עֵרֶךְ אִשָּׁה, וְאִשָּׁה שֶׁהֶע�ֵרִיכָה אִישׁ — נוֹתֶנֶת עֵרֶךְ אִישׁ.

וְהָעֵרֶךְ בִּזְמַן הָעֵרֶךְ, כֵּיצַד? הֶעֱרִיכוֹ פָּחוּת מִבֶּן חָמֵשׁ, וְנַעֲשָׂה יָתֵר עַל בֶּן חָמֵשׁ, פָּחוּת מִבֶּן עֶשְׂרִים, וְנַעֲשָׂה יָתֵר עַל בֶּן עֶשְׂרִים — נוֹתֵן בִּזְמַן הָעֵרֶךְ].

גְּמָ׳. תָּנוּ רַבָּנַן: אַתָּה הִקַּשְׁתָּ דָּמִים לַעֲרָכִין, מַרְגָּלִית לְקַלִּים, וְלִידּוֹן בִּכְבוֹדוֹ. יָכוֹל נַקִּישׁ עֲרָכִין לְדָמִים, שֶׁיִּתֵּן כִּשְׁעַת נְתִינָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״כְּעֶרְכְּךָ בֶּן יָקוּם״, אֵינוֹ נוֹתֵן אֶלָּא בִּזְמַן הָעֵרֶךְ.

[ו–ז. מנין השנים]

[משנה: יוֹם שְׁלֹשִׁים כִּלְמַטָּה הֵימֶנּוּ, שְׁנַת חָמֵשׁ וּשְׁנַת עֶשְׂרִים כִּלְמַטָּה מֵהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְאִם מִבֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה וָמַעְלָה״, הֲרֵי אָנוּ לְמֵדִים בְּכוּלָּן מִשְׁנַת שִׁשִּׁים, מָה שְׁנַת שִׁשִּׁים כִּלְמַטָּה הֵימֶנָּה, אַף שְׁנַת חָמֵשׁ וּשְׁנַת עֶשְׂרִים כִּלְמַטָּה הֵימֶנָּה. הֵן? אִם עָשָׂה שְׁנַת שִׁשִּׁים כִּלְמַטָּה מִמֶּנָּה לְהַחְמִיר, נַעֲשָׂה שְׁנַת חָמֵשׁ וּשְׁנַת עֶשְׂרִים כִּלְמַטָּה מִמֶּנָּה לְהָקֵל? תַּלְמוּד לוֹמַר ״שָׁנָה״ ״שָׁנָה״ לִגְזֵירָה שָׁוָה, מָה שָׁנָה הָאֲמוּרָה בִּשְׁנַת שִׁשִּׁים כִּלְמַטָּה, אַף שָׁנָה הָאֲמוּרָה מִשְׁנַת חָמֵשׁ וּשְׁנַת עֶשְׂרִים כִּלְמַטָּה מִמֶּנּוּ, בֵּין לְהָקֵל וּבֵין לְהַחְמִיר. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** אוֹמֵר: עֵד שֶׁיִּהוּ יְתֵירוֹת עַל הַשָּׁנִים חֹדֶשׁ וְיוֹם אֶחָד].

גְּמָ׳. מוּפְנֶה, דְּאִי לָא מוּפְנֶה — אֵיפָא לְמֵיפְרַךְ כִּדְפָרְכִינַן. ״שָׁנָה״ ״שָׁנָה״ יַתִּירָא כְּתִיבִי.

לֵימָא מַתְנִיתִין דְּלָא כְּרַבִּי, דְּאִי רַבִּי — הָאָמַר: ״עַד״ ״וְעַד״ בַּכְּלָל. דְּתַנְיָא: ״מִיּוֹם הָרִאשׁוֹן וְעַד יוֹם הַשְּׁבִיעִי״, יָכוֹל רִאשׁוֹן וְלֹא רִאשׁוֹן בַּכְּלָל, שְׁבִיעִי וְלֹא שְׁבִיעִי בַּכְּלָל, [יח, ב] כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר ״מֵרֹאשׁוֹ וְעַד רַגְלָיו״, רֹאשׁוֹ וְלֹא רֹאשׁוֹ בַּכְּלָל, רַגְלָיו וְלֹא רַגְלָיו בַּכְּלָל? תַּלְמוּד לוֹמַר:

"עַד יוֹם הָאֶחָד וְעֶשְׂרִים לַחֹדֶשׁ בָּעָרֶב". **רַבִּי** אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ, "רִאשׁוֹן" וְ"רִאשׁוֹן" בַּכְּלָל, "שְׁבִיעִי" וּ"שְׁבִיעִי" בַּכְּלָל!

אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי, שַׁקּוֹלֵי מְשַׁקְּלִי קְרָאֵי. מִכְּדֵי כְּתִיב: "מִבֶּן חֹדֶשׁ וְעַד בֶּן חֳמֵשׁ שָׁנִים", תּוּ "מִבֶּן חֲמֵשׁ וְעַד בֶּן עֶשְׂרִים" לְמָה לִי? הֵילְכָךְ אִישְׁתְּקִלוּ לְהוּ.

אָמַר מָר: "רִאשׁוֹן" — וְלָא רִאשׁוֹ בַּכְּלָל, "רַגְלָיו" — וְלֹא רַגְלָיו בַּכְּלָל. מְנָלַן? אִיבָּעֵית אֵימָא: שָׁאנֵי סִימָנִים דְּגוּפוֹ מִסִּימָנִים דְּרֹאשׁוֹ. אִיבָּעֵית אֵימָא: "לְכָל מַרְאֵה עֵינֵי הַכֹּהֵן".

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: עַד שֶׁיְּהוּ יְתֵירוֹת עַל הַשָּׁנִים חוֹדֶשׁ וְיוֹם אֶחָד.

תַּנְיָא, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** אוֹמֵר: נֶאֱמַר כָּאן "לְמַעְלָה", וְנֶאֱמַר לְהַלָּן "חֹדֶשׁ וָמַעְלָה", מָה לְהַלָּן מִבֶּן חוֹדֶשׁ וְיוֹם אֶחָד, אַף כָּאן מִבֶּן חוֹדֶשׁ וְיוֹם אֶחָד. וְאֵימָא כִּי הָתָם, מָה הָתָם חַד יוֹמָא, אַף כָּאן חַד יוֹמָא? אִם כֵּן, גְּזֵירָה שָׁוָה מַאי אַהֲנַי!

[ג. כולן מעת לעת]

תָּנוּ רַבָּנָן: שָׁנָה הָאֲמוּרָה בְּקָדָשִׁים, שָׁנָה הָאֲמוּרָה בְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה, שְׁתֵּי שָׁנִים שֶׁבִּשְׁדֵה אֲחוּזָּה, וְשֵׁשׁ שָׁנִים שֶׁבְּעֶבֶד עִבְרִי, וְכֵן שֶׁבַּבֶּן וְשֶׁבַּבַּת — כּוּלָּן מֵעֵת לְעֵת.

שָׁנָה הָאֲמוּרָה בְּקָדָשִׁים, מְנָלַן? אָמַר **רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב**, אָמַר קְרָא: "כֶּבֶשׂ בֶּן שְׁנָתוֹ", שְׁנָתוֹ שֶׁלּוֹ, וְלֹא שֶׁל מִנְיַן עוֹלָם.

שָׁנָה הָאֲמוּרָה בְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה — דִּכְתִיב: "עַד תֹּם שְׁנַת מִמְכָּרוֹ", מִמְכָּרוֹ שֶׁלּוֹ, וְלֹא שָׁנָה לְמִנְיַן עוֹלָם.

שְׁתֵּי שָׁנִים שֶׁבִּשְׁדֵה אֲחוּזָּה, דִּכְתִיב: "בְּמִסְפַּר שְׁנֵי תְבוּאוֹת יִמְכָּר לָךְ", פְּעָמִים שֶׁאָדָם אוֹכֵל שָׁלֹשׁ תְּבוּאוֹת בִּשְׁתֵּי שָׁנִים.

שֵׁשׁ שֶׁבְּעֶבֶד עִבְרִי — דִּכְתִיב: "שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבַשְּׁבִיעִית", זִימְנִין דִּבְשְׁבִיעִית נָמֵי יַעֲבוֹד.

וְשֶׁבַּבֶּן וְשֶׁבַּבַּת כּוּלָּן מֵעֵת לְעֵת.

[ד. ושבבן שבבת]

לְמַאי הִילְכְתָא? אָמַר **רַב גִּידֵּל אָמַר רַב**: לַעֲרָכִין. **רַב יוֹסֵף** אָמַר: לְפִרְקִין דְּ"יוֹצֵא דּוֹפֶן".

אֲמַר לֵיהּ **אַבָּיֵי לְרַב יוֹסֵף**: מִי פְּלִיגִיתוּ? אֲמַר לֵיהּ: לָא, אֲנָא אֲמַרִי חֲדָא, וְהוּא אָמַר חֲדָא. הָכִי נָמֵי מִסְתַּבְּרָא, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ פְּלִיגִי, מַאן דְּאָמַר לַעֲרָכִין לָא אָמַר לְ"יוֹצֵא דּוֹפֶן"? וְהָאָמַר **רַב**: הִילְכְתָא בְּכוּלֵּהּ פִּירְקָא מֵעֵת לְעֵת.

וְאֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר לַעֲרָכִין, מַאי טַעְמָא לָא אָמַר לְ"יוֹצֵא דּוֹפֶן"? דּוּמְיָא דְּהָנָךְ, מָה הָנָךְ דִּכְתִיבָא, אַף הָנָךְ דִּכְתִיבָא. וְאִידַּךְ, אִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ דִּכְתִיבָא, הַאי "שֶׁבַּבֵּן וְשֶׁבַּבַּת" – [יט, א] "שֶׁבְּזָכָר וְשֶׁבִּנְקֵבָה" מִיבְּעֵי לֵיהּ.

[ה. ההבדל בין זכר לנקבה]

דף **יט**

וּמַאי שְׁנָא נְקֵבָה, דְּכִי מִיזַּקְנָא קָיְימָא אַתִּילְתָא, וּמַאי שְׁנָא זָכָר דְּלָא קָאֵי אַתִּילְתָא? אָמַר **חִזְקִיָּה**: אָמְרִי אִינָשֵׁי: סָבָא בְּבֵיתָא — פָּאחָא בְּבֵיתָא, סָבְתָא בְּבֵיתָא — סִימָא בְּבֵיתָא.



הֲדַרַן עֲלָךְ הֻשַּׁג יָד.

פרק חמישי

האומר משקלי

♦

סוגיות יט–כג · ערכין יט. – כא:

סוגיה יט

משקל ודמים

ערכין יט. – כ.

משנה

הָאוֹמֵר: "מְשַׁקְּלִי עָלַי" נוֹתֵן מִשְׁקָלוֹ, אִם כֶּסֶף כֶּסֶף, וְאִם זָהָב זָהָב.

מַעֲשֶׂה בְּ**אִמָּה שֶׁל יַרְמַטְיָא** שֶׁאָמְרָה: "מְשַׁקְּלִי בִּתִּי עָלַי", וְעָלְתָה לִירוּשָׁלַיִם וְשַׁקְּלָה מִשְׁקָלָהּ זָהָב.

"מִשְׁקַל יְדֵי עָלַי", **רַבִּי יְהוּדָה** אוֹמֵר: מְמַלֵּא חָבִית מַיִם, וּמַכְנִיסָהּ עַד מַרְפֵּיקוֹ, וְשׁוֹקֵל מִבַּשָּׂר חֲמוֹר וַעֲצָמוֹת וְגִידִים וְנוֹתֵן לְתוֹכָהּ עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא. אָמַר **רַבִּי יוֹסֵי**: וְכִי הֵיאַךְ אֶפְשָׁר לְכַוֵּין בָּשָׂר כְּנֶגֶד בָּשָׂר וַעֲצָמוֹת כְּנֶגֶד עֲצָמוֹת? אֶלָּא שָׁמִין אֶת הַיָּד כַּמָּה הִיא רְאוּיָה לִשָּׂקוֹל.

"דְּמֵי יְדֵי עָלַי" — שָׁמִין אוֹתוֹ כַּמָּה הוּא שָׁוֶה בַּיָּד וּבְלֹא יָד. זֶה חוֹמֶר בַּנְּדָרִים מִבַּעֲרָכִין.

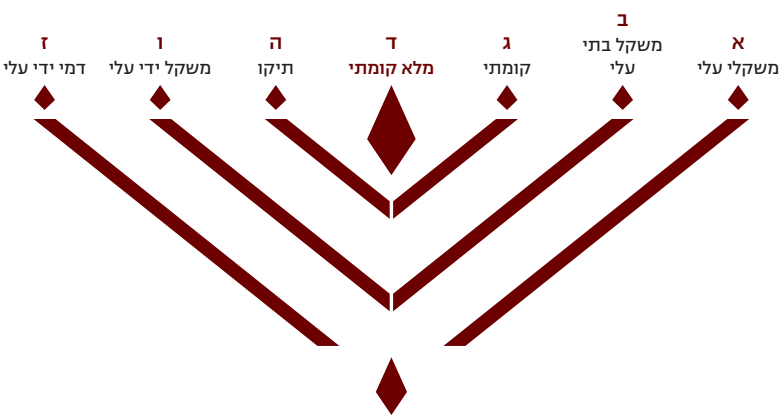

תמצית הסוגיה

דינים שבהם אדם מקדיש או מעריך על עצמו את ערכו הגופני – כגון משקלו, קומתו, מידותיו או שווי איבריו. במרכז הדיון עומדת השאלה

כיצד מתרגמים ביטויים עממיים ומטאפוריים, כמו "משקלי עלי", "קומתי" או "דמי ידי", לחיובים ממוניים מעשיים.

קנה א' עוסק בנדר על משקל הגוף הכללי ("משקלי עלי") ומברר את חשיבות פירוט סוג המתכת, בעוד שקנה ו' מעביר את הדיון לנדר על משקל איבר מסוים ("משקל ידי עלי") ועוסק בפיזיקת המדידה המורכבת של איבר באדם חי באמצעות מים. קנה ב' מציג מעשה מעשי בשקילת אדם בפועל ("משקל בתי עלי"), ואילו קנה ז' מבצע מעבר מקבילי מ"משקל" ל"דמים" ודן באופני האומדן המשפטיים להערכת שווי כספי של איברים ובחומרת נדרים אלו.

במרכז הסוגיה, בקנים ג'–ד'–ה', עובר הדיון מעולם השקילה והדמים אל עולם המידות והחלל המרחבי. חלק זה מגדיר את ההבדל ההלכתי בין "קומתי עלי" ל"מלא קומתי עלי" תוך הישענות על דרשת "לישנא יתירא" של רבי עקיבא, לצד העלאת שורה של שאלות סמנטיות פתוחות לגבי ביטויים כמו "עומדי", "רוחבו", "ישיבתי", "עוביי" ו"היקיפו", המסתיימות ב"תיקו" ללא הכרעה.

חלק מרכזי זה מוסיף לכלל הסוגיה מוקד תפיסתי המרחיב אותה מעבר לחומרים מוחשיים המודדים משקל או שווי ממוני אל המרחב הקיומי־גופני של האדם. הוא מלמד, שנדרים יכולים לחול גם על נפח ומידות המרחב האישי, ובד בבד מציב, באמצעות שאלות ה"תיקו", גבול ברור לכוחה של הלשון העממית במקומות שבהם ההגדרה המילולית אינה חד־משמעית מספיק כדי ליצור חיוב ממון ודאי.

[א. משקלי עלי]

[משנה: הָאוֹמֵר: "מִשַּׁקְלִי עָלַי" נוֹתֵן מִשְׁקָלוֹ, אִם כֶּסֶף כֶּסֶף, וְאִם זָהָב זָהָב].

גְּמָ'. מַאי "אִם כֶּסֶף כֶּסֶף אִם זָהָב זָהָב"? אָמַר **רַב יְהוּדָה**: פֵּירַשׁ כֶּסֶף — כֶּסֶף, פֵּירַשׁ זָהָב — זָהָב. פְּשִׁיטָא! הָא קָא מַשְׁמַע לַן: טַעְמָא דְּפֵירַשׁ, הָא לֹא פֵּירֵשׁ — פָּטַר נַפְשֵׁיהּ בְּכֹל דְּהוּ. כִּרְחָבָה, דְּאָמַר **רַחֲבָה**: בְּאַתְרָא דְּתִקְלֵי כּוֹפְרָא — פָּטַר נַפְשֵׁיהּ אֲפִילּוּ בַּכּוֹפְרָא. פְּשִׁיטָא! לָא צְרִיכָא, דְּאִיכָּא דְּתָקֵל וְאִיכָּא דְּכָיֵיל. מַהוּ דְּתֵימָא: כֵּיוָן דְּכוּלְּהוּ לָא תִּקְלֵי — לָא, קָא מַשְׁמַע לַן.

אָמַר **רַב פָּפָּא**: בְּאַתְרָא דְּתִקְּלֵי שַׁמְכֵי, פָּטַר נַפְשֵׁיהּ אֲפִילּוּ בְּשַׁמְכֵי. פְּשִׁיטָא! לָא צְרִיכָא, דְּבָתַר דְּשָׁקְלִי שָׁדוּ תְּרֵי תְּלָתָא. מַהוּ דְּתֵימָא: בְּטִיל תּוֹרַת מִשְׁקַל, קָא מַשְׁמַע לַן.

[ב. משקל בתי עלי]

[משנה: מַעֲשֶׂה בְּ**אמה שֶׁל יַרְמַטְיָא** שֶׁאָמְרָה: "מִשְׁקַל בִּתִּי עָלַי", וְעָלְתָה לִירוּשָׁלַיִם וְשַׁקְלַהּ מִשְׁקָלָהּ זָהָב].

מַעֲשֶׂה בְּאמה שֶׁל יַרְמַטְיָא וכו'.

מַעֲשֶׂה לִסְתּוֹר?! חַסּוֹרֵי מְחַסְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי, וְאִם אָדָם חָשׁוּב הוּא, אַף עַל גַּב דְּלָא פָּרֵישׁ — לְפִי כְּבוֹדוֹ אָמְרִינַן, וּמַעֲשֶׂה בְּאַמָּה שֶׁל יַרְמַטְיָא שֶׁאָמְרָה "מִשְׁקַל בִּתִּי עָלַי", וְעָלְתָה לִירוּשָׁלַיִם וְשַׁקְלוּהָ וְנָתְנָה מִשְׁקָלָהּ זָהָב.

[ג–ד–ה. קומתי ומלא קומתי]

אָמַר **רַב יְהוּדָה**: הָאוֹמֵר "קוֹמָתִי עָלַי" נוֹתֵן שַׁרְבִיט שֶׁאֵינוֹ נִכְפָּף, "מָלֵא קוֹמָתִי עָלַי" נוֹתֵן שַׁרְבִיט הַנִּכְפָּף.

מֵיתִיבִי: "קוֹמָתִי עָלַי", "מָלֵא קוֹמָתִי עָלַי" — נוֹתֵן שַׁרְבִיט שֶׁאֵינוֹ נִכְפָּף. הוּא דְּאָמַר כְּרַבִּי עֲקִיבָא, דְּדָיֵיק לִישָׁנָא יַתִּירָא, דִּתְנַן: לֹא אֶת הַבּוֹר וְלֹא הַדּוּת, אַף עַל פִּי שֶׁכָּתַב עוֹמְקָהּ וְרוּמָהּ, וְצָרִיךְ לִיקַּח לוֹ דֶּרֶךְ, דִּבְרֵי **רַבִּי עֲקִיבָא**. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵינוֹ צָרִיךְ, וּמוֹדֶה רַבִּי עֲקִיבָא בִּזְמַן שֶׁאָמַר לוֹ "חוּץ מֵאֵלּוּ" שֶׁאֵין צָרִיךְ לִיקַּח לוֹ דֶּרֶךְ. אַלְמָא, בֵּיוָן דְּלָא צָרִיךְ וְקָאָמַר — לְטַפּוֹיֵי מִילְּתָא קָאָתֵי, הָכָא נָמֵי, בֵּיוָן דְּלָא צָרִיךְ וְקָאָמַר — לְטַפּוֹיֵי מִילְּתָא קָאָתֵי.

אִיבַּעְיָא לְהוּ: "עוֹמְדֵי" מַהוּ? [יט, ב] "רוֹחֲבוֹ" מַהוּ? "יְשִׁיבָתוֹ" מַהוּ? "עוֹבְיוֹ" מַהוּ? "הִיקִּיפוֹ" מַהוּ? תֵּיקוּ.

[ו. משקל ידי עלי]

[משנה: "מִשְׁקַל יְדֵי עָלַי", **רַבִּי יְהוּדָה** אוֹמֵר: מְמַלֵּא חָבִית מַיִם, וּמַכְנִיסָהּ עַד מַרְפֵּיקוֹ, וְשׁוֹקֵל מִבְּשַׂר חֲמוֹר וַעֲצָמוֹת וְגִידִים וְנוֹתֵן לְתוֹכָהּ עַד

שֶׁתִּתְמַלֵּא. אָמַר **רַבִּי יוֹסֵי**: וְכִי הֵיאַךְ אֶפְשָׁר לְכַוֵּין בָּשָׂר כְּנֶגֶד בָּשָׂר וַעֲצָמוֹת כְּנֶגֶד עֲצָמוֹת? אֶלָּא שָׂמִין אֶת הַיָּד כַּמָּה הִיא רְאוּיָה לִשְׁקוֹל].

מִשְׁקַל יָדִי עָלַי וְכוּ'.

תָּנוּ רַבָּנָן: "מִשְׁקָל יְדֵי" וּ"מִשְׁקַל רַגְלֵי עָלַי", **רַבִּי יְהוּדָה** אוֹמֵר: מֵבִיא חָבִית וּמְמַלֵּא מַיִם, וּמַכְנִיס בְּיַד עַד הָאַצִּיל, וּבָרֶגֶל עַד הָאַרְכּוּבָּה. וְשׁוֹקֵל בְּשַׂר חֲמוֹר גִּידִים וַעֲצָמוֹת, וְנוֹתֵן לְתוֹכָהּ עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאָיָה לְדָבָר, זֵכֶר לַדָּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר בְּשַׂר חֲמוֹרִים בְּשָׂרָם". אָמַר לוֹ **רַבִּי יוֹסֵי**: הֵיאַךְ אֶפְשָׁר לְכַוֵּין בָּשָׂר כְּנֶגֶד בְּשַׂר, גִּידִים כְּנֶגֶד גִּידִים, עֲצָמוֹת כְּנֶגֶד עֲצָמוֹת? אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוּדָה: אוֹמְדִין. אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹסֵי: עַד שֶׁאוֹמְדִין, יָמוֹדוּ אֶת הַיָּד.

וְרַבִּי יְהוּדָה: כַּמָּה דְּאֶפְשָׁר עָבְדִינַן.

בַּיָּד עַד הָאַצִּיל, וּרְמִינְהוּ: קִידּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם בְּמִקְדָּשׁ עַד הַפֶּרֶק. דְּאוֹרְיְיתָא עַד הַפֶּרֶק, בִּנְדָרִים הַלֵּךְ אַחַר לְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם.

וּדְאוֹרְיְיתָא עַד הַפֶּרֶק? וְהָא גַּבֵּי תְּפִילִּין דִּכְתִיב "יָדְךָ", וְתַנָּא דְּ**בֵי מְנַשֶּׁה**: "יָדְךָ" — זוֹ קִיבּוֹרִית! דְּאוֹרְיְיתָא — קִיבּוּרִית כּוּלָּהּ, בִּנְדָרִים הַלֵּךְ אַחַר לְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם, וְקִידּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם בַּמִּקְדָּשׁ — הֵילְכְתָא גְּמִירִי לַהּ.

בָּרֶגֶל עַד הָאַרְכּוּבָּה, וּרְמִינְהוּ: "רְגָלִים" — פֶּרֶט לְבַעֲלֵי קַבִּין! בִּנְדָרִים הַלֵּךְ אַחַר לְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם.

וּדְאוֹרְיְיתָא — פֶּרֶט לְבַעֲלֵי קַבִּין? וְהָא גַּבֵּי חֲלִיצָה, דִּכְתִיב: "רַגְלוֹ", וְתָנָא: חֲלִיצָה מִן הָאַרְכּוּבָּה וּלְמַטָּה — חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה! שָׁאנֵי הָתָם, דְּאָמַר קְרָא: "מֵעַל רַגְלוֹ". אִי הָכִי, לְמַעְלָה מֵהָאַרְכּוּבָּה נָמִי? "מֵעַל", וְלֹא מֵעַל דְּמֵעַל.

אָמַר **רַב פָּפָּא**: שְׁמַע מִינַּהּ, הַאי אִיסְתְּוֵירָא עַד אַרְעָא נָחֵית, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ מִיפְסָק פְּסֵיק, הָוָה לֵיהּ אִיסְתְּוֵירָא "מֵעַל", וְשָׁקָא "מֵעַל" דְּ"מֵעַל".

רַב אָשֵׁי אָמַר: אֲפִילּוּ תֵּימָא מִיפְסָק פְּסֵיק, כֹּל דְּבַהֲדֵי כַּרְעָא כְּכַרְעָא דָּמֵי.

[ז. דמי ידי עלי]

"דְּמֵי יְדֵי עָלַי" — שָׁמִין אוֹתוֹ בַּמָּה הוּא שָׁוֶה בַּיָּד וּבְלֹא יָד. וֶה חוֹמֶר בַּנְּדָרִים מִבַּעֲרָכִין.

גְּמָ'. הֵיכִי שָׁיְימִינַן לֵיהּ? אָמַר **רָבָא**: אוֹמְדִין אוֹתוֹ אוֹמֶד שֶׁל נְזָקִין. אֲמַר לֵיהּ **אַבָּיֵי**: מִי דָּמֵי? הָתָם גַּבְרָא זִילָא הוּא, הָכָא גַּבְרָא שְׁבִיחַ הוּא.

אָמַר **אַבָּיֵי**: אוֹמְדִין כַּמָּה אָדָם רוֹצֶה לִיתֵּן בְּעֶבֶד הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּיָדוֹ אַחַת לָעוֹשֶׂה בִּשְׁתֵּי יָדָיו. יָדוֹ אַחַת מַאי נִיהוּ, וְאִידַּךְ פְּסִיקָא? הַיְינוּ הָךְ! אֶלָּא, יָדוֹ מוּכְתֶּבֶת לְרַבּוֹ רִאשׁוֹן.

בָּעֵי **רָבָא**: אֲמָדוּהוּ אוֹמֶד שֶׁל נְזָקִין, וְאָמַר "דְּמֵי עָלַי", מַהוּ? מִי אָמַר: הָא אֲמָדוּהוּ חֲדָא זִימְנָא, אוֹ דִילְמָא שָׁאנֵי אוּמְדָנָא דְּבֵי עַשָּׂרָה מֵאוּמְדָנָא דְּבֵי תְּלָתָא? אִם תִּמְצָא לוֹמַר: שָׁאנֵי אוּמְדָנָא דְּבֵי עַשָּׂרָה מֵאוּמְדָנָא דְּבֵי תְּלָתָא, אָמַר: "דְּמֵי עָלַי" וַאֲמָדוּהוּ, וְחָזַר וְאָמַר: "דְּמֵי עָלַי", מַהוּ? הָכָא וַדַּאי אֲמָדוּהוּ בֵּי עֲשָׂרָה, אוֹ דִילְמָא שָׁבַח בֵּינַי וּבֵינַי? אָמַר: "דְּמֵי עָלַי", וְלֹא אֲמָדוּהוּ, וְחָזַר וְאָמַר: "דְּמֵי עָלַי", מַהוּ? הָכָא וַדַּאי [כ, א] בְּחַד זִימְנָא אָמְדִינַן לֵיהּ, אוֹ דִלְמָא כֵּיוָן דִּבְזֶה אַחַר זֶה נָדַר, תְּרֵי זִימְנֵי אָמְדִינַן לֵיהּ? וְאִם תִּמְצָא לוֹמַר: כֵּיוָן דִּבְזֶה אַחַר זֶה נָדַר תְּרֵי זִימְנֵי אָמְדִינַן לֵיהּ, אָמַר: "שְׁנֵי דָּמַי עָלַי" בְּבַת אַחַת, מַהוּ? הָכָא וַדַּאי בְּבַת אַחַת נָדַר, בְּבַת אַחַת אָמְדִינַן לֵיהּ, אוֹ דִלְמָא כֵּיוָן דְּקָאָמַר "שְׁנֵי", כְּזֶה אַחַר זֶה דָּמֵי? אִם תִּימְצֵי לוֹמַר: כֵּיוָן דְּקָאָמַר "שְׁנֵי" כְּזֶה אַחַר זֶה דָּמֵי, אֲמָדוּהוּ מֵאֵלָיו מַהוּ? מִי אָמְרִינַן: הָא אֲמִיד מֵאֵלָיו וְקָאֵי, אוֹ דִלְמָא בָּעֵינַן כַּוָּונָה לְאוּמְדָנָא?

פְּשׁוֹט מִיהָא חֲדָא, דִּתְנַן: "דְּמֵי עָלַי" וּמֵת — לֹא יִתְּנוּ יוֹרְשִׁין, שֶׁאֵין דָּמִים לַמֵּתִים. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמָדוּהוּ מֵאֵלָיו הָוֵי אוּמְדָנָא, הָא אֲמִיד וְקָאֵי, מִי אִיכָּא גַּבְרָא דְּלָא שָׁוֵי אַרְבָּעָה זוּזֵי? אֲמָדוּהוּ מֵאֵלָיו — נְחֵית לְאוּמְדָנָא, "דְּמֵי עָלַי" — לָא נְחֵית לְאוּמְדָנָא.

דף כ

סוגיה כ

ערך ודמים

ערכין כ.

משנה

חוֹמֶר בָּעֲרָכִין מִבַּנְּדָרִים, כֵּיצַד? הָאוֹמֵר: "עֶרְכִּי עָלַי" וָמֵת — יִתְּנוּ הַיּוֹרְשִׁים, "דְּמַי עָלַי" וָמֵת — לֹא יִתְּנוּ הַיּוֹרְשִׁים, שֶׁאֵין דָּמִים לַמֵּתִים.	"עֵרֶךְ יָדִי", וְ"עֵרֶךְ רַגְלִי עָלַי" — לָא אָמַר כְּלוּם. "עֵרֶךְ רֹאשִׁי", וְ"עֵרֶךְ כְּבִידִי עָלַי" — נוֹתֵן עֵרֶךְ כּוּלּוֹ. זֶה הַכְּלָל: דָּבָר שֶׁהַנְּשָׁמָה תְּלוּיָה בּוֹ — נוֹתֵן עֵרֶךְ כּוּלּוֹ.

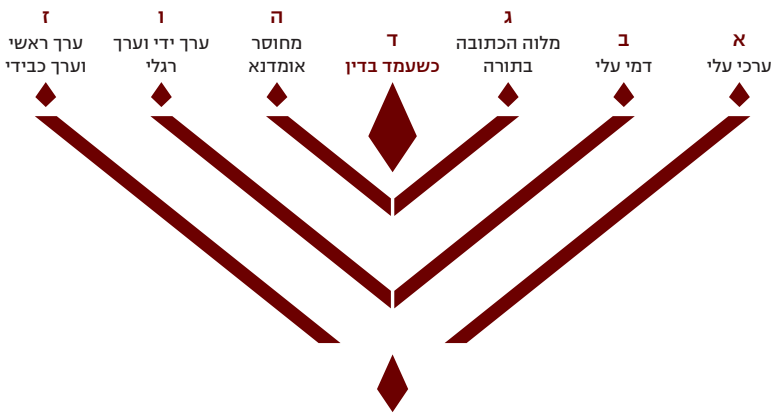

תמצית הסוגיה

הגדרת תוקפם המשפטי וההלכתי של חיובים שאדם מקבל על עצמו — כגון "ערכי", "דמיי", או ערך חלקי גופו — בשאלה אילו מהם מחייבים את היורשים לאחר מותו.

בחלקיה החיצוניים של הסוגיה מתקיימת תקבולת ברורה בין תחילתה לבין סופה: החלק הראשון (קנים א׳–ב׳) מוצג ההבדל המעשי שבין אומר "ערכי עלי" שהיורשים חייבים לשלם לבין אומר "דמי עלי" שאין היורשים משלמים משום שאין דמים למתים, ואילו בחלק האחרון (קנים ו׳–ז׳) נמשך הדיון בדיוק באותו ציר דרך המשנה העוסקת

באומר "ערך ידי ורגלי" (שלדעת רבי מאיר מחייב דמים) מול אומר "ערך ראשי וכבדי", שהוא דבר שהנשמה תלויה בו ונותן ערך כולו.

במרכז הסוגיה (קנים ג'–ד'–ה') דנה הגמרא בשאלה האם ניתן ללמוד ממשנת "ערכי" שמלווה על פה גובה מן היורשים, ומבארת כי חובת ערכין היא בגדר "מלווה הכתובה בתורה", כלומר חיוב שהתורה עצמה חייבה בו. הגמרא מבהירה שהחיוב התקף לאחר המוות מתקיים משום שבערכין החוב "לא מחוסר ולא כלום", שכן סכומי הערכים קבועים בתורה מראש (וכשעמד בדין), וזאת בניגוד להתחייבות של "דמים" שהיא מחוסרת אומדנא.

מרכז זה מוסיף לכלל הסוגיה את מה שמאחד ומסביר את חלקיה החיצוניים. הוא מספק את ההנמקה העמוקה להבדל שבין המקרים השונים בכך שהוא מעביר את הדיון ממישור של התחייבות ממונית רגילה אל מעמד של "מלווה הכתובה בתורה", ומעמיד את הקריטריון המכריע הקובע מתי חוב חל במלואו וגובה מן היורשים: האם החיוב קבוע וברור מראש ואינו מחוסר דבר, או שמא הוא תלוי בהערכה ושומא.

[א–ב. חומר בערכין מבנדרים]

[משנה: חוֹמֶר בָּעֲרָכִין מִבַּנְּדָרִים, כֵּיצַד? הָאוֹמֵר: "עֶרְכִּי עָלַי" וָמֵת — יִתְּנוּ הַיּוֹרְשִׁים, "דָּמַי עָלַי" וָמֵת — לֹא יִתְּנוּ הַיּוֹרְשִׁים, שֶׁאֵין דָּמִים לַמֵּתִים].

גְּמָ'. תָּנוּ רַבָּנַן: חוֹמֶר בַּנְּדָרִים מִבַּעֲרָכִין, שֶׁהַנְּדָרִים חָלִין עַל בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף, וְאֵין נִדּוֹנִים בְּהֶשֵּׂג יָד, מָה שֶׁאֵין כֵּן בָּעֲרָכִין. חוֹמֶר בָּעֲרָכִין מִבַּנְּדָרִים, כֵּיצַד? אָמַר: "עֶרְכִּי עָלַי" וָמֵת — יִתְּנוּ יוֹרְשִׁין, "דָּמַי עָלַי" וָמֵת — לֹא יִתְּנוּ יוֹרְשִׁין, שֶׁאֵין דָּמִים לַמֵּתִים. אָמַר "עֶרְכִּי עָלַי" וָמֵת — יִתְּנוּ יוֹרְשִׁין.

[ג–ד–ה. מלוה]

שְׁמַע מִינַּהּ מִלְוָה עַל פֶּה גּוֹבֶה מִן הַיּוֹרְשִׁין? שָׁאנֵי הָכָא, דְּמִלְוָה כְּתוּבָה בַּתּוֹרָה הִיא.

שְׁמַע מִינַּהּ: מִלְוָה הַכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה כִּכְתוּבָה בִּשְׁטָר דָּמְיָא? הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן — כְּשֶׁעָמַד בַּדִּין.

דִּכְוָותַהּ גַּבֵּי "דָּמַי עָלַי" שֶׁעָמַד בַּדִּין, אַמַּאי לֹא יִתְּנוּ יוֹרְשִׁין? "דָּמַי עָלַי" – מְחוּסַּר אוּמְדָנָא. "עֶרְכִּי עָלַי" — לֹא מְחוּסַּר וְלֹא כְּלוּם.

[ו–ז. דבר שהנשמה תלויה בו]

[משנה: "עֶרֶךְ יָדִי", וְ"עֵרֶךְ רַגְלִי עָלַי" — לָא אָמַר כְּלוּם. "עֶרֶךְ רֹאשִׁי", וְ"עֶרֶךְ כְּבֵידִי עָלַי" — נוֹתֵן עֶרֶךְ כּוּלּוֹ. זֶה הַכְּלָל: דָּבָר שֶׁהַנְּשָׁמָה תְּלוּיָה בּוֹ — נוֹתֵן עֶרֶךְ כּוּלּוֹ].

עֶרֶךְ יָדִי וְרַגְלִי עָלַי וְכוּ'.

אָמַר **רַב גִּידֵּל אָמַר רַב**: וְנוֹתֵן דָּמֶיהָ. וְהָא "לֹא אָמַר כְּלוּם" קָתָנֵי! לֹא אָמַר כְּלוּם לְרַבָּנָן, וְנוֹתֵן דָּמֶיהָ לְרַבִּי מֵאִיר.

הָא אַמְּרַהּ חֲדָא זִימְנָא, דְּאָמַר **רַב גִּידֵּל אָמַר רַב**: הָאוֹמֵר "עֶרֶךְ כְּלִי זֶה עָלַי" נוֹתֵן דָּמָיו! מַהוּ דְּתֵימָא: הָתָם הוּא דְּאָדָם יוֹדֵעַ שֶׁאֵין עֶרֶךְ לִכְלִי, וְגָמַר וְאָמַר לְשֵׁם דָּמִים, אֲבָל הָכָא מִיטְעָא קָטָעֵי, דְּסָבַר כִּי הֵיכִי דְּאִיכָּא "עֶרֶךְ רֹאשִׁי" וְ"עֶרֶךְ כְּבֵידִי", אִיכָּא נָמֵי "עֶרֶךְ יָדִי" וְ"עֶרֶךְ רַגְלִי", אֲבָל דְּמֵי לָא קָאָמַר — קָא מַשְׁמַע לַן.

"עֶרֶךְ רֹאשִׁי" וְ"עֶרֶךְ כְּבֵידִי" — נוֹתֵן עֶרֶךְ כּוּלּוֹ.

מַאי טַעְמָא? "נְפָשׁוֹת" קָאָמַר רַחֲמָנָא.

זֶה הַכְּלָל: דָּבָר שֶׁהַנְּשָׁמָה תְּלוּיָה בּוֹ וכו'.

לְאֵתוֹיֵי מִן הָאַרְכּוּבָּה וּלְמַעְלָה.

סוגיה כא

ערך חציי

ערכין כ. – כ:

משנה

״חֲצִי עֶרְכִּי עָלַי״ — נוֹתֵן חֲצִי עֶרְכּוֹ, ״עֶרֶךְ חֲצָיִי עָלַי״ — נוֹתֵן עֵרֶךְ כּוּלּוֹ, ״חֲצִי דָמַי עָלַי״ — נוֹתֵן חֲצִי דָמָיו, ״דְּמֵי חֲצָיִי עָלַי״ — נוֹתֵן דְּמֵי כּוּלּוֹ. זֶה הַכְּלָל: דָּבָר שֶׁהַנְּשָׁמָה תְּלוּיָה בּוֹ — נוֹתֵן דְּמֵי כּוּלּוֹ.	הָאוֹמֵר: ״עֶרְכּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי עָלַי״, מֵת הַנּוֹדֵר וְהַנִּידָּר — יִתְּנוּ הַיּוֹרְשִׁין. ״דָּמָיו שֶׁל פְּלוֹנִי עָלַי״, וּמֵת הַנּוֹדֵר — יִתְּנוּ הַיּוֹרְשִׁין, מֵת הַנִּידָּר — לֹא יִתְּנוּ הַיּוֹרְשִׁין, שֶׁאֵין דָּמִים לַמֵּתִים.

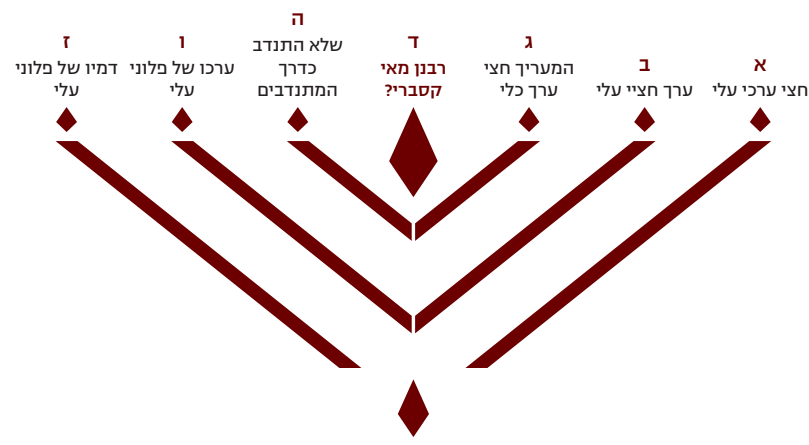

תמצית הסוגיה

התוקף ההלכתי של נדרים חלקיים וניסוחים לשוניים מורכבים בתחום הערכים והדמים, החל מהקדשת ערך האדם ועד להקדשת ערכי כלים והשפעת מותו של הנודר או הנידר על חלות החובות הללו.

שתי היחידות החיצוניות של הסוגיה יוצרות תקבולת מבנית והלכתית עמוקה סביב השפעת המציאות הגופנית על חלות הנדר. בקנים א׳–ב׳, העוסקים באדם האומר אמירות חלקיות לגבי עצמו כמו ״חצי ערכי

עלי", ההלכה קובעת כי בשל היות האדם "דבר שהנשמה תלויה בו", אמירות חלקיות מקבלות תוקף מלא או מחייבות תשלום שלם. מנגד, קנים ו'–ז' בוחנים את ההתחייבות כלפי אדם אחר ובודקים את גבולותיה מול מציאות החיים והמוות.

בלב הסוגיה עומדים קנים ג'–ד'–ה', המתמקדים בהקדשת חצי ערך של כלי ובדיון שנערך ליד מיטתו של רבא בהשתתפות אביי ורבנן. מחלוקת זו נעה בין דעת רבי מאיר הסובר שאין אדם מוציא דבריו לבטלה ולכן נותן דמיו של חצי הכלי, לבין דעת חכמים הסוברים שלא אמר כלום, כאשר לבסוף מבואר שחכמים מודים לכלל היסוד שאין אדם מוציא דבריו לבטלה אך מצטרפים לדעת רבי שמעון שלא התנדב כדרך המתנדבים, שכן בעוד שכלי שלם הוא שכיח להתנדבות, חצי כלי אינו בגדר דרך התנדבות רגילה.

מרכז זה פועל כציר לוגי ומושגי שמחבר בין שני קצוות הסוגיה: הוא מעביר את הדיון מעולמם של בני אדם וגופם החי אל עולם החומר הדומם, כדי לבחון האם כללי הנדרים החלקיים חלים גם ללא נשמה, מזקק את השאלה הפסיכולוגית־משפטית של תוקף הדיבור והרצון מתוך שאלת הוצאת דברים לבטלה, ומשלים את מפת הנדרים לשלושה ממדים: אדם חי, כלי דומם, ואדם אחר לצד זיקת מיתה.

[א–ב. חצי ערכי וערך חציי]

"חֲצִי עֶרְכִּי עָלַי" — נוֹתֵן חֲצִי עֶרְכּוֹ, "עֵרֶךְ חֶצְיִי עָלַי" — נוֹתֵן עֵרֶךְ כּוּלּוֹ, "חֲצִי דָּמַי עָלַי" — נוֹתֵן חֲצִי דָּמָיו, "דְּמֵי חֶצְיִי עָלַי" — נוֹתֵן דְּמֵי כּוּלּוֹ. זֶה הַכְּלָל: דָּבָר שֶׁהַנְּשָׁמָה תְּלוּיָה בּוֹ — נוֹתֵן דְּמֵי כּוּלּוֹ.

חֲצִי עֶרְכִּי עָלַי נוֹתֵן כּוּ'.

תָּנוּ רַבָּנַן: "חֲצִי עֶרְכִּי עָלַי" — נוֹתֵן חֲצִי עֶרְכּוֹ. **רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה** אוֹמֵר: לוֹקֶה וְנוֹתֵן עֵרֶךְ שָׁלֵם.

לוֹקֶה?! אַמַּאי? אָמַר **רַב פָּפָּא**: לוֹקֶה בְּעֵרֶךְ שָׁלֵם, מַאי טַעְמָא? גְּזֵירָה "חֲצִי (עֶרְכִּי) [עֶרְכּוֹ]" אַטּוּ "עֵרֶךְ חֶצְיוֹ", וְעֵרֶךְ חֶצְיוֹ הָוֵי דָּבָר שֶׁהַנְּשָׁמָה תְּלוּיָה בּוֹ.

"חֲצִי דָּמַי עָלַי" — נוֹתֵן כּוּ'. "דְּמֵי חֶצְיִי עָלַי" — נוֹתֵן דְּמֵי כּוּלּוֹ.

מַאי טַעְמָא? ״נֶגֶד בְּעָרְכְּךָ נְפָשׁוֹת״ כְּתִיב.

זֶה הַכְּלָל: דָּבָר שֶׁהַנְּשָׁמָה תְּלוּיָה בּוֹ.

לְאֵתוֹיֵי מִן הָאַרְכּוּבָּה וּלְמַעְלָה.

[ג–ד–ה. חצי ערך כלי]

תָּנוּ רַבָּנָן: הַמַּעֲרִיךְ חֲצִי עֵרֶךְ כְּלִי, **רַבִּי מֵאִיר** אוֹמֵר: נוֹתֵן דָּמָיו, **וַחֲכָמִים** אוֹמְרִים: לֹא אָמַר כְּלוּם.

רָבָא חֲלַשׁ, עוּל לְגַבֵּיהּ **אַבָּיֵי וְרַבָּנַן**, וְיָתְבִי וְקָאָמְרִי: בְּשְׁלָמָא רַבִּי מֵאִיר קָסָבַר אֵין אָדָם מוֹצִיא דְּבָרָיו לְבַטָּלָה, לָא שְׁנָא כּוּלּוֹ וְלָא שְׁנָא חֲצִיוֹ. אֶלָּא רַבָּנַן מַאי קָסָבְרִי? אִי אָדָם מוֹצִיא דְּבָרָיו לְבַטָּלָה — אֲפִילּוּ כּוּלּוֹ נָמֵי, וְאִי אֵין אָדָם מוֹצִיא דְּבָרָיו לְבַטָּלָה — אֲפִילּוּ חֲצִיוֹ נָמֵי!

אֲמַר לְהוּ **רָבָא וְאַבָּיֵי**: רַבָּנַן דְּהָכָא כְּרַבִּי מֵאִיר סָבְרִי לַהּ, וְסָבְרִי לַהּ כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן. סָבְרִי לַהּ כְּרַבִּי מֵאִיר, דְּאָמַר: ״אֵין אָדָם מוֹצִיא דְּבָרָיו לְבַטָּלָה״. וְסָבְרִי לַהּ כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, דְּאָמַר שֶׁלֹּא הִתְנַדֵּב כְּדֶרֶךְ הַמִּתְנַדְּבִים; כּוּלֵּיהּ אוֹרְחֵיהּ לְאִיתְנַדּוֹבֵי, פַּלְגֵיהּ לָאו אוֹרְחֵיהּ לְאִיתְנַדּוֹבֵי.

[ו–ז. ערכו או דמיו של פלוני]

[משנה: הָאוֹמֵר: ״עֶרְכּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי עָלַי״, מֵת הַנּוֹדֵר וְהַנִּידָּר — יִתְּנוּ הַיּוֹרְשִׁין. ״דָּמָיו שֶׁל פְּלוֹנִי עָלַי״, וּמֵת הַנּוֹדֵר — יִתְּנוּ הַיּוֹרְשִׁין, מֵת הַנִּידָּר — לֹא יִתְּנוּ הַיּוֹרְשִׁין, שֶׁאֵין דָּמִים לַמֵּתִים].

הָאוֹמֵר ״עֶרְכּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי עָלַי״, וּמֵת הַנּוֹדֵר כּוּ׳.

מַאי נִיהוּ? שֶׁעָמַד בַּדִּין. הַיְינוּ הָךְ! סֵיפָא אִיצְטְרִיךְ לֵיהּ, דָּמָיו שֶׁל פְּלוֹנִי עָלָיו, וּמֵת הַנּוֹדֵר — יִתְּנוּ הַיּוֹרְשִׁים. [כ,ב] מַהוּ דְּתֵימָא, כֵּיוָן דְּלָא אֲמָדוּהוּ לָא אִישְׁתַּעְבּוּד נְכְסֵי, קָא מַשְׁמַע לַן: כֵּיוָן דְּעָמַד בַּדִּין אִישְׁתַּעְבּוּד נְכְסֵי, וְאוּמְדָנָא גַּלּוּיֵי מִילְּתָא בְּעָלְמָא הוּא.

סוגיה כב

הקדש שור ובית

ערכין כ: – כא.

משנה

"שׁוֹר זֶה עוֹלָה", וּ"בַיִת זֶה קָרְבָּן", וּמֵת הַשּׁוֹר וְנָפַל הַבַּיִת — פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם.	"שׁוֹר זֶה עָלַי עוֹלָה", וּ"בַיִת זֶה עָלַי קָרְבָּן", מֵת הַשּׁוֹר וְנָפַל הַבַּיִת — חַיָּיב לְשַׁלֵּם.

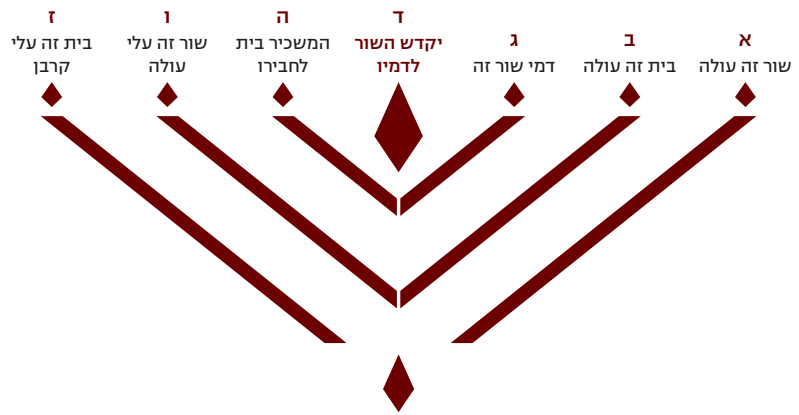

תמצית הסוגיה

גבולות היכולת להקדיש נכסים שאינם ברשות המוחלטת או שטרם באו לעולם, כמו שור שעל האדם כאחריות או שכר דירה עתידי, והשלכותיהן ההלכתיות במקרה שהנכס ניזוק.

מבנה הסוגיה נפתח ונסגר בתקבולת חיצונית מובהקת המחברת יחד את דיני השור והבית מתוך משנה אחת עוטפת. בחלקי הפתיחה והסיום הללו, הגמרא מציגה את שני המקרים זה לצד זה ומאגדת אותם תחת מסגרת הלכתית שלמה ואחידה.

במרכז הסוגיה מתפתח מהלך סביב תקבולת פנימית המחברת בין סוגיית השור לסוגיית הבית. קנה ג׳ מניח את היסוד העקרוני המבדיל בין גוף החפץ לבין ערכו הכספי, וקנה ה׳ מיישם עקרון זה במרחב של שכירות עתידית. בתווך, קנה ד׳ חושף את הקושי העקרוני לגבי

הקדשת דבר שלא בא לעולם ומברר את הפתרון התלמודי המהפכני המעמיד את ההלכה כולה כשיטתו של רבי מאיר.

מרכז זה הופך את הדיון מהתעסקות במקרה פרטי אל עיקרון משפטי רחב, המלמד שהקדש אינו מותנה רק במציאות פיזית מיידית אלא יכול לחול גם על ערכים עתידיים ועל זכויות כספיות מתחדשות.

[א–ב. שור זה עולה ובית זה קרבן]

[משנה: ״שׁוֹר זֶה עוֹלָה״, וּ״בַיִת זֶה קָרְבָּן״, וּמֵת הַשּׁוֹר וְנָפַל הַבַּיִת — פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם**]**.

[ג. אמר זה]

גְּמָ׳. אָמַר **רַבִּי חִיָּיא בַּר רַב**: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא דְּאָמַר ״דְּמֵי שׁוֹר זֶה עָלַי עוֹלָה״, אֲבָל אָמַר ״שׁוֹר זֶה עָלַי עוֹלָה״, בֵּיוָן דְּאָמַר ״זֶה״ וָמֵת — אֵינוֹ חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתוֹ, ״עָלַי לַהֲבִיאוֹ״ קָאָמַר.

[ד. יקדש השור לדמיו]

מֵיתִיבִי: שׁוֹר זֶה עוֹלָה — הַשּׁוֹר הֶקְדֵּשׁ וּמוֹעֲלִין בּוֹ, מֵת אוֹ נִגְנַב — אֵינוֹ חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתוֹ. ״שׁוֹר זֶה עָלַי עוֹלָה״ — הַשּׁוֹר הֶקְדֵּשׁ וּמוֹעֲלִין בּוֹ, מֵת אוֹ נִגְנַב — חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתוֹ. מִי אֲלִימָא מִמַּתְנִיתִין, דְּאוֹקֵימְנָא דְּקָאָמַר ״דְּמֵי״? הָכָא נָמֵי דְּקָאָמַר ״דְּמֵי״. וְהָא מִדְּסֵיפָא דְּקָאָמַר ״דְּמֵי״, רֵישָׁא דְּלָא קָאָמַר ״דְּמֵי״! דְּקָתָנֵי סֵיפָא: דְּמֵי שׁוֹר עוֹלָה — הַשּׁוֹר חוּלִּין וְאֵין מוֹעֲלִין בּוֹ, מֵת אוֹ נִגְנַב — אֵינוֹ חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתוֹ, אֲבָל חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּת דָּמָיו! רֵישָׁא וְסֵיפָא דְּקָאָמַר ״דְּמֵי״, רֵישָׁא דְּאָמַר: ״יִקְדַּיֵּשׁ הַשּׁוֹר לְדָמָיו״, וְסֵיפָא דְּקָאָמַר: ״לִכְשֶׁיָּבֹאוּ דָּמָיו יִקְדְּשׁוּ״.

וְהָא אֵין אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם? אָמַר **רַב יְהוּדָה אָמַר רַב**: הָא מַנִּי? **רַבִּי מֵאִיר** הִיא, דְּאָמַר: אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם.

אִיבָּא דְּאָמְרִי, אָמַר לֵיהּ **רַב פָּפָּא** לְ**אַבָּיֵי**, וְאָמְרִי לַהּ **רָמֵי בַּר חָמָא** לְ**רַב חִסְדָּא**: כְּמַאן? כְּרַבִּי מֵאִיר, דְּאָמַר: אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם? אָמַר לֵיהּ: וְאֶלָּא כְּמַאן?

[ה. המשכיר בית לחברו ונתנגע]

דף
כא

וְאִיבָּא דְּמַתְנֵי לַהּ אַהָא, הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ וְנִתְנַגַּע, אַף עַל פִּי שֶׁחָלְטוֹ כֹּהֵן, אוֹמֵר לוֹ: ״הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ״, נָתָצוֹ — חַיָּיב לְהַעֲמִיד לוֹ בַּיִת. [כא, א] הִקְדִּישׁוֹ הַדָּר בּוֹ — מַעֲלָה שָׁכָר לַהֶקְדֵּשׁ. הִקְדִּישׁוֹ הַדָּר בּוֹ? הֵיכִי מָצֵי מַקְדֵּישׁ לֵיהּ? ״אִישׁ כִּי יַקְדִּישׁ בֵּיתוֹ קֹדֶשׁ״ אָמַר רַחֲמָנָא, מָה בֵּיתוֹ בִּרְשׁוּתוֹ — אַף כֹּל בִּרְשׁוּתוֹ! הָכִי קָאָמַר: הִקְדִּישׁוֹ מַשְׁכִּיר — הַדָּר בּוֹ מַעֲלֶה שָׂכָר לַהֶקְדֵּשׁ. הִקְדִּישׁוֹ מַשְׁכִּיר, הֵיכִי דָּיֵיר בֵּיהּ? בִּמְעִילָה קָאֵי! וְתוּ מַעֲלֶה שָׂכָר לַהֶקְדֵּשׁ? כֵּיוָן דִּמְעַל בֵּיהּ, נָפֵיק לֵיהּ שָׂכָר לְחוּלִּין! דְּאָמַר: ״לִכְשֶׁיָּבֹא שְׂכָרוֹ יִקְדַּשׁ״.

וְהָא אֵין אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם! אָמַר **רַב יְהוּדָה אָמַר רַב**: הָא מַנִּי? **רַבִּי** מֵאִיר הִיא, דְּאָמַר: אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם.

אִיבָּא דְּאָמְרִי: אָמַר לֵיהּ **רַב פָּפָּא** לְ**אַבָּיֵי**, וְאָמְרִי לַהּ **רַב מָרִי בַּר חָמָא** לְ**רַב חִסְדָּא**: כְּמַאן? כְּרַבִּי מֵאִיר, דְּאָמַר: אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם? אָמַר לֵיהּ: וְאֶלָּא כְּמַאן?!

[ו–ז. שור זה עלי עולה ובית זה עלי קרבן]

[משנה: ״שׁוֹר זֶה עָלַי עוֹלָה״, וּ״בַיִת זֶה עָלַי קָרְבָּן״, מֵת הַשּׁוֹר וְנָפַל הַבַּיִת — חַיָּיב לְשַׁלֵּם].

סוגיה כג

כופין אותו לרצונו

ערכין כא. – כא:

משנה

חַיָּבֵי עֲרָכִין – מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָן.
חַיָּבֵי חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת – אֵין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָן, חַיָּבֵי עוֹלוֹת וּשְׁלָמִים – מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָן.
אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מִתְכַּפֵּר לוֹ עַד שֶׁיִּתְרַצֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לִרְצוֹנוֹ", כּוֹפִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר: "רוֹצֶה אֲנִי".

וְכֵן אַתָּה אוֹמֵר בְּגִיטֵּי נָשִׁים, כּוֹפִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר: "רוֹצֶה אֲנִי".

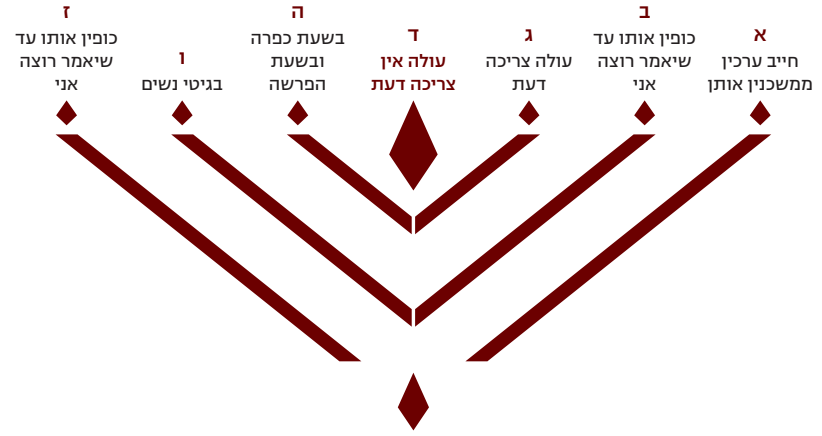

תמצית הסוגיה

המתח שבין כפייה חיצונית לבין דרישת הרצון והדעת הפנימית במעשים משפטיים־הלכתיים, ובעיקר בדיני הפרשת קורבנות ובדיני גיטין, תוך בירור השאלה כיצד מתיישבת דרישת התורה שהמעשה יעשה "לרצונו" עם המציאות שבה בית הדין או הסביבה כופים את האדם עד שהוא אומר "רוצה אני".

בחלקיה החיצוניים של הסוגיה מתקיימת תקבולת מבנית ישירה: כשם שהמשנה קובעת בקנים א׳–ב׳ שעל אף שהכפרה מותנית בכך שתעשה ״לרצונו״ כופין את האדם להביא את קורבנו עד שיצהיר ״רוצה אני״, כך היא מקבילה זאת בקנים ו׳–ז׳ אל דיני גירושין וקובעת שגם בגיטי נשים כופין אותו עד שיאמר ״רוצה אני״.

במרכז הסוגיה, התקבולת בין קנה ג׳ לקנה ה׳ עוסקת בהגדרת זמני ההפרשה והכפרה, כאשר שמואל מציג את ההבחנה בין שלבי הזמן ומעמיד את הדיון על הצורך בדעת בשעת הפרשת הקורבן, ורב פפא בקנה ה׳ מסכם את המחלוקת ומיישב את הברייתות הסותרות באמצעות חלוקה כרונולוגית שיטתית לפיה ״הא בשעת כפרה, הא בשעת הפרשה״, תוך התאמת שיטות האמוראים לציר זמן זה. בתוך כך, קנה ד׳ מוסיף את שיטתו המהותית של עולא המחדש כלל: ״לא חילקו בין חטאת לעולה״ מבחינת עצם הדרישה לדעת אלא מבחינת השלב, כך שחטאת דורשת דעת כבר בשעת ההפרשה ואילו עולה אינה דורשת זאת בשעתה, אך בשעת הכפרה בשניהם אין תוקף למעשה ללא דעת.

[א–ב. אין מתכפר לו עד שיתרצה]

[משנה: חַיָּבֵי עֲרָכִין — מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָן, חַיָּבֵי חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת — אֵין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָן, חַיָּבֵי עוֹלוֹת וּשְׁלָמִים — מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָן. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מִתְכַּפֵּר לוֹ עַד שֶׁיִּתְרַצֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״לִרְצוֹנוֹ״, כּוֹפִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר: ״רוֹצֶה אֲנִי״].

גְּמָ׳. אָמַר **רַב פָּפָּא**: פְּעָמִים שֶׁחַיָּבֵי חַטָּאוֹת מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָן, חַיָּבֵי עוֹלוֹת אֵין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָן. חַיָּבֵי חַטָּאוֹת מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָן בְּחַטַּאת נָזִיר, דְּכֵיוָן דְּאָמַר מָר: ״אִם גִּילַּח עַל אֶחָד מִשְּׁלָשְׁתָּן יָצָא, וְאִם נִזְרַק עָלָיו אֶחָד מִן הַדָּמִים הוּתַּר הַנָּזִיר לִשְׁתּוֹת יַיִן וְלִיטַּמֵּא לְמֵתִים״ — פָּשַׁע בַּהּ וְלָא מַיְיתֵי. חַיָּבֵי עוֹלוֹת — אֵין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתָן בְּעוֹלַת יוֹלֶדֶת. מַאי נִיהוּ דְּאַקְדְּמֵיהּ קְרָא, וְהָאָמַר **רָבָא**: לְמִקְרָאֵהּ הִקְדִּימָהּ הַכָּתוּב! אֶלָּא בְּעוֹלַת מְצוֹרָע, דְּתַנְיָא: **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּרוֹקָה** אוֹמֵר: כְּשֵׁם שֶׁחַטָּאתוֹ וַאֲשָׁמוֹ עִכַּבְתּוֹ, כָּךְ עוֹלָתוֹ עִכַּבְתּוֹ.

וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין מִתְכַּפֵּר לוֹ עַד שֶׁיִּתְרַצֶּה.

תָּנוּ רַבָּנָן: "יַקְרִיב אוֹתוֹ" — מְלַמֵּד שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ, יָכוֹל בְּעַל כָּרְחוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לִרְצוֹנוֹ", הָא כֵּיצַד? כּוֹפִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר "רוֹצֶה אֲנִי".

[ג. עולה צריכה דעת בשעת הפרשה]

אָמַר **שְׁמוּאֵל**: עוֹלָה צְרִיכָה דַּעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: "לִרְצוֹנוֹ". מַאי קָא מַשְׁמַע לַן? תְּנֵינָא: אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מִתְכַּפֵּר לוֹ עַד שֶׁיִּתְרַצֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לִרְצוֹנוֹ"! לָא צְרִיכָא, דְּפָרֵישׁ לֵיהּ חַבְרֵיהּ. מַהוּ דְּתֵימָא: כִּי בָּעֵינַן דַּעַת מִדִּידֵיהּ, אֲבָל מִדְּחַבְרֵיהּ לָא? קָא מַשְׁמַע לַן, זִימְנִין דְּלָא נִיחָא לֵיהּ דְּלִיכַּפַּר בְּמִידֵּי דְּלָא דִּידֵיהּ.

מֵיתִיבִי: "חַטָּאתוֹ וַאֲשָׁמוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי עָלַי" [כא, ב] לְדַעַת — יָצָא, שֶׁלֹּא לְדַעַת — לֹא יָצָא. "עוֹלָתוֹ וּשְׁלָמָיו שֶׁל פְּלוֹנִי עָלַי", בֵּין לְדַעַת בֵּין שֶׁלֹּא לְדַעַת — יָצָא. אָמַר לְךָ **שְׁמוּאֵל**: כִּי תַּנְיָא הָהִיא בִּשְׁעַת כַּפָּרָה, דְּאִירַצִּי בִּשְׁעַת הַפְרָשָׁה, כִּי קָאָמֵינָא אֲנָא בִּשְׁעַת הַפְרָשָׁה.

[ד. עולה אין צריכה דעת בשעת הפרשה]

וּפְלִיגָא דְּעוּלָּא, דְּאָמַר **עוּלָּא**: לֹא חִילְקוּ בֵּין חַטָּאת לְעוֹלָה, אֶלָּא שֶׁחַטָּאת צְרִיכָה דַּעַת בִּשְׁעַת הַפְרָשָׁה, וְעוֹלָה אֵין צְרִיכָה דַּעַת בִּשְׁעַת הַפְרָשָׁה, אֲבָל בִּשְׁעַת כַּפָּרָה — אִידֵּי וְאִידֵּי לְדַעַת — יָצָא, שֶׁלֹּא לְדַעַת — לֹא יָצָא.

מֵיתִיבִי: חַטָּאתוֹ וַאֲשָׁמוֹ עוֹלָתוֹ וּשְׁלָמָיו שֶׁל פְּלוֹנִי עָלַי, לְדַעַת — יָצָא, שֶׁלֹּא לְדַעַת — לֹא יָצָא! שְׁמוּאֵל מוֹקֵי לַהּ בִּשְׁעַת הַפְרָשָׁה, עוּלָּא מוֹקֵי לַהּ בִּשְׁעַת כַּפָּרָה.

[ה. בשעת כפרה ובשעת הפרשה]

אָמַר **רַב פָּפָּא**: מַתְנְיָיתָא אַהֲדָדֵי לָא קַשְׁיָין, הָא בִּשְׁעַת כַּפָּרָה, הָא בִּשְׁעַת הַפְרָשָׁה. (וְאָמוֹרָאֵי) [לְאָמוֹרָאֵי] נָמֵי לָא קַשְׁיָא: שְׁמוּאֵל מוֹקֵי קַמַּיְיתָא בִּשְׁעַת כַּפָּרָה, בָּתְרָיְיתָא בִּשְׁעַת הַפְרָשָׁה, עוּלָּא מוֹקֵי אִיפְּכָא. אָמוֹרָאֵי וַדַּאי פְּלִיגִי. פְּשִׁיטָא! מַהוּ דְּתֵימָא: מַאי "בִּשְׁעַת הַפְרָשָׁה" דְּקָאָמַר

שְׁמוּאֵל? אַף בִּשְׁעַת הַפְּרָשָׁה, וְאַף עַל גַּב דְּהָהּ קַמַּיְיתָא תְּיוּבְתֵּיהּ, קָא מַשְׁמַע לַן.

[ו–ז. בגיטי נשים]

[משנה: וְכֵן אַתָּה אוֹמֵר בְּגִיטֵּי נָשִׁים, כּוֹפִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר: "רוֹצֶה אֲנִי"].

וְכֵן בְּגִיטֵּי נָשִׁים כּוֹפִין וְכוּ'.

אָמַר **רַב שֵׁשֶׁת**: הַאי מַאן דְּמָסַר מוֹדָעָא אַגִּיטָּא — מוֹדָעֵיהּ מוֹדָעָא. פְּשִׁיטָא? לָא צְרִיכָא, דְּעַשְׁאוּהּ וְאִירַצִּי, מַהוּ דְּתֵימָא: בַּטּוֹלֵי בַּטְּלֵיהּ, קָא מַשְׁמַע לַן. דְּאִם כֵּן, לִיתְנֵי: עַד שֶׁיִּתֵּן! מַאי עַד שֶׁיֹּאמַר? עַד דְּמְבַטֵּל לֵיהּ לְמוֹדָעֵיהּ.

הֲדַרַן עֲלָךְ הָאוֹמֵר מִשְׁקָלִי.

פרק שישי

שום היתומים

♦

סוגיות כד–כו · ערכין כב. – כד.

סוגיה כד

שווי הנכסים

ערכין כב. – כג:

משנה

שׁוּם הַיְתוֹמִים – שְׁלֹשִׁים יוֹם,
וְשׁוּם הַהֶקְדֵּשׁ – שִׁשִּׁים יוֹם,
וּמַכְרִיזִין בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב.

הַמַּקְדִּישׁ נְכָסָיו וְהָיְתָה עָלָיו כְּתוּבַּת אִשָּׁה, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** אוֹמֵר: כְּשֶׁיִּגְרְשֶׁנָּה יְדוֹר הַנָּאָה, **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ.

כַּיּוֹצֵא בְּדָבָר אָמַר **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל**: אַף הֶעָרֵב לָאִשָּׁה בִּכְתוּבָּתָהּ וְהָיָה בַּעְלָהּ מְגָרְשָׁהּ יַדִּירֶנָּה הַנָּאָה, שֶׁמָּא יַעֲשֶׂה קִינוּנְיָא עַל נְכָסִים שֶׁל זֶה וְיַחְזִיר אֶת אִשְׁתּוֹ.

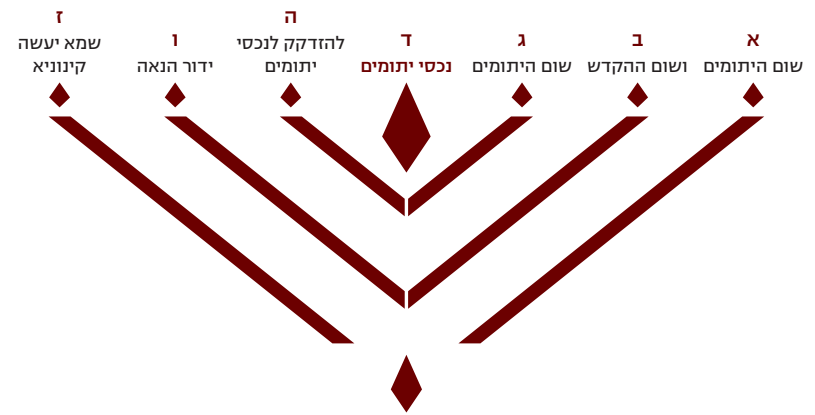

תמצית הסוגיה

בין ההגנה על נכסי היתומים וטובתם לבין מימוש זכויותיהם של בעלי חוב ונושים, ובפרט נשים בכתובתן.

בחלקים החיצוניים של הסוגיה, קנים א׳–ב׳ עוסקים בהתנהלות מעשית של בית הדין במכירת נכסי היתומים ושומתם תוך פרסום

והכרזה בבוקר ובערב כדי להבטיח את השווי הראוי, בעוד שקנים ו'–ז' דנים באדם שהקדיש את נכסיו או ניסה להבריחם, ומציפים את החשש מפני "קינוניא" – תחבולות להפקעת כתובת אשה או פגיעה בזכויות צד ג'. שני קצוות אלו מטפלים יחד במניעת ניצול לרעה של המערכת הכלכלית והבטחת הליך שקוף והוגן.

במרכז הסוגיה ניצבת תקבולת בין קנה ג' לקנה ה', העוסקת בקצב הפעולה ובזהירות היתרה של בית הדין כלפי נכסי קטינים. קנה ג' דן באורך זמן ההכרזה ומטרתו למשוך את הזמן כדי למקסם את שווי הנכס עבור היתומים, בעוד קנה ה' דן בשאלה מתי בכלל נזקקים לנכסי יתומים ומוכיח שאין ממהרים להטריח את נכסיהם אלא ממתינים מתוך חשש לצררי או שובה. קנה ד' קובע שעל אף הכלל שאין נזקקין לנכסי יתומים, בית דין חייב לרדת לנכסים מיידית כאשר ישנה ריבית אוכלת בהן או צורך במזונות לאשה כדי למנוע הפסד מצטבר, ואף מרחיב את גביית הכתובה משום חינא.

בכך, מרכז הסוגיה (ג'–ד'–ה') מחבר בין ההלכה המעשית שבמשנה לבין היסודות המשפטיים של סמכות בית הדין.

[א–ב. שום היתומים]

[משנה: שׁוּם הַיְתוֹמִים — שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְשׁוּם הַהֶקְדֵּשׁ — שִׁשִּׁים יוֹם, וּמַכְרִיזִין בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב].

גְּמָ'. מַאי שְׁנָא בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב? אָמַר **רַב יְהוּדָה אָמַר רַב**: בְּשָׁעַת הוֹצָאַת פּוֹעֲלִים וּבְשָׁעַת הַכְנָסַת פּוֹעֲלִים. בְּשָׁעַת הוֹצָאַת פּוֹעֲלִים — דְּאִיכָּא דְּנִיחָא לְמִיזְבַּן, אֲמַר לְהוּ לְפוֹעֲלִים: אֵיזִילוּ סַיְּירוּ לַהּ נִיהֲלַי. בְּשָׁעַת הַכְנָסַת פּוֹעֲלִים — דְּנִידְכַּר דְּאָמַר לְהוּ: נֵיזִיל נִישַׁיְּילִינְהוּ.

תַּנְיָא נָמֵי הָכִי: שׁוּם הַיְתוֹמִים שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְשׁוּם הַהֶקְדֵּשׁ שִׁשִּׁים יוֹם, וּמַכְרִיזִין בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב, בְּשָׁעַת הוֹצָאַת פּוֹעֲלִים וּבְשָׁעַת הַכְנָסַת פּוֹעֲלִים. אוֹמֵר: שְׂדֵה פְּלוֹנִי בְּסִימָנֶיהָ וּבִמְצָרֶיהָ, כָּךְ הִיא יָפָה, וְכָךְ הִיא שׁוּמָא, כָּל הָרוֹצֶה לִיקַּח יָבֹא וְיִקַּח, עַל מְנָת לִיתֵּן לְאִשָּׁה בִּכְתוּבָּתָהּ, וּלְבַעַל חוֹב בְּחוֹבוֹ. לְמָה לִי לְמֵימַר "עַל מְנָת לִיתֵּן לְאִשָּׁה כְּתוּבָּתָהּ וּלְבַעַל חוֹב

חוֹבוֹ"? דְּאִיכָּא דְּנִיחָא לֵיהּ בְּבַעַל חוֹב, דְּמֵיקֵל בְּזוּזֵי, וְאִיכָּא דְּנִיחָא לֵיהּ בְּאִשָּׁה, דְּשָׁקְלָה עַל יָד עַל יָד.

[ג. שום היתומים]

דף
כב

[

כב, א] תָּנוּ רַבָּנַן: שׁוּם הַיְתוֹמִים שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְשׁוּם הַהֶקְדֵּשׁ שִׁשִּׁים יוֹם, דִּבְרֵי **רַבִּי מֵאִיר**. **רַבִּי יְהוּדָה** אוֹמֵר: שׁוּם הַיְתוֹמִים שִׁשִּׁים יוֹם, וְשׁוּם הַהֶקְדֵּשׁ תִּשְׁעִים יוֹם. **וַחֲכָמִים** אוֹמְרִים: אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה שִׁשִּׁים יוֹם.

אָמַר **רַב חִסְדָּא אָמַר אַבִּימִי**: הֲלָכָה שׁוּם הַיְתוֹמִים שִׁשִּׁים יוֹם.

יָתֵיב **רַבִּי חִיָּיא בַּר אָבִין** וְקָאָמַר לְהָא שְׁמַעְתָּא. אֲמַר לֵיהּ **רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק** לְ**רַבִּי חִיָּיא בַּר אָבִין**: שִׁשִּׁים קָאָמְרַתְּ אוֹ שְׁלֹשִׁים קָאָמְרַתְּ? אֲמַר לֵיהּ: שִׁשִּׁים. דִּיתוֹמִים אוֹ דְּהֶקְדֵּשׁ? אֲמַר לֵיהּ: דִּיתוֹמִים. כְּרַבִּי מֵאִיר אוֹ כְּרַבִּי יְהוּדָה? אֲמַר לֵיהּ: כְּרַבִּי מֵאִיר, וְהָא רַבִּי מֵאִיר שְׁלֹשִׁים קָאָמַר! אֲמַר לֵיהּ: הָכִי אָמַר **רַב חִסְדָּא**: מֵ**אַבִּימִי** קוּלְפֵי טָאבֵי בְּלַעְיָ עֲלַהּ דְּהָא שְׁמַעְתָּא, בָּא לְהַכְרִיז רְצוּפִים — שְׁלֹשִׁים. בְּשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי, שִׁשִּׁים, וְאַף עַל גַּב דְּכִי חָשֵׁיב לְהוּ מָר לְיוֹמֵי הַכְרָזָה לָא הָווּ אֶלָּא תְּמָנְיֵסַר יוֹמֵי, בֵּינָן דְּמָשְׁכָא מִילְּתָא שָׁמְעִי אִינָשֵׁי.

[ד. נכסי יתומים]

אָמַר **רַב יְהוּדָה אָמַר רַב אַסִּי**: אֵין נִזְקָקִין לְנִכְסֵי יְתוֹמִים, אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה רִבִּית אוֹכֶלֶת בָּהֶן. וְ**רַבִּי יוֹחָנָן** אוֹמֵר: אוֹ לִשְׁטָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רִבִּית, אוֹ לִכְתוּבַּת אִשָּׁה מִשּׁוּם מְזוֹנֵי. וְרַב אַסִּי מַאי טַעְמָא לָא אָמַר לִכְתוּבַּת אִשָּׁה? דְּהָא תַּקִּינוּ לֵיהּ רַבָּנַן מַעֲשֶׂה יָדֶיהָ, וְאִידַּךְ? זִימְנִין דְּלָא סָפְקָה.

תְּנַן: שׁוּם הַיְתוֹמִים שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְשׁוּם הַהֶקְדֵּשׁ שִׁשִּׁים יוֹם, וּמַכְרִיזִין בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב. בְּמַאי עָסְקִינַן? אִילֵימָא בְּבַעַל חוֹב גּוֹי, מִי צָיֵית? אֶלָּא פְּשִׁיטָא בְּבַעַל חוֹב יִשְׂרָאֵל. אִי דְּקָאֲכִיל רִיבִּיתָא, מִי שָׁבְקִינַן לֵיהּ? וְאֶלָּא דְּלָא קָאֲכִיל רִיבִּיתָא, וְקָתָנֵי: נִזְקָקִין! בְּשִׁלָּמָא לְרַבִּי יוֹחָנָן, מוֹקֵי לַהּ בִּכְתוּבַּת אִשָּׁה, אֶלָּא לְרַב אַסִּי קַשְׁיָא.

אָמַר לְהּ רַב אַסִּי: וּלְרַבִּי יוֹחָנָן מִי נִיחָא? מִי שָׁבְקִינַן מְזוֹנֵי דְּוַדַּאי קָא מַפְסְדָא, וְנָקְטִינַן הַכְרָזָה דְּלָא יָדְעִינַן אִי מַרְוְוחִינַן אִי לָא מַרְוְוחִינַן? הָא לָא קַשְׁיָא, בְּתוֹבַעַת כְּתוּבָּתָהּ בְּבֵית דִּין, כִּדְרַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, דְּאָמַר **רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל**: הַתּוֹבַעַת כְּתוּבָּתָהּ בְּבֵית דִּין אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת. אִי הָכִי, אֵיזְדַּקּוֹקֵי לָא מִיזְדַּקְּקִינַן לַהּ, אֶלָּא בֵּינְתַיִם דְּאִיזְדַּקְּקִינַן לַהּ מֵעִיקָּרָא, מִיזְדַּקְּקִינַן לַהּ לְבַסּוֹף. מִכָּל מָקוֹם, לְרַב אַסִּי קַשְׁיָא! לְעוֹלָם בְּבַעַל חוֹב גּוֹי, שֶׁקִּיבֵּל עָלָיו לָדוּן בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל. אִי הָכִי, רִבִּית נָמֵי לָא לִישְׁקוֹל! שֶׁקִּיבֵּל עָלָיו לָזוּז, וְלֹא קִיבֵּל עָלָיו לָזוּז.

תָּא שְׁמַע: "אֵין נִפְרָעִין מִנְּכָסִי יְתוֹמִים אֶלָּא מִן הַזִּיבּוּרִית". בְּמַאי עָסְקִינַן? אִילֵימָא בְּבַעַל חוֹב גּוֹי — מִי צָאֵית? אֶלָּא פְּשִׁיטָא בְּבַעַל חוֹב יִשְׂרָאֵל. אִי אָכֵיל רִיבִּיתָא — מִי שָׁבְקִינַן לֵיהּ? אֶלָּא דְּלָא אָכֵיל רִיבִּיתָא, וְקָתָנֵי: נִזְקָקִין! בִּשְׁלָמָא לְרַבִּי יוֹחָנָן, מוֹקֵי לַהּ בִּכְתוּבַּת אִשָּׁה, אֶלָּא לְרַב אַסִּי קַשְׁיָא. אָמַר לְהּ **רַב אַסִּי**: וּלְרַבִּי יוֹחָנָן מִי נִיחָא? אִי כְּתוּבָּה, מַאי אִירְיָא מִיַּתְמֵי? אֲפִילּוּ מִינֵּיהּ דִּידֵיהּ נָמֵי בְּזִיבּוּרִית! הָא לָא קַשְׁיָא, רַבִּי מֵאִיר הִיא, דְּאָמַר: כְּתוּבַּת אִשָּׁה בְּבֵינוֹנִית, וּמִיַּתְמֵי בְּזִיבּוּרִית. מִכָּל מָקוֹם, לְרַב אַסִּי קַשְׁיָא! לְעוֹלָם בְּבַעַל חוֹב גּוֹי, שֶׁקִּיבֵּל עָלָיו לָדוּן בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל. אִי הָכִי, רִבִּית נָמֵי לָא נִישְׁקוֹל! שֶׁקִּיבֵּל לְזוּז, וְלֹא קִיבֵּל עָלָיו לָזוּז.

תָּא שְׁמַע: עַל מְנָת לִיתֵּן לְאִשָּׁה כְּתוּבָּתָהּ וּלְבַעַל חוֹב חוֹבוֹ. בְּשְׁלָמָא בַּעַל חוֹב, בֵּין מָר וּבֵין מָר — כִּדְשַׁנְיֵן. אֶלָּא כְּתוּבָּתָהּ, בְּשְׁלָמָא לְרַבִּי יוֹחָנָן נִיחָא, אֶלָּא לְרַב אַסִּי קַשְׁיָא! הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן — כְּשֶׁחַיָּיב מוֹדֶה.

הַשְׁתָּא דְּאָתֵית לְהָכִי, כּוּלְּהוּ נָמֵי כְּשֶׁחַיָּיב מוֹדֶה.

מָרִימָר אַגְּבֵי (כתובתה) [כְּתוּבָּה] לְגְרוּשָׁה מִנְּכְסֵי דְּיַתְמֵי. אֲמַר לֵיהּ **רָבִינָא** לְ**אַמֵּימָר**: וְהָאָמַר **רַב יְהוּדָה אָמַר רַב אַסִּי**: "אֵין נִזְקָקִין לִנְכְסֵי יְתוֹמִין אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה רִבִּית אוֹכֶלֶת בָּהֶן". **רַבִּי יוֹחָנָן** אוֹמֵר: אוֹ לִשְׁטָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רִבִּית, אוֹ לִכְתוּבַּת אִשָּׁה מִשּׁוּם מְזוֹנֵי! וַאֲפִילּוּ רַבִּי יוֹחָנָן לָא קָאָמַר אֶלָּא בְּאַלְמָנָה, דְּקָמַפְסְדָא מְזוֹנֵי, אֲבָל גְּרוּשָׁה לָא! אֲמַר לֵיהּ: הָא אֲנַן דְּרַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם חִינָּא מַתְנִינַן לַהּ.

[ה. להזדקק לנכסי יתומים]

אָמַר **רַב נַחְמָן**: מֵרֵישָׁא לָא הֲוָה מִיזְדַּקִּיקְנָא לְנִכְסֵי יַתְמֵי, כֵּיוָן דִּשְׁמַעְנָא לְהָא דְּ**רַב הוּנָא חַבְרִין מְשְׁמֵיהּ דְּרַב**: ״יַתְמֵי דְּאָכְלִי דְּלָא דִּידְהוּ לֵיזְלוּ בָּתַר שִׁיבְקַיְיהוּ״, מִכָּאן וְאֵילָךְ מִיזְדַּקִּיקְנָא.

מֵעִיקָּרָא מַאי טַעְמָא לָא? אָמַר **רַב פָּפָּא**: פְּרִיעַת בַּעַל חוֹב מִצְוָה, וְיַתְמֵי לָא בְּנֵי מֶיעְבַּד מִצְוָה נִינְהוּ. **רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ** אָמַר: אֵימַר צְרָרֵי אַתְפְּסֵיהּ. מַאי בֵּינַיְיהוּ? אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ בְּשֶׁחַיָּיב מוֹדֶה, אִי נָמֵי שַׁמְּתוּהּ וּמִית בְּשַׁמְּתֵיהּ.

שְׁלַחוּ מִתָּם, דְּשַׁמְּתוּהּ וּמִית בְּשַׁמְּתֵיהּ, וְהִלְכְתָא כְּרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ.

[כב, ב] תְּנַן: שׁוּם הַיְתוֹמִים שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְשׁוּם הַהֶקְדֵּשׁ שִׁשִּׁים יוֹם, וּמַכְרִיזִין בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב. בְּמַאי עָסְקִינַן? אִילֵימָא בְּבַעַל חוֹב גּוֹי — מִי צָאֵית? אֶלָּא פְּשִׁיטָא בְּבַעַל חוֹב יִשְׂרָאֵל. בִּשְׁלָמָא לְרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, מוֹקֵי לַהּ בְּשֶׁחַיָּיב מוֹדֶה, אֶלָּא לְרַב פָּפָּא — קַשְׁיָא! אָמַר לְךָ רַב פָּפָּא: אִי בָּעֵית אֵימָא — כְּתוּבָּה מִשּׁוּם חִינָּא, וְאִי בָּעֵית אֵימָא — בְּבַעַל חוֹב גּוֹי שֶׁקִּיבֵּל עָלָיו לָדוּן בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל. אִי קִיבֵּל עָלָיו, לִינְטַר לְהוּ עַד דְּגָדְלִי! שֶׁקִּיבֵּל עָלָיו לָזוּז, וְלֹא קִיבֵּל עָלָיו לָזוּז.

תָּא שְׁמַע: עַל מְנָת לִיתֵּן לָאִשָּׁה כְּתוּבָּתָהּ, וּלְבַעַל חוֹב חוֹבוֹ. בְּמַאי עָסְקִינַן? אִילֵימָא בְּבַעַל חוֹב גּוֹי — מִי צָיֵית? אֶלָּא פְּשִׁיטָא בְּבַעַל חוֹב יִשְׂרָאֵל. בִּשְׁלָמָא לְרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, מוֹקֵי לַהּ בְּשֶׁחַיָּיב מוֹדֶה. אֶלָּא לְרַב פָּפָּא, בִּשְׁלָמָא כְּתוּבָּה — מִשּׁוּם חִינָּא, אֶלָּא בַּעַל חוֹב קַשְׁיָא! לְעוֹלָם בְּבַעַל חוֹב גּוֹי, וּכְגוֹן שֶׁקִּיבֵּל עָלָיו לָדוּן בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל. אִי קִיבֵּל עָלָיו, לִינְטַר לְהוּ עַד דְּגָדְלִי! שֶׁקִּיבֵּל עָלָיו לָזוּז, וְלֹא קִיבֵּל עָלָיו לָזוּז.

רָבָא אָמַר: מִשּׁוּם שׁוֹבָה.

אֲמַר לֵיהּ **רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ לְרָבָא**: וּמִי חָיְישִׁינַן לְשׁוֹבָר? וְהָתְנַן: הַנִּפְרַעַת שֶׁלֹּא בְּפָנָיו — לֹא תִּפָּרַע אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה. וְאָמַר **רַבִּי אַחָא שַׁר הַבִּירָה**: מַעֲשֶׂה בָּא לִפְנֵי **רַבִּי יִצְחָק נַפָּחָא** לְאַנְטוֹכְיָא, וְאָמַר: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא כְּתוּבַּת אִשָּׁה מִשּׁוּם חִינָּא, אֲבָל בַּעַל חוֹב — לָא, וְ**רַבָּה אָמַר רַב נַחְמָן**: אֲפִילּוּ בַּעַל חוֹב נָמֵי, וְאִי חָיְישַׁתְּ לְשׁוֹבָר — הָתָם נָמֵי נֵיחוּשׁ!

אֲמַר לֵיהּ: הָתָם, כִּדְאָמְרִינַן טַעְמָא, שֶׁלֹּא יְהֵא כָּל אֶחָד נוֹטֵל מְעוֹתָיו שֶׁל חֲבֵירוֹ וְהוֹלֵךְ וְיוֹשֵׁב לוֹ בִּמְדִינַת הַיָּם.

אָמַר **רָבָא**, הִלְכְתָא: אֵין נִזְקָקִין לְנִכְסֵי יְתוֹמִין, וְאִם אָמַר: "תְּנוּ" — נִזְקָקִין. "שָׂדֶה זוֹ" וּ"מָנֶה זוֹ" — נִזְקָקִין וְאֵין מַעֲמִידִין אַפּוֹטְרוֹפּוֹס, "שָׂדֶה" סְתָם וּ"מָנֶה" סְתָם — נִזְקָקִין וּמַעֲמִידִין אַפּוֹטְרוֹפּוֹס. אָמְרִי **נְהַרְדָּעֵי**: בְּכוּלְּהוּ נִזְקָקִין וּמַעֲמִידִין אַפּוֹטְרוֹפּוֹס, לְבַד מִנִּמְצֵאת שָׂדֶה שֶׁאֵינָהּ שֶׁלּוֹ, דְּאַחְזוֹקֵי סָהֲדֵי בְּשַׁקְרֵי לָא מַחְזְקִינַן.

אָמַר **רַב אָשֵׁי**: הִלְכָךְ אִזְדַּקּוֹקֵי לָא מִזְדַּקְקִינַן, דְּהָא אָמַר **רָבָא**: הִלְכְתָא אֵין נִזְקָקִין, וְאִי מִזְדַּקְקִינַן מוֹקְמִינַן אַפּוֹטְרוֹפּוֹס, דְּאָמְרִי **נְהַרְדָּעֵי**: בְּכוּלְּהוּ נִזְקָקִין וּמַעֲמִידִין אַפּוֹטְרוֹפּוֹס, לְבַד מִנִּמְצֵאת שָׂדֶה שֶׁאֵינָהּ שֶׁלּוֹ, דְּאַחְזוֹקֵי סָהֲדֵי בְּשַׁקְרֵי לָא מַחְזְקִינַן.

[ו–ז. המקדיש נכסיו]

דף **כג**

[כג, א] [משנה: הַמַּקְדִּישׁ נְכָסָיו וְהָיְתָה עָלָיו כְּתוּבַּת אִשָּׁה, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** אוֹמֵר: כְּשֶׁיִּגְרְשֶׁנָּה יְדוֹר הֲנָאָה, **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ.

כַּיּוֹצֵא בְּדָבָר אָמַר **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל**: אַף הֶעָרֵב לָאִשָּׁה בִּכְתוּבָּתָהּ וְהָיָה בַּעְלָהּ מְגָרְשָׁהּ יְדִירֶנָּה הֲנָאָה, שֶׁמָּא יַעֲשֶׂה קִינּוּיָא עַל נְכָסִים שֶׁל זֶה וְיַחְזִיר אֶת אִשְׁתּוֹ].

גְּמָ׳. בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי? רַבִּי אֱלִיעֶזֶר סָבַר: אָדָם עוֹשֶׂה קִינּוּיָא עַל הַהֶקְדֵּשׁ, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ סָבַר: אֵין אָדָם עוֹשֶׂה קִינּוּיָא עַל הַהֶקְדֵּשׁ.

וְאֶלָּא הָא דְּאָמַר **רַב הוּנָא**: שִׁכִּיב מְרַע שֶׁהִקְדִּישׁ כָּל נְכָסָיו, וְאָמַר: "מָנֶה לְפְלוֹנִי בְּיָדִי" — נֶאֱמָן, חֲזָקָה אֵין עוֹשֶׂה קִינּוּיָא עַל הֶקְדֵּשׁ, לֵימָא כְּתַנָּאֵי אַמְרַהּ לִשְׁמַעְתֵּיהּ? לָא, עַד כָּאן לָא פְּלִיגִי אֶלָּא בְּבָרִיא, אֲבָל בְּשִׁכִּיב מְרַע — דִּבְרֵי הַכֹּל אֵין אָדָם עוֹשֶׂה קִינּוּיָא עַל הַהֶקְדֵּשׁ. מַאי טַעְמָא? אֵין אָדָם חוֹטֵא וְלֹא לוֹ.

אִיכָּא דְּאָמְרִי: בְּבָרִיא דְּכוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דְּאֵין אָדָם עוֹשֶׂה קִינּוּיָא עַל הֶקְדֵּשׁ, וְהָכָא בְּנֶדֶר שֶׁהוּדַּר בְּרַבִּים קָמִיפַּלְגִי, מָר סָבַר: יֵשׁ לוֹ הֲפָרָה, וּמַר סָבַר: אֵין לוֹ הֲפָרָה.

וְאִיבָּעֵית אֵימָא: דְּכוּלֵי עָלְמָא נָדָר שֶׁהוּדַּר בָּרַבִּים יֵשׁ לוֹ הֲפָרָה, וְהָכָא בְּנָדָר שֶׁהוּדַּר עַל דַּעַת רַבִּים קָמִיפַלְגִי.

וְאֶלָּא הָא דְּאָמַר **אַמֵּימָר**: נָדָר שֶׁהוּדַּר בָּרַבִּים יֵשׁ לוֹ הֲפָרָה, עַל דַּעַת רַבִּים אֵין לוֹ הֲפָרָה — לֵימָא כְּתַנָּאֵי אַמְרַהּ לִשְׁמַעְתֵּיהּ? וְתוּ, **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** אוֹמֵר: ״אֵינוֹ צָרִיךְ״? ״אֵינוֹ מוֹעִיל״ מִיבָּעֵי לֵיהּ! אֶלָּא הָכָא בְּשֶׁאֵלָה דְּהֶקְדֵּשׁ קָמִיפַלְגִי. וְהָתַנְיָא: הַמַּקְדִּישׁ נְכָסָיו וְהָיְתָה עָלָיו כְּתוּבַּת אִשָּׁה, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** אוֹמֵר: כְּשֶׁהוּא מְגָרְשָׁהּ יְהוֹר הֲנָאָה, **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ, וְאָמַר **רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן**: הֵן הֵן דִּבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי, הֵן הֵן דִּבְרֵי בֵּית הִלֵּל. שֶׁ**בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים**: הֶקְדֵּשׁ טָעוּת הֶקְדֵּשׁ, וּ**בֵית הִלֵּל** אוֹמְרִים: הֶקְדֵּשׁ טָעוּת אֵינוֹ הֶקְדֵּשׁ.

וְכֵן הָיָה **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל** אוֹמֵר וְכוּ׳.

מֹשֶׁה בַּר עַצְרִי עָרְבָא דְּכַלְּתֵיהּ הֲוָה, וְ**רַב הוּנָא בְּרֵיהּ** צוּרְבָּא מֵרַבָּנַן הֲוָה, וּדְחִיקָא לֵיהּ מִילְתָא. אָמַר **אַבָּיֵי**: לֵיכָּא דְּנַסְבֵיהּ עֵצָה לְרַב הוּנָא, דְּלִיגְרֵשׁ לִדְבֵיתְהוּ וְתִיתְבַּע כְּתוּבָּתַהּ מֵאֲבוּהּ, וְלַהְדְּרַהּ מִיהֲדָרִי. אֲמַר לֵיהּ **רָבָא**: וְהָאַנַן ״יְהוֹר הֲנָאָה״ תְּנַן! וְאַבָּיֵי — אַטּוּ כֹּל דְּמְגָרֵשׁ בְּבֵי דִינָא מְגָרֵשׁ? לְסוֹף אִיגַּלַאי מִלְתָא דְּכֹהֵן הֲוָה. אָמַר **אַבָּיֵי**: בָּתַר עַנְיָא אָזְלָא עַנְיוּתָא.

וּמִי אָמַר אַבָּיֵי הָכִי? וְהָאָמַר **אַבָּיֵי**: אֵיזֶהוּ רָשָׁע עָרוּם? זֶה הַמַּשְׂיא עֵצָה לְמְכוֹר בְּנָכָסִים, כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל. בְּרֵיהּ שָׁאנֵי, וְצוּרְבָּא מֵרַבָּנַן שָׁאנֵי.

וְתִיפּוֹק לֵיהּ דְּעָרֵב דִּכְתוּבָּה לָא מִשְׁתַּעְבַּד! [כג, ב] קַבְּלָן הֲוָה. הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר: קַבְּלָן, אַף עַל גַּב דְּלֵית לֵיהּ נְכָסִים לְלָוֶה — מִשְׁתַּעְבַּד, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר: אִית לֵיהּ — מִשְׁתַּעְבַּד, לֵית לֵיהּ — לָא מִשְׁתַּעְבַּד, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר?

אִיבָּעֵית אֵימָא: רַב הוּנָא הֲוָה לֵיהּ וְאִישְׁתְּדוּף.

וְאִיבָּעֵית אֵימָא: אַבָּא לְגַבֵּיהּ בְּרֵיהּ שַׁעְבּוּדֵי מְשַׁעְבֵּד נַפְשֵׁיהּ. דְּאִיתְמַר: עָרֵב דִּכְתוּבָּה — דִּבְרֵי הַכֹּל לָא מִשְׁתַּעְבַּד, קַבְּלָן דְּבַעַל חוֹב — דִּבְרֵי הַכֹּל מִשְׁתַּעְבַּד, עָרֵב דְּבַעַל חוֹב וְקַבְּלָן דִּכְתוּבָּה — פְּלִיגִי. אִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר: אִית לֵיהּ נְכָסֵי לְלָוֶה — מִשְׁתַּעְבַּד, לֵית לֵיהּ — לָא מִשְׁתַּעְבַּד, וְאִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר: אַף עַל גַּב דְּלֵית לֵיהּ — מִשְׁתַּעְבַּד.

וְהִלְכְתָא בְּכוּלְּהוּ, אַף עַל גַּב דְּלֵית לֵיהּ נָמֵי מִשְׁתַּעְבַּד, לְבַר מֵעָרֵב דִּכְתוּבָּה, דְּאַף עַל גַּב דְּאֵית לֵיהּ לָא מִשְׁתַּעְבַּד. מַאי טַעְמָא? מִצְוָה קָעֲבִיד, וְלָא מִידֵּי חַסְרֵיהּ.

הָהוּא גַּבְרָא דְּזַבְּנִינְהוּ לְנִכְסֵיהּ, וְקָא (גרשה) [מְגָרְשָׁה] לִדְבֵיתְהוּ. שַׁלְחַהּ **רַב יוֹסֵף בְּרֵיהּ דְּרָבָא** לְקַמֵּיהּ דְּ**רַב פָּפָּא**: עָרֵב תְּנַן, הֶקְדֵּשׁ תְּנַן, לוֹקֵחַ מַהוּ? אֲמַר לֵיהּ: תַּנְּא כִּי רוֹכְלָא נִיחַשֵּׁיב וְנֵיזִיל?

נְהַרְדָּעֵי אָמְרִי: דְּתְנַן תְּנַן, דְּלָא תְּנַן לָא תְּנַן. אָמַר **רַב מְשַׁרְשְׁיָא**: מַאי טַעְמָא דְּנַהַרְדָּעֵי? בִּשְׁלָמָא הֶקְדֵּשׁ — מִשּׁוּם רֵיוַח דְּהֶקְדֵּשׁ, עָרֵב נָמֵי — מִצְוָה הוּא דַּעֲבַד, וְלָאו מִידֵּי חַסְרֵיהּ. אֶלָּא לוֹקֵחַ, מִכְּדֵי מִידָּע יָדַע דְּכֹל חַד וְחַד אִיכָּא עֲלֵיהּ כְּתוּבָּה, אַמַּאי נֵיזִיל וְנִיזְבּוֹן? אִיהוּ הוּא דְּאַפְּסֵיד אַנַּפְשֵׁיהּ!

סוגיה כה

המקדיש נכסיו

ערכין כג:

משנה

הַמַּקְדִּישׁ נְכָסָיו, וְהָיְתָה עָלָיו כְּתוּבַּת אִשָּׁה וּבַעַל חוֹב — אֵין הָאִשָּׁה יְכוֹלָה לִגְבּוֹת כְּתוּבָּתָהּ מִן הַהֶקְדֵּשׁ, וְלֹא בַּעַל חוֹב אֶת חוֹבוֹ, אֶלָּא הַפּוֹדֶה עַל מְנָת לִיתֵּן לְאִשָּׁה כְּתוּבָּתָהּ וּלְבַעַל חוֹב אֶת חוֹבוֹ.	הִקְדִּישׁ תִּשְׁעִים מָנֶה וְהָיָה חוֹבוֹ מֵאָה מָנֶה — מוֹסִיף עוֹד דִּינָר, וּפוֹדֶה אֶת הַנְּכָסִים הָאֵלּוּ עַל מְנָת לִיתֵּן לְאִשָּׁה כְּתוּבָּתָהּ וּלְבַעַל חוֹב אֶת חוֹבוֹ.

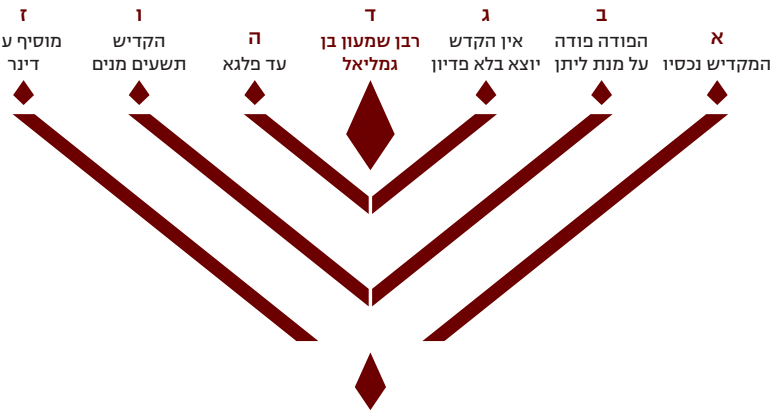

תמצית הסוגיה

מעמדם של נכסים שהוקדשו ויש עליהם קדימות חובות קודמות, כגון כתובת אשה ובעל חוב.

בחלקיה החיצוניים של הסוגיה מתקיימת תקבולת בין המשנה בקנים א׳–ב׳, המציגה את הכלל הבסיסי שבו מתבצע פדיון על מנת לשלם לבעלי החוב, לבין המשנה בקנים ו׳–ז׳, המציגה את מקרה הקצה החריג שבו שווי הנכסים נופל מהחוב ונדרש פתרון אקטיבי של הוספת דינר

נוסף; שתי המשניות חולקות מבנה מילולי זהה ומדגימות כיצד מנגנון הפדיון פועל במצבים שונים.

במרכז הסוגיה מתנהלת תקבולת פנימית בין דברי רבי אבהו בקנה ג', המספקים את הטעם והמוטיבציה הציבורית לפדיון כדי למנוע את הלעז ש"הקדש יוצא בלא פדיון", לבין קביעת הגבול ההלכתי בקנה ה' לפיו ההיתר תקף "עד פלגא". אל תוך מרכז זה משתלב קנה ד', המוסיף את הממד הביקורתי והמערכתי בכך שהוא מעמת את המשנה עם שיטת רבן שמעון בן גמליאל ומדייק שמשנתנו פוסקת כחכמים.

[א–ב. המקדיש נכסיו]

[משנה: הַמַּקְדִּישׁ נְכָסָיו, וְהָיְתָה עָלָיו כְּתוּבַּת אִשָּׁה וּבַעַל חוֹב — אֵין הָאִשָּׁה יְכוֹלָה לִגְבּוֹת כְּתוּבָּתָהּ מִן הַהֶקְדֵּשׁ, וְלֹא בַּעַל חוֹב אֶת חוֹבוֹ, אֶלָּא הַפּוֹדֶה פּוֹדֶה עַל מְנָת לִיתֵּן לְאִשָּׁה בִּכְתוּבָּתָהּ וּלְבַעַל חוֹב אֶת חוֹבוֹ].

[ג–ד–ה. הפודה פודה]

גְּמָ'. לְמָה לִי לְמֵימַר "הַפּוֹדֶה פּוֹדֶה"? מִשּׁוּם דְּרַבִּי אַבָּהוּ, דְּאָמַר **רַבִּי אַבָּהוּ**: שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ הֶקְדֵּשׁ יוֹצֵא בְּלֹא פִּדְיוֹן.

מַתְנִיתִין דְּלָא כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, דְּתַנְיָא: **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל** אוֹמֵר: אִם הָיָה חוֹבוֹ כְּנֶגֶד הֶקְדֵּשׁוֹ — פּוֹדֶה, וְאִם לָאו — אֵינוֹ פּוֹדֶה.

וְרַבָּנַן, עַד כַּמָּה? אָמַר **רַב הוּנָא בַּר יְהוּדָה אָמַר רַב שֵׁשֶׁת**: עַד פַּלְגָא.

[ו–ז. מוסיף עוד דינר]

[משנה: הִקְדִּישׁ תִּשְׁעִים מָנֶה וְהָיָה חוֹבוֹ מֵאָה מָנֶה — מוֹסִיף עוֹד דִּינָר, וּפוֹדֶה אֶת הַנְּכָסִים הָאֵלּוּ עַל מְנָת לִיתֵּן לָאִשָּׁה כְּתוּבָּתָהּ וּלְבַעַל חוֹב אֶת חוֹבוֹ].

סוגיה כו

המקדיש נכסיו

ערכין כג: – כד.

משנה

אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ חַיָּיבֵי עֲרָכִין מְמַשְׁכְּנִין (אוֹתוֹ) [אוֹתָן], נוֹתְנִין לוֹ מָזוֹן שְׁלֹשִׁים יוֹם, וּכְסוּת שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ, מִטָּה מוּצַעַת, וְסַנְדָּלָיו, וּתְפִלָּיו — לוֹ, אֲבָל לֹא לְאִשְׁתּוֹ וּלְבָנָיו. אִם הָיָה אוּמָּן — נוֹתֵן לוֹ שְׁנֵי כְּלֵי אוּמָּנוּת מִכָּל מִין וּמִין, חָרָשׁ — נוֹתְנִין לוֹ שְׁנֵי מַעֲצָדִין וּשְׁנֵי מְגֵירוֹת. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** אוֹמֵר: אִם הָיָה אִיכָּר — נוֹתֵן לוֹ צֶמֶד, חַמָּר — נוֹתֵן לוֹ חֲמוֹרוֹ. הָיָה לוֹ מִין אֶחָד מְרוּבֶּה וּמִין אֶחָד מוּעָט — אֵין אוֹמֵר לְמְכוֹר אֶת הַמְּרוּבֶּה וְלִיקַּח מִן הַמּוּעָט, אֶלָּא נוֹתְנִין לוֹ שְׁנֵי מִינִין מִן הַמְּרוּבֶּה וְכֹל שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִן הַמּוּעָט. הַמַּקְדִּישׁ נְכָסָיו — מַעֲלִין לוֹ תְּפִלָּיו.

אֶחָד הַמַּקְדִּישׁ נְכָסָיו, וְאֶחָד הַמַּעֲרִיךְ עַצְמוֹ, אֵין לוֹ בִּכְסוּת אִשְׁתּוֹ, וְלֹא בִּכְסוּת בָּנָיו, וְלֹא בְּצָבַע שֶׁצָּבַע לִשְׁמָן, וְלֹא בְּסַנְדָּלִים חֲדָשִׁים שֶׁלְּקָחָן לִשְׁמָן. אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ: עֲבָדִים נִמְכָּרִין בִּכְסוּתָן לְשֶׁבַח, שֶׁאִם תִּלָּקַח לוֹ כְּסוּת בְּשִׁלְשִׁים דִּינָר מְשׁוּבָּח מָנֶה, וְכֵן פָּרָה אִם מַמְתִּינִין אוֹתָהּ לָאִיטְלִיס מְשׁוּבַּחַת הִיא, וְכֵן מַרְגָּלִית אִם מַעֲלִין אוֹתָהּ לַכְּרַךְ מְשׁוּבַּחַת הִיא — אֵין לַהֶקְדֵּשׁ אֶלָּא מְקוֹמוֹ וּשְׁעָתוֹ.

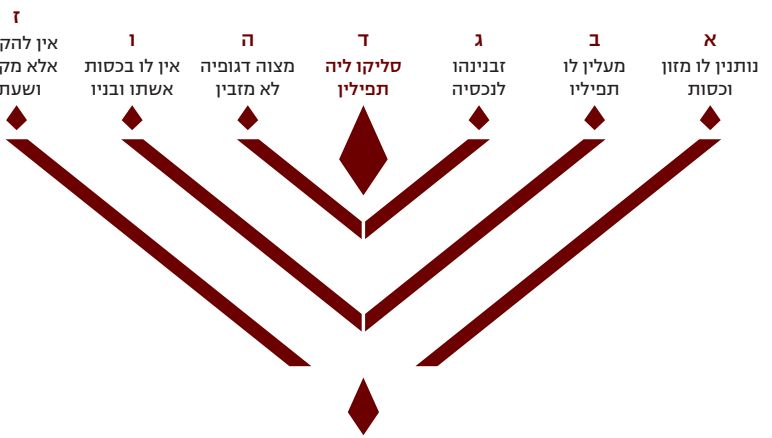

תמצית הסוגיה

האופן שבו מתנהל המפגש המורכב שבין נכסיו הפרטיים של האדם לבין תביעות ההקדש או צדדים שלישיים בעקבות הקדשה או מכירת נכסים.

בתחילת הסוגיה, המדברת על מצבים של מישכון או הקדשת נכסים, נקבע כי למרות התביעה הרחבה של ההקדש, האדם זכאי לשמור לעצמו את צרכיו הבסיסיים ביותר. לעומת זאת, סיום הסוגיה קובע גבול נוקשה לפיו להקדש אין כל זכות או חלק בכסות אשתו ובניו או בנכסים שיועדו להם מראש. התקבולת הזו מציגה את המתח שבין הדאגה לקיומו האישי והבסיסי של החייב לבין הכללים של גבולות הבעלות המשפטית.

מרכז הסוגיה (ג–ד–ה) העוסק במעשה שבא לפני רב יימר באדם שמכר את נכסיו ונדרש למסור גם את תפיליו — משמש כגשר קריטי ונקודת הכרעה המיישבת את הדינמיקה הזו. באמצעות הדיון שם מתברר, שכאשר אדם מוסר את נכסיו מתוך יוזמה ורצון (בהקדשה או במכירה כוללת), לשון ההתחייבות הרחבה בולעת לתוכה אפילו חפצים אישיים וקדושים כמו תפילין. בכך, הסוגיה מבהירה את קו הגבול החדש של המשנה האחרונה: ההקדש תופס את כל מה ששייך למוכר עצמו ללא הנחות, אך נעצר בקו האדום שבין רכושו הפרטי לבין רכושם העצמאי של בני משפחתו.

[א–ב. אף על פי שאמרו ממשכנין אותן]

[משנה: אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ חַיָּיבֵי עֲרָכִין מְמַשְׁכְּנִין (אוֹתוֹ) [אוֹתָן], נוֹתְנִין לוֹ מָזוֹן שְׁלֹשִׁים יוֹם, וּכְסוּת שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ, מִטָּה מוּצַעַת, וְסַנְדָּלָיו, וּתְפִלָּיו — לוֹ, אֲבָל לֹא לְאִשְׁתּוֹ וּלְבָנָיו. אִם הָיָה אוּמָּן — נוֹתֵן לוֹ שְׁנֵי כְּלֵי אוּמָּנוּת מִכָּל מִין וּמִין, חָרָשׁ — נוֹתְנִין לוֹ שְׁנֵי מַעֲצָדִין וּשְׁנֵי מְגֵירוֹת. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** אוֹמֵר: אִם הָיָה אִיכָּר — נוֹתֵן לוֹ צִמְדּוֹ, חֲמָר — נוֹתֵן לוֹ חֲמוֹרוֹ.

הָיָה לוֹ מִין אֶחָד מְרוּבֶּה וּמִין אֶחָד מוּעָט — אֵין אוֹמֵר לְמְכוֹר אֶת הַמְרוּבֶּה וְלִיקַּח מִן הַמּוּעָט, אֶלָּא נוֹתְנִין לוֹ שְׁנֵי מִינִין מִן הַמְרוּבֶּה וְכֹל שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִן הַמּוּעָט.

הַמַּקְדִּישׁ נְכָסָיו — מַעֲלִין לוֹ תְּפִילָּיו].

דף כד

גְּמָ׳. מַאי טַעְמָא? דְּאָמַר קְרָא: [כד, א] ״וְאִם מָךְ הוּא מֵעָרְכֶּךָ״ — הַחַיֵּיהוּ מֵעֶרְכֶּךָ.

אֲבָל לֹא לְאִשְׁתּוֹ וּבָנָיו וְכוּ׳.

מַאי טַעְמָא? ״הוּא מֵעָרְכֶּךָ״, וְלֹא אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו מֵעֶרְכֶּךָ.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אִם הָיָה אִיכָּר, נוֹתֵן לוֹ צִמְדּוֹ.

וְרַבָּנָן? הָנְהוּ לָאו כְּלֵי אוּמָּנוּת נִינְהוּ, אֶלָּא נְכָסִים נִינְהוּ.

הָיָה לוֹ מִין אֶחָד.

פְּשִׁיטָא! כִּי הֵיכִי דְּסַגִּי לֵיהּ עַד הַשְׁתָּא, הַשְׁתָּא נָמֵי סַגִּי לֵיהּ. מַהוּ דְּתֵימָא: עַד הָאִידָּנָא דַּהֲוָה לֵיהּ לְאוֹשׁוֹלֵי הֲוָה מוֹשְׁלִי לֵיהּ, הַשְׁתָּא דְּלֵיכָּא דְּמַשֵּׁיל לֵיהּ — לָא, קָא מַשְׁמַע לַן.

הַמַּקְדִּישׁ אֶת נְכָסָיו מַעֲלִין לוֹ תְּפִילִּין.

[ג–ד–ה. זבנינהו לניכסי]

הָהוּא גַּבְרָא דְּזַבְּנִינְהוּ לְנִכְסֵיהּ, אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּ**רַב יִימַר**, אֲמַר לְהוּ: סַלְּיקוּ לֵיהּ תְּפִילִּין.

מַאי קָא מַשְׁמַע לַן? מַתְנִיתִין הִיא! ״הַמַּקְדִּישׁ נְכָסָיו מַעֲלִין לוֹ תְּפִילָּיו״. מַהוּ דְּתֵימָא, הָתָם הוּא דְּסָבַר מִצְוָה קָא עָבִידְנָא, אֲבָל לְעִנְיַן זַבּוֹנֵי — מִצְוָה דְּגוּפֵיהּ לָא (זבין) [מְזַבֵּין] אִינִישׁ, קָא מַשְׁמַע לַן.

[ו–ז. המקדיש והמעריך אין לו]

[משנה: אֶחָד הַמַּקְדִּישׁ נְכָסָיו, וְאֶחָד הַמַּעֲרִיךְ עַצְמוֹ, אֵין לוֹ בִּכְסוּת אִשְׁתּוֹ, וְלֹא בִּכְסוּת בָּנָיו, וְלֹא בְּצָבַע שֶׁצָּבַע לִשְׁמָן, וְלֹא בְּסַנְדָּלִים חֲדָשִׁים שֶׁלְּקָחָן לִשְׁמָן. אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ: עֲבָדִים נִמְכָּרִין בִּכְסוּתָן לְשֶׁבַח, שֶׁאִם תִּלָּקַח לוֹ כְּסוּת בִּשְׁלֹשִׁים דִּינָר מְשׁוּבַּח מָנֶה, וְכֵן פָּרָה אִם מַמְתִּינִין אוֹתָהּ לָאִיטְלִיס מְשׁוּבַּחַת הִיא, וְכֵן מַרְגָּלִית אִם מַעֲלִין אוֹתָהּ לַכְּרַךְ מְשׁוּבַּחַת הִיא — אֵין לַהֶקְדֵּשׁ אֶלָּא מְקוֹמוֹ וּשְׁעָתוֹ].

גְּמָ׳. תָּנוּ רַבָּנַן: ״וְנָתַן אֶת עֶרְכְּךָ בַּיּוֹם הַהוּא״ — שֶׁלֹּא יְשַׁהֶּה מַרְגָּלִית לְקַלִּים, ״קֹדֶשׁ לַה׳״ — סְתָם הַהֶקְדֵּישׁוֹת לְבֶדֶק הַבַּיִת.

הֲדַרַן עֲלָךְ שׁוּם הַיְתוֹמִים.

פרק שביעי

אין מקדישין

סוגיות כז–לא · ערכין כד: – כז.

סוגיה כז

לפני היובל

ערכין כד: – כה.

משנה

אֵין מַקְדִּישִׁין לִפְנֵי הַיּוֹבֵל פָּחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים, וְלֹא גּוֹאֲלִין אַחַר הַיּוֹבֵל פָּחוֹת מִשָּׁנָה אַחַת.	אֵין מְחַשְּׁבִין חֳדָשִׁים לַהֶקְדֵּשׁ, אֲבָל הֶקְדֵּשׁ מְחַשֵּׁב חֳדָשִׁים.

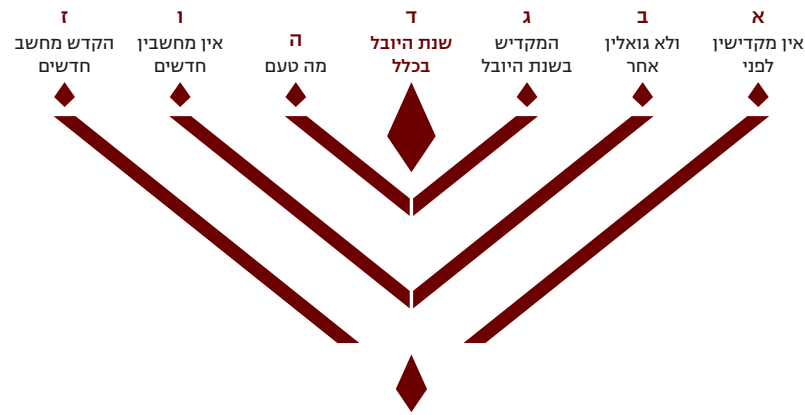

תמצית הסוגיה

תוקף ההקדש סמוך ליובל ובשנת היובל עצמה, מגבלות הגירוע והגאולה, והאופן שבו מחשבים את שנות ההקדש בין שנים שלמות לחודשים.

בחלקיה החיצוניים של הסוגיה, החלק הראשון (קנים א׳–ב׳) עוסק בקצוות הזמן הסמוכים ליובל ומציב את הגבולות המינימליים בדמות איסור להקדיש סמוך ליובל פחות משתי שנים ואיסור לגאול לאחריו בפחות משנה אחת כדי למנוע עיוותים והפסד כלכלי, בעוד שהחלק האחרון (קנים ו׳–ז׳) עוסק במישור המתמטי־הלכתי של אופן מדידת הזמן וקובע את הכלל היסודי של שנים אתה מחשב ואי אתה מחשב חודשים, לצד פתח המאפשר להקדיש בחצי המחזור ולעשות חודשים לשנה.

במרכז הסוגיה, הדיון נפתח בקנה ג׳ בשאלה היסודית על אדם שהקדיש שדהו בדיוק בשנת היובל האם חלה קדושתו כדעת רב או שאינה קדושה כל עיקר כדעת שמואל, ומתקדם בקנה ה׳ ליישוב השיטות מול ברייתות ומשניות לרבות הדיון האם שנת היובל עולה לכאן ולכאן במניין השנים ומשמעות תשלומי הסלע והפונדיון. בתווך, קנה ד׳ בוחן את החיכוך בין דעות האמוראים למקורות תנאיים סותרים ומחבר בין הכללים הכלליים של ציר היובל לפרטי החשבון המדויקים.

[א–ב. אין מקדישין וגואלין פחות]

מַתְנִי׳ אֵין מַקְדִּישִׁין לִפְנֵי הַיּוֹבֵל פָּחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים, וְלֹא גּוֹאֲלִין אַחַר הַיּוֹבֵל פָּחוֹת מִשָּׁנָה אַחַת. אֵין מְחַשְּׁבִין חֲדָשִׁים לַהֶקְדֵּשׁ, אֲבָל הֶקְדֵּשׁ מְחַשֵּׁב חֲדָשִׁים.

גְּמָ׳. וּרְמִינְהוּ: מַקְדִּישִׁין בֵּין לִפְנֵי הַיּוֹבֵל בֵּין לְאַחַר הַיּוֹבֵל, וּבִשְׁנַת הַיּוֹבֵל עַצְמָהּ לֹא יַקְדִּישׁ, וְאִם הִקְדִּישׁ אֵינָהּ קְדוּשָׁה! **רַב וּשְׁמוּאֵל** דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ: אֵין מַקְדִּישִׁין לִיגָּאֵל בְּגֵירוּעַ פָּחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים, וְכֵיוָן דְּאֵין מַקְדִּישִׁין לִיגָּאֵל בְּגֵירוּעַ פָּחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים — יְהֵא אָדָם חָס עַל נְכָסָיו וְאַל יַקְדִּישׁ פָּחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים.

[ג. המקדיש שדהו בשנת היובל]

אִיתְּמַר: הַמַּקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל עַצְמָהּ, **רַב** אָמַר: קְדוּשָׁה, וְנוֹתֵן חֲמִשִּׁים, וּ**שְׁמוּאֵל** אָמַר: אֵינָהּ קְדוּשָׁה כָּל עִיקָּר.

מַתְקֵיף לַהּ **רַב יוֹסֵף**: בִּשְׁלָמָא לְעִנְיַן מְכִירָה, דִּפְלִיג שְׁמוּאֵל עֲלֵיהּ דְּרַב, אִיכָּא לְמֵימַר קַל וָחוֹמֶר — וּמָה מְכוּרָה כְּבָר יוֹצְאָה עַכְשָׁיו, שֶׁאֵינָהּ מְכוּרָה אֵינוֹ דִּין שֶׁלֹּא תִּימָּכֵר? אֶלָּא הָכָא, מִי אִיכָּא לְמֵימַר קַל וָחוֹמֶר? וְהָא תְּנַן: הִגִּיעַ יוֹבֵל וְלֹא נִגְאֲלָה — כֹּהֲנִים נִכְנָסִין לְתוֹכָהּ וְנוֹתְנִין דָּמֶיהָ, דִּבְרֵי **רַבִּי יְהוּדָה**. שְׁמוּאֵל כְּ**רַבִּי שִׁמְעוֹן** סְבִירָא לֵיהּ, דְּאָמַר: ״נִכְנָסִין וְלֹא נוֹתְנִין״. [כד, ב] וְרַב סָבַר: סוֹף סוֹף לַבְּעָלִים מִי קָהֲדָרָא? לְכֹהֲנִים הוּא דְּנָפְקָא, וְכֹהֲנִים מִשּׁוּלְחַן גְּבוֹהַּ קָא זָכוּ!

מַאי טַעְמָא דְּרַב? דְּאָמַר קְרָא "וְאִם מִשְׁנַת הַיּוֹבֵל", וּשְׁנַת הַיּוֹבֵל בַּכְּלָל. וּשְׁמוּאֵל, מִי כְּתִיב "וְאִם בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל"? "מִשְׁנַת הַיּוֹבֵל" כְּתִיב — מִשָּׁנָה שֶׁאַחַר הַיּוֹבֵל. בִּשְׁלָמָא לְרַב, הַיְינוּ דִּכְתִיב: "אִם מִשְׁנַת הַיּוֹבֵל" "וְאִם אַחַר הַיּוֹבֵל", אֶלָּא לִשְׁמוּאֵל, מַאי "אַחַר הַיּוֹבֵל"? אַחַר אַחַר.

[ד. האם שנת היובל בכלל?]

מֵיתִיבִי: מַקְדִּישִׁין בֵּין לִפְנֵי הַיּוֹבֵל בֵּין לְאַחַר הַיּוֹבֵל, וּבִשְׁנַת הַיּוֹבֵל עַצְמָהּ לֹא יַקְדִּישׁ, וְאִם הִקְדִּישׁ — אֵינָהּ קְדוּשָׁה! אָמַר לְךָ רַב: אֵינָהּ קְדוּשָׁה בְּגֵירוּעַ, אֲבָל קְדוּשָׁה וְנוֹתְנִין חֲמִשִּׁים. מִכְּלָל דִּלְפְנֵי הַיּוֹבֵל קְדוּשָׁה לִיגָּאֵל בְּגֵירוּעַ, וְהָא **רַב וּשְׁמוּאֵל** דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ: אֵין מַקְדִּישִׁין לִיגָּאֵל בְּגֵירוּעַ פָּחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים!

אָמַר לְךָ רַב: הָא מַנִּי? רַבָּנַן הִיא, וַאֲנָא דְּאָמְרִי כְּ**רַבִּי**, דְּאָמַר: "רִאשׁוֹן" וְרִאשׁוֹן בַּכְּלָל, "שְׁבִיעִי" וּשְׁבִיעִי בַּכְּלָל; הָכָא נָמֵי "בִּשְׁנַת" וּשְׁנַת הַיּוֹבֵל בַּכְּלָל. אִי כְּרַבִּי, פּוּנְדְּיוֹן מַאי עֲבִידְתֵּיהּ? וְכִי תֵּימָא לֵית לֵיהּ, וְהָתְנַן: הִקְדִּישׁ שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים לִפְנֵי הַיּוֹבֵל, **רַבִּי** אוֹמֵר: אוֹמֵר אֲנִי נוֹתֵן סֶלַע וּפוּנְדְּיוֹן, רַבִּי כְּרַבִּי יְהוּדָה סְבִירָא לֵיהּ, דְּאָמַר: "שְׁנַת חֲמִשִּׁים עוֹלָה לְכָאן וּלְכָאן".

לִשְׁמוּאֵל, לֵימָא רַבִּי כְּרַבָּנַן סְבִירָא לֵיהּ, דְּאִי כְּרַבִּי יְהוּדָה — סֶלַע וּשְׁתֵּי פּוּנְדְּיוֹנוֹת מִיבְּעֵי לֵיהּ! עַל כָּרְחָךְ לִשְׁמוּאֵל, רַבִּי כְּרַבָּנַן סְבִירָא לֵיהּ.

[ה. אין מחשבין חדשים עם ההקדש]

תָּא שְׁמַע: "וְלֹא גּוֹאֲלִין אַחַר הַיּוֹבֵל פָּחוֹת מִשָּׁנָה". בִּשְׁלָמָא לִשְׁמוּאֵל — "לֹא גּוֹאֲלִין לְאַחַר יוֹבֵל פָּחוֹת מִשָּׁנָה", אֶלָּא לְרַב — מַאי "אַחַר יוֹבֵל שָׁנָה"? מִי סָבְרַתְּ אַחַר יוֹבֵל מַמָּשׁ? מַאי "אַחַר יוֹבֵל"? [כה, א] בְּאֶמְצַע יוֹבֵל, דִּכְלֹ כַּמָּה דְּלָא מָלְיָא לֵיהּ שָׁנָה לָא מִגְרַע לֵיהּ.

דף **כה**

מַאי קָא מַשְׁמַע לַן, דְּאֵין מְחַשְּׁבִין חֳדָשִׁים עִם הַהֶקְדֵּשׁ? הָא בְּהֶדְיָא קָתָנֵי: "אֵין מְחַשְּׁבִין חֳדָשִׁים עִם הַהֶקְדֵּשׁ!" מָה טַעַם קָאָמַר: מָה טַעַם לֹא גּוֹאֲלִין לְאַחַר יוֹבֵל פָּחוֹת מִשָּׁנָה — מִשּׁוּם דְּאֵין מְחַשְּׁבִין חֳדָשִׁים עִם הַהֶקְדֵּשׁ.

[ו–ז. חישוב חודשים]

[משנה: אֵין מְחַשְּׁבִין חֳדָשִׁים לַהֶקְדֵּשׁ,

אֲבָל הֶקְדֵּשׁ מְחַשֵּׁב חֳדָשִׁים].

אֵין מְחַשְּׁבִין חֳדָשִׁים וְכוּ'.

תָּנוּ רַבָּנָן: מִנַּיִן שֶׁאֵין מְחַשְּׁבִין חֳדָשִׁים עִם הַהֶקְדֵּשׁ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְחִשַּׁב לוֹ הַכֹּהֵן אֶת הַכֶּסֶף עַל פִּי הַשָּׁנִים הַנּוֹתָרוֹת" — שָׁנִים אַתָּה מְחַשֵּׁב, וְאִי אַתָּה מְחַשֵּׁב חֳדָשִׁים.

מִנַּיִן שֶׁאִם אַתָּה רוֹצֶה לַעֲשׂוֹת חֳדָשִׁים לַשָּׁנָה עוֹשֶׂה? הֵיכִי דָּמֵי — כְּגוֹן דְּאַקְדְּשֵׁיהּ בְּפַלְגָא דְּאַרְבְּעִין וְתַמְנֵי. תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְחִשַּׁב לוֹ הַכֹּהֵן", מִכָּל מָקוֹם.

סוגיה כח

המקדיש שדהו

ערכין כה.

משנה

הַמַּקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ בְּשָׁעַת הַיּוֹבֵל, נוֹתֵן בְּזֶרַע חוֹמֶר שְׂעוֹרִים "חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף".

הָיוּ שָׁם נְקָעִים עֲמוּקִים עֲשָׂרָה טְפָחִים, אוֹ סְלָעִים גְּבוֹהִים עֲשָׂרָה טְפָחִים — אֵינָן נִמְדָּדִין עִמָּהּ, פָּחוֹת מִכָּאן — נִמְדָּדִין עִמָּהּ.

הִקְדִּישָׁהּ שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים לִפְנֵי הַיּוֹבֵל — נוֹתֵן סֶלַע וּפוּנְדְּיוֹן לְשָׁנָה, וְאִם אָמַר: "הֲרֵינִי נוֹתֵן דְּבַר שָׁנָה בְּשָׁנָה" — אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, אֶלָּא נוֹתֵן אֶת כּוּלּוֹ כְּאֶחָד.

אֶחָד בְּעָלִים וְאֶחָד כָּל הָאָדָם, מָה בֵּין בְּעָלִים לְכָל אָדָם? אֶלָּא שֶׁבְּעָלִים נוֹתְנִין חוֹמֶשׁ, וְכָל אָדָם אֵין נוֹתְנִין חוֹמֶשׁ.

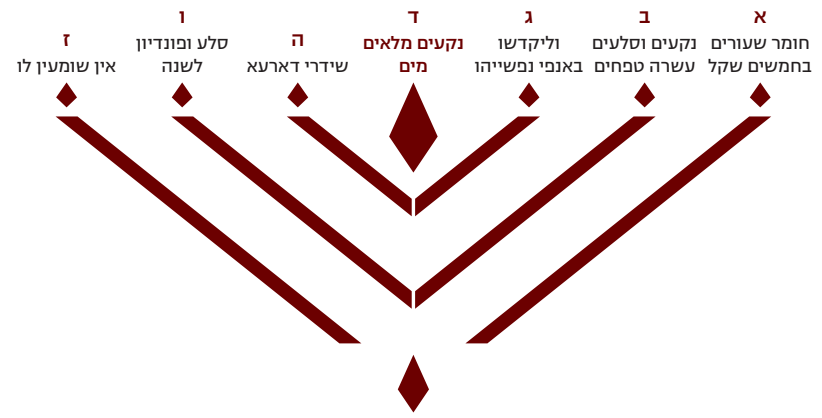

תמצית הסוגיה

מערכת התמחור, המדידה, וציר הזמן של הקרקעות המוקדשות.

החלק הראשון (קנים א׳–ב׳) מציג את תמחור היסוד של שדה המוקדשת בשעת היובל לפי זרע חומר שעורים בסכום קבוע של

חמישים שקל כסף תוך הגדרת גבולות המדידה הפיזיים של השדה והחרגת נקעים וסלעים, בעוד שהחלק האחרון (קנים ו׳–ז׳) עוסקים במצבי הקדש שקדמו ליובל בשתיים או שלוש שנים ומציג את מנגנון הגירוע המדוד לפי מספר השנים שנותרו, ואת הדרישה לתשלום כולל בפעם אחת, לצד ההבדל בין הבעלים לאחרים.

במרכז הסוגיה, קנה ג׳ דן בשאלת עצמאות הקדושה של שיעורים קטנים מבית כר ודורש מהמילה ״שדה״ את ריבויים של לתך, סאה ותרקב, בעוד שקנה ה׳ מתמקד בהבחנה בין נקעים המלאים מים שאינם ראויים לזריעה ולכן אינם נמדדים לבין שידרא דארעא. בתווך, קנה ד׳ מוסיף את הבירור ההלכתי וההשוואה המדויקת שבין מבנה השטח הבעייתי לבין תנאי השטח הכלליים, ומוודא כיצד הגדרת הקרקע המעשית מתיישבת עם עקרונות הלימוד מן הפסוקים.

[א–ב. המקדיש שדהו בשעת היובל]

[משנה: הַמַּקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ בִּשְׁעַת הַיּוֹבֵל, נוֹתֵן בְּזֶרַע חוֹמֶר שְׂעוֹרִים ״חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כָּסֶף״.

הָיוּ שָׁם נְקָעִים עֲמוּקִים עֲשָׂרָה טְפָחִים, אוֹ סְלָעִים גְּבוֹהִים עֲשָׂרָה טְפָחִים — אֵינָן נִמְדָּדִין עִמָּהּ, פָּחוֹת מִכָּאן — נִמְדָּדִין עִמָּהּ].

גְּמָ׳. תָּנָא: כּוֹר זֶרַע, וְלֹא כּוֹר תְּבוּאָה. מַפּוֹלֶת יָד, וְלֹא מַפּוֹלֶת שְׁוָורִים.

תָּנֵי **לֵוִי**: לֹא מְעֻבֶּה וְלָא מֵידַק, אֶלָּא בֵּינוֹנִי.

הָיוּ שָׁם נְקָעִים עֲמוּקִים כּוּ׳.

[ג–ד–ה. קדושה בפני עצמן]

וְלִיקְדְּשׁוּ בְּאַנְפֵי נַפְשַׁיְיהוּ! וְכִי תֵּימָא, כֵּיוָן דְּלָא הָווּ בֵּית כּוֹר, לָא (הֲווֹ) קָדְשִׁי, וְהָתַנְיָא: שְׂדֵה, מָה תַּלְמוּד לוֹמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר ״זֶרַע חוֹמֶר שְׂעוֹרִים בַּחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כָּסֶף״, אֵין לִי אֶלָּא שֶׁהִקְדִּישׁ כָּעְנָיָן הַזֶּה, מִנַּיִן לְרַבּוֹת לֶתֶךְ וַחֲצִי לֶתֶךְ, סְאָה וְתַרְקַב וַחֲצִי תַּרְקַב? תַּלְמוּד לוֹמַר ״שָׂדֵה״, מִכָּל מָקוֹם!

מַר **מָר עוּקְבָא בַּר חָמָא**: הָכָא בִּנְקָעִים מְלֵאִים מַיִם, דְּלָאו בְּנֵי זְרִיעָה נִינְהוּ. דַּיְקָא נָמֵי, דְּקָתָנֵי דּוּמְיָא דִּסְלָעִים, שְׁמַע מִינַּהּ.

אִי הָכִי, פָּחוֹת מִכָּאן נָמֵי! הָנָהוּ נְגָאנֵי דְּאַרְעָא מִיקְּרוּ, שִׁידְרֵי דְּאַרְעָא מִיקְּרוּ.

[ו–ז. הקדישה לפני היובל]

[משנה: הִקְדִּישָׁהּ שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים לִפְנֵי הַיּוֹבֵל — נוֹתֵן סֶלַע וּפוֹנְדְיוֹן לְשָׁנָה.

וְאִם אָמַר: ״הֲרֵינִי נוֹתֵן דְּבַר שָׁנָה בְּשָׁנָה״ — אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, אֶלָּא נוֹתֵן אֶת כּוּלּוֹ כְּאֶחָד.

אֶחָד בְּעָלִים וְאֶחָד כָּל הָאָדָם, מָה בֵּין בְּעָלִים לְכָל אָדָם? אֶלָּא שֶׁבְּעָלִים נוֹתְנִין חוֹמֶשׁ, וְכָל אָדָם אֵין נוֹתְנִין חוֹמֶשׁ].

הִקְדִּישָׁהּ שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ וְכוּ׳.

תָּנוּ רַבָּנָן: ״וְנִגְרַע מֵעֶרְכֶּךָ״, אַף מִן הַהֶקְדֵּשׁ, שֶׁאִם אֲכָלָהּ הֶקְדֵּשׁ שָׁנָה אוֹ שְׁתַּיִם, אִי נָמֵי לֹא אֲכָלָהּ, אֶלָּא שֶׁהָיְתָה לְפָנָיו — נוֹתֵן סֶלַע וּפוֹנְדְיוֹן לְשָׁנָה.

וְאִם אָמַר ״הֲרֵינִי נוֹתֵן״ כּוּ׳.

תָּנוּ רַבָּנָן: מִנַּיִן שֶׁאִם אָמְרוּ בְּעָלִים ״הֲרֵינוּ נוֹתְנִין דְּבַר שָׁנָה בְּשָׁנָה״, שֶׁאֵין שׁוֹמְעִין לָהֶם? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״וְחִשַּׁב לוֹ הַכֹּהֵן אֶת הַכֶּסֶף״, עַד שֶׁיְּהֵא כֶּסֶף כּוּלּוֹ כְּאֶחָד.

אֶחָד בְּעָלִים וְאֶחָד כָּל אָדָם, מָה בֵּין בְּעָלִים לְכָל אָדָם? שֶׁהַבְּעָלִים נוֹתְנִין חוֹמֶשׁ, וְכָל אָדָם אֵין נוֹתְנִין חוֹמֶשׁ.

סוגיה כט

הגואל את השדה

ערכין כה:

משנה

הִקְדִּישָׁהּ וּגְאָלָהּ — אֵינָהּ יוֹצְאָה מִיָּדוֹ בַּיּוֹבֵל, גְּאָלָהּ בְּנוֹ — יוֹצְאָה לְאָבִיו בְּיוֹבֵל.

גְּאָלָהּ אַחֵר אוֹ אֶחָד מֵהַקְּרוֹבִים, וּגְאָלָהּ מִיָּדוֹ — יוֹצְאָה לַכֹּהֲנִים בַּיּוֹבֵל.

גְּאָלָהּ אֶחָד מִן הַכֹּהֲנִים, וַהֲרֵי הִיא תַּחַת יָדוֹ, לֹא יֹאמַר: הוֹאִיל וְהִיא יוֹצְאָה לַכֹּהֲנִים בַּיּוֹבֵל וַהֲרֵי הִיא תַּחַת יְדֵי — הֲרֵי הִיא שֶׁלִּי, אֶלָּא יוֹצְאָה מִתַּחַת יָדוֹ וּמִתְחַלֶּקֶת לְכָל אֶחָיו הַכֹּהֲנִים..

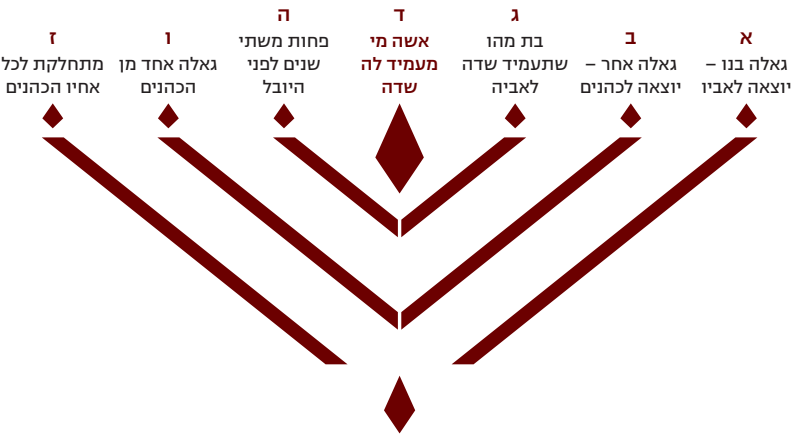

תמצית הסוגיה

הגדרת מעמדם של הגואלים השונים את שדה האחוזה, והשאלה מי ביכולתו לעצור את פקיעת הקרקע ולמנוע את יציאתה לכהנים בשנת היובל.

החלק הראשון (קנים א׳–ב׳) עוסק בכלל הבסיסי של גאולת השדה ובשאלה כיצד זהות הגואל (כגון הבעלים עצמו לעומת הבן או אדם זר) קובעת האם השדה חוזרת לבעליה או יוצאת לכהנים. מנגד, החלק האחרון (קנים ו׳–ז׳) עוסק בכהן עצמו שגאל שדה, ומלמד שעל אף

זכותו, השדה אינה נשארת בבעלותו הפרטית אלא מתחלקת שווה בשווה לכל אחיו הכהנים.

במרכז הסוגיה, בקנה ג׳ מעלה רבה בר אבוה ספק לגבי מעמד הבת, ובקנה ה׳ מעלה רמי בר חמא ספק בשדה שהוקדשה סמוך מדי ליובל. בתווך, מעלה רבי זירא ספק לגבי מעמד האישה והבעל.

מרכז הסוגיה (ג׳–ד׳–ה׳) תורם לכלל הסוגיה בכך שהוא אינו מסתפק בכללים היבשים של הבעלים והזרים, אלא יורד לקשרי המשפחה (בבת, אישה ובעל) ולזמני הקיצון, ובכך מחדד את ההבנה מהי הזיקה הקניינית והמשפחתית המסוגלת לעצור את שעון היובל ולשמור על נחלת האבות.

[א–ב. גאלה או אחר]

[משנה: הִקְדִּישָׁהּ וּגְאָלָהּ — אֵינָהּ יוֹצְאָה מִיָּדוֹ בַּיּוֹבֵל, גְּאָלָהּ בְּנוֹ — יוֹצְאָה לְאָבִיו בְּיוֹבֵל, גְּאָלָהּ אַחֵר אוֹ אֶחָד מֵהַקְּרוֹבִים, וּגְאָלָהּ מִיָּדוֹ — יוֹצְאָה לַכֹּהֲנִים בַּיּוֹבֵל].

[כה, ב] גְּמָ׳. תָּנוּ רַבָּנַן: ״אִם לֹא יִגְאַל אֶת הַשָּׂדֶה״ — בְּעָלִים, ״וְאִם מָכַר אֶת הַשָּׂדֶה״ — גִּיזְבָּר. ״לְאִישׁ אַחֵר״ — לְאַחֵר, וְלֹא לַבֵּן. אַתָּה אוֹמֵר: לְאַחֵר וְלֹא לַבֵּן, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא לְאַחֵר וְלֹא לָאָח? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר ״אִישׁ״ — הֲרֵי אָח אָמוּר, הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּים ״אַחֵר״ — וְלֹא לַבֵּן. וּמָה רָאִיתָ לְרַבּוֹת אֶת הַבֵּן וּלְהוֹצִיא אֶת הָאָח? מְרַבֶּה אֲנִי הַבֵּן, שֶׁבֵּן קָם תַּחַת אָבִיו לִיעִידָה וּלְעֶבֶד עִבְרִי. אַדְרַבָּה, מְרַבֶּה אֲנִי אֶת הָאָח, שֶׁבֵּן קָם תַּחַת אָחִיו לְיִיבּוּם. כְּלוּם יֵשׁ יִבּוּם אֶלָּא בִּמְקוֹם שֶׁאֵין בֵּן? הָא יֵשׁ בֵּן — אֵין יִבּוּם. וְתִיפּוֹק לֵיהּ, דְּהָכָא תַּרְתֵּי, וְהָכָא חָדָא! מִשּׁוּם דְּעֶבֶד עִבְרִי מֵהַאי פִּירְכָא נָמֵי הוּא דְּנָפְקָא לֵיהּ: כְּלוּם יֵשׁ יִבּוּם אֶלָּא בִּמְקוֹם שֶׁאֵין בֵּן?

[ג–ד–ה. גאולות נוספות]

בָּעֵי **רַבָּה בַּר אֲבוּהּ**: בַּת מַהוּ שֶׁתַּעֲמִיד שָׂדֶה לְאָבִיהָ? כֵּיוָן דִּלְעִנְיַן יִבּוּם, בֵּן וּבַת כִּי הֲדָדֵי פָּטְרִי — מוֹקְמָה, אוֹ דִילְמָא כֵּיוָן דִּלְעִנְיַן נַחֲלָה, בַּת בִּמְקוֹם בֵּן כִּי אַחֵר דָּמְיָא — לָא מוֹקְמָה. תָּא שְׁמַע, דְּתָנָא דְּ**בֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל**: כֹּל שֶׁהוּא אַחֵר בִּמְקוֹם בֵּן, וְהָא נָמֵי בִּמְקוֹם בֵּן כִּי אַחֵר דָּמְיָא.

בָּעֵי **רַבִּי זֵירָא**: אִשָּׁה מִי מַעֲמִיד לָהּ שָׂדֶה? בַּעַל מוֹקֵים לַהּ, שֶׁכֵּן יוֹרְשָׁהּ, אוֹ דִילְמָא בֵּן מוֹקֵים לַהּ, שֶׁכֵּן נוֹטֵל בָּרָאוּי כְּבַמּוּחְזָק? תֵּיקוּ.

בְּעָא מִינֵּיהּ **רָמֵי בַּר חָמָא** מֵרַב **חִסְדָּא**: הִקְדִּישָׁהּ פָּחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים לִפְנֵי הַיּוֹבֵל, מַהוּ שֶׁתֵּצֵא לַכֹּהֲנִים? אֲמַר לֵיהּ: מַאי דַּעְתָּיךְ? "וְנִגְרַע מֵעֲרְכֶּךָ... וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַּיּוֹבֵל" — דְּבַת גֵּירָעוֹן — אִין, דְּלָאו בַּת גֵּירָעוֹן — לָא. אַדְּרַבָּה, "אִם לֹא יִגְאַל הַשָּׂדֶה... וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַּיּוֹבֵל", וְהַאי נָמֵי בַּת גְּאוּלָּה הִיא.

[ו–ז. גאלה אחד מן הכהנים]

[משנה: גְּאָלָהּ אֶחָד מִן הַכֹּהֲנִים, וַהֲרֵי הִיא תַּחַת יָדוֹ, לֹא יֹאמַר: הוֹאִיל וְהִיא יוֹצְאָה לַכֹּהֲנִים בַּיּוֹבֵל וַהֲרֵי הִיא תַּחַת יָדִי — הֲרֵי הִיא שֶׁלִּי, אֶלָּא יוֹצְאָה מִתַּחַת יָדוֹ וּמִתְחַלֶּקֶת לְכָל אֶחָיו הַכֹּהֲנִים].

גְּאָלָהּ אֶחָד מִן הַכֹּהֲנִים כּוּ'.

תָּנוּ רַבָּנָן: "לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחוּזָּתוֹ", מָה תַּלְמוּד לוֹמַר? מִנַּיִן לְשָׂדֶה שֶׁיּוֹצָא לַכֹּהֲנִים בַּיּוֹבֵל, וּגְאָלָהּ אֶחָד מִן הַכֹּהֲנִים, מִנַּיִן שֶׁלֹּא יֹאמַר: "הוֹאִיל וְיוֹצְאָה לַכֹּהֵן, הֲרֵי תַּחַת יָדִי, וּתְהֵא שֶׁלִּי?" וְדִין הוּא: בְּשֶׂל אֲחֵרִים אֲנִי זוֹכֶה, בְּשֶׂל עַצְמִי לֹא כָּל שֶׁכֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֲחוּזָּתוֹ", אֲחוּזָּה שֶׁלּוֹ, וְאֵין זֶה שֶׁלּוֹ. הָא כֵּיצַד? יוֹצָא מִתַּחַת יָדוֹ וּמִתְחַלֶּקֶת לְאֶחָיו הַכֹּהֲנִים.

סוגיה ל

הגיע היובל ולא נגאלה

ערכין כו.

משנה

הִגִּיעַ יוֹבֵל וְלֹא נִגְאֲלָה, הַכֹּהֲנִים נִכְנָסִין לְתוֹכָהּ וְנוֹתְנִין אֶת דָּמֶיהָ, דִּבְרֵי **רַבִּי יְהוּדָה**. **רַבִּי שִׁמְעוֹן** אוֹמֵר: נִכְנָסִין וְלֹא נוֹתְנִין.	**רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** אוֹמֵר: לֹא נִכְנָסִין וְלֹא נוֹתְנִין, אֶלָּא נִקְרֵאת "שְׁדֵה רְטוּשִׁין" עַד הַיּוֹבֵל הַשֵּׁנִי. הִגִּיעַ הַיּוֹבֵל הַשֵּׁנִי וְלֹא נִגְאֲלָה, נִקְרֵאת "רְטוּשֵׁי רְטוּשִׁין" עַד הַיּוֹבֵל הַשְּׁלִישִׁי. לְעוֹלָם אֵין הַכֹּהֲנִים נִכְנָסִין לְתוֹכָהּ עַד שֶׁיִּגָּאֲלֶנָּה אַחֵר.

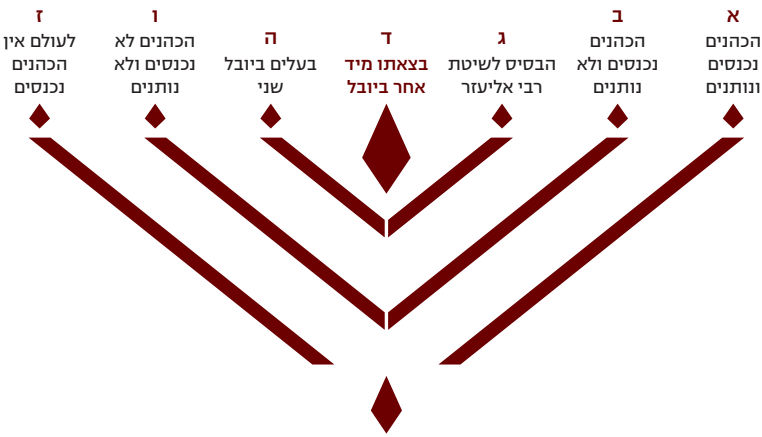

תמצית הסוגיה

דיניה של "שדה אחוזה" שהגיע שנת היובל ולא נגאלה.

בחלקיה החיצוניים, הסוגיה פותחת (קנים א'–ב') במחלוקת התנאים היסודית במשנה לגבי שדה שלא נגאלה עד היובל – האם הכהנים נכנסים ונותנים דמים כדעת רבי יהודה או נכנסים בחינם כדעת רבי שמעון, והיא חותמת (קנים ו'–ז') בביטוי המעשי והציורי של שיטת

רבי אליעזר, לפיו השדה הופכת ל"שדה רטושין" ואחר כך ל"רטושי רטושין" לאורך היובל השני והשלישי, תוך קביעה נחרצת כי לעולם אין הכהנים נכנסים אליה עד שיגאול אותה אחר.

במרכז הסוגיה, קנה ג' עוסק בפסוקים התומכים בשיטת רבי אליעזר, בעוד שקנה ה' מברר את המסקנה ההלכתית בשאלת מעמדם של הבעלים החוזרים לגאול את השדה ביובל השני. בתווך, שיטת רבא בקנה ד', שהשדה חייב לצאת מיד אחר, והשאלה אם הבעלים ביובל שני נקראים אחר.

[א–ב. הגיע יובל ולא נגאלה]

[משנה: הִגִּיעַ יוֹבֵל וְלֹא נִגְאֲלָה, הַכֹּהֲנִים נִכְנָסִין לְתוֹכָהּ וְנוֹתְנִין אֶת דָּמֶיהָ, דִּבְרֵי **רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן** אוֹמֵר: נִכְנָסִין וְלֹא נוֹתְנִין**]**.

גְּמָ'. מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה? גָּמַר "קֹדֶשׁ" "קֹדֶשׁ" מִמַּקְדִּישׁ בַּיִת, מָה לְהַלָּן בְּדָמִים — אַף כָּאן בְּדָמִים. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן, גָּמַר "קֹדֶשׁ" "קֹדֶשׁ" מִכִּבְשֵׁי עֲצֶרֶת, מָה לְהַלָּן בְּחִנָּם, אַף כָּאן בְּחִנָּם. וְרַבִּי [יְהוּדָה] נָמֵי גַּיְלִיף מִכִּבְשֵׁי עֲצֶרֶת! דָּנִין קָדְשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת [כו, א] מִקָּדְשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת, וְאֵין דָּנִין קָדְשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת מִקָּדְשֵׁי מִזְבֵּחַ. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן נָמֵי, גַּיְלַף מִמַּקְדִּישׁ בַּיִת! דָּנִין דָּבָר שֶׁמַּתָּנָה לַכֹּהֲנִים, מִדָּבָר שֶׁמַּתָּנָה לַכֹּהֲנִים, וְאֵין דָּנִין דָּבָר שֶׁמַּתָּנָה לַכֹּהֲנִים, מִדָּבָר שֶׁאֵינוֹ מַתָּנָה לַכֹּהֲנִים.

דף כו

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: לֹא נִכְנָסִין, וְלֹא נוֹתְנִין.

[ג. הבסיס ההלכתי לשיטת רבי אליעזר]

אָמַר **רַבָּה**: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר? אָמַר קְרָא: "וְאִם לֹא יִגְאַל אֶת הַשָּׂדֶה לֹא יִגָּאֵל עוֹד, וְאִם מָכַר אֶת הַשָּׂדֶה וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַּיּוֹבֵל". אָמַר **אַבָּיֵי**: סַכִּינָא חֲרִיפָא מַפְסְקָא קְרָאֵי?

אֶלָּא אָמַר **אַבָּיֵי**: טַעְמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר כִּדְתַנְיָא: "לֹא יִגָּאֵל" — יָכוֹל לֹא תְּהֵא נִגְאֶלֶת שֶׁתְּהֵא לְפָנָיו כְּשֻׂדֵּה מִקְנָה? תַּלְמוּד לוֹמַר "עוֹד" — לִכְמוֹת שֶׁהָיְתָה אֵינָהּ נִגְאֶלֶת, אֲבָל נִגְאֶלֶת שֶׁתְּהֵא לְפָנָיו כְּשֻׂדֵּה מִקְנָה. אֵימַת? אִילֵּימָא בְּיוֹבֵל רִאשׁוֹן — אַמַּאי אֵינָהּ נִגְאֶלֶת? שְׂדֵה אֲחוּזָּה נָמֵי הָוְיָא!

אֶלָּא פְּשִׁיטָא בְּיוֹבֵל שֵׁנִי. וּלְמַאן? אִילֵימָא לְרַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן, לְכֹהֲנִים נָפְקָא! אֶלָּא לָאו רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וּשְׁמַע מִינַּהּ טַעְמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מֵהָכָא. וְתִסְבְּרָא, רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן הַאי ״עוֹד״ מַאי דָּרְשִׁי בֵּיהּ? אֶלָּא, הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן — בְּשָׂדֶה שֶׁיָּצְאָה לַכֹּהֲנִים, וְהִקְדִּישָׁהּ כֹּהֵן, וְאָתוּ בְּעָלִים לְמִיפְרְקַהּ. סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא: לָא תִּיפְרוֹק, שֶׁתְּהֵא לְפָנָיו כְּשָׂדֶה מִקְנָה — תַּלְמוּד לוֹמַר: ״עוֹד״, לִכְמוֹת שֶׁהָיְתָה אֵינָהּ נִגְאֶלֶת, אֲבָל נִגְאֶלֶת שֶׁתְּהֵא לְפָנָיו כְּשָׂדֶה מִקְנָה. וְהָתַנְיָא: ״בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל יָשׁוּב הַשָּׂדֶה לַאֲשֶׁר קָנָהוּ מֵאִתּוֹ״, יָכוֹל יַחְזוֹר לַגּוְבָּר שֶׁלְּקָחוֹ מִמֶּנּוּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״לַאֲשֶׁר לוֹ אֲחֻזַּת הָאָרֶץ״. יֵאָמֵר: ״לַאֲשֶׁר לוֹ אֲחֻזַּת הָאָרֶץ״, מָה תַּלְמוּד לוֹמַר ״לַאֲשֶׁר קָנָהוּ מֵאִתּוֹ״? שָׂדֶה שֶׁיָּצְאת לַכֹּהֲנִים, וּמְכָרָהּ כֹּהֵן, וְהִקְדִּישָׁהּ לוֹקֵחַ, וּגְאָלָהּ אַחֵר — יָכוֹל תַּחְזוֹר לַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״לַאֲשֶׁר קָנָהוּ״. וְאִיצְטְרִיךְ ״לֹא יִגָּאֵל״, וְאִיצְטְרִיכָא לְמִיכְתַּב ״לַאֲשֶׁר קָנָהוּ״. דְּאִי כְּתַב רַחֲמָנָא ״לֹא יִגָּאֵל״, דְּלָא קָא הָדְרָה כְּלָל, אֲבָל הָכָא דְּקָא הָדְרָה, תֵּיהְדַּר לְמָרַהּ קַמָּא, כְּתַב רַחֲמָנָא ״לַאֲשֶׁר קָנָהוּ״. וְאִי כְּתַב רַחֲמָנָא ״לַאֲשֶׁר קָנָהוּ״, דְּלָא קָא יָהֲבִי בְּעָלִים דָּמֵי, אֲבָל הָכָא, דְּקָא יָהֲבִי דְּמֵי, תֵּיקוּם בִּידַיְיהוּ, כְּתַב רַחֲמָנָא ״לֹא יִגָּאֵל״. וְאִי כְּתַב רַחֲמָנָא ״לֹא יִגָּאֵל״, וְלָא כְּתַב ״עוֹד״, הֲוָה אָמֵינָא: לָא תִּיפְרוֹק כְּלָל, כְּתַב רַחֲמָנָא ״עוֹד״, לִכְמוֹת שֶׁהָיְתָה אֵינָהּ נִגְאֶלֶת, אֲבָל נִגְאֶלֶת שֶׁתְּהֵא לְפָנָיו כְּשָׂדֶה מִקְנָה.

[ד. בצאתו ביובל מיד אחר]

מַאי הָוֵי עֲלַהּ?

אָמַר **רָבָא**, אָמַר קְרָא: ״וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַיּוֹבֵל״, בְּצֵאתוֹ מִיָּד אַחֵר.

[כו, ב] אִיבַּעְיָא לְהוּ: בְּעָלִים בְּיוֹבֵל שֵׁנִי, כְּאַחֵר דָּמוּ אוֹ לָא?

תָּא שְׁמַע: ״לֹא יִגָּאֵל״ — יָכוֹל לֹא תְּהֵא נִגְאֶלֶת, שֶׁתְּהֵא לְפָנָיו כְּשָׂדֶה מִקְנָה? תַּלְמוּד לוֹמַר ״עוֹד״ — לִכְמוֹת שֶׁהָיְתָה אֵינָהּ נִגְאֶלֶת, אֲבָל נִגְאֶלֶת שֶׁתְּהֵא לְפָנָיו כְּשָׂדֶה מִקְנָה. אֵימַת? אִילֵימָא בְּיוֹבֵל רִאשׁוֹן — אַמַּאי אֵינָהּ נִגְאֶלֶת? אֲחוּזָּה נָמֵי הָוְיָא! אֶלָּא פְּשִׁיטָא בְּיוֹבֵל שֵׁנִי. וּלְמַאן? אִי לְרַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן — לְכֹהֲנִים נָפְקָא! אֶלָּא לָאו לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וּשְׁמַע מִינַּהּ: בְּעָלִים בְּיוֹבֵל שֵׁנִי כְּאַחֵר דָּמוּ. וְתִסְבְּרָא?! רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי

שְׁמְעוֹן הַאי ״עוֹד״ מַאי דָּרְשִׁי בֵּיהּ? אֶלָּא, הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן? בְּשָׂדֶה שֶׁיָּצְאָה לַכֹּהֲנִים, וְהִקְדִּישָׁהּ כֹּהֵן, וַאֲתוֹ בְּעָלִים לְמִיפְרְקַהּ. סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא: לָא תִּיפְרוֹק, שֶׁתְּהֵא כִּשְׂדֵה מֹקְנָה. תַּלְמוּד לוֹמַר: ״עוֹד״ — לִכְמוֹת שֶׁהָיְתָה אֵינָהּ נִגְאֶלֶת, אֲבָל נִגְאֶלֶת שֶׁתְּהֵא לְפָנָיו כִּשְׂדֵה מֹקְנָה. וְהָתַנְיָא: ״יָשׁוּב הַשָּׂדֶה לַאֲשֶׁר קָנָהוּ מֵאִתּוֹ״, יָכוֹל יַחְזוֹר לַגּוְבָּר שֶׁלְּקָחָהּ הֵימֶנּוּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״לַאֲשֶׁר לוֹ אֲחֻזַּת הָאָרֶץ״. מָה תַּלְמוּד לוֹמַר ״לַאֲשֶׁר קָנָהוּ״? שָׂדֶה שֶׁיָּצְאָה לַכֹּהֲנִים, וּמְכָרָהּ כֹּהֵן, וְהִקְדִּישָׁהּ לוֹקֵחַ, וּגְאָלָהּ אַחֵר — יָכוֹל תַּחְזוֹר לַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים? תַּלְמוּד לוֹמַר ״לַאֲשֶׁר קָנָהוּ״. וְאִיצְטְרִיךְ לְמִיכְתַּב ״לֹא יִגָּאֵל״, וְאִיצְטְרִיךְ לְמִיכְתַּב ״לַאֲשֶׁר קָנָהוּ״, דְּאִי כְּתַב רַחֲמָנָא ״לֹא יִגָּאֵל״ דְּלָא קָא הָדְרָא כְּלָל, כְּתַב רַחֲמָנָא ״לַאֲשֶׁר קָנָהוּ״. וְאִי כְּתַב רַחֲמָנָא ״לַאֲשֶׁר קָנָהוּ״, דְּלָא קָיְהֲבִי בְּעָלִים דְּמֵי, אֲבָל הָכָא, דְּיָהֲבִי בְּעָלִים דְּמֵי, דְּתֵיקוּם בִּידֵיהוּ, כְּתַב רַחֲמָנָא ״לֹא יִגָּאֵל״. וְאִי כְּתַב רַחֲמָנָא ״לֹא יִגָּאֵל״, וְלָא כְּתַב ״עוֹד״, הָוֶה אָמֵינָא לָא תִּיפְרוֹק כְּלָל, כְּתַב רַחֲמָנָא ״עוֹד״, לִכְמוֹת שֶׁהָיְתָה אֵינָהּ נִגְאֶלֶת, אֲבָל נִגְאֶלֶת שֶׁתְּהֵא לְפָנָיו כִּשְׂדֵה מֹקְנָה.

[ה. בעלים ביובל שני]

מַאי הָוֵי עֲלַהּ?

תָּא שְׁמַע: **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** אוֹמֵר: גְּאָלָהּ בְּעָלִים בְּיוֹבֵל שֵׁנִי — יוֹצְאָה לַכֹּהֲנִים בַּיּוֹבֵל. אֲמַר לֵיהּ **רָבִינָא** לְ**רַב אָשֵׁי**: הָאַנַן לָא תְּנַן הָכִי, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** אוֹמֵר: אֵין הַכֹּהֲנִים נִכְנָסִין לְתוֹכָהּ עַד שֶׁיִּגְאָלֶנָּה אַחֵר! אֲמַר לֵיהּ: בְּעָלִים בְּיוֹבֵל שֵׁנִי כְּאַחֵר דָּמוּ.

אִיכָּא דְּאָמְרִי: **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** אוֹמֵר: גְּאָלָהּ בְּיוֹבֵל שֵׁנִי — אֵינָהּ יוֹצְאָה לַכֹּהֲנִים בַּיּוֹבֵל. אֲמַר לֵיהּ **רָבִינָא** לְ**רַב אָשֵׁי**: אַף אֲנַן נָמֵי תְּנֵינָא, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** אוֹמֵר: אֵין הַכֹּהֲנִים נִכְנָסִין לְתוֹכָהּ עַד שֶׁיִּגְאָלֶנָּה אַחֵר! אֲמַר לֵיהּ: אִי מִמַּתְנִיתִין הָוָה אָמֵינָא: בְּעָלִים בְּיוֹבֵל שֵׁנִי כְּאַחֵר דָּמוּ, קָא מַשְׁמַע לַן.

[ו–ז. רבי אליעזר ושדה רטושין]

[משנה: **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** אוֹמֵר: לֹא נִכְנָסִין וְלֹא נוֹתְנִין, אֶלָּא נִקְרֵאת "שְׂדֵה רְטוּשִׁין" עַד הַיּוֹבֵל הַשֵּׁנִי. הִגִּיעַ הַיּוֹבֵל הַשֵּׁנִי וְלֹא נִגְאֲלָה, נִקְרֵאת "רְטוּשֵׁי רְטוּשִׁין" עַד הַיּוֹבֵל הַשְּׁלִישִׁי. לְעוֹלָם אֵין הַכֹּהֲנִים נִכְנָסִין לְתוֹכָהּ עַד שֶׁיִּגְאָלֶנָּה אַחֵר].

סוגיה לא

הלוקח שדה מאביו

ערכין כו: – כז.

משנה

הַלּוֹקֵחַ שָׂדֶה מֵאָבִיו, וּמֵת אָבִיו, וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישָׁהּ — הֲרֵי הִיא כִּשְׂדֵה אֲחוּזָה. הִקְדִּישָׁהּ וְאַחַר כָּךְ מֵת אָבִיו — הֲרֵי הִיא כְּשָׂדֶה מִקְנָה, דִּבְרֵי **רַבִּי מֵאִיר**. **רַבִּי יְהוּדָה** וְ**רַבִּי שִׁמְעוֹן** אוֹמְרִים: הֲרֵי הִיא כִּשְׂדֵה אֲחוּזָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם מִשְׂדֵה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא מִשְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ", שָׂדֶה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לִהְיוֹת שְׂדֵה אֲחוּזָה, יָצְתָה זוֹ שֶׁהִיא רְאוּיָה לִהְיוֹת שְׂדֵה אֲחוּזָה.

שְׂדֵה מִקְנָה אֵינָהּ יוֹצְאָה לַכֹּהֲנִים בַּיּוֹבֵל, שֶׁאֵין אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ. הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם מַקְדִּישִׁין לְעוֹלָם, וְגוֹאֲלִין לְעוֹלָם, בֵּין לִפְנֵי הַיּוֹבֵל בֵּין לְאַחַר הַיּוֹבֵל.

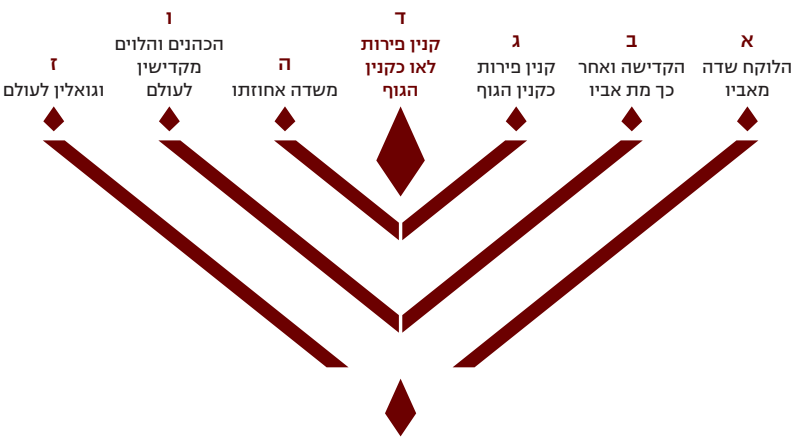

תמצית הסוגיה

ההבחנה היסודית שבין "שדה אחוזה" ל"שדה מקנה", בדגש על מקרה שבו אדם לוקח שדה מאביו ולאחר מכן מקדיש אותה ביחס לזמן פטירת האב, וכן בהרחבת דיני ההקדש והגאולה של כהנים ולוויים לאורך כל מחזורי היובל.

בחלקיה החיצוניים, הסוגיה פותחת (קנים א'–ב') במשנה ובברייתא המציגות את המחלוקת בין רבי מאיר לבין רבי יהודה ורבי שמעון בשאלה האם לוקח שדה מאביו שהקדישה לפני מות אביו נחשבת כשדה אחוזה או כשדה מקנה, על פי דרישת הפסוק "משדה מקנתו אשר לא שדה אחוזתו". מנגד, היא חותמת (קנים ו'–ז') בדיון סביב המשנה הקובעת שכהנים ולוויים "מקדישין לעולם וגוואלין לעולם", ומנתחת את הדיוקים בדברי המשנה ביחס לישראל, לשנת היובל עצמה, ולסגנון הלשון התנאי.

במרכז הסוגיה (קנים ג'–ד'–ה'), הגמרא מציעה בתחילה הסבר עקרוני לפיו המחלוקת תלויה בשאלה האם "קניין פירות כקניין הגוף דמי", אך מיד דוחה זאת ומעמיקה את ההבנה. רב נחמן בר יצחק מבאר שגם לדעת רבי יהודה ורבי שמעון קניין פירות כקניין הגוף דמי בעלמא, והדין כאן אינו נובע מכך אלא מדרשת הפסוק המיוחדת ("משדה אחוזתו" – שדה שאינה ראויה להיות שדה אחוזה יצאה זו שהיא ראויה).

[א–ב. שדה אחוזה ושדה מקנה]

[משנה: הַלּוֹקֵחַ שָׂדֶה מֵאָבִיו, וּמֵת אָבִיו, וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישָׁהּ — הֲרֵי הִיא כִּשְׂדֵה אֲחוּזָה. הִקְדִּישָׁהּ וְאַחַר כָּךְ מֵת אָבִיו — הֲרֵי הִיא כִּשְׂדֵה מִקְנָה, דִּבְרֵי **רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן** אוֹמְרִים: הֲרֵי הִיא כִּשְׂדֵה אֲחוּזָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם מִשְׂדֵה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא מִשְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ", שָׂדֶה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לִהְיוֹת שְׂדֵה אֲחוּזָה, יָצְתָה זוֹ שֶׁהִיא רְאוּיָה לִהְיוֹת שְׂדֵה אֲחוּזָה.

שְׂדֵה מִקְנָה אֵינָהּ יוֹצְאָה לַכֹּהֲנִים בַּיּוֹבֵל, שֶׁאֵין אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ].

גְּמָ'. תָּנוּ רַבָּנָן: מִנַּיִן לְלוֹקֵחַ שָׂדֶה מֵאָבִיו וְהִקְדִּישָׁהּ וְאַחַר כָּךְ מֵת אָבִיו, מִנַּיִן שֶׁתְּהֵא לְפָנָיו כִּשְׂדֵה אֲחוּזָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְאִם מִשְׂדֵה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא מִשְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ" — שָׂדֶה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לִהְיוֹת שְׂדֵה אֲחוּזָה,

יָצְתָה זוֹ, שֶׁרְאוּיָה לִהְיוֹת שְׂדֵה אֲחוּזָה, דִּבְרֵי **רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן**. **רַבִּי מֵאִיר** אוֹמֵר: מִנַּיִן לְלוֹקֵחַ שָׂדֶה מֵאָבִיו, וּמֵת אָבִיו וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישָׁהּ, מִנַּיִן שֶׁתְּהֵא לְפָנָיו כִּשְׂדֵה אֲחוּזָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְאִם מִשְׁדֵּה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא מִשְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ" — שָׂדֶה שֶׁאֵינָהּ שְׂדֵה אֲחוּזָה, יָצְאת זוֹ שֶׁהִיא שְׂדֵה אֲחוּזָה.

[ג–ד–ה. קנין פירות]

דף כז

לֵימָא בְּהָא קָא מִיפַּלְגִי, דְּרַבִּי מֵאִיר סָבַר: קִנְיַן פֵּירוֹת כְּקִנְיַן הַגּוּף דָּמֵי. רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן סָבְרִי: קִנְיַן פֵּירוֹת לָאו כְּקִנְיַן הַגּוּף דָּמֵי.

אָמַר **רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק**: בְּעָלְמָא לְרַבִּי שִׁמְעוֹן וְרַבִּי יְהוּדָה קִנְיַן פֵּירוֹת כְּקִנְיַן הַגּוּף דָּמֵי, [כז, א] וְהָכָא קְרָא אַשְׁכַּח וּדְרָשִׁי: לְכְתוֹב רַחֲמָנָא "אִם מִשְׂדֵה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא שְׂדֵה אֲחוּזָתוֹ", אִי נָמֵי: "אֲשֶׁר לֹא שְׂדֵה אֲחוּזָה", מַאי "מִשְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ"? שָׂדֶה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לִהְיוֹת שְׂדֵה אֲחוּזָה, יָצְתָה זוֹ שֶׁרְאוּיָה לִהְיוֹת שְׂדֵה אֲחוּזָה.

[ו–ז. מקדישין וגואלין]

[משנה: הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם מַקְדִּישִׁין לְעוֹלָם, וְגוֹאֲלִין לְעוֹלָם,

בֵּין לִפְנֵי הַיּוֹבֵל בֵּין לְאַחַר הַיּוֹבֵל].

הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם מַקְדִּישִׁין לְעוֹלָם וְכוּ'.

בְּשִׁלְמָא גּוֹאֲלִין אִצְטְרִיךְ, לְאַפּוֹקֵי מִדִּישְׂרָאֵל דְּלָא פָּרְקִי אֶלָּא עַד יוֹבֵל, קָא מַשְׁמַע לַן דְּכֹהֲנִים וּלְוִיִּם גּוֹאֲלִין לְעוֹלָם. אֶלָּא מַקְדִּישִׁין, מַאי אִירְיָא כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם? אֲפִילּוּ יִשְׂרָאֵל נָמֵי! וְכִי תֵּימָא בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל עַצְמָהּ, הָנִיחָא לְשִׁמּוּאֵל דְּאָמַר: "בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל עַצְמָהּ לָא קָדְשָׁה", קָא מַשְׁמַע לַן דְּכֹהֲנִים וּלְוִיִּם מַקְדִּישִׁין לְעוֹלָם, אֶלָּא לְרַב, מַאי אִירְיָא כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם? אֲפִילּוּ יִשְׂרָאֵל נָמֵי!

וּלְטַעְמָיךְ, בֵּין לִפְנֵי הַיּוֹבֵל בֵּין לְאַחַר הַיּוֹבֵל לְמָה לִי? אֶלָּא, אַיְידֵי דְּתָנָא רֵישָׁא "לִפְנֵי הַיּוֹבֵל וּלְאַחַר הַיּוֹבֵל", תְּנָא סֵיפָא נָמֵי "בֵּין לְאַחַר הַיּוֹבֵל בֵּין לִפְנֵי הַיּוֹבֵל". וְאַיְידֵי דְּתָנָא רֵישָׁא "אֵין מַקְדִּישִׁין וְלֹא גּוֹאֲלִין", תְּנָא נָמֵי סֵיפָא "מַקְדִּישִׁין וְגוֹאֲלִין".



הֲדַרַן עֲלָךְ אֵין מַקְדִּישִׁין.

פרק שמיני

המקדיש שדהו

♦

סוגיות לב–לו · ערכין כז. – כט.

סוגיה לב

פתח אתה ראשון

ערכין כז.

משנה

הַמַּקְדִּישׁ אֶת שָׂדֵהוּ בְּשָׁעָה שֶׁאֵין הַיּוֹבֵל, אוֹמֵר לוֹ: "פְּתַח אַתָּה רִאשׁוֹן", שֶׁהַבְּעָלִים נוֹתְנִין חוֹמֶשׁ, וְכָל אָדָם אֵין נוֹתְנִין חוֹמֶשׁ.	מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהִקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ מִפְּנֵי רָעָתָהּ, אָמְרוּ לוֹ: פְּתַח אַתָּה רִאשׁוֹן. אָמַר: הֲרֵי הִיא שֶׁלִּי בְּאִיסָּר. אָמַר **רַבִּי יוֹסֵי**: לֹא אָמַר זֶה "בְּאִיסָּר", אֶלָּא "בְּבִיצָה", שֶׁהֶקְדֵּשׁ נִפְדֶּה בְּכֶסֶף וּבְשָׁוֶה כֶּסֶף, אָמַר לוֹ: "הִגַּעְתִּיךָ", נִמְצָא מַפְסִיד אִיסָּר וְשָׂדֵהוּ לְפָנָיו.

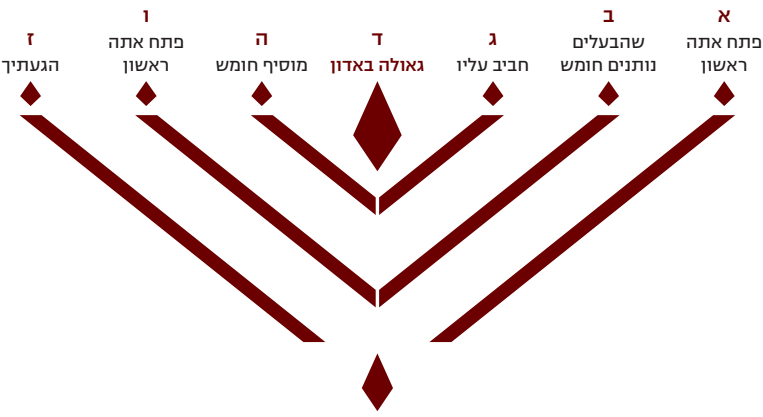

תמצית הסוגיה

הסוגיה עוסקת בפדיון שדה מוקדש בזמן שאין היובל נוהג, ובשאלה מדוע מקדימים לפנות אל הבעלים המקורי שיפתח ראשון בהצעת הפדיון.

בחלקים החיצוניים של הסוגיה קנים א׳–ב׳ קובעים כהנחיה כללית, שפונים אל הבעלים ואומרים לו לפתוח ראשון, מתוך הנחה שהחיוב

בחומש ישרת את ההקדש ואף יכפה עליו לפתוח, ובקנים ו׳–ז׳ מתואר אדם שהקדיש שדה רעה מלכתחילה ואמר לגזברים אמירה מצומצמת של איסר או ביצה. כך מה שהוצג בראשית הסוגיה כמנגנון אכיפה לטובת ההקדש מתגלה במעשה שניתן לנצל כדי לפדות נכס גרוע בסכום מזערי ולהותיר את ההקדש ללא תוספת רווח משמעותית.

במרכז הסוגיה (קנים ג׳–ד׳–ה׳), לצד החומש שמייחד את הבעלים מכל אדם אחר, מדגישה הגמרא את הזיקה הפנימית של הבעלים לשדה שכן הוא חביב עליו יותר ולכן נוטה לפדותו, וכן את עצם מצוות הגאולה המוטלת עליו כבעלים. הצטרפותן של שלוש הסיבות הללו מעמיקה את הבנת המהלך ומראה שפדיון הבעלים אינו נשען רק על שיקול קופה אלא על שילוב בין תמריץ כספי, קרבה לנכס ומחויבות מצוותית.

בכך שמרכז הסוגיה חושף שהפנייה אל הבעלים נשענת גם על חיבה לשדה ועל מצוות הגאולה, הוא מעצים את ההפתעה שבסוגיה כאשר בסופה מתברר שבמקום חיבה ומצווה עומדת שדה רעה והתחכמות פדיון.

[א–ב. המקדיש את שדהו]

[משנה: הַמַּקְדִּישׁ אֶת שָׂדֵהוּ בְּשָׁעָה שֶׁאֵין הַיּוֹבֵל, אוֹמֵר לוֹ: ״פִּתַּח אַתָּה רִאשׁוֹן״, שֶׁהַבְּעָלִים נוֹתְנִין חוֹמֶשׁ, וְכָל אָדָם אֵין נוֹתְנִין חוֹמֶשׁ].

גְּמָ׳. הַמַּקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ בְּשָׁעָה כּוּ׳.

אוֹמְרִין? וְהָתַנְיָא כּוֹפִין! מַאי ״אוֹמְרִין״ נָמֵי? כּוֹפִין.

וְאִיבָּעֵית אֵימָא: מֵעִיקָּרָא אוֹמְרִין, אִי צָאֵית — צָאֵית, וְאִי לָא — כּוֹפִין.

שֶׁהַבְּעָלִים נוֹתְנִין חוֹמֶשׁ וְכוּ׳.

[ג–ה. הבעלים פודים]

מַאי אִירְיָא שֶׁהַבְּעָלִים נוֹתְנִין חוֹמֶשׁ? תִּיפּוֹק לֵיהּ דְּאַיְידֵי דַּחֲבִיבָה עֲלֵיהּ טָפֵי וּפָרֵיק לַהּ! וְעוֹד, מִצְוַת גְּאוּלָּה בָּאָדוֹן!

חֲדָא וְעוֹד קָאָמַר, חֲדָא: דְּאַיְידֵי דַּחֲבִיבָה עֲלֵיהּ טָפֵי וּפָרֵיק לַהּ, וְעוֹד: מִצְוַת גְּאוּלָּה בָּאָדוֹן הֵיא, וְעוֹד: שֶׁהַבְּעָלִים נוֹתְנִין חוֹמֶשׁ כּוּ׳.

[ו–ז. מעשה באחד שהקדיש שדהו]

[משנה: מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהִקְדִּישׁ שָׂדֶהוּ מִפְּנֵי רָעָתָהּ, אָמְרוּ לוֹ: פְּתַח אַתָּה רִאשׁוֹן. אָמַר: חֲרֵי הִיא שֶׁלִּי בְּאִיסָּר. אָמַר **רַבִּי יוֹסֵי**: לֹא אָמַר זֶה "בְּאִיסָּר", אֶלָּא "בְּבֵיצָה", שֶׁהֶקְדֵּשׁ נִפְדֶּה בְּכֶסֶף וּבְשָׁוֶה כֶּסֶף, אָמַר לוֹ: "הִגַּעְתִּיךָ", נִמְצָא מַפְסִיד אִיסָּר וְשָׂדֶהוּ לְפָנָיו].

מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהִקְדִּישׁ שָׂדֶהוּ וְכוּ'.

לֵימָא בְּהָא קָמִיפַּלְגִי, דְּרַבִּי יוֹסֵי סָבַר: שָׁוֶה כֶּסֶף בְּכֶסֶף, וְרַבָּנַן סָבְרִי: שָׁוֶה כֶּסֶף אֵינוֹ בְּכֶסֶף. וְהָא קָיְימָא לַן, דְּשָׁוֶה כֶּסֶף בְּכֶסֶף! דְּכוּלֵי עָלְמָא שָׁוֶה כֶּסֶף בְּכֶסֶף, וְהָכָא בְּפוֹדִין בְּדָבָר שֶׁאֵין בְּחוּמְשׁוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה קָמִיפַּלְגִי. תַּנָּא קַמָּא סָבַר: אִיסָּר, דְּאִיכָּא בְּחוּמְשׁוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה — פָּרְקִינַן, וְרַבִּי יוֹסֵי: כְּבֵיצָה נָמֵי פָּרְקִינַן.

אָמַר לוֹ: "הִגַּעְתִּיךָ", נִמְצָא מַפְסִיד אִיסָּר וְשָׂדֶהוּ לְפָנָיו. סְתָמָא כְּרַבָּנַן.

סוגיה לג

חזר בו

ערכין כח.

משנה

אָמַר אֶחָד: ״הֲרֵי הִיא שֶׁלִּי בְּעֶשֶׂר סְלָעִים״, וְאֶחָד אוֹמֵר: ״בְּעֶשְׂרִים״, וְאֶחָד אוֹמֵר: ״בִּשְׁלֹשִׁים״, וְאֶחָד אוֹמֵר: ״בְּאַרְבָּעִים״, וְאֶחָד אוֹמֵר: ״בַּחֲמִשִּׁים״. חָזַר בּוֹ שֶׁל חֲמִשִּׁים — מְמַשְׁכְּנִין מִנְּכָסָיו עַד עֶשֶׂר. חָזַר בּוֹ שֶׁל אַרְבָּעִים — מְמַשְׁכְּנִין מִנְּכָסָיו עַד עֶשֶׂר. חָזַר בּוֹ שֶׁל שְׁלֹשִׁים — מְמַשְׁכְּנִין מִנְּכָסָיו עַד עֶשֶׂר, חָזַר בּוֹ שֶׁל עֶשְׂרִים — מְמַשְׁכְּנִין מִנְּכָסָיו עַד עֶשֶׂר, חָזַר בּוֹ שֶׁל עֶשֶׂר — מוֹכְרִין אוֹתוֹ בְּשָׁווּיוֹ, וְנִפְרָעִין מִשֶּׁל עֶשֶׂר אֶת הַמּוֹתָר.

הַבְּעָלִים אוֹמְרִים בְּעֶשְׂרִים, וְכָל אָדָם אוֹמְרִים בְּעֶשְׂרִים — הַבְּעָלִים קוֹדְמִין, מִפְּנֵי שֶׁהֵם מוֹסִיפִין חוֹמֶשׁ. אָמַר אֶחָד: ״הֲרֵי הִיא שֶׁלִּי בְּעֶשְׂרִים וְאַחַת״ — הַבְּעָלִים נוֹתְנִין עֶשְׂרִים וָשֵׁשׁ, ״בְּעֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם״ — הַבְּעָלִים נוֹתְנִין עֶשְׂרִים וָשֶׁבַע, ״בְּעֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ״ — הַבְּעָלִים נוֹתְנִין עֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנָה, ״בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע״ — הַבְּעָלִים נוֹתְנִין עֶשְׂרִים וָתֵשַׁע, ״בְּעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ״ — הַבְּעָלִים נוֹתְנִין שְׁלֹשִׁים, שֶׁאֵין מוֹסִיפִין חוֹמֶשׁ עַל עִלּוּיוֹ שֶׁל זֶה. אָמַר אֶחָד: ״הֲרֵי שֶׁלִּי בְּעֶשְׂרִים וָשֵׁשׁ״, אִם רָצוּ הַבְּעָלִים לִיתֵּן שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד וְדִינָר — הַבְּעָלִים קוֹדְמִין, וְאִם לָאו — אוֹמֵר לוֹ: ״הִגַּעְתִּיךָ״.

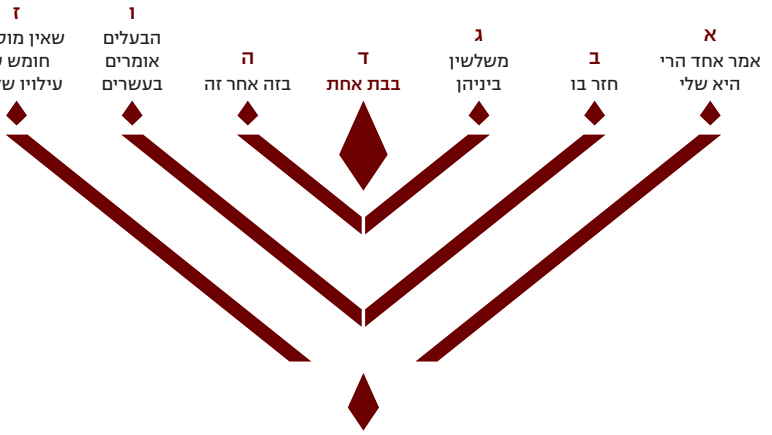

תמצית הסוגיה

מכירת הקדש, ושאלת האחריות הכלכלית וגביית ההפרשים כאשר מציעים שונים חוזרים בהם מהצעותיהם, לצד בחינת זכויות הקדימה של בעלי הנכס המוסיפים חומש.

שני החלקים החיצוניים של הסוגיה מציגים שני מצבים שונים של תחרות ומכרז: החלק הראשון (קנים א׳–ב׳) מתאר שרשרת של מציעים עוקבים בסכומים עולים ומנגנון גביית הפרשים ממי שחזר בו, בעוד החלק האחרון (קנים ו׳–ז׳) מתמקד בתחרות פרטנית ומדוקדקת בין הבעלים של החפץ לבין קונים חיצוניים, תוך הדגשת זכות הקדימה המיוחדת של הבעלים מכוח תוספת החומש.

במרכז הסוגיה (קנים ג׳–ד׳–ה׳) ניצב הדיון המערכתי והתלמודי המקשר בין מקורות הנראים כסותרים. תחילתו בקביעתו של רב חסדא המבחינה בין מציאות שבה המציעים פרשו בזה אחר זה – שבה כל אחד נושא לבדו באחריות לפי מקומו – לבין מצב שבו הפרישה נעשתה בבת אחת, שבו מתחלקים בנטל בשווה (״משלשין ביניהם״). המשכו של מרכז הסוגיה בא לידי ביטוי בסדרת קושיות בודקות ומעמיקות על שלבי המשנה השונים, המבררות את תנאי המציאות והיעדרותם של המציעים האחרים, ומסתיימת בהבאת ברייתא חיצונית המחזקת את דברי רב חסדא ומיישבת את הסתירה מול המשנה באופן מושלם.

[א–ב. אמר אחד]

[משנה: אָמַר אֶחָד: "הֲרֵי הִיא שֶׁלִּי בְּעֶשֶׂר סְלָעִים", וְאֶחָד אוֹמֵר: "בְּעֶשְׂרִים", וְאֶחָד אוֹמֵר: "בִּשְׁלֹשִׁים", וְאֶחָד אוֹמֵר: "בְּאַרְבָּעִים", וְאֶחָד אוֹמֵר: "בַּחֲמִשִּׁים". חָזַר בּוֹ שֶׁל חֲמִשִּׁים — מְמַשְׁכְּנִין מִנְּכָסָיו עַד עֶשֶׂר. חָזַר בּוֹ שֶׁל אַרְבָּעִים — מְמַשְׁכְּנִין מִנְּכָסָיו עַד עֶשֶׂר. חָזַר בּוֹ שֶׁל שְׁלֹשִׁים — מְמַשְׁכְּנִין מִנְּכָסָיו עַד עֶשֶׂר, חָזַר בּוֹ שֶׁל עֶשְׂרִים — מְמַשְׁכְּנִין מִנְּכָסָיו עַד עֶשֶׂר, חָזַר בּוֹ שֶׁל עֶשֶׂר — מוֹכְרִין אוֹתוֹ בְּשָׁוְויוֹ, וְנִפְרָעִין מִשֶּׁל עֶשֶׂר אֶת הַמּוֹתָר].

[ג–ד–ה. משלשין ביניהם]

גְּמָ'. אָמַר **רַב חִסְדָּא**: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁבֵּן אַרְבָּעִים עוֹמֵד בִּמְקוֹמוֹ. אֲבָל אֵין בֵּן אַרְבָּעִים עוֹמֵד בִּמְקוֹמוֹ, מְשַׁלְּשִׁין בֵּינֵיהֶן.

תְּנַן: חָזַר בּוֹ שֶׁל אַרְבָּעִים — מְמַשְׁכְּנִין עַד עֶשֶׂר. אַמַּאי? לִיתֵּן בַּר חַמְשִׁין בַּהֲדֵיהּ! דְּלֵיכָּא בֶּן חֲמִשִּׁים.

חָזַר בּוֹ בֶּן שְׁלֹשִׁים — מְמַשְׁכְּנִין מִנְּכָסָיו עַד עֶשֶׂר, אַמַּאי? וְלִיתֵּן דְּבֶן אַרְבָּעִים בַּהֲדֵיהּ! דְּלֵיכָּא בֶּן אַרְבָּעִים.

חָזַר בּוֹ בֶּן עֶשְׂרִים — מְמַשְׁכְּנִין מִנְּכָסָיו עַד עֶשֶׂר, אַמַּאי? לִיתֵּן דְּבֶן שְׁלֹשִׁים בַּהֲדֵיהּ! דְּלֵיכָּא בֶּן שְׁלֹשִׁים.

אִי הָכִי, אֵימָא סֵיפָא: חָזַר בּוֹ שֶׁל עֶשֶׂר, מוֹכְרִין אוֹתָהּ בְּשָׁוְיָהּ וְנִפְרָעִין מִשֶּׁל עֶשֶׂר אֶת הַמּוֹתָר, לִיתֵּב דְּבֶן עֶשְׂרִים בַּהֲדֵיהּ! וְכִי תֵּימָא הָכָא נָמֵי דְּלֵיכָּא בֶּן עֶשְׂרִים, אִי הָכִי, "נִפְרָעִין מִשֶּׁל עֲשָׂרָה" — "נִפְרָעִין מִמֶּנּוּ" מִיבְּעֵי לֵיהּ! אֶלָּא אָמַר **רַב חִסְדָּא**: לָא קַשְׁיָא, כָּאן בְּבַת אַחַת, כָּאן בְּזֶה אַחַר זֶה.

תַּנְיָא נָמֵי הָכִי: חָזְרוּ כּוּלָּן כְּאֶחָד — מְשַׁלְּשִׁין בֵּינֵיהֶם. וְהָא אֲנַן תְּנַן: מְמַשְׁכְּנִין מִנְּכָסָיו עַד עֶשֶׂר! אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינַּהּ כִּדְרַב חִסְדָּא, שְׁמַע מִינַּהּ.

אִיכָּא דְּרָמֵי לְהוּ מִירְמָא: תְּנַן: חָזַר בּוֹ שֶׁל עֶשֶׂר, מוֹכְרִין אוֹתָהּ בְּשָׁוְיָהּ וְנִפְרָעִין מִשֶּׁל עֶשֶׂר אֶת הַמּוֹתָר, וְהָתַנְיָא: מְשַׁלְּשִׁין בֵּינֵיהֶם! אָמַר **רַב חִסְדָּא**: לָא קַשְׁיָא, כָּאן — בְּבַת אַחַת, כָּאן — בְּזֶה אַחַר זֶה.

[ו–ז. הבעלים אומרים בעשרים]

[משנה: הַבְּעָלִים אוֹמְרִים בְּעֶשְׂרִים, וְכָל אָדָם אוֹמְרִים בְּעֶשְׂרִים — הַבְּעָלִים קוֹדְמִין, מִפְּנֵי שֶׁהֵם מוֹסִיפִין חוֹמֶשׁ. אָמַר אֶחָד: "הֲרֵי הִיא שֶׁלִּי בְּעֶשְׂרִים וְאַחַת" — [כז, ב] הַבְּעָלִים נוֹתְנִין עֶשְׂרִים וָשֵׁשׁ, "בְּעֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם" — הַבְּעָלִים נוֹתְנִין עֶשְׂרִים וָשֶׁבַע, "בְּעֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ" — הַבְּעָלִים נוֹתְנִין עֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנָה, "בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע" — הַבְּעָלִים נוֹתְנִין עֶשְׂרִים וָתֵשַׁע, "בְּעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ" — הַבְּעָלִים נוֹתְנִין שְׁלֹשִׁים, שֶׁאֵין מוֹסִיפִין חוֹמֶשׁ עַל עִלּוּיוֹ שֶׁל זֶה. אָמַר אֶחָד: "הֲרֵי שֶׁלִּי בְּעֶשְׂרִים וָשֵׁשׁ", אִם רָצוּ הַבְּעָלִים לִיתֵּן שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד וְדִינָר — הַבְּעָלִים קוֹדְמִין, וְאִם לָאו — אוֹמֵר לוֹ: "הִגַּעְתִּיךָ"].

הַבְּעָלִים אוֹמְרִים בְּעֶשְׂרִים וְכָל אָדָם בְּעֶשְׂרִים וְכוּ'.

לְמֵימְרָא דְּחוֹמֶשׁ עֲדִיף? וּרְמִינְהוּ: בַּעַל הַבַּיִת אוֹמֵר בְּסֶלַע, וְאֶחָד אוֹמֵר בְּסֶלַע וְאִיסָּר — שֶׁל סֶלַע וְאִיסָּר קוֹדֵם, מִפְּנֵי שֶׁמּוֹסִיף עַל הַקֶּרֶן! הָכָא דְּחוּמְשָׁא רַוְוחָא דְּהֶקְדֵּשׁ הוּא — חוֹמֶשׁ עֲדִיף, הָתָם דְּחוּמְשָׁא רַוְוחָא דְּבַעַל הַבַּיִת — קַרְנָא תִּיפְרוֹק שַׁפִּיר, חוּמְשָׁא לָא אִיכְפַּת לַן.

אָמַר אֶחָד: הֲרֵי הוּא שֶׁלִּי כּוּ' בְּעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ נוֹתְנִין שְׁלֹשִׁים.

וְלֵימְרוּ הַבְּעָלִים: אֲתָא גַּבְרָא בַּחֲרִיקִין! דַּאֲמוּר בְּעָלִים דִּינָר. וְלִיתְנֵי דִּינָר! לָא דָּק. וְלָא? וְהָא קָתָנֵי: אִם רָצוּ הַבְּעָלִים לִיתֵּן שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד וְדִינָר — בְּעָלִים קוֹדְמִין! אֶלָּא אָמַר **רָבָא**: דַּאֲמוּר בְּעָלִים פְּרוּטָה, וְלָא דָּק.

שֶׁאֵין מוֹסִיפִין חוֹמֶשׁ עַל עִלּוּיוֹ כּוּ'.

אָמַר **רַב חִסְדָּא**: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁלֹּא נִישּׁוֹם הֶקְדֵּשׁ בִּשְׁלֹשָׁה, אֲבָל נִישּׁוֹם הֶקְדֵּשׁ בִּשְׁלֹשָׁה — מוֹסִיפִין.

תַּנְיָא נָמֵי הָכִי: **בֵּית שַׁמַּאי** אוֹמְרִים: מוֹסִיפִין, וּ**בֵית הִלֵּל** אוֹמְרִים: אֵין מוֹסִיפִין. הֵיכִי דָּמֵי? אִי לָא נִישּׁוֹם, מַאי טַעְמָא דְּבֵית שַׁמַּאי? אֶלָּא דְּנִישּׁוֹם. לֵימָא רַב חִסְדָּא דְּאָמַר כְּבֵית שַׁמַּאי? לְעוֹלָם דְּלָא נִישּׁוֹם, וּבֵית שַׁמַּאי מַחְמִירִין.

אִי בָּעֵית אֵימָא: לְעוֹלָם דְּנִישׂוֹם, וְאֵיפוֹךְ — בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אֵין מוֹסִיף. וְלִיתְנֵיהּ גַּבֵּי קוּלֵי בֵּית שַׁמַּאי וְחוּמְרֵי בֵּית הִלֵּל! אֶלָּא לְעוֹלָם דְּלֹא נִישׂוֹם, וּבֵית שַׁמַּאי מַחְמִירִין.

אָמַר אֶחָד: הֲרֵי הִיא שֶׁלִּי בְּעֶשְׂרִים וָשֵׁשׁ כּוּ׳.

רָצוּ — אֵין, לֹא רָצוּ — לָא. אָמְרִי: אַתָּא גַּבְרָא בַּחֲרִיקִין. וְדִינָר מַאי עֲבִידְתֵּיהּ? אָמַר **רַב שֵׁשֶׁת**: הָכִי קָאָמַר, אִם רָצוּ בְּעָלִים מֵעִיקָּרָא לִיתֵּן חֲשְׁבּוֹן הַמַּגִּיעַ לְאֶחָד וּשְׁלֹשִׁים וְדִינָר; [כח, א] הֵיכִי דָּמֵי? דַּאֲמוּר בְּעֶשְׂרִים וְאֶחָד — הַבְּעָלִים קוֹדְמִין, וְאִם לָאו — אוֹמֵר לוֹ: הִגַּעְתִּיךָ.

סוגיה לד

מחרים אדם מצאנו

ערכין כח.

משנה

מַחֲרִים אָדָם מִצֹּאנוֹ וּמִבְּקָרוֹ, וּמֵעֲבָדָיו וּמִשְׁפְּחוֹתָיו הַכְּנַעֲנִים, וּמִשְּׂדֵה אֲחוּזָּתוֹ, וְאִם הֶחֱרִים אֶת כּוּלָּם אֵינָם מוּחָרָמִים, דִּבְרֵי **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר**.	אָמַר **רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה**: מָה אִם לַגָּבוֹהַּ אֵין אָדָם רַשַּׁאי לְהַחֲרִים כָּל נְכָסָיו, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁיְּהֵא אָדָם חָס עַל נְכָסָיו!

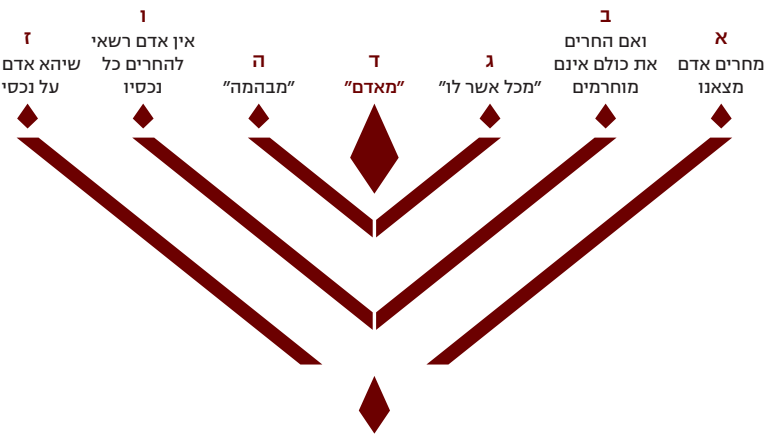

תמצית הסוגיה

גבולות האחריות הממונית של האדם כלפי נכסיו – הן בהקשר של הקדש ("לגבוה") והן בהקשר של צדקה והתנהלות כלכלית ("להדיוט") – מתוך מטרה להגן על קיומו הבסיסי ("חיותא") ולמנוע ממנו להגיע לידי עוני ונזקקות.

הסוגיה בנויה במבנה סימטרי הממסגר את הדיון בין שני קצוות משלימים, הנסמכים על פיצול המשנה לשני חלקיה. בצד הימני (קנים א'–ב'), הנשען על משנת רבי אליעזר, מציבה הגמרא את הגבול המשפטי מלמעלה – מדין תורה וכלפי ההקדש: ממיעוטי הפסוקים

נלמד איסור להחרים את כל הנכסים ממין מסוים (100%), והפרתו מובילה לביטול החלות ("אינם מוחרמים"). לעומת זאת, בצד השמאלי (קנים ו'–ז'), הנשען על משנת רבי אלעזר בן עזריה, מורחב העיקרון כלפי מטה – לתקנת חכמים ולאחריות האישית בחיי היומיום. מקל וחומר לדיני הקדש נלמדת החובה המוסרית "שיהא אדם חס על נכסיו", ומכאן נקבעת תקנת אושא המגבילה נתינה לצדקה לעד חומש (20%) מן הנכסים, כפי שמודגם במעשה ברבי ישבב ורבי עקיבא.

בתווך ניצב הציר המרכזי של הסוגיה (קנים ג'–ד'–ה'), המפרק את הביטוי הכללי "כל אשר לו" למרכיביו הפרטניים. דרך הצריכותא בוחנת הגמרא בנפרד כל אחד מיסודות הכלכלה – כוח עבודה (אדם), קרקע (שדה אחוזה) וממון נזיל (מטלטלין) – ומגלה שבכל אחד מהם טמונה "חיותא" עצמאית. לצד זאת, דרשת המילה "בהמה" תוחמת את סמכות ההחרמה וקובעת שהיא חלה רק על נכסים הנתונים לבעלותו המוחלטת והנצחית של האדם ("שיש לו רשות למכרה לעולם"), להבדיל מבניו, עבדו העברי ושדה מקנתו.

המרכז חושף שהגבלת ההקדש בדין תורה אינה גזירה פורמלית אלא דאגה של התורה לשמירה על כל זרועות הקיום הכלכלי של האדם. בעוד שהקצוות החיצוניים עוסקים בגבול כמותי (100% מול 20%), המרכז מעביר את הדיון לאיזון איכותי בין סוגי הנכסים השונים ומגדיר את גבולות הבעלות – מה שייך לאדם באמת ונתון לשליטתו, ומה אינו ברשותו להקדיש.

[א–ב. אם החרים את כולם אינם מוחרמים]

[משנה: מַחֲרִים אָדָם מְצֹאנוֹ וּמִבְּקָרוֹ, וּמֵעֲבָדָיו וּמִשְׁפְּחוֹתָיו הַכְּנַעֲנִים, וּמִשְׂדֵה אֲחוּזָּתוֹ, וְאִם הֶחֱרִים אֶת כּוּלָּם אֵינָם מוּחָרָמִים, דִּבְרֵי **רַבִּי אֶלִיעֶזֶר]**.

גְּמָ'. מְנָא הָנֵי מִילֵּי? דְּתָנוּ רַבָּנַן: "מִכָּל אֲשֶׁר לוֹ" — וְלֹא כָּל אֲשֶׁר לוֹ, "מֵאָדָם" — וְלֹא כָּל אָדָם, "מִבְּהֵמָה" — וְלֹא כָּל בְּהֵמָה, "מִשְׂדֵה אֲחוּזָּה" — וְלֹא כָּל שְׂדֵה אֲחוּזָּה. יָכוֹל לֹא יַחֲרִים, וְאִם הֶחֱרִים יְהוּ מוּחָרָמִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אַךְ", דִּבְרֵי **רַבִּי אֶלִיעֶזֶר**. אָמַר **רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן**

עֲזַרְיָה: מָה אִם לַגָּבוֹהַּ אֵין אָדָם רַשַּׁאי לְהַחְרִים כָּל נְכָסָיו, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁיִּהֵא אָדָם חָס עַל נְכָסָיו!

[ג–ד–ה. צריכותא]

וּצְרִיכָא, דְּאִי כְּתַב רַחֲמָנָא "מִכָּל אֲשֶׁר לוֹ", הָוָה אָמֵינָא: כֹּל דְּאִית לֵיהּ לָא לַחְרֵים, אֲבָל מִין אֶחָד לַיחְרְמֵיהּ כּוּלֵּיהּ, כְּתַב רַחֲמָנָא "מֵאָדָם" — וְלֹא כָּל אָדָם. וְאִי כְּתַב רַחֲמָנָא "מֵאָדָם", דְּלָא סַגִּיא לֵיהּ בְּלָא עֲבוֹדָה, אֲבָל שָׂדֶה — סַגִּיא לֵיהּ בְּדִיסְתּוּרָן. וְאִי אַשְׁמְעִינַן הָנֵי תַּרְתֵּי, מִשּׁוּם דְּהָכָא חִיּוּתָא וְהָכָא חִיּוּתָא, אֲבָל מְטַלְטְלִין — לַיחְרְמִינְהוּ כּוּלְּהוּ, צְרִיכִי.

"בְּהֵמָה" לְמָה לִי? לְכִדְתַנְיָא: יָכוֹל יַחֲרִים אָדָם בְּנוֹ וּבִתּוֹ, עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הָעִבְרִיִּים, וּשְׂדֵה מִקְנָתוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בְּהֵמָה", מָה בְּהֵמָה יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לְמוֹכְרָהּ, אַף כֹּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְשׁוּת לְמוֹכְרָהּ. וַהֲלֹא בִּתּוֹ קְטַנָּה יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לְמוֹכְרָהּ, יָכוֹל יַחֲרִימֶנָּה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בְּהֵמָה", מָה בְּהֵמָה יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לְמוֹכְרָהּ לְעוֹלָם, אַף כֹּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְשׁוּת לְמוֹכְרָהּ לְעוֹלָם.

[ו–ז. שיהא אדם חס על נכסיו]

[משנה: אָמַר **רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה**: מָה אִם לַגָּבוֹהַּ אֵין אָדָם רַשַּׁאי לְהַחְרִים כָּל נְכָסָיו, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁיִּהֵא אָדָם חָס עַל נְכָסָיו!].

אָמַר **רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה**: אִם לַגָּבוֹהַּ אֵין אָדָם רַשַּׁאי כּוּ'.

הַיְינוּ תַּנָּא קַמָּא! אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ דְּרַבִּי אִילָא, דְּאָמַר **רַבִּי אִילָא**: בְּאוּשָּׁא הִתְקִינוּ, הַמְבַזְּבֵז אַל יְבַזְּבֵז יוֹתֵר מֵחוֹמֶשׁ. מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁבִּקֵּשׁ לְבַזְּבֵז יוֹתֵר מֵחוֹמֶשׁ, וְלֹא הִנִּיחוּ לוֹ חֲבֵרָיו. וּמַנּוּ? **רַבִּי יְשֵׁבָב**, וְאָמְרִי לַהּ: **רַבִּי יְשֵׁבָב**, וְלֹא הִנִּיחוּ לוֹ חֲבֵירָיו. וּמַנּוּ? **רַבִּי עֲקִיבָא**.

סוגיה לה

המחרים בנו ובתו

ערכין כח. – כח:

משנה

הַמַּחְרִים בְּנוֹ וּבִתּוֹ, וְעַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הָעִבְרִים, וּשְׁדֵה מִקְנָתוֹ — אֵין מוּחְרָמִין, שֶׁאֵין אָדָם מַחְרִים דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ.

הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם אֵין מַחְרִימִין, דִּבְרֵי **רַבִּי יְהוּדָה**. **רַבִּי שִׁמְעוֹן** אוֹמֵר: הַכֹּהֲנִים אֵין מַחְרִימִין — שֶׁהַחֲרָמִין שֶׁלָּהֶן, וְהַלְוִיִּם מַחְרִימִין — שֶׁאֵין הַחֲרָמִין שֶׁלָּהֶן.

אָמַר **רַבִּי**: נִרְאִין דִּבְרֵי **רַבִּי יְהוּדָה** בְּקַרְקָעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אֲחֻזַּת עוֹלָם הִיא לָהֶם", וְדִבְרֵי **רַבִּי שִׁמְעוֹן** בְּמִטַּלְטְלִין, שֶׁאֵין הַחֲרָמִין שֶׁלָּהֶן.

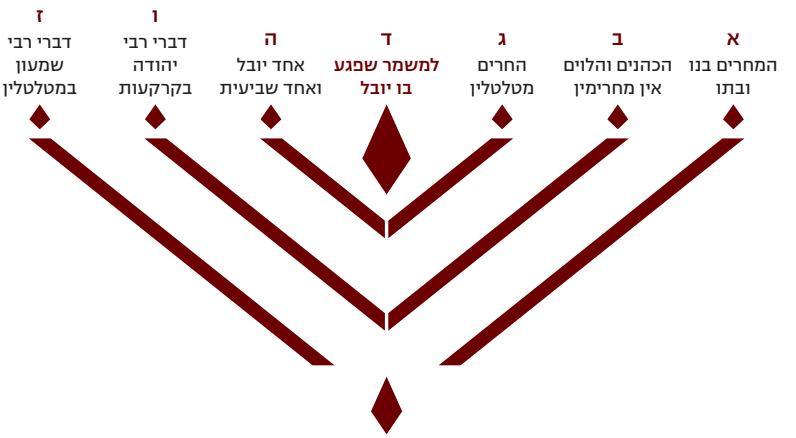

תמצית הסוגיה

גבולות הסמכות להחרים נכסים ואופן חלוקת החרמים לכהנים.

בחלקים החיצוניים של הסוגיה נוצרת מעטפת הלכתית ופרשנית בין קנים א׳–ב׳ הפותחים בציטוט המשנה ובבירור כוחם של ישראל,

כהנים ולויים להחרים, ומתמקדים במתח שבין קרקעות הלויים ("כי אחוזת עולם היא להם") לבין מטלטליהם, ובשאלה האם מקישים מטלטלין לקרקעות. קנים ו'–ז' חותמים את הסוגיה בהכרעתו של רבי בסוף המשנה ("נראין דברי רבי יהודה בקרקעות ... ודברי רבי שמעון במטלטלין").

במרכז הסוגיה, קנה ג' קובע פיצול מעשי בחלוקת החרמים לכהנים: מטלטלין ניתנים לכל כהן שירצה, ואילו שדות ניתנות רק לכהן שבאותו משמר. מנגד, קנה ה' דן במועד כניסת היובל והשביעית (המשפיעים על קרקעות ועל כספים כאחד), ומסיים בקושיית חזקיה בר בילוטי הישירה על פסקה ג': "וליקיש מטלטלי לקרקעות!" — מדוע שלא נשווה את דין חלוקת המטלטלין לדין השדות — קושיה הנפתרת בקביעה שההלכה נוקטת כשיטת הסוברים שאין מקישים ביניהם. בתווך, קנה ד' מוסיף את הגדרת הזמן המדויקת: "אותו משמר" שבקנה ג' נקבע לפי רגע כניסת היובל ("למשמר שפגע בו יובל"), ומברר מה דין יובל הפוגע בשבת (למשמר היוצא), ובכך מחייב את הבירור שבקנה ה' מתי בדיוק פוגע היובל.

מרכז הסוגיה מחדד, שהמטלטלין שייכים למישור האישי והחופשי של האדם ולכן ניתנים להחרמה ולנתינה לכל כהן שיבחר, ואילו קרקעות משועבדות לנחלת הכלל ולסדרי הזמן המקודש של היובל והמשמרות.

[א–ב. המחרים בנו ובתו]

[משנה: הַמַּחְרִים בְּנוֹ וּבִתּוֹ, וְעַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הָעִבְרִים, וּשְׂדֵה מִקְנָתוֹ — אֵין מוּחְרָמִין, שֶׁאֵין אָדָם מַחְרִים דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ. הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם אֵין מַחְרִימִין, דִּבְרֵי **רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן** אוֹמֵר: הַכֹּהֲנִים אֵין מַחְרִימִין — שֶׁהַחֲרָמִין שֶׁלָּהֶן, וְהַלְוִיִּם מַחְרִימִין — שֶׁאֵין הַחֲרָמִין שֶׁלָּהֶן].

גְּמָ'. וְרַבִּי יְהוּדָה, בִּשְׁלָמָא כֹּהֲנִים אֵין מַחְרִימִין — שֶׁחֲרָמִין שֶׁלָּהֶן, אֶלָּא לְוִיִּם, בִּשְׁלָמָא מְקַרְקְעֵי לָא מַחְרְמִי — דִּכְתִיב: "כִּי אֲחוּזַּת עוֹלָם הִיא לָהֶם", אֶלָּא מִטַּלְטְלֵי לַיחְרְמֵי! אָמַר קְרָא: "מִכֹּל אֲשֶׁר לוֹ... וּמִשְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ" — מַקִּישׁ מִטַּלְטְלִין לְקַרְקָעוֹת. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן, בִּשְׁלָמָא כֹּהֲנִים — דְּאַמַּרַן, אֶלָּא לְוִיִּם, בִּשְׁלָמָא מְטַלְטְלִים לַחֲרִים — דְּלָא מַקֵּישׁ,

אֶלָּא מְקַרְקְעֵי אַמַּאי? הָכְתִיב "אֲחֻזַּת עוֹלָם הִיא לָהֶם"! מַאי "מַחְרִימִין" נָמֵי דְּקָאָמַר? מִטַּלְטְלֵי.

וְהָא מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא: אָמַר **רַבִּי**: נִרְאִין דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה בְּמְקַרְקְעֵי וְדִבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן בְּמִטַּלְטְלֵי, מִכְּלָל דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן מְקַרְקְעֵי נָמֵי קָאָמַר? הָכִי קָאָמַר: אָמַר רַבִּי: נִרְאִין דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בְּקַרְקָעוֹת, שֶׁאַף רַבִּי שִׁמְעוֹן לֹא נֶחְלַק אֶלָּא בְּמִטַּלְטְלִין, אֲבָל בְּקַרְקָעוֹת מוֹדֶה לֵיהּ.

[ג. החרים מטלטלין]

אָמַר **רַבִּי חִיָּיא בַּר אָבִין**: הֶחְרִים מְטַלְטְלִין — נוֹתְנִין לְכָל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל [כח, ב] לְךָ יִהְיֶה". הֶחְרִים שְׁדוֹתָיו — נוֹתְנִין לַכֹּהֵן שֶׁבְּאוֹתוֹ מִשְׁמָר, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּשְׂדֵה הַחֵרֶם לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ", וְגָמַר "לַכֹּהֵן" "לַכֹּהֵן" מִגְּזֵל הַגֵּר.

וְהָתָם מְנָלַן? דְּתַנְיָא: "לַה' לַכֹּהֵן" — קְנָאוֹ הַשֵּׁם וּנְתָנוֹ לַכֹּהֵן שֶׁבְּאוֹתוֹ מִשְׁמָר. אַתָּה אוֹמֵר לַכֹּהֵן שֶׁבְּאוֹתוֹ מִשְׁמָר, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא לְכָל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: "מִלְבַד אֵיל הַכִּפֻּרִים אֲשֶׁר יְכַפֶּר בּוֹ עָלָיו", הֲרֵי בְּכֹהֵן שֶׁבְּאוֹתוֹ מִשְׁמָר הַכָּתוּב מְדַבֵּר.

[ד. למשמר שפגע בו יובל]

שָׂדֶה הַיּוֹצְאָה לַכֹּהֲנִים בַּיּוֹבֵל, נוֹתְנָהּ לַמִּשְׁמָר שֶׁפָּגַע בּוֹ יוֹבֵל.

אִיבַּעְיָא לְהוּ: פָּגַע בּוֹ בְּשַׁבָּת, מַאי? אָמַר **רַב חִיָּיא בַּר אַמֵּי מִשְׁמֵיהּ דְּחוּלְפָּנָא**: נוֹתְנָהּ לַמִּשְׁמָר הַיּוֹצֵא.

[ה. אחד יובל ואחד שביעית]

אָמַר **רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק**: תַּנְיָא, נִמְצֵאתָ אַתָּה אוֹמֵר, אֶחָד יוֹבֵל וְאֶחָד שְׁבִיעִית מְשַׁמְּטִין כְּאֶחָד, אֶלָּא שֶׁיּוֹבֵל בִּתְחִילָתוֹ וְהַשְּׁמִטָּה בְּסוֹפָהּ. אַדְרַבָּה, מִשּׁוּם הָכִי הֲוַאי! אֵימָא: מִפְּנֵי שֶׁהַיּוֹבֵל כּוֹ'. בְּשִׁלְמָא שְׁבִיעִית בְּסוֹפָהּ, דִּכְתִיב: "מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה", אֶלָּא יוֹבֵל בִּתְחִילָתוֹ? בְּיוֹם הַכִּיפּוּרִים הוּא, דִּכְתִיב: "בַּיּוֹם הַכִּיפֻּרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל אַרְצְכֶם"! הָא מַנִּי? **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה** הִיא,

דְּאָמַר: מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא דְּחָיֵיל יוֹבֵל. שַׁמְעַהּ **חִזְקִיָּה בַּר בִּילָוָטִי**, וַאֲזַל אֲמַר קַמֵּיהּ דְּ**רַבִּי אַבָּהוּ**: וְלַיקֵּישׁ מִטַּלְטְלֵי לְקַרְקָעוֹת! לָאו תַּנָּאֵי הִיא? דְּאִיכָּא דְּמַקֵּישׁ, וְאִיכָּא דְּלָא מַקֵּישׁ, כְּמַאן דְּאָמַר: "לָא מַקְשִׁינַן".

[ו–ז. קרקעות ומטלטלין]

[משנה: אָמַר **רַבִּי**: נִרְאִין דִּבְרֵי **רַבִּי יְהוּדָה** בְּקַרְקָעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אֲחֻזַּת עוֹלָם הִיא לָהֶם", וְדִבְרֵי **רַבִּי שִׁמְעוֹן** בְּמִטַּלְטְלִין, שֶׁאֵין הַחֲרָמִין שָׁלְהֶן].

סוגיה לו

סתם חרמים

ערכין כט.

משנה

חֲרְמֵי כֹּהֲנִים, אֵין לָהֶם פִּדְיוֹן, אֶלָּא נִיתָּנִים לַכֹּהֲנִים כִּתְרוּמָה.
רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא אוֹמֵר: סְתָם חֲרָמִים לְבֶדֶק הַבַּיִת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל חֵרֶם קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא לַה'". **וַחֲכָמִים** אוֹמְרִים: סְתָם חֲרָמִים לַכֹּהֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּשְׂדֵה הַחֵרֶם לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ". אִם כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר "כָּל חֵרֶם קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא לַה'"? שֶׁחָל עַל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים וְעַל קָדָשִׁים קַלִּים.
מַחְרִים אָדָם אֶת קָדָשָׁיו, בֵּין קָדְשֵׁי קָדָשִׁים בֵּין קָדָשִׁים קַלִּים, אִם נֶדֶר — נוֹתֵן דְּמֵיהֶן. וְאִם נְדָבָה, נוֹתֵן אֶת טוֹבָתָן. "שׁוֹר וֶה עוֹלָה" — אוֹמְדִין כַּמָּה אָדָם רוֹצֶה לִיתֵּן בְּשׁוֹר וֶה לְהַעֲלוֹתוֹ עוֹלָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי.

הַבְּכוֹר, בֵּין תָּם בֵּין בַּעַל מוּם — מַחְרִימִין אוֹתוֹ, וְכֵיצַד פּוֹדִים אוֹתוֹ? אוֹמְדִין כַּמָּה אָדָם רוֹצֶה לִיתֵּן בִּבְכוֹר וֶה לִיתְּנוֹ לְבֶן בִּתּוֹ אוֹ לְבֶן אֲחוֹתוֹ.
רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר "תַּקְדִּישׁ", וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר "לֹא יַקְדִּישׁ". אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר "תַּקְדִּישׁ" — שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר "לֹא יַקְדִּישׁ", אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר "לֹא יַקְדִּישׁ" — שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר "תַּקְדִּישׁ". הָא כֵּיצַד? מַקְדִּישׁוֹ אַתָּה הֶקְדֵּשׁ עִלּוּי, וְאִי אַתָּה מַקְדִּישׁוֹ הֶקְדֵּשׁ מִזְבֵּחַ.

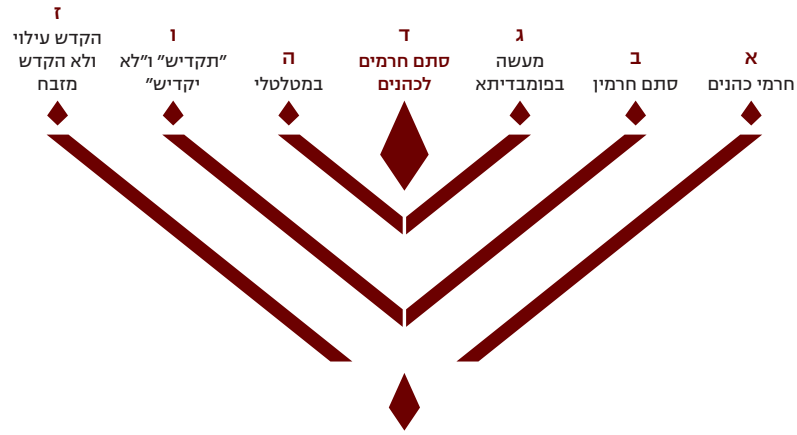

תמצית הסוגיה

מהות הקדושה של החרמים והמפגש שבין קדושת ה' (בדק הבית והמזבח) לבין זכותם של הכהנים.

בחלקים החיצוניים של הסוגיה קנים א'–ב' מציגים את המתח שבין הפסוקים המתארים את החרם כ"קודש קדשים לה'" (בדק הבית, כר' יהודה בן בתירא) לבין הפסוקים המייעדים אותו לכהן (כחכמים), ומלמדים שחרם חל אפילו על קודשים ובכור באמצעות הוספת שווי כספי (טובת הנאה) על גבי קדושתם הקיימת, בהסתמך על שיטת רבי ישמעאל. קנים ו'–ז' סוגרים מעגל זה בחזרה אל דברי רבי ישמעאל עצמו במשנה, המיישב את הסתירה בין הציווי להקדיש את הבכור לבין האיסור להקדישו על ידי החלוקה בין "הקדש מזבח" (שאינו חל כי הבכור קדוש מרחם) לבין "הקדש עילוי" (הקדשת שוויו הכספי לבדק הבית).

במרכז הסוגיה קנה ג' מביא את מעשהו של אדם בפומבדיתא שהחרים את נכסיו בזמן הזה, ואת הוראת רב יהודה לחללם על ארבעה זוזים מתוך תפיסה שסתם חרמים לבדק הבית. מנגד, קנה ה' מקשה מברייתא הקובעת ששדה החרם נוהגת רק בזמן שהיובל נוהג, ומיישב את מעשה פומבדיתא בכך שרק קרקעות ארץ ישראל תלויות ביובל, ואילו מטלטלין — וכן קרקעות חוץ לארץ הדומות למטלטלין — כפופים לחרם גם בזמן הזה. בתווך, קנה ד' מוסיף את אמירת עולא שהיה נותן את כל הנכסים לכהנים (כחכמים שסתם חרמים לכהנים), ובכך מציב

את האלטרנטיבה ההלכתית לפסיקת רב יהודה ומחדד את השאלה כיצד ניתן להעביר קרקעות ונכסים לכהנים בזמן שאין יובל.

מרכז הסוגיה (ג׳–ד׳–ה׳) מעביר את הדיון מן המישור של המקדש והקורבנות (המעטפת) אל מבחן המציאות של הגלות, החורבן וחוץ לארץ. המרכז חושף הבחנה עקרונית בין קדושת הארץ — התלויה ביובל ובשלמות הנחלה בארץ ישראל ולכן בטלה בהיעדרם — לבין קדושת הממון הנובעת מדיבורו ונדרו של האדם, הממשיכה לחול על מטלטלין ובחוץ לארץ בכל זמן.

[א. חרמי כהנים]

דף כט

[כט, א] גְּמָ׳. תָּנוּ רַבָּנַן: חֲרָמֵי כֹּהֲנִים אֵין לָהֶן פְּדְיוֹן וְנִיתָּנִין לַכֹּהֵן. חֲרָמִים כָּל זְמַן שֶׁהֵן בְּבֵית בְּעָלִים הֲרֵי הֵן כְּהֶקְדֵּשׁ לְכָל דִּבְרֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: ״כָּל חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא לַה׳״. נְתָנָן לְכֹהֵן — הֲרֵי הֵן לְכָל דִּבְרֵיהֶן כְּחוּלִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: ״כָּל חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל לְךָ יִהְיֶה״.

[ב. סתם חרמין]

[משנה: **רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא** אוֹמֵר: סְתָם חֲרָמִים לְבֶדֶק הַבַּיִת, שֶׁנֶּאֱמַר: ״כָּל חֵרֶם קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא לַה׳״. **וַחֲכָמִים** אוֹמְרִים: סְתָם חֲרָמִים לַכֹּהֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: ״כְּשָׂדֵה הַחֵרֶם לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ״. אִם כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר ״כָּל חֵרֶם קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא לַה׳״? שֶׁחָל עַל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים וְעַל קָדָשִׁים קַלִּים.

מַחְרִים אָדָם אֶת קָדָשָׁיו, בֵּין קָדְשֵׁי קָדָשִׁים בֵּין קָדָשִׁים קַלִּים, אִם נָדָר — נוֹתֵן דְּמֵיהֶן. וְאִם נְדָבָה, נוֹתֵן אֶת טוֹבָתָן. ״שׁוֹר וֶה עוֹלָה״ — אוֹמְדִין כַּמָּה אָדָם רוֹצֶה לִיתֵּן בְּשׁוֹר וֶה לְהַעֲלוֹתוֹ עוֹלָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי.

הַבְּכוֹר, בֵּין תָּם בֵּין בַּעַל מוּם — מַחְרִימִין אוֹתוֹ, וְכֵיצַד פּוֹדִים אוֹתוֹ? אוֹמְדִין כַּמָּה אָדָם רוֹצֶה לִיתֵּן בִּבְכוֹר וֶה לִיתְּנוֹ לְבֶן בִּתּוֹ אוֹ לְבֶן אֲחוֹתוֹ].

רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא אוֹמֵר: סְתָם חֲרָמִים לְבֶדֶק הַבַּיִת כּוּ׳.

בְּשְׁלָמָא רַבָּנַן כִּדְקָא מְפָרְשִׁי טַעְמַיְיהוּ וְטַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא, אֶלָּא רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא הַאי ״כְּשָׂדֵה הַחֵרֶם״ מַאי עָבֵיד לֵיהּ?

מִיבַּעְיָא לֵיהּ לְכִדְתַנְיָא: ״כְּשֶׁדֶּה הַחֵרֶם תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ״, מָה תַּלְמוּד לוֹמַר? מִנַּיִן לְכֹהֵן שֶׁהִקְדִּישׁ שְׂדֵה חֶרְמוֹ, שֶׁלֹּא יֹאמַר: הוֹאִיל וְיוֹצְאָה לַכֹּהֲנִים, וַהֲרֵי הִיא תַּחַת יָדִי — תְּהֵא שֶׁלִּי? וְדִין הוּא: בְּשֶׁל אֲחֵרִים אֲנִי זוֹכֶה, בְּשֶׁל עַצְמִי לֹא כָּל שֶׁכֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״כְּשֶׂדֶה הַחֵרֶם לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ״. וְכִי מָה לָמַדְנוּ מִשְּׂדֵה חֵרֶם מֵעַתָּה? הֲרֵי זֶה בָּא לְלַמֵּד וְנִמְצָא לָמֵד: מַקִּישׁ שְׂדֵה חֶרְמוֹ לִשְׂדֵה אֲחוּזָּה שֶׁל יִשְׂרָאֵל. מָה שְּׂדֵה אֲחוּזָּה שֶׁל יִשְׂרָאֵל, יוֹצְאָה מִתַּחַת יָדוֹ, וּמִתְחַלֶּקֶת לַכֹּהֲנִים, אַף שְׂדֵה חֶרְמוֹ, יוֹצְאָה מִתַּחַת יָדוֹ, וּמִתְחַלֶּקֶת לְאֶחָיו הַכֹּהֲנִים. וְאֵידָךְ? מֵ״חֵרֶם״ ״הַחֵרֶם״. וְאֵידָךְ, ״חֵרֶם״ ״הַחֵרֶם״ לָא מַשְׁמַע לֵיהּ.

וְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא, דְּחָל עַל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים וְעַל קָדָשִׁים קַלִּים, מְנָא לֵיהּ? סָבַר לֵיהּ כְּ**רַבִּי יִשְׁמָעֵאל**.

אָמַר **רַב**: הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא, וְרַב שָׁבִיק רַבָּנַן וְעָבֵיד כְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא? בָּרַיְיתָא אִיפְּכָא תַּנְיָא, שָׁבִיק מַתְנִיתִין וְעָבֵיד כְּבָרַיְיתָא? רַב מַתְנִיתִין נָמֵי אִיפְּכָא תָּנֵי. מַאי חֲזִית דְּאָפְכַתְּ מַתְנִיתִין מִקַּמֵּי בָּרַיְיתָא? נֵפֵיךְ בָּרַיְיתָא מִקַּמֵּי מַתְנִיתִין! רַב גְּמָרֵיהּ גְּמִיר. אִי הָכִי, כְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא? כְּרַבָּנַן מִיבְּעֵי לֵיהּ! הָכִי קָאָמַר: לְמַאי דְּאָפְכִיתוּ וְתָנֵיתוּ, הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא.

[ג. מעשה בפומבדיתא]

הָהוּא גַּבְרָא דְּאַחְרְמִינְהוּ לְנִכְסֵיהּ בְּפוּמְבְּדִיתָא, אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּ**רַב יְהוּדָה**, אֲמַר לֵיהּ: שְׁקוֹל אַרְבְּעָה זוּזֵי וְאַחֵיל עֲלַיְיהוּ, וּשְׁדִינְהוּ בְּנַהֲרָא, וְלִישְׁתְּרוֹ לָךְ. אַלְמָא קָסָבַר: סְתָם חֲרָמִים לְבֶדֶק הַבַּיִת.

כְּמַאן? כִּשְׁמוּאֵל, דְּאָמַר: הֶקְדֵּשׁ שָׁוֶה מָנֶה שֶׁחִילְּלוֹ עַל שָׁוֶה פְּרוּטָה מְחוּלָּל. אֵימַר דְּאָמַר שְׁמוּאֵל שֶׁחִילְּלוֹ, לְכַתְּחִלָּה מִי אָמַר? הָנֵי מִילֵּי בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים, דְּאִיכָּא פְּסִידָא, אֲבָל בִּזְמַן הַזֶּה אֲפִילּוּ לְכַתְּחִלָּה. אִי הָכִי, אֲפִילּוּ פְּרוּטָה נָמֵי? פַּרְסוֹמֵי מִלְּתָא.

[ד. סתם חרמים לכהנים]

אָמַר **עוּלָּא**: אִי הַוַאי הָתָם, הֲוָה יָהֵיבְנָא כּוּלְּהוּ לְכֹהֲנִים. אַלְמָא קָסָבַר עוּלָּא: סְתָם חֲרָמִים לַכֹּהֲנִים.

[ה. במטלטלי]

מֵיתִיבִי: אֵין עֶבֶד עִבְרִי נוֹהֵג אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ". וְאֵין שְׁדֵה הַחֵרֶם נוֹהֶגֶת אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיָצָא בַּיּוֹבֵל וְשָׂב לַאֲחֻזָּתוֹ". אֵין בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה נוֹהֲגִין אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יֵצֵא בַּיּוֹבֵל". **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי** אוֹמֵר: אֵין שְׁדֵה חֲרָמִין נוֹהֲגִין אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַיּוֹבֵל קֹדֶשׁ לַה' כִּשְׂדֵה הַחֵרֶם". **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר** אוֹמֵר: אֵין גֵּר תּוֹשָׁב נוֹהֵג אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג. אָמַר **רַב בִּיבִי**: מַאי טַעְמָא? אַתְיָא "טוֹב" "טוֹב", כְּתִיב הָכָא: "כִּי טוֹב לוֹ עִמָּךְ", וּכְתִיב הָתָם: "בַּטּוֹב לוֹ לֹא תוֹנֶנּוּ"! לָא קַשְׁיָא: הָא בְּמִקַּרְקְעֵי, הָא בְּמִטַּלְטְלֵי. וְהָא מַעֲשֶׂה דְּפוּמְבְּדִיתָא בְּמִקַּרְקְעֵי נָמֵי הֲוָה! מְקַרְקְעֵי דְּחוּצָה לָאָרֶץ כְּמִטַּלְטְלֵי דְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דָּמֵי.

[ו–ז. הקדש עילוי]

[משנה: **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל** אוֹמֵר: כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר "תַּקְדִּישׁ", וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר "לֹא יַקְדִּישׁ". אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר "תַּקְדִּישׁ" — שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר "לֹא יַקְדִּישׁ", אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר "לֹא יַקְדִּישׁ" — שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר "תַּקְדִּישׁ". הָא כֵּיצַד? מַקְדִּישׁוֹ אַתָּה הֶקְדֵּשׁ עִלּוּי, וְאִי אַתָּה מַקְדִּישׁוֹ הֶקְדֵּשׁ מִזְבֵּחַ].

גמ'. וְרַבָּנַן: "אַל תַּקְדִּישׁ" מִיבְּעֵי לֵיהּ לְלָאו, "תַּקְדִּישׁ" מִיבְּעֵי לֵיהּ לְכִדְתַנְיָא: מִנַּיִן לְנוֹלַד בְּכוֹר בְּעֶדְרוֹ שֶׁמִּצְוָה לְהַקְדִּישׁוֹ? שֶׁנֶּאֱמַר: "הַזָּכָר תַּקְדִּישׁ". וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אִי לָא מַקְדֵּישׁ לֵיהּ, לָא קָדֵישׁ? קְדוּשָּׁתוֹ מֵרֶחֶם הוּא, וְכֵיוָן דְּכִי לָא מַקְדֵּישׁ לֵיהּ קָדוֹשׁ, לָא צָרִיךְ לְאַקְדּוֹשֵׁיהּ.

הֲדַרַן עֲלָךְ הַמַּקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ.

פרק תשיעי

המוכר שדהו

♦

סוגיות לז–מה · ערכין כט: – לד.

סוגיה לז

מותר לגאול

ערכין כט: – ל.

משנה

הַמּוֹכֵר אֶת שָׂדֵהוּ בִּשְׁעַת הַיּוֹבֵל — אֵינוֹ מוּתָּר לִגְאוֹל פָּחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּמִסְפַּר שְׁנֵי תְבוּאֹת יִמְכָּר לָךְ".	הָיְתָה שְׁנַת שִׁדָּפוֹן וְיֶרֶקוֹן, אוֹ שְׁנַת שְׁבִיעִית — אֵינָו עוֹלָה מִן הַמִּנְיָן. נָרָה אוֹ הוֹבִירָה — עוֹלָה לוֹ מִן הַמִּנְיָן. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** אוֹמֵר: מְכָרָהּ לוֹ לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְהִיא מְלֵיאָה פֵּירוֹת — הֲרֵי זֶה אוֹכֵל מִמֶּנָּה שָׁלֹשׁ תְּבוּאוֹת בִּשְׁתֵּי שָׁנִים.

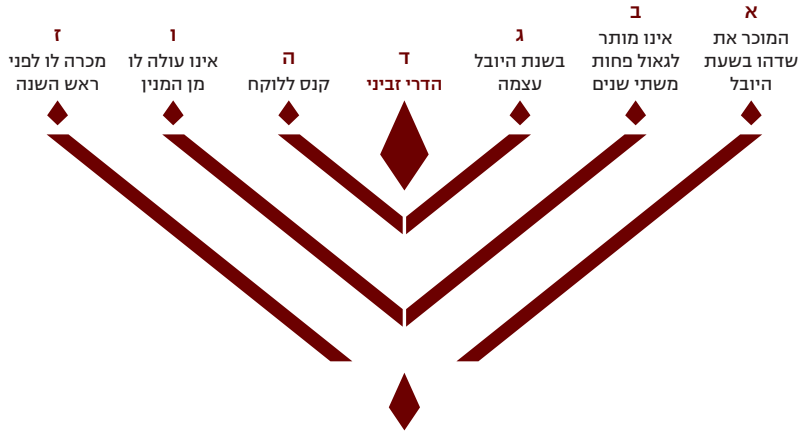

תמצית הסוגיה

גבולותיה ומהותה של מכירת שדה אחוזה על פי כלל התורה "במספר שני תבואות ימכור לך".

בחלקים החיצוניים, קנים א'–ב' פותחים בקביעת הגבול התחתון של המכירה — איסור לגאול שדה בפחות משתי שנים — ומדייקים שמדובר באיסור עשה המוטל על המוכר והלוקח כאחד, עד שאפילו

הכנת המעות ("קרקושי זוזי") אסורה. קנים ו'–ז' סוגרים מעגל זה בחזרה אל המשנה ובפירוט אופן הספירה והמיצוי של אותן שתי שנים: הן מבהירות מתי שנה נכללת במניין השנתיים (נרה או הובירה עולות, בעוד ששדפון, ירקון ושביעית אינם עולים) ומסיקים מאותו פסוק עצמו שאם מכר לו את השדה לפני ראש השנה כשהיא מלאה פירות, הלוקח אוכל שלוש תבואות בשתי שנים ואינו מחויב להשאיר פירות למוכר.

במרכז הסוגיה, קנה ג' בוחן את מקרה הקיצון של מכירת שדה בשנת היובל עצמה — זמן שבו לא ניתן לקיים שתי שנות תבואה — ומציגה את מחלוקת רב ושמואל האם המכירה "מכורה ויוצאה" או "אינה מכורה כל עיקר" מתוך האיסור "ובשנת היובל עצמה לא ימכור". מנגד, קנה ה' דן בסנקציה על ביצוע עסקה אסורה זו ומנמק מדוע קונסים דווקא את הלוקח באובדן כספו ולא את המוכר, מתוך העיקרון ש"לאו עכברא גנב אלא חורא גנב" — כלומר, הקנס מוטל על הלוקח שאצלו מתממש האיסור של החזקת השדה בניגוד לדין היובל. בתווך, קנה ד' מעביר את המבט מן השדה אל המעות ששולמו עבורה, משווה את מכירת השדה ביובל לעסקאות פסולות אחרות של שמואל (מכירת עבד בחו"ל וקידושי אחותו), ומגיעה למסקנה שהמעות אינן חוזרות ("מעות מתנה").

תרומתו של מרכז הסוגיה (קנים ג'–ד'–ה') לכלל המהלך היא בחשיפת המהות הפנימית של דין "שני תבואות": בעוד המעטפת החיצונית עוסקת במכירה תקפה, ומבררת כיצד סופרים את השנתיים ומגנים על זכויות הצדדים בתוכן, המרכז מוכיח ש"שני תבואות" אינו רק הגבלה טכנית על הגאולה אלא התנאי המכונן לעצם תוקפה של המכירה. בנוסף, המרכז מממש את הרמז שבתחילת הסוגיה על אחריותו של הלוקח למצוות המכירה, ומראה שכאשר הלוקח מבקש לנצל את מצוקת המוכר בשנת היובל, המערכת ההלכתית מבטלת את העסקה וקנסת אותו.

[א–ב. המוכר את שדהו בשעת היובל]

[כט, ב] [משנה: הַמּוֹכֵר אֶת שָׂדֵהוּ בְּשָׁעַת הַיּוֹבֵל — אֵינוֹ מוּתָּר לִגְאוֹל פָּחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּמִסְפַּר שְׁנֵי תְבוּאֹת יִמְכָּר לָךְ"].

גְּמָ׳. הַמּוֹכֵר שָׂדֵהוּ בִּשְׁעַת הַיּוֹבֵל וְכוּ׳.

״אֵינוֹ גּוֹאֵל״ לָא קָתָנֵי, אֶלָּא ״אֵינוֹ מוּתָּר לִגְאוֹל״, אַלְמָא קָסָבַר: אִיסּוּרָא נָמֵי אִיכָּא, דַּאֲפִילּוּ קַרְקוֹשֵׁי זוּזֵי נָמֵי אָסוּר. וְלָא מִיבַּעְיָא מוֹכֵר, דְּקָאֵי בַּעֲשֵׂה, דִּכְתִיב: ״בְּמִסְפַּר שְׁנֵי תְבוּאוֹת יִמְכָּר לָךְ״, אֶלָּא אֲפִילּוּ לוֹקֵחַ נָמֵי קָאֵי בַּעֲשֵׂה, דְּבָעֵינַן ״שָׁנִים תִּקְנֶה״, וְלֵיכָּא.

[ג. המוכר בשנת היובל עצמה]

אִיתְּמַר: הַמּוֹכֵר שָׂדֵהוּ בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל עַצְמָהּ, **רַב** אָמַר: מְכוּרָה וְיוֹצְאָה, וּ**שְׁמוּאֵל** אָמַר: אֵינָהּ מְכוּרָה כָּל עִיקָּר. מַאי טַעְמָא דִּשְׁמוּאֵל? קַל וָחוֹמֶר, וּמָה מְכוּרָה כְּבָר יוֹצְאָה, שֶׁאֵינָהּ מְכוּרָה אֵינוֹ דִּין שֶׁלֹּא תִּימָּכֵר? וּלְרַב, לָא אָמְרִינַן קַל וָחוֹמֶר כִּי הַאי גַּוְונָא? וְהָתַנְיָא: יָכוֹל יִמְכּוֹר אָדָם אֶת בִּתּוֹ כְּשֶׁהִיא נַעֲרָה? אָמַרְתָּ קַל וָחוֹמֶר: וּמָה מְכוּרָה כְּבָר — יוֹצְאָה עַכְשָׁיו, שֶׁאֵינָהּ מְכוּרָה — אֵינוֹ דִּין שֶׁלֹּא תִּימָּכֵר? הָתָם לָא הָדְרָא מִיזְדַּבְּנָא, הָכָא הָדְרָא מִיזְדַּבְּנָא.

מֵיתִיבִי: ״אַחַר הַיּוֹבֵל שָׁנִים תִּקְנֶה״ — מְלַמֵּד שֶׁמּוֹכְרִין סָמוּךְ לַיּוֹבֵל, מוּפְלָג מִן הַיּוֹבֵל מַנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״לְפִי רֹב הַשָּׁנִים... וּלְפִי מְעוֹט הַשָּׁנִים״. וּבִשְׁנַת הַיּוֹבֵל עַצְמָהּ לֹא יִמְכּוֹר, וְאִם מָכַר — אֵינָהּ מְכוּרָה! אָמַר לְךָ רַב: אֵינָהּ מְכוּרָה לְמִסְפַּר שְׁנֵי תְבוּאוֹת, אֲבָל מְכוּרָה הִיא וְיוֹצְאָה.

וְאִי אִיזְדַּבּוֹנֵי מִיזְדַּבְּנָה, תֵּיקוּם בִּרְשׁוּתֵיהּ עַד בָּתַר יוֹבֵל, וּבָתַר יוֹבֵל נֵיכְלֵיהּ שְׁנֵי תְבוּאוֹת וְנֵיהְדְּרַהּ! מִי לָא תַּנְיָא: אֵכָלָהּ שָׁנָה אַחַת לִפְנֵי הַיּוֹבֵל — מַשְׁלִימִין לוֹ שָׁנָה אַחֶרֶת אַחַר הַיּוֹבֵל? הָתָם נָחֵית לַאֲכִילָה, הָכָא לָא נָחֵית לַאֲכִילָה.

[ד. הדרי זביני]

אָמַר **רַב עָנָן**: שְׁמַעְתִּית מִינֵּיהּ דְּ**מָר שְׁמוּאֵל** תַּרְתֵּי, חֲדָא הָךְ, וְאִידַּךְ הַמּוֹכֵר עַבְדּוֹ לְגוֹיִם אוֹ בְּחוּצָה לָאָרֶץ יָצָא לְחֵירוּת. חֲדָא הָדְרֵי זְבִינֵי, וַחֲדָא לָא הָדְרֵי זְבִינֵי, וְלָא יָדַעְנָא הֵי (מיניה) [מִינַּיְיהוּ]. אָמַר **רַב יוֹסֵף**: נִיחְזֵי אֲנַן, מִדְּתַנְיָא בְּבָרַיְיתָא: הַמּוֹכֵר עַבְדּוֹ בְּחוּצָה לָאָרֶץ יָצָא לְחֵירוּת, וְצָרִיךְ

גֵּט שִׁיחְרוּר מֵרַבּוֹ שֶׁנִּי. שְׁמַע מִינַּהּ, מִדְּקָרֵי לֵיהּ ״רַבּוֹ״, אַלְמָא לָא הָדְרִי זְבִינֵי, וְכִי קָאָמַר שְׁמוּאֵל הָכָא: אֵינָהּ מְכוּרָה וּמָעוֹת חוֹזְרִין.

דף
ל

[ל, א] וְרַב עָנָן בָּרָיְיתָא לָא שְׁמִיעָא לֵיהּ, וְדִשְׁמוּאֵל מִמַּאי דְּאֵינָהּ מְכוּרָה וּמָעוֹת חוֹזְרִין? דִּלְמָא אֵינָהּ מְכוּרָה וּמָעוֹת מַתָּנָה, מִידֵּי דְּהָוֵה אַמְקַדֵּשׁ אֲחוֹתוֹ, דְּאִיתְּמַר: הַמְקַדֵּשׁ אֲחוֹתוֹ — **רַב** אָמַר: מָעוֹת חוֹזְרִין, וּ**שְׁמוּאֵל** אָמַר: מָעוֹת מַתָּנָה.

[ה. קנס ללוקח]

אֲמַר לֵיהּ **אַבָּיֵי** לְ**רַב יוֹסֵף**: מַאי חָזֵית דְּקָנְסִינַן לֵיהּ לְלוֹקֵחַ? נִקְנְסֵיהּ לְמוֹכֵר! אֲמַר לֵיהּ: לָאו עַכְבְּרָא גַּנָּב, אֶלָּא חוֹרָא גַּנָּב. אִי לָאו עַכְבְּרָא, חוֹרָא מְנָא לֵיהּ? מִסְתַּבְּרָא, הֵיכָא דְּאִיתֵּיהּ לְאִיסּוּרָא קָנְסִינַן.

[ו. היתה שנת שדפון]

[משנה: הָיְתָה שְׁנַת שִׁדָּפוֹן וְיֶרָקוֹן, אוֹ שְׁנַת שְׁבִיעִית — אֵינוֹ עוֹלֶה מִן הַמְּנִיָּן. נָרָה אוֹ הוֹבִירָה — עוֹלֶה לוֹ מִן הַמְּנִיָּן].

הָיְתָה שְׁנַת שִׁדָּפוֹן כּוּ'.

הַשְׁתָּא הוֹבִירָה עוֹלֶה לוֹ, נָרָה מִיבַּעְיָא? נָרָה אִיצְטְרִיךְ לֵיהּ — סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא, אָמְרִינַן לֵיהּ: הַב לֵיהּ דְּמֵיהּ וְלִיסַּק, קָא מַשְׁמַע לַן.

[ז. מכרה לו לפני ראש השנה]

[משנה: **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** אוֹמֵר: מְכָרָהּ לוֹ לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְהִיא מְלֵיאָה פֵּירוֹת — הֲרֵי זֶה אוֹכֵל מִמֶּנָּה שָׁלֹשׁ תְּבוּאוֹת בִּשְׁתֵּי שָׁנִים].

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מְכָרָהּ לוֹ כּוּ'.

תַּנְיָא, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁאִם מְכָרָהּ לוֹ לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה מְלֵיאָה פֵּירוֹת, שֶׁלֹּא יֹאמַר לוֹ: ״הַנַּח לְפָנַי כְּדֶרֶךְ שֶׁהִנַּחְתִּי לְפָנֶיךָ״? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״בְּמִסְפַּר שְׁנֵי תְּבוּאוֹת יִמְכָּר לָךְ״, פְּעָמִים שֶׁאָדָם אוֹכֵל שָׁלֹשׁ תְּבוּאוֹת בִּשְׁתֵּי שָׁנִים.

סוגיה לח

איך מחשבים?

ערכין ל. – לא.

משנה

מְכָרָהּ לָרִאשׁוֹן בְּמָנֶה, וּמָכַר רִאשׁוֹן לַשֵּׁנִי בְּמָאתַיִם, אֵינוֹ מְחַשֵּׁב אֶלָּא עִם הָרִאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר מָכַר לוֹ".

מְכָרָהּ לָרִאשׁוֹן בְּמָאתַיִם, וּמָכַר הָרִאשׁוֹן לַשֵּׁנִי בְּמָנֶה — אֵינוֹ מְחַשֵּׁב אֶלָּא עִם הָאַחֲרוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְחִשַּׁב אֶת שְׁנֵי מִמְכָּרוֹ וְהֵשִׁיב אֶת הָעוֹדֵף לָאִישׁ אֲשֶׁר מָכַר לוֹ", לָאִישׁ אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ.

לֹא יִמְכּוֹר בְּרָחוֹק וְיִגְאַל בְּקָרוֹב, בְּדָעָה וְיִגְאַל בְּיָפָה, וְלֹא יִלְוֶה וְיִגְאַל, וְלֹא יִגְאַל לַחֲצָאִין.

וּבַהֶקְדֵּשׁ מוּתָּר בְּכוּלָּן. זֶה חוֹמֶר בַּהֶדְיוֹט מִבַּהֶקְדֵּשׁ.



תמצית הסוגיה

ההגבלות שמציבה ההלכה על אופן הגאולה, תוך השוואה מהותית בין גאולת קרקע לבין פדיון עבד עברי וגאולת הקדש.

בחלקים החיצוניים של הסוגיה קנים א׳–ב׳ פותחים ב"ייפוי כוחו" של המוכר בעת חישוב דמי הגאולה, וקובעים כי בין אם השתנה מחיר

השדה בין קונים שונים (כרבי) ובין אם השתנה שווייה העצמי של הקרקע (כרבי דוסתאי), ידו של המוכר על העליונה. מנגד, קנים ו׳–ז׳ סוגרים מעגל זה בהצגת ״הרעת כוחו״: אף שהתורה הקלה בחישוב הסכום, היא החמירה באופני הגיוס של הכסף (״זה חומר בהדיוט מבהקדש״) ואסרה על המוכר למכור שדה רחוקה או רעה כדי לגאול קרובה או יפה, ללוות ולגאול, או לגאול לחצאין.

במרכז הסוגיה, קנה ג׳ מציג את פדיון העבד העברי כמקור שממנו נלמדת בגזירה שווה הקולא שבשדה אחוזה, ולומדת מסופי הפסוקים (״מכסף מקנתו״ ו״כפי שניו״) שפדיון העבד מחושב תמיד לטובתו. מנגד, קנה ה׳ עונה על הספק שהוטל באמצע שמא יש לדרוש את הפסוקים דווקא לחומרא, ומביא את דרשתו המדויקת של רב נחמן בר יצחק מראשי הפסוקים (״אם עוד רבות בשנים״ ו״אם מעט נשאר בשנים״) המוכיחה כי ריבוי השנים ומיעוטן מתייחסים לעליית שוויו וירידת שוויו של העבד לטובתו. בתווך, קנה ד׳ חושף את המגמה המניעה את הדין (״אקיל רחמנא גביה״) ופורסת את שרשרת ההידרדרות הכלכלית והרוחנית של הסוחר בפירות שביעית — ממכירת מטלטלין, שדות ובית ועד למכירת עצמו לעבודה זרה — כדי להמחיש שהתורה מסרבת לדחות אבן אחר הנופל ופותחת פתח לגאולה.

המרכז משיב על התמיהה שעלתה בפתיחה (״וממאי דלקולא? דלמא לחומרא!״) באמצעות הגזירה השווה מעבד עברי, ומראה שמכירת השדה ומכירת האדם לעבד אינן שתי פרשיות מנותקות אלא תחנות רצופות באותו מסלול של מצוקה כלכלית, שכלפיו נוקטת התורה מידת רחמים. במקביל, המרכז מבהיר את ההיגיון שבהגבלות שבסוף הסוגיה: מטרת הגאולה אינה להכניס את האדם לסחרור של הלוואות ומכירות כפייתיות שיחמירו את נפילתו, אלא לאפשר לו שיבה יציבה ואמיתית לנחלתו.

[א–ב. מכרה לראשון]

[משנה: מְכָרָהּ לָרִאשׁוֹן בְּמָנֶה, וּמָכַר רִאשׁוֹן לַשֵּׁנִי בְּמָאתַיִם, אֵינוֹ מְחַשֵּׁב אֶלָּא עִם הָרִאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: ״אֲשֶׁר מָכַר לוֹ״.

מְכָרָהּ לָרִאשׁוֹן בְּמָאתַיִם, וּמָכַר הָרִאשׁוֹן לַשֵּׁנִי בְּמָנֶה — אֵינוֹ מְחַשֵּׁב אֶלָּא עִם הָאַחֲרוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְחִשַּׁב אֶת שְׁנֵי מִמְכָּרוֹ וְהֵשִׁיב אֶת הָעוֹדֵף לָאִישׁ אֲשֶׁר מָכַר לוֹ", לָאִישׁ אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ].

גְּמ׳ תָּנוּ רַבָּנַן: מְכָרָהּ לָרִאשׁוֹן בְּמָנֶה, וּמְכָרָהּ רִאשׁוֹן לַשֵּׁנִי בְּמָאתַיִם, מִנַּיִן שֶׁאֵינוֹ מְחַשֵּׁב אֶלָּא עִם הָרִאשׁוֹן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "[לָאִישׁ] אֲשֶׁר מָכַר לוֹ". מְכָרָהּ לָרִאשׁוֹן בְּמָאתַיִם, וּמָכַר הָרִאשׁוֹן לַשֵּׁנִי בְּמָנֶה, מִנַּיִן שֶׁאֵין מְחַשְּׁבִין אֶלָּא עִם הַשֵּׁנִי? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לָאִישׁ [לָאִישׁ] אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ", דִּבְרֵי **רַבִּי**. **רַבִּי דּוֹסְתַּאי בֶּן יְהוּדָה** אוֹמֵר: מְכָרָהּ לוֹ בְּמָנֶה, וְהִשְׁבִּיחָהּ וְעָמְדָה עַל מָאתַיִם, מִנַּיִן שֶׁאֵינוֹ מְחַשֵּׁב אֶלָּא בְּמָנֶה? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהֵשִׁיב אֶת הָעוֹדֵף" — הָעוֹדֵף שֶׁבְּיָדוֹ. מְכָרָהּ לוֹ בְּמָאתַיִם, וְהִכְסִיפָהּ וְעָמְדָה עַל מָנֶה, מִנַּיִן שֶׁאֵין מְחַשְּׁבִין אֶלָּא בְּמָנֶה? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהֵשִׁיב אֶת הָעוֹדֵף" — הָעוֹדֵף שֶׁבַּקַּרְקַע. מַאי בֵּינַיְיהוּ? דְּאִיַּיקַר, וְזָל, וְאִיַּיקַר. וּמַמַּאי דִּלְקוּלָּא? דִּלְמָא לְחוּמְרָא! לָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ, דְּגָמַר "גְּאוּלָּה" "גְּאוּלָּה" מֵעֶבֶד עִבְרִי.

[ג. עבד עברי]

וְהָתָם מְנָלַן? דְּתַנְיָא: נִמְכַּר בְּמָנֶה, וְהִשְׁבִּיחַ וְעָמַד עַל מָאתַיִם, מִנַּיִן שֶׁאֵין מְחַשְּׁבִין אֶלָּא מִמָּנֶה? שֶׁנֶּאֱמַר: "מִכֶּסֶף מִקְנָתוֹ". נִמְכַּר בְּמָאתַיִם, וְהִכְסִיף וְעָמַד עַל מָנֶה, מִנַּיִן שֶׁאֵין מְחַשְּׁבִין אֶלָּא מִמָּנֶה? שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּפְי שָׁנָיו". וְאֵין לִי אֶלָּא עֶבֶד עִבְרִי הַנִּמְכָּר לְגוֹי, שֶׁנִּגְאָל וְיָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה, נִמְכָּר לְיִשְׂרְאֵל מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "שָׂכִיר" "שָׂכִיר" לִגְזֵירָה שָׁוָה.

[ד. אקיל רחמנא גביה]

אָמַר **אַבָּיֵי**: [ל, ב] הֲרֵינִי כְּ**בֶן עַזַּאי** בִּשׁוּקֵי טְבֶרְיָא. אָמַר לֵיהּ **הָהוּא מִרַּבָּנַן** לְאַבָּיֵי: אֵיפָא לְמִידְרְשִׁינְהוּ לְקוּלָּא, וְאֵיפָא לְמִידְרְשִׁינְהוּ לְחוּמְרָא, מַמַּאי דִּלְקוּלָּא? אֵימָא לְחוּמְרָא! לָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ, מִדְּאַקִּיל רַחֲמָנָא גַּבֵּיהּ, דְּתַנְיָא: "כִּי טוֹב לוֹ עִמָּךְ" — עִמָּךְ בַּמַּאֲכָל, עִמָּךְ בַּמִּשְׁתֶּה, שֶׁלֹּא תְּהֵא אוֹכֵל פַּת נְקִיָּה וְהוּא אוֹכֵל פַּת קִיבָּר, אַתָּה שׁוֹתֶה יַיִן יָשָׁן וְהוּא שׁוֹתֶה יַיִן חָדָשׁ, אַתָּה יָשֵׁן עַל גַּבֵּי מוֹכִין וְהוּא יָשֵׁן עַל גַּבֵּי קַרְקַע; מִיכָּן אָמְרוּ: הַקּוֹנֶה עֶבֶד עִבְרִי כְּקוֹנֶה אָדוֹן לְעַצְמוֹ. אַדְּרַבָּה, נַחְמִיר עָלֵיהּ מִדְּרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא! דְּאָמַר **רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא**: "בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה קָשֶׁה

אֲבָקָה שֶׁל שְׁבִיעִית". אָדָם נוֹשֶׂא וְנוֹתֵן בְּפֵירוֹת שְׁבִיעִית, לְסוֹף מוֹכֵר אֶת מִטַּלְטָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תָּשׁוּבוּ אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ", וּכְתִיב: "וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ", דָּבָר הַנִּקְנֶה מִיָּד לְיָד. לֹא הִרְגִּישׁ — לַסּוֹף מוֹכֵר אֶת שְׂדוֹתָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ". לֹא בָּאת לְיָדוֹ — לַסּוֹף מוֹכֵר אֶת בֵּיתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִישׁ כִּי יִמְכּוֹר בֵּית מוֹשַׁב עִיר חוֹמָה". מַאי שְׁנָא הָתָם דִּקְאָמַר "לֹא הִרְגִּישׁ", וּמַאי שְׁנָא הָכָא דִּקְאָמַר "לֹא בָּאת לְיָדוֹ"? כִּדְרַב הוּנָא, דְּאָמַר **רַב הוּנָא**: בֵּיוָן שֶׁעָבַר אָדָם עֲבֵירָה וְשָׁנָה בָּהּ, הוּתְּרָה לוֹ. הוּתְּרָה לוֹ סָלְקָא דַּעְתָּךְ?! אֶלָּא אֵימָא: נַעֲשֵׂית לוֹ כְּהֶיתֵּר. לֹא בָּאת לְיָדוֹ — לַסּוֹף שֶׁלֹּוֶה בְּרִבִּית, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ וְגוֹ'", וּכְתִיב: "אַל תִּקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית". לֹא בָּאת לְיָדוֹ — עַד שֶׁמּוֹכֵר אֶת בִּתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִי יִמְכּוֹר אִישׁ [אֶת] בִּתּוֹ לְאָמָה", וְאַף עַל גַּב דְּבִתּוֹ בְּהַאי עִנְיָנָא לֵיתַהּ, נִיחָא לְאִינִישׁ דְּלִיזַבֵּין בְּרַתֵּיהּ וְלָא לֵיזִיף בְּרִיבִּיתָא, דְּאִילּוּ הָתָם מִיגְרָעָא וְאָזְלָא, וְאִילּוּ הָכָא קָא מוֹסְפָא וְאָזְלָא. לֹא בָּאת לְיָדוֹ — לַסּוֹף שֶׁמּוֹכֵר אֶת עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יָמוּךְ אָחִיךָ עִמָּךְ וְנִמְכַּר לָךְ"; לֹא לָךְ אֶלָּא לְגֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְגֵר", וְלֹא לְגֵר צֶדֶק אֶלָּא לְגֵר תּוֹשָׁב, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְגֵר תּוֹשָׁב". "מִשְׁפַּחַת גֵּר" — זֶה הַגּוֹי. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "אוֹ לְעֵקֶר מִשְׁפַּחַת גֵּר" — זֶה הַנִּמְכָּר וְנַעֲשָׂה מִשְׁרֶשֶׁת לַעֲבוֹדָה זָרָה עַצְמָהּ. אֲמַר לֵיהּ: הָא אַהְדְּרֵיהּ קְרָא, וְתָנָא דְּ**בֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל**: הוֹאִיל וְהָלַךְ וּמָכַר עַצְמוֹ לַעֲבוֹדָה זָרָה, אֵידְחֵהּ אֶבֶן אַחֵר הַנּוֹפֶל? תַּלְמוּד לוֹמַר: "גְּאוּלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לוֹ וּבַיּוֹבֵל יֵצֵא".

[ה. נתרבה כספו בעבד עברי]

אֵימָא: גְּאוּלָּה תִּהְיֶה לוֹ — דְּלָא לִיטַּמַּע בַּגּוֹיִם, וּלְעוֹלָם לְעִנְיַן פְּדִיּוֹנוֹ נַחְמִיר! אָמַר **רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק**: כְּתִיב "אִם עוֹד רַבּוֹת בַּשָּׁנִים", וּכְתִיב "אִם מְעַט נִשְׁאַר בַּשָּׁנִים". וְכִי יֵשׁ שָׁנִים מְרוּבּוֹת וְיֵשׁ שָׁנִים מוּעָטוֹת? אֶלָּא: נִתְרַבָּה כַּסְפּוֹ — "מִכֶּסֶף מִקְנָתוֹ", נִתְמַעֵט כַּסְפּוֹ — "כְּפִי שָׁנָיו".

וְאֵימָא: הֵיכָא דַּעֲבַד תַּרְתֵּי וּפָיְישִׁי אַרְבְּעֵי — לִיתֵּב לֵיהּ אַרְבַּע "מִכֶּסֶף מִקְנָתוֹ", וְהֵיכָא דַּעֲבַד אַרְבַּע וּפָיְישִׁי תַּרְתֵּי — לִיתֵּב לֵיהּ תַּרְתֵּי "כְּפִי שָׁנָיו"! אִם כֵּן, נִכְתּוֹב "אִם עוֹד רַבּוֹת שָׁנִים", מַאי "בַּשָּׁנִים"? נִתְרַבָּה

כַּסְפּוֹ בַּשָּׁנִים — מִ"כֶּסֶף מִקְנָתוֹ", נִתְמַעֵט כַּסְפּוֹ בַּשָּׁנִים — "כְּפִי שָׁנָיו". אָמַר **רַב יוֹסֵף**: דַּרְשִׁינְהוּ רַב נַחְמָן לְהָנֵי קְרָאֵי כְּסִינֵי.

[ו. לא ימכור ברחוק]

[משנה: לֹא יִמְכּוֹר בָּרָחוֹק וְיִגְאַל בְּקָרוֹב, בָּרָעָה וְיִגְאַל בְּיָפָה, וְלֹא יִלְוֶה וְיִגְאַל, וְלֹא יִגְאַל לַחֲצָאִין].

לֹא יִמְכּוֹר בָּרָחוֹק כּוּ'.

מְנָא הָנֵי מִילֵּי? דְּתָנוּ רַבָּנַן: "וְהִשִּׂיגָה יָדוֹ" — יַד עַצְמוֹ, שֶׁלֹּא יִלְוֶה וְיִגְאַל. "וּמָצָא" — פָּרַט לְמָצוּי, שֶׁלֹּא יִמְכּוֹר בָּרָחוֹק וְיִגְאוֹל בְּקָרוֹב, בָּרַע וְיִגְאוֹל בְּיָפָה; "כְּדֵי גְאוּלָּתוֹ" — כְּדֵי גְאוּלָּה הוּא גּוֹאֵל, וְאֵינוֹ גּוֹאֵל לַחֲצָאִין. לְמֵימְרָא דְּ"מָצָא" הַשְׁתָּא מַשְׁמַע? וּרְמִינְהוּ: "וּמָצָא" — פָּרַט לְמַמְצִיא עַצְמוֹ, מִיכָּן אָמַר **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר**: אִם מִשֶּׁיָּצְאָה אֶבֶן מִתַּחַת יָדוֹ, הוֹצִיא הַלָּה אֶת רֹאשׁוֹ וְקִיבְּלָהּ — פָּטוּר; אַלְמָא "מָצָא" מִידֵי דְּאִיתֵיהּ מֵעִיקָּרָא מַשְׁמַע! אָמַר **רָבָא**: הָכָא מֵעִנְיָנָא דִּקְרָא, וְהָכָא מֵעִנְיָנָא דִּקְרָא. הָכָא דּוּמְיָא דְּ"הִשִּׂיגָה יָדוֹ", מָה "הִשִּׂיגָה יָדוֹ" דְּהַשְׁתָּא, אַף "מָצָא" נָמֵי דְּהַשְׁתָּא. וְהָכָא דּוּמְיָא דְּ"יַעַר", מָה יַעַר מִילְּתָא דְּאִיתֵיהּ מֵעִיקָּרָא, אַף "מָצָא" מִילְּתָא דְּאִיתֵיהּ מֵעִיקָּרָא.

[ז. ובהקדש מותר בכולן]

[משנה: וּבַהֶקְדֵּשׁ מוּתָּר בְּכוּלָּן. זֶה חוֹמֶר בַּהֶדְיוֹט מִבַּהֶקְדֵּשׁ].

וּבְהֶקְדֵּשׁ כּוּ'.

מְנָא הָנֵי מִילֵּי? דְּתָנוּ רַבָּנַן: "וְאִם גָּאֹל יִגְאַל" — מְלַמֵּד שֶׁלֹּוֶה וְגוֹאֵל, וְגוֹאֵל לַחֲצָאִין. אָמַר **רַבִּי שִׁמְעוֹן**: מָה טַעַם? לְפִי שֶׁמָּצִינוּ בְּמוֹכֵר שְׂדֵה אֲחוּזָּה שֶׁיְּפָה כֹּחוֹ, שֶׁאִם הִגִּיעַ יוֹבֵל וְלֹא נִגְאֲלָה חוֹזֶרֶת לַבְּעָלִים בַּיּוֹבֵל — הוֹרַע כֹּחוֹ, שֶׁאֵינוֹ לוֶֹה וְגוֹאֵל, וְאֵינוֹ גּוֹאֵל לַחֲצָאִין. אֲבָל מַקְדִּישׁ שְׂדֵה אֲחוּזָּה, הוֹאִיל שֶׁהוֹרַע כֹּחוֹ, שֶׁאִם הִגִּיעַ יוֹבֵל וְלֹא נִגְאֲלָה יוֹצְאָה לַכֹּהֲנִים, יְפֵה כֹּחוֹ שֶׁלּוֶֹה וְגוֹאֵל וְגוֹאֵל לַחֲצָאִין.

דף **לא** [לא, א] תָּנֵי חֲדָא: לוֶֹה וְגוֹאֵל וְגוֹאֵל לַחֲצָאִין, וְתַנְיָא אִידַךְ: אֵינוֹ לוֶֹה וְגוֹאֵל וְאֵינוֹ גּוֹאֵל לַחֲצָאִין. לָא קַשְׁיָא, הָא רַבָּנַן וְהָא רַבִּי שִׁמְעוֹן.

סוגיה לט

בית בבתי ערי חומה

ערכין לא. – לא:

משנה

הַמּוֹכֵר בֵּית בְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה – הֲרֵי זֶה גּוֹאֵל מִיָּד, וְגוֹאֵל כָּל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, הֲרֵי זֶה כְּמִין רִבִּית, וְאֵינוֹ רִבִּית.	מֵת הַמּוֹכֵר – יִגְאַל בְּנוֹ, מֵת הַלּוֹקֵחַ – יִגְאַל מִיַּד בְּנוֹ.

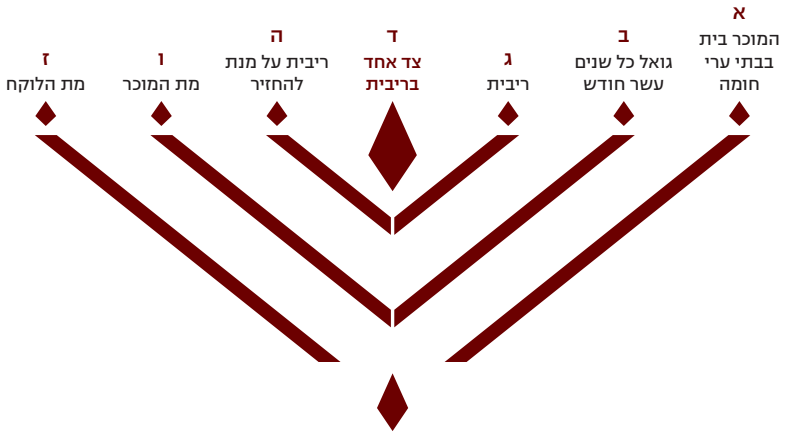

תמצית הסוגיה

דיני גאולת בית שנמכר בבתי ערי חומה, ומהותה המשפטית וההלכתית של העסקה במהלך שנים עשר החודשים הראשונים שלאחר המכירה.

שני האגפים החיצוניים יוצרים מסגרת מקבילה סביב ציר מרכזי. באגף הימני (קנים א׳–ב׳) נידונים גבולות הזמן של הגאולה בין הצדדים הישירים לעסקה – המוכר והלוקח – תוך בירור דרשות הפסוקים המרחיבות את זכות הגאולה מרגע המכירה ועד תום שנה תמימה. לעומתו, באגף השמאלי (קנים ו׳–ז׳) מתרחבים גבולות האישים של הגאולה במקרה שאחד הצדדים נפטר, כאשר הגמרא לומדת בריבוי כפול מהפסוק "והיתה גאולתו" כי זכות הגאולה עוברת לבן המוכר וחובת החזרת הבית חלה גם על בן הלוקח.

במרכז הסוגיה (קנים ג׳–ד׳–ה׳) ממוקם הבירור המהותי של אופי העסקה סביב הסתירה שבין המשנה, הקובעת כי המצב ״כמין ריבית ואינו ריבית״, לבין הברייתא המגדירה אותו כ״ריבית גמורה אלא שהתורה התירתו״. הגמרא מיישבת סתירה זו באמצעות שתי אוקימתות אמוראיות הנשענות על מחלוקת תנאים בברייתא על ביתוס בן זונין: תחילה מעמיד רבי יוחנן את המחלוקת בשאלה האם ״צד אחד בריבית״ מותר או אסור, ולאחר מכן דוחה רבא הסבר זה ומעמיד את הדיון ביסוד משפטי אחר – מעמדה של ״ריבית על מנת להחזיר״.

התורה מבקשת לשמור על שייכותו השורשית של האדם לנחלתו ולביתו גם כשהמציאות הכלכלית אילצה אותו למוכרם, ולכן היא מעצבת מנגנון משפטי ייחודי שאינו כפוף להגדרות הרגילות של מכר מוחלט או הלוואה רגילה. בראייה זו, הכסף שנותן הקונה אינו מוגדר כהלוואה נושאת ריבית אלא כקניין זמני הממתין להשלמתו, וזכות הגאולה אינה חוזה אישי צר הנקטע בזמן או במוות, אלא זכות יסוד רחבה המקיפה את כל מעגל הזמן של השנה ועוברת בירושה מדור לדור.

[א–ב. המוכר בית בבתי ערי חומה]

[משנה: הַמּוֹכֵר בֵּית בְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה — הֲרֵי זֶה גּוֹאֵל מִיָּד, וְגוֹאֵל כָּל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, הֲרֵי זֶה כְּמִין רִבִּית, וְאֵינוֹ רִבִּית].

גְּמָ׳. מַתְנִיתִין דְּלָא כְּרַבִּי, דְּתַנְיָא: **רַבִּי** אוֹמֵר: ״יָמִים״ — אֵין יָמִים פָּחוֹת מִשְּׁנַיִם. וְרַבָּנַן, הַאי ״יָמִים״ מַאי עָבְדִי לֵיהּ? מִיבְּעֵי לֵיהּ מִיּוֹם לְיוֹם. וְרַבִּי, מִיּוֹם לְיוֹם מְנָא לֵיהּ? נָפְקָא לֵיהּ מֵ״עַד תּוֹם שְׁנַת מִמְכָּרוֹ״. וְרַבָּנַן? הַהוּא מִיבְּעֵי לֵיהּ שְׁנַת מִמְכָּרוֹ שֶׁלּוֹ, וְלֹא (שְׁנַת) [שָׁנָה] שֶׁל מִנְיַן עוֹלָם. וְיָמִים מִיבְּעֵי לְהוּ לְמֵעֵת לְעֵת, דְּאִי מֵ״עַד תּוֹם שְׁנַת מִמְכָּרוֹ״ הֲוָה אָמֵינָא: מִיּוֹם לְיוֹם — אִין, מֵעֵת לְעֵת — לָא, כְּתַב רַחֲמָנָא ״יָמִים״. וְרַבִּי, מֵעֵת לְעֵת מְנָא לֵיהּ? נָפְקָא לֵיהּ מִ״תְּמִימָה״. וְרַבָּנַן? הַהוּא מִיבְּעֵי לֵיהּ לְעִיבּוּרָהּ. וְרַבִּי נָמֵי, הָא מִיבְּעֵי לֵיהּ לְעִיבּוּרָהּ! הָכִי נָמֵי, מִיּוֹם לְיוֹם וּמֵעֵת לְעֵת מֵ״עַד תּוֹם שְׁנַת מִמְכָּרוֹ״ נָפְקָא.

הֲרֵי זוֹ כְּמִין רִבִּית וְכוּ׳.

[ג–ד–ה. ריבית]

וְהָתַנְיָא: הֲרֵי זוֹ רִבִּית גְּמוּרָה, אֶלָּא שֶׁהַתּוֹרָה הִתִּירַתּוּ! אָמַר **רַבִּי יוֹחָנָן**: לָא קַשְׁיָא, הָא רַבִּי יְהוּדָה וְהָא רַבָּנָן. דְּתַנְיָא: הֲרֵי שֶׁהָיָה נוֹשֶׁה בַּחֲבֵירוֹ מָנֶה, וְעָשָׂה לוֹ שָׂדֵהוּ מֶכֶר, בִּזְמַן שֶׁהַמּוֹכֵר אוֹכֵל פֵּירוֹת — מוּתָּר, לוֹקֵחַ אוֹכֵל פֵּירוֹת — אָסוּר. **רַבִּי יְהוּדָה** אוֹמֵר: אַף בִּזְמַן שֶׁהַלּוֹקֵחַ אוֹכֵל פֵּירוֹת — מוּתָּר. אָמַר **רַבִּי יְהוּדָה**: מַעֲשֶׂה בְּבַיְתוֹס בֶּן זוֹנִין שֶׁעָשָׂה שָׂדֵהוּ מֶכֶר עַל פִּי **רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה**, וְלוֹקֵחַ אוֹכֵל פֵּירוֹת הָיָה. אָמְרוּ לוֹ: מִשָּׁם רְאָיָה? מוֹכֵר אוֹכֵל פֵּירוֹת הָיָה, וְלֹא לוֹקֵחַ.

מַאי בֵּינַיְיהוּ? צַד אֶחָד בְּרִבִּית אֵיכָּא בֵּינַיְיהוּ, תַּנָּא קַמָּא סָבַר: צַד אֶחָד בְּרִבִּית אָסוּר, וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר: צַד אֶחָד בְּרִבִּית מוּתָּר.

[לא, ב] **רָבָא** אָמַר: דְּכוּלֵּי עָלְמָא צַד אֶחָד בְּרִבִּית אָסוּר, וְהָכָא בְּרִבִּית עַל מְנָת לְהַחְזִיר אֵיכָּא בֵּינַיְיהוּ — מָר סָבַר: אָסוּר, וּמָר סָבַר: מוּתָּר.

[ו–ז. מתו המוכר או הלוקח]

[משנה: מֵת הַמּוֹכֵר — יִגְאַל בְּנוֹ, מֵת הַלּוֹקֵחַ — יִגְאַל מִיַּד בְּנוֹ].

מֵת הַמּוֹכֵר יִגְאַל בְּנוֹ.

פְּשִׁיטָא! מַהוּ דְּתֵימָא: ״וְאִישׁ כִּי יִמְכֹּר בֵּית מוֹשַׁב״ אָמַר רַחֲמָנָא, וְהַאי לָאו מִכַּר, קָמַשְׁמַע לַן: ״וְהָיְתָה גְּאֻלָּתוֹ״ — מִכָּל מָקוֹם.

מֵת הַלּוֹקֵחַ יִגְאַל מִיָּד בְּנוֹ וְכוּ׳.

פְּשִׁיטָא! מַהוּ דְּתֵימָא: ״לַקּוֹנֶה אוֹתוֹ״ אָמַר רַחֲמָנָא, וְהָא לָא קָנָה — קָא מַשְׁמַע לַן: ״וְהָיְתָה גְּאֻלָּתוֹ״ מִכָּל מָקוֹם.

סוגיה מ

שנה "תמימה"

ערכין לא:

משנה

אֵין מוֹנִין שָׁנָה אֶלָּא מִשָּׁעָה שֶׁמָּכַר, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַד מְלֹאת לוֹ שָׁנָה". כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "תְּמִימָה", לְהָבִיא אֶת חֹדֶשׁ הָעִיבּוּר. **רַבִּי** אוֹמֵר: לִיתֵּן לוֹ שָׁנָה וְעִיבּוּרָהּ.	הִגִּיעַ יוֹם שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ וְלֹא נִגְאֲלָה — הָיְתָה חֲלוּטָה לוֹ. אֶחָד הַלּוֹקֵחַ וְאֶחָד הַנִּיתָּן לוֹ בְּמַתָּנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לַצְּמִיתוּת".

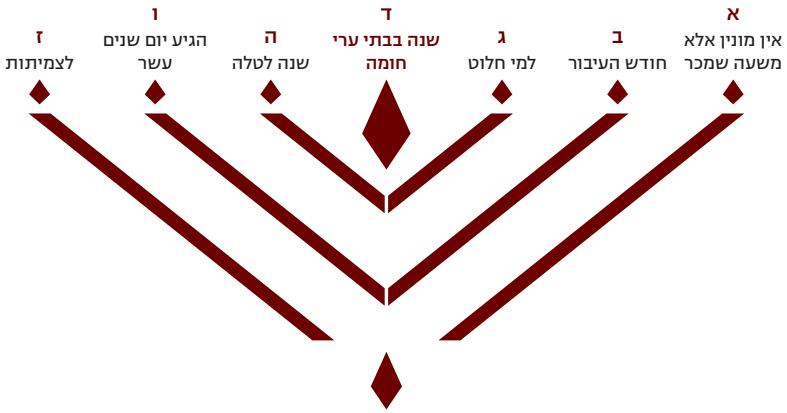

תמצית הסוגיה

מעגל הזמן המלא של גאולת בית בבתי ערי חומה – מרגע תחילת המניין ועד לרגע חליטת הבית לצמיתות בידי הקונה.

הסוגיה בנויה במבנה סימטרי מובהק שבו שני האגפים החיצוניים יוצרים מסגרת כרונולוגית ומשפטית שלמה סביב הציר המרכזי. באגף הימני (קנים א׳–ב׳) נידונה נקודת ההתחלה של המניין – קביעת המשנה כי אין מונים שנה אלא משעה שמכר, והברייתא המבררת כי במקרה שהקונה מכר את הבית לקונה שני, השנה נמנית לפי המכירה הראשונה ("הווי שנה לראשון"). לעומתו, באגף השמאלי (קנים ו׳–ז׳)

נידונה נקודת הסיום והנעילה – הגעת יום שנים עשר חודש וחליטת הבית לצמיתות.

במרכז הסוגיה (קנים ג'–ד'–ה') ממוקמת חטיבה של שלוש מימרות מבית מדרשו של רבי אבא בר ממל המבררים את דיני שלב הביניים של השנה. תחילה (קנה ג') נידונה שאלת זהות הזוכה בחליטה כאשר הבית נמכר לקונה שני, ורבי אבא בר ממל מסביר לשיטת רבי יוחנן שהבית נחלט לשני משום שהראשון מכר לו "כל זכות שתבוא לידו". משם עובר רבי אבא בר ממל (קנה ד') אל מדידת אורך השנה עצמה בבתי ערי חומה, ומראה כי בית שנמכר ב–ט"ו באדר א' נכנס לתחום העיבור ("את נחית לעיבורא") ושנתו מתארכת לשלושה עשר חודשים, ולכן בית שנמכר אחריו ב–א' באדר ב' נחלט מוקדם יותר. לבסוף (קנה ה') מעתיק את אותו עיקרון אל טלה של קודשים שנולד באדר א' לעומת טלה שנולד באדר ב', ומחדש באמצעות גזירה שווה ("שנה שנה מהדדי גמרי") כי מנגנון הכניסה לעיבור חל על הגדרת "שנה" בתורה כולה.

הזמן ההלכתי אינו כרונולוגיה חיצונית וטכנית בלבד, אלא כלי המעצב זכויות וקניינים. ברגע שאדם מוכר את ביתו, נפתחת עבורו מסגרת זמן מוגדרת ומלאה של "שנה תמימה" המגנה על זכותו לשוב אל נחלתו – מסגרת שאינה מתקצרת גם אם הבית עבר ידיים (ג') וגם אם השנה התעברה (ד'–ה'); אך מנגד, משנסגרה מסגרת הזמן הזו והגיע יום שנים עשר חודש (ו'–ז'), החליטה הופכת למוחלטת ובלתי הפיכה, שכן לכל זכות גאולה יש גבול ברור שבו המציאות הקניינית מתייצבת לצמיתות.

[א–ב. אין מונין אלא משעה שמכר]

[משנה: אֵין מוֹנִין שָׁנָה אֶלָּא מִשָּׁעָה שֶׁמָּכַר, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַד מְלֹאת לוֹ שָׁנָה". כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "תְּמִימָה", לְהָבִיא אֶת חֹדֶשׁ הָעִיבּוּר. **רַבִּי** אוֹמֵר: לִיתֵּן לוֹ שָׁנָה וְעִיבּוּרָהּ].

אֵין מוֹנִין לוֹ שָׁנָה אֶלָּא מִשָּׁעָה שֶׁמָּכַר כּוּ'.

תָּנוּ רַבָּנָן: שָׁנָה — אֵינִי יוֹדֵעַ אִם שָׁנָה לָרִאשׁוֹן אִם שָׁנָה לַשֵּׁנִי, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "עַד מְלֹאת לוֹ שָׁנָה תְּמִימָה" — הֱוֵי שָׁנָה לָרִאשׁוֹן.

[ג. למי חלוט]

לְמִי חָלוּט? **רַבִּי אֶלְעָזָר** אוֹמֵר: לָרִאשׁוֹן חָלוּט, **רַבִּי יוֹחָנָן** אָמַר: לַשֵּׁנִי חָלוּט. בִּשְׁלָמָא לְרַבִּי אֶלְעָזָר דְּלְדִידֵיהּ קָא מָנֵינַן, אֶלָּא לְרַבִּי יוֹחָנָן מַאי טַעְמָא? אָמַר **רַבִּי אַבָּא בַּר מֶמֶל**: מָה מָכַר לוֹ רִאשׁוֹן לְשֵׁנִי — כָּל זְכוּת שֶׁתָּבֹא לְיָדוֹ.

[ד. שנה בבתי ערי חומה]

אָמַר **רַבִּי אַבָּא בַּר מֶמֶל**: מָכַר שְׁנֵי בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה, אֶחָד בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בַּאֲדָר הָרִאשׁוֹן וְאֶחָד בְּאֶחָד בַּאֲדָר הַשֵּׁנִי; זֶה שֶׁמָּכַר לוֹ בַּאֲדָר הַשֵּׁנִי, בְּיָוָן שֶׁהִגִּיעַ יוֹם אֶחָד בַּאֲדָר שֶׁל שָׁנָה הַבָּאָה — עָלְתָה לוֹ שָׁנָה; זֶה שֶׁמָּכַר לוֹ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר שֶׁל אֲדָר הָרִאשׁוֹן — לֹא עָלְתָה לוֹ שָׁנָה עַד חֲמִשָּׁה עָשָׂר בַּאֲדָר שֶׁל שָׁנָה הַבָּאָה.

מַתְקִיף לַהּ **רָבִינָא**, וְלֵימָא לֵיהּ: "אֲנָא קָדֵים שָׁחֵין נוּרָא מִקַּמֵּא דִּידָךְ"! מִשּׁוּם דַּאֲמַר לֵיהּ: "אַתְּ נְחֵית לְעִיבּוּרָא".

[ה. שנה לטלה]

וְאָמַר **רַבִּי אַבָּא בַּר מֶמֶל**: נוֹלְדוּ לוֹ שְׁנֵי טְלָאִים, אֶחָד בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר שֶׁל אֲדָר הָרִאשׁוֹן וְאֶחָד בְּאֶחָד בַּאֲדָר הַשֵּׁנִי, זֶה שֶׁנּוֹלַד בַּאֲדָר הַשֵּׁנִי, בְּיָוָן שֶׁהִגִּיעַ יוֹם אֶחָד בַּאֲדָר שֶׁל שָׁנָה הַבָּאָה — עָלְתָה לוֹ שָׁנָה, זֶה שֶׁנּוֹלַד לוֹ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בַּאֲדָר הָרִאשׁוֹן — לֹא עָלְתָה לוֹ שָׁנָה עַד חֲמִשָּׁה עָשָׂר בַּאֲדָר שֶׁל שָׁנָה הַבָּאָה.

מַתְקִיף לַהּ **רָבִינָא**, וְלֵימָא לֵיהּ: אֲנָא קָדֵים אָכִיל יְרוּקָא מִקַּמָּךְ דִּידָךְ! מִשּׁוּם דַּאֲמַר לֵיהּ: אַתְּ נְחֵיתְתְּ לְעִיבּוּרָא, אֲנָא לָא נְחֵיתְנָא לְעִיבּוּרָא.

הָא תּוּ לְמָה לִי? הַיְינוּ הָךְ! מַהוּ דְּתֵימָא: הָתָם, דִּכְתִיב "תְּמִימָה", הָכָא, דְּלָא כְּתִיב "תְּמִימָה" — לָא. קָא מַשְׁמַע לַן, דְּ"שָׁנָה" "שָׁנָה" מֵהָדֵדֵי גְּמִרִי.

כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "תְּמִימָה" כּוּ'. **רַבִּי** אוֹמֵר: לִיתֵּן שְׁנַת עִיבּוּרָהּ.

תָּנוּ רַבָּנַן: "שָׁנָה תְּמִימָה", **רַבִּי** אוֹמֵר: מוֹנֶה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וַחֲמִשָּׁה יָמִים כְּמִנְיַן יְמוֹת הַחַמָּה, וַ**חֲכָמִים** אוֹמְרִים: מוֹנֶה שְׁנֵים עָשָׂר חוֹדֶשׁ מִיּוֹם לְיוֹם, וְאִם נִתְעַבְּרָה — נִתְעַבְּרָה לוֹ.

[ו–ז. הגיע יום שנים עשר]

[משנה: הִגִּיעַ יוֹם שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ וְלֹא נִגְאֲלָה — הָיְתָה חֲלוּטָה לוֹ. אֶחָד הַלּוֹקֵחַ וְאֶחָד הַנִּיתָּן לוֹ בְּמַתָּנָה, שְׁנֶאֱמַר: "לַצְּמִיתוּת"].

הִגִּיעַ יוֹם שְׁנֵים עָשָׂר חוֹדֶשׁ וְלֹא נִגְאַל כּוּ'.

תָּנוּ רַבָּנַן: "לַצְּמִיתוּת" — לַחֲלוּטִין. דָּבָר אַחֵר: "לַצְּמִיתוּת" — לְרַבּוֹת אֶת הַמַּתָּנָה. מַאי טַעְמָא? "צְמִית" "צְמִיתוּת".

אַמְרוּהָ **רַבָּנַן קַמֵּיהּ דְּ**רַב **פָּפָּא**, כְּמַאן? דְּלָא כְּרַבִּי מֵאִיר, דְּאִי כְּ**רַבִּי מֵאִיר** — הָאָמַר מַתָּנָה אֵינָהּ כְּמֶכֶר! אָמַר **רַב פָּפָּא**: אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי מֵאִיר, שָׁאנֵי הָכָא דְּרַבִּי רַחֲמָנָא "לַצְּמִיתוּת".

אֲמַרוּ **רַבָּנַן** לְ**רַב פָּפָּא**, וַאֲמַר לַהּ **רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ** לְ**רַב פָּפָּא**: וְהָא גַּבֵּי יוֹבֵל, דִּכְתִיב "תָּשׁוּבוּ" לְרַבּוֹת אֶת הַמַּתָּנָה, וְרַבִּי מֵאִיר לָא קָא מְרַבֵּי! אֶלָּא הָא וַדַּאי דְּלָא כְּרַבִּי מֵאִיר.

תָּנוּ רַבָּנַן: הַמַּקְדִּישׁ בַּיִת בְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה — הֲרֵי זֶה גּוֹאֵל, וְגוֹאֵל לְעוֹלָם. גְּאָלוֹ אַחֵר מִיַּד הֶקְדֵּשׁ, הִגִּיעַ יוֹם שְׁנֵים עָשָׂר חוֹדֶשׁ וְלֹא נִגְאַל — הָיָה חָלוּט לוֹ.

מְנָא הָנֵי מִילֵּי? אָמַר **שְׁמוּאֵל**, דְּאָמַר קְרָא: "לַקּוֹנֶה אוֹתוֹ", וַאֲפִילּוּ מִיַּד הֶקְדֵּשׁ. וְלַחְלְטֵיהּ הֶקְדֵּשׁ? אָמַר קְרָא: "לְדוֹרוֹתָיו", יָצָא הֶקְדֵּשׁ שֶׁאֵין לוֹ דּוֹרוֹת. לֹא יֵצֵא בַּיּוֹבֵל, לְמָה לִי? אָמַר **רַב סָפְרָא**: לֹא נִצְרְכָא אֶלָּא לְמוֹכֵר בַּיִת בְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה, וּפָגַע בּוֹ יוֹבֵל בְּתוֹךְ שְׁנָתוֹ. סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא: לִיפּוֹק בְּיוֹבֵל, קָא מַשְׁמַע לַן: "לֹא יֵצֵא בַּיּוֹבֵל".

סוגיה מא

תקנת הלל

ערכין לא:

משנה

בָּרִאשׁוֹנָה הָיָה נִטְמָן יוֹם שְׁנַיִם עָשָׂר חוֹדֶשׁ, כְּדֵי שֶׁיִּהֵא חָלוּט לוֹ.	הִתְקִין **הִלֵּל** שֶׁיְּהֵא חוֹלֵשׁ מְעוֹתָיו לַלִּשְׁכָּה, וְיִהֵא שׁוֹבֵר אֶת הַדֶּלֶת וְנִכְנָס, אֵימָתַי שֶׁיִּרְצֶה הַלָּז יָבֹא וְיִטּוֹל אֶת מְעוֹתָיו.

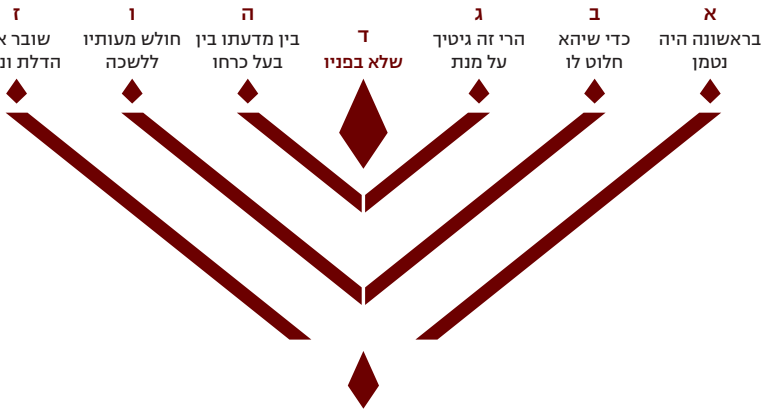

[א–ב. בראשונה היה נטמן]

[משנה: בָּרִאשׁוֹנָה הָיָה נִטְמָן יוֹם שְׁנַיִם עָשָׂר חוֹדֶשׁ, כְּדֵי שֶׁיִּהֵא חָלוּט לוֹ].

[ג–ד–ה. הרי זה גיטיך על מנת]

גְּמָ׳. אָמַר **רָבָא**: מִתַּקָּנָתוֹ שֶׁל הִלֵּל — ״הֲרֵי זֶה גִּיטֵּיךְ עַל מְנָת שֶׁתִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז״, וּנְתָנָהּ לוֹ מִדַּעְתּוֹ — מְגוֹרֶשֶׁת, בְּעַל כָּרְחוֹ — אֵינָהּ מְגוֹרֶשֶׁת. [לב, א] מִדְּאִיצְטְרִיךְ לֵיהּ לְהִלֵּל לְתַקּוֹנֵי נְתִינָה בְּעַל כָּרְחוֹ הָוְיָא נְתִינָה, הָא בְּעָלְמָא נְתִינָה בְּעַל כָּרְחוֹ לָא הָוְיָא נְתִינָה.

מַתְקֵיף לַהּ **רַב פָּפָּא**, וְאִיתֵּימָא **רַב אָשֵׁי**: וְדִילְמָא כִּי אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ לְהַלֵּל לְתַקּוֹנֵי שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, אֲבָל בְּפָנָיו — בֵּין מִדַּעְתּוֹ בֵּין בְּעַל כָּרְחוֹ הָוְיָא מַתָּנָה!

אִיכָּא דְּאָמְרִי, אָמַר **רָבָא**: מִתַּקָּנָתוֹ שֶׁל הִלֵּל — "הֲרֵי זֶה גִּיטֵּיךְ עַל מְנָת שֶׁתִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז", וּנְתָנָהּ לוֹ, בֵּין מִדַּעְתּוֹ בֵּין בְּעַל כָּרְחוֹ — הָוְיָא נְתִינָה. וְכִי אִיצְטְרִיךְ לֵיהּ לְהַלֵּל לְתַקּוֹנֵי — שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, אֲבָל בְּפָנָיו — בֵּין מִדַּעְתּוֹ בֵּין בְּעַל כָּרְחוֹ הָוְיָא נְתִינָה.

מַתְקֵיף לַהּ **רַב פָּפָּא**, וְאִיתֵּימָא **רַב שִׁימִי בַּר אָשֵׁי**: וְדִילְמָא בֵּין בְּפָנָיו בֵּין שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, מִדַּעְתּוֹ — אִין, בְּעַל כָּרְחוֹ — לָא, וְהִלֵּל מַאי דְּאִיצְטְרִיךְ לֵיהּ תַּקֵּין!

[ו–ז. התקין הלל]

[משנה: הִתְקִין **הִלֵּל** שֶׁיְּהֵא חוֹלֵשׁ מְעוֹתָיו לַלִּשְׁכָּה, וְיֵהָא שׁוֹבֵר אֶת הַדֶּלֶת וְנִכְנָס, אֵימָתַי שֶׁיִּרְצֶה הַלָּז יָבֹא וְיִטּוֹל אֶת מְעוֹתָיו].

סוגיה מב

ערי חומה

ערכין לב. – לג.

משנה

כָּל שֶׁהוּא לִפְנִים מִן הַחוֹמָה — הֲרֵי הוּא כְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה, חוּץ מִן הַשָּׂדוֹת. **רַבִּי מֵאִיר** אוֹמֵר: אַף הַשָּׂדוֹת.

בַּיִת הַבָּנוּי בַּחוֹמָה — **רַבִּי יְהוּדָה** אוֹמֵר: אֵינוֹ כְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה. **רַבִּי שִׁמְעוֹן** אוֹמֵר: כּוֹתֶל הַחִיצוֹן הֵיא חוֹמָתוֹ.

עִיר שֶׁגָּגוֹתֶיהָ חוֹמָתָהּ, וְשֶׁאֵינָהּ מוּקֶפֶת חוֹמָה מִימוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן, אֵינָהּ כְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה.

וְאֵלּוּ הֵן בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה: שָׁלֹשׁ חֲצֵרוֹת שֶׁל שְׁנֵי בָתִּים, מוּקֶפֶת חוֹמָה מִימוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן, כְּגוֹן קַצְרָה הַיְשָׁנָה שֶׁל צִיפּוֹרִי, וְחַקְרָה שֶׁל גּוּשׁ חָלָב, וְיוֹדְפַת הַיְשָׁנָה, וְגַמְלָא, וּגְדוֹד, וְחָדִיד, וְאוֹנוֹ, וִירוּשָׁלַיִם, וְכֵן כְּיוֹצֵא בָּהֶן.



תמצית הסוגיה

הגדרתם ההלכתית, המרחבית וההיסטורית של דיני בתי ערי חומה, ובראשם דין פדיון הבית והחליטה לצמיתות.

בחלקים החיצוניים של הסוגיה החלק הראשון (קנים א׳–ב׳) פותח בהגדרת המרחב הפיזי הפנימי והמבנים הכלולים בו (״כל שהוא לפנים מן החומה״, בתי בד, מרחצאות ודין בית הבנוי בחומה), ובחלק השני (קנים ו׳–ז׳) הסוגיה חותמת בהצבת התנאי ההיסטורי ההכרחי — שזו תהיה עיר המוקפת חומה דווקא ״מימות יהושע בן נון״.

במרכז הסוגיה נבנית תקבולת פנימית בין קנה ג׳ המביאה את רשימת הערים הקונקרטית המוקפות חומה (גמלא, גדוד, חדיד, אונו וירושלים) ומברר את חריגותה של ירושלים, ואילו קנה ה׳ בוחן את שאלת המשכיות הזמן והמצוות התלויות בארץ — כיצד ניתן למנות שמיטין ויובלות לאחר גלות השבטים, וכיצד החזיר ירמיהו את העם ומלך עליהם יאשיהו. בתווך ממוקם קנה ד׳, המוסיף את הציר המחבר והיסודי של מחלוקת ״קדושה ראשונה ושניה״ (האם קדושה ראשונה קידשה לשעתה בלבד או גם לעתיד לבוא)

מרכז הסוגיה מגשר בין ההגדרות הפיזיות של ערי החומה לבין מחזוריות הזמן של השמיטה והיובל, ומלמד שתוקפן של ההלכות התלויות בארץ נובע מרציפות הקדושה הלאומית, מזכות ירושת האבות ומיכולתם של הנביאים והחכמים לחדש את המצוות ולשמרן גם לאחר החורבן והגלות.

[א. כל שהוא לפנים מן החומה]

[משנה: כָּל שֶׁהוּא לִפְנִים מִן הַחוֹמָה — הֲרֵי הוּא כְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה, חוּץ מִן הַשָּׁדוֹת. **רַבִּי מֵאִיר** אוֹמֵר: אַף הַשָּׁדוֹת].

גְּמָ׳. תָּנוּ רַבָּנַן: בַּיִת — אֵין לִי אֶלָּא בַּיִת, מְנַיִן לְרַבּוֹת בָּתֵּי בַדִּים וּבָתֵּי מֶרְחָצָאוֹת וּמִגְדָּלוֹת וְשׁוֹבָכִין וּבוֹרוֹת וְשִׂיחִין וּמְעָרוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״אֲשֶׁר בָּעִיר״. יָכוֹל שֶׁאֲנִי מְרַבֶּה אַף הַשָּׁדוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״בַּיִת״, דִּבְרֵי **רַבִּי יְהוּדָה**. **רַבִּי מֵאִיר** אוֹמֵר: נֶאֱמַר ״בַּיִת״ — אֵין לִי אֶלָּא בַּיִת, מְנַיִן לְרַבּוֹת בָּתֵּי בַדִּים וּבָתֵּי מֶרְחָצָאוֹת, וּמִגְדָּלוֹת וְשׁוֹבָכִין, וּבוֹרוֹת שִׂיחִין וּמְעָרוֹת, וַאֲפִילּוּ שָׂדוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״אֲשֶׁר בָּעִיר״.

וְאֶלָּא הָא כְּתִיב ״בַּיִת״! אָמַר **רַב חִסְדָּא אָמַר רַב קַטִּינָא**: חוֹלְסִית וּמְצוּלָה אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ, וְהָתַנְיָא: חוֹלְסִית וּמְצוּלָה, **רַבִּי מֵאִיר** אוֹמֵר: כְּבָתִּים, **רַבִּי יְהוּדָה** אוֹמֵר: כִּשְׂדוֹת.

[ב. בית הבנוי בחומה]

[משנה: בַּיִת הַבָּנוּי בַּחוֹמָה — **רַבִּי יְהוּדָה** אוֹמֵר: אֵינוֹ כְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה. **רַבִּי שִׁמְעוֹן** אוֹמֵר: כּוֹתֶל הַחִיצוֹן הֵיא חוֹמָתוֹ].

בַּיִת הַבָּנוּי בַּחוֹמָה, **רַבִּי יְהוּדָה** אוֹמֵר: אֵינוֹ כְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה.

אָמַר **רַבִּי יוֹחָנָן**: וּשְׁנֵיהֶם מִקְרָא אֶחָד דָּרְשׁוּ, "וַתּוֹרִידֵם בַּחֶבֶל בְּעַד הַחַלּוֹן כִּי בֵיתָהּ בְּקִיר הַחוֹמָה וּבַחוֹמָה הִיא יוֹשָׁבֶת". רַבִּי שִׁמְעוֹן סָבַר כְּפְשָׁטֵיהּ דִּקְרָא, וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר: "בַּחוֹמָה הִיא יוֹשָׁבֶת" וְלֹא בְּעִיר חוֹמָה.

גְּמָ'. תָּנוּ רַבָּנַן: "חוֹמָה" — וְלֹא שׁוּר אִיגֻּר, "סָבִיב" — פָּרַט לִטְבָרְיָה שֶׁיַּמָּהּ חוֹמָתָהּ. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בַּר יוֹסֵי** אוֹמֵר: "אֲשֶׁר לוֹא חוֹמָה" — אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ עַכְשָׁיו וְהָיָה לוֹ קוֹדֶם לָכֵן.

וְאֵלּוּ הֵן בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה כּוּ'.

[ג. שמות ערים]

תָּנָא: גַּמְלָא בַּגְּלִיל, וּגְדוֹד בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, וְחָדִיד וְאוֹנוֹ וִירוּשָׁלַיִם בִּיהוּדָה.

מַאי קָאָמַר? [לב, ב] אָמַר **אַבָּיֵי**: הָכִי קָאָמַר — עַד גַּמְלָא בַּגְּלִיל, עַד גְּדוֹד בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, וְחָדִיד וְאוֹנוֹ וִירוּשָׁלַיִם בִּיהוּדָה. **רָבָא** אָמַר: גַּמְלָא בַּגְּלִיל, לְאַפּוֹקֵי גַּמְלָא דְּשָׁאַר אֲרָצוֹת; גְּדוֹד בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, לְאַפּוֹקֵי גְּדוֹד דְּשָׁאַר אֲרָצוֹת; אֵינָךְ דְּלָא אִיכָּא דִּכְוָתַיְיהוּ — לָא אִיצְטְרִיךְ לֵיהּ.

וִירוּשָׁלַיִם מִי מִיחַלַּט בַּהּ? וְהָתַנְיָא: עֲשָׂרָה דְּבָרִים נֶאֶמְרוּ בִּירוּשָׁלַיִם, אֵין הַבַּיִת חָלוּט בָּהּ! אָמַר **רַבִּי יוֹחָנָן**: כִּירוּשָׁלַיִם דְּמוּקֶּפֶת חוֹמָה מִימוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן, וְלֹא כִּירוּשָׁלַיִם, דְּאִילּוּ יְרוּשָׁלַיִם אֵין הַבַּיִת חָלוּט בָּהּ, וְאִילּוּ הָכָא הַבַּיִת חָלוּט (בהן) [בָּהּ]. **רַב אָשִׁי** אָמַר: לָאו אָמַר רַב יוֹסֵף תְּרֵי קְדֵשׁ הֲווֹ? הָכָא נָמֵי תְּרֵי יְרוּשָׁלַיִם הֲווֹ.

[ד. קדושה ראשונה ושניה]

תַּנְיָא, **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי**: לָמָּה מָנוּ חֲכָמִים אֶת אֵלּוּ, שֶׁכְּשֶׁעָלוּ בְּנֵי הַגּוֹלָה מָצְאוּ אֵלּוּ וְקִידְּשׁוּם, אֲבָל רִאשׁוֹנוֹת בָּטְלוּ מִשֶּׁבָּטְלָה קְדוּשַּׁת הָאָרֶץ. קָסָבַר: קְדוּשָּׁה רִאשׁוֹנָה קִידְּשָׁה לִשְׁעָתָהּ, וְלֹא קִידְּשָׁה לֶעָתִיד לָבֹא.

וּרְמִינְהִי: אָמַר **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי**: וְכִי אֵלּוּ בִּלְבַד הָיוּ? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: ״שִׁשִּׁים עִיר כָּל חֶבֶל אַרְגֹּוב ... כָּל אֵלֶּה עָרִים בְּצוּרוֹת״! אֶלָּא לָמָּה מָנוּ חֲכָמִים אֶת אֵלּוּ? שֶׁכְּשֶׁעָלוּ בְּנֵי הַגּוֹלָה מָצְאוּ אֵלּוּ וְקִידְּשׁוּם. קִידְּשׁוּם? הָא אָמְרִינַן דְּלָא צְרִיךְ לְקַדּוֹשֵׁי נְהוּ! אֶלָּא מְנָאוּם. וְלֹא אֵלּוּ בִּלְבַד, אֶלָּא כֹּל שֶׁתַּעֲלֶה לְךָ מָסוֹרֶת בְּיָדְךָ מֵאֲבוֹתֶיךָ שֶׁמּוּקֶּפֶת חוֹמָה מִימוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן — כָּל מְצוֹת הַלָּלוּ נוֹהֲגוֹת בָּהּ, מִפְּנֵי שֶׁקִּדּוּשָׁה רִאשׁוֹנָה קִידְּשָׁה לְשָׁעָתָהּ וְקִידְּשָׁה לֶעָתִיד לָבֹא! אִיבָּעֵית אֵימָא: תְּרֵי תַּנָּאֵי וְאַלִּיבָּא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, וְאִיבָּעֵית אֵימָא: חַד מִינַּיְיהוּ רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר יוֹסֵי אַמְרַהּ, דְּתַנְיָא: **רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר יוֹסֵי** אוֹמֵר: ״אֲשֶׁר לוֹא חוֹמָה״ — אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ עַכְשָׁיו וְהָיָה לוֹ קוֹדֶם לָכֵן.

מַאי טַעְמָא דְּמַאן דְּאָמַר: קִדּוּשָׁה רִאשׁוֹנָה קִידְּשָׁה לְשָׁעָתָהּ וְלֹא קִידְּשָׁה לֶעָתִיד לָבֹא? דִּכְתִיב: ״וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי הַגּוֹלָה הַשָּׁבִים מִן הַשְּׁבִי סוּכּוֹת וַיֵּשְׁבוּ בַסּוּכּוֹת כִּי לֹא עָשׂוּ מִימֵי יֵשׁוּעַ בִּן נוּן כֵּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ׳ וַתְּהִי שִׂמְחָה גְּדוֹלָה מְאֹד״. אֶפְשָׁר בָּא דָּוִד וְלֹא עָשׂוּ סוּכּוֹת עַד שֶׁבָּא עֶזְרָא? אֶלָּא מַקִּישׁ בִּיאָתָם בִּימֵי עֶזְרָא לְבִיאָתָם בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ, מָה בִּיאָתָם בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ מָנוּ שְׁמִיטִין וְיוֹבְלוֹת וְקִדְּשׁוּ עָרֵי חוֹמָה, אַף בִּיאָתָן בִּימֵי עֶזְרָא מָנוּ שְׁמִיטִין וְיוֹבְלוֹת וְקִדְּשׁוּ עָרֵי חוֹמָה. וְאוֹמֵר: ״וֵאלֹהֶיךָ ה׳ אֱלֹהֶיךָ אֵל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יָרַשׁוּ אֲבוֹתֶיךָ וִירִשְׁתָּהּ״, מַקִּישׁ יְרוּשָּׁתְךָ לִירוּשַׁת אֲבוֹתֶיךָ — מָה יְרוּשַׁת אֲבוֹתֶיךָ בְּחִידּוּשׁ כָּל דְּבָרִים הַלָּלוּ, אַף יְרוּשָּׁתְךָ בְּחִידּוּשׁ כָּל דְּבָרִים הַלָּלוּ. וְאִידַּךְ? דִּבְעוֹ רַחֲמֵי עַל יֵצֶר דַּעֲבוֹדָה זָרָה, וּבַטְּלֵיהּ, וְאַגִּין זְכוּתָא עֲלַיְיהוּ כִּי סוּכָּה. וְהַיְינוּ דְּקָא קָפִיד קְרָא עִילָּוֵיהּ דִּיהוֹשֻׁעַ, דִּבְכֹל דּוּכְתָּא כְּתִיב ״יְהוֹשֻׁעַ״, וְהָכָא כְּתִיב ״יֵשׁוּעַ״.

בִּשְׁלָמָא מֹשֶׁה לָא בָּעָא רַחֲמֵי, דְּלָא הֲוָה זְכוּתָא דְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא יְהוֹשֻׁעַ דַּהֲוָה לֵיהּ זְכוּתָא דְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אַמַּאי לָא לִיבְעֵי רַחֲמֵי? וְהָא כְּתִיב: ״אֲשֶׁר יָרְשׁוּ אֲבוֹתֶיךָ וִירִשְׁתָּהּ״! הָכִי קָאָמַר: בֵּיוָן דְּיָרְשׁוּ אֲבוֹתֶיךָ — יָרַשְׁתָּ אַתְּ.

[ה. שמיטין ויובלות בגלות]

וּמִי מָנוּ שְׁמִיטִין וְיוֹבְלוֹת? הַשְׁתָּא מִשֶּׁגָּלוּ שֵׁבֶט רְאוּבֵן וְשֵׁבֶט גָּד וַחֲצִי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה בָּטְלוּ יוֹבְלוֹת, עֶזְרָא דִּכְתִיב בֵּיהּ ״כָּל הַקָּהָל כְּאֶחָד אַרְבַּע

רִבּוֹא אַלְפַּיִם וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים" הֲוָה מָנֵי? דְּתַנְיָא: מִשֶּׁגָּלוּ שֵׁבֶט רְאוּבֵן וְשֵׁבֶט גָּד וַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה בָּטְלוּ יוֹבְלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ לְכָל יֹשְׁבֶיהָ", בִּזְמַן שֶׁכֹּל יוֹשְׁבֶיהָ עָלֶיהָ, וְלֹא בִּזְמַן שֶׁגָּלוּ מִקְצָתָן. יָכוֹל הָיוּ עָלֶיהָ וְהֵן מְעוֹרָבִין, שֵׁבֶט בִּנְיָמִין בִּיהוּדָה וְשֵׁבֶט יְהוּדָה בְּבִנְיָמִין, יְהֵא יוֹבֵל נוֹהֵג? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לְכָל יֹשְׁבֶיהָ" — בִּזְמַן שֶׁיּוֹשְׁבֶיהָ כְּתִיקוּנָן, וְלֹא בִּזְמַן שֶׁהֵן מְעוֹרָבִין! אָמַר **רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק**: מָנוּ יוֹבְלוֹת לְקַדֵּשׁ שְׁמִיטִין. [לג, א] הָנִיחָא לְרַבָּנַן דְּאָמְרִי: שְׁנַת חֲמִשִּׁים אֵינָהּ מִן הַמִּנְיָן, אֶלָּא לִ**רַבִּי יְהוּדָה** דְּאָמַר: שְׁנַת חֲמִשִּׁים עוֹלָה לְכָאן וּלְכָאן, לְמָה לִי? בִּשְׁמִיטִין סַגִּיא! הָא וַדַּאי דְּלָא כְּרַבִּי יְהוּדָה.

וְלֹא מָנוּ שְׁמִיטִין וְיוֹבְלוֹת? וְהָכְתִיב: "מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים תְּשַׁלְּחוּ אִישׁ אֶת אָחִיו הָעִבְרִי אֲשֶׁר יִמָּכֵר לְךָ"! וְהָוֵינַן בְּהוּ: "מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים"? וְהָכְתִיב: "וַעֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים"! וְאָמַר **רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק**: שֵׁשׁ לַנִּמְכָּר, וְשֶׁבַע לַנִּרְצָע. הָהוּא בְּתוֹכָחָה כְּתִיב, וְקָאָמַר נָבִיא: הַשִּׁלַּחְתֶּם? וְהָכְתִיב: "וַיִּשְׁמְעוּ וַיְשַׁלְּחוּ"! אֶלָּא אָמַר **רַבִּי יוֹחָנָן**: יִרְמְיָה הֶחְזִירָן, וְיֹאשִׁיָּה בֶּן אָמוֹן מָלַךְ עֲלֵיהֶן. וּמְנָא לַן דַּהֲדוּר? דִּכְתִיב: "כִּי הַמּוֹכֵר אֶל הַמִּמְכָּר לֹא יָשׁוּב". אֶפְשָׁר יוֹבֵל בָּטֵל, וְנָבִיא מִתְנַבֵּא עָלָיו שֶׁיִּבָּטֵל? אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁהֶחְזִירָן יִרְמְיָה. וּמְנָלַן דְּיֹאשִׁיָּה מָלַךְ עֲלֵיהֶן? דִּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר מָה הַצִּיּוּן הַלָּז אֲשֶׁר אֲנִי רוֹאֶה, וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אַנְשֵׁי הָעִיר הַקֶּבֶר אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בָּא מִיהוּדָה וַיִּקְרָא אֶת הַדְּבָרִים עַל הַמִּזְבֵּחַ בֵּית אֵל". וְכִי מָה טִיבוֹ שֶׁל יֹאשִׁיָּהוּ בְּבֵית אֵל? אֶלָּא כְּשֶׁהֶחְזִירָן יִרְמְיָהוּ, יֹאשִׁיָּהוּ מָלַךְ עֲלֵיהֶם. **רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק** אָמַר מֵהָכָא: "גַּם יְהוּדָה שָׂת קָצִיר לָךְ בְּשׁוּבִי שְׁבוּת עַמִּי".

[ו–ז. מוקף מימות יהושע בן נון]

מַתְנִי' עִיר שֶׁגַּגּוֹתֶיהָ חוֹמָתָהּ, וְשֶׁאֵינָהּ מוּקֶפֶת חוֹמָה מִימוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן, אֵינָהּ כְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה.

וְאֵלּוּ הֵן בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה: שָׁלֹשׁ חֲצֵרוֹת שֶׁל שְׁנֵי בָתִּים, מוּקֶפֶת חוֹמָה מִימוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן, כְּגוֹן קַצְרָה הַיְשָׁנָה שֶׁל צִיפּוֹרִי, וְחַקְרָה שֶׁל גּוּשׁ חָלָב, וְיוֹדְפַת הַיְשָׁנָה, וְגַמְלָא, וּגְדוֹד, וְחָדִיד, וְאוֹנוֹ, וִירוּשָׁלַיִם, וְכֵן כְּיוֹצֵא בָּהֶן.

סוגיה מג

בתי החצרים

ערכין לג. – לג:

משנה

בָּתֵּי הַחֲצֵרִים נוֹתְנִין לָהֶם כֹּחַ יָפָה שֶׁבְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה וְכֹחַ יָפָה שֶׁבַּשָּׁדוֹת, וְנִגְאָלִין מִיָּד וְכָל שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ כְּבָתִּים, וְיוֹצְאִין בַּיּוֹבֵל וּבִגְרָעוֹן כֶּסֶף כְּשָׂדוֹת.	וְאֵלּוּ הֵן בָּתֵּי הַחֲצֵרִים — שְׁנֵי חֲצֵרִים שֶׁל שְׁנֵי בָתִּים, אַף עַל פִּי שֶׁמּוּקֶּפֶת חוֹמָה מִימוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן, הֲרֵי הֵן כְּבָתֵּי חֲצֵרִים.

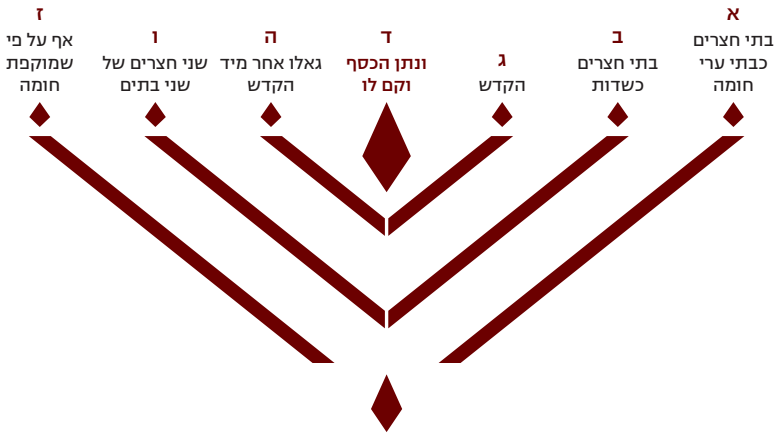

תמצית הסוגיה

מעמדם ההלכתי, המשפטי והמרחבי של "בתי החצרים", המהווים קטגוריית ביניים ייחודית בין בתי ערי חומה לבין שדות אחוזה.

החלקים החיצוניים של הסוגיה יוצרים מסגרת משלימה המקיפה את בתי החצרים משני היבטים מקבילים. בחלק הראשון (קנים א׳–ב׳) מוגדר הפן הדיני־משפטי שקובע כי לבתי החצרים ישנו "כח יפה שבבתי ערי חומה וכח יפה שבשדות", כך שהם נגאלים מיד כבתים אך יוצאים ביובל ובגרעון כסף כשדות. מנגד, בחלק האחרון (קנים ו׳–ז׳)

מוגדר הפן הפיזי־כמותי הקובע ש"בתי החצרים" הם שני חצרים של שני בתים, כך שאפילו אם יש סביבם חומה מימות יהושע בן נון, מיעוט הבתים והחצרות משאיר אותם בגדר בתי חצרים ולא עיר חומה. בכך תוחמת המסגרת את הדין הן מצד ההלכות הנוהגות בנכס והן מצד התנאים הפיזיים המייחדים אותו.

במרכז הסוגיה נבחנת משמעות הכתוב "וביובל יצא" כדי להכריע כיצד קטגוריית ביניים זו מתפקדת במצבי קצה של הקדש ומכר סמוך ליובל. שיטת רב הונא מעמידה את הפסוק במקדיש בית בבתי החצרים וגאלו אחר מיד ההקדש, ומלמדת שהבית אינו נחלט לקונה ואינו יוצא לכהנים אלא חוזר לבעלים המקוריים ביובל, בניגוד לדעת רבי אושעיא הסובר שגאולת הקדש נשארת אצל הגואל. בעקבות זאת, רב פפא מסביר שהפסוק נצרך גם למוכר בית חצרים שפגע בו היובל בשנה השנייה, ללמד שאינו נחלט ואינו דורש השלמת שתי שנים ביד הלוקח אלא יוצא מיד ביובל, כאשר הברייתא בסוף חלק זה מסייעת לשיטת רב הונא.

בתי החצרים אינם רק צירוף טכני של הלכות, אלא ישות קניינית עצמאית השומרת על עדיפות לבעלים המקוריים, הן במישור הזמן והמכר הרגיל והן במישור ההקדש, ובכך מרכז הסוגיה משלים את התמונה המקיפה של דיני בתי החצרים.

[א–ב. בתי החצרים]

[משנה: בָּתֵּי הַחֲצֵרִים נוֹתְנִין לָהֶם כֹּחַ יָפֶה שֶׁבְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה וְכֹחַ יָפֶה שֶׁבַּשָּׂדוֹת, וְנִגְאָלִין מִיָּד וְכָל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ כְּבָתִּים, וְיוֹצְאִין בַּיּוֹבֵל וּבְגִרְעוֹן כֶּסֶף כְּשָׂדוֹת].

גְּמָ׳ תָּנוּ רַבָּנַן: "עַל שְׂדֵה הָאָרֶץ יֵחָשֵׁב" — הִקִּישׁוֹ הַכָּתוּב לִשְׂדֵה אֲחוּזָּה, מָה שְׂדֵה אֲחוּזָּה יוֹצֵא בַּיּוֹבֵל וּבְגִרְעוֹן כֶּסֶף, אַף בָּתֵּי הַחֲצֵרִים יוֹצְאִין בַּיּוֹבֵל וּבְגִרְעוֹן כֶּסֶף. אִי מָה שְׂדֵה אֲחוּזָּה אֵינָהּ נִגְאֶלֶת בְּפָחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים, אַף בָּתֵּי הַחֲצֵרִים אֵינָם נִגְאָלִים פָּחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: "גְּאוּלָּה תִּהְיֶה לוֹ" — מִיָּד. הוֹאִיל וְנָתַתָּ לָהֶם כֹּחַ יָפֶה שֶׁבַּשָּׂדוֹת וְכֹחַ יָפֶה שֶׁבַּבָּתִּים, יָכוֹל לֹא יֵצְאוּ בַּיּוֹבֵל? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וּבַיּוֹבֵל יֵצֵא".

[ג. מקדיש בית בבתי החצרים]

מַאי קָאָמַר? אָמַר **רַב הוּנָא**: לֹא נִצְרְכָא אֶלָּא לְמַקְדִּישׁ בַּיִת בְּבָתֵּי הַחֲצֵרִים, וּגְאָלוֹ אַחֵר מִיַּד הֶקְדֵּשׁ, וּפָגַע בּוֹ יוֹבֵל בְּשָׁנָה שְׁנִיָּה. לְמַאי מְדַּמֵּית לֵיהּ? אִי לְבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה מְדַּמֵּית לֵיהּ — אֵימָלֵיט לֵיהּ לְלוֹקֵחַ, אִי לִשְׂדֵה אֲחוּזָּה מְדַּמֵּית — לְכֹהֲנִים נָפְקָא, לְהָכִי אִצְטְרִיךְ "וּבִיּוֹבֵל יֵצֵא".

מַתְקֵיף לַהּ **רַב זְעֵירָא**: מַאי אִירְיָא גְּאָלוֹ אַחֵר? אֲפִילּוּ לֹא גְּאָלוֹ נָמֵי! אֲמַר לֵיהּ **אַבָּיֵי**: שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ הֶקְדֵּשׁ יוֹצֵא בְּלֹא פִּדְיוֹן. מְנָלַן? מִבֵּן לֵוִי — מָה בֶּן לֵוִי שֶׁיּוֹפֶה כֹּחוֹ בְּמִמְכָּרוֹ, הוֹרַע כֹּחוֹ בְּהֶקְדֵּשׁוֹ; יִשְׂרָאֵל — שֶׁהוֹרַע כֹּחוֹ בְּמִמְכָּרוֹ, אֵין דִּין שֶׁהוֹרַע כֹּחוֹ בְּהֶקְדֵּשׁוֹ? וְהָתָם מְנָלַן? דְּתַנְיָא: "וְיָצָא מִמְּכָר", שׁוֹמֵעַ אֲנִי אֲפִילּוּ עֲבָדָיו מִטַּלְטָלָיו וּשְׁטָרָיו, תַּלְמוּד לוֹמַר: "בַּיִת וְעִיר אֲחֻזָּתוֹ". מָה תַּלְמוּד לוֹמַר "מִמְּכַר"? מִמְּכָרוֹ יוֹצֵא בְּחִנָּם, וְאֵין הֶקְדֵּשׁ יוֹצֵא בְּחִנָּם, אֶלָּא בְּפִדְיוֹן.

[ד. ונתן הכסף וקם לו]

וּפְלִיגָא דְּרַבִּי אוֹשַׁעְיָא, דְּאָמַר **רַבִּי אוֹשַׁעְיָא**: הַכֹּל הָיוּ בִּכְלַל "וְנָתַן הַכֶּסֶף וְקָם לוֹ". כְּשֶׁפָּרַט הַכָּתוּב בִּשְׂדֵה אֲחוּזָּה "וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַּיֹּבֵל קֹדֶשׁ לַה'" — שָׂדֶה הוּא דִּפְרַק לֵיהּ וְנָפְקָא לְכֹהֲנִים, אֲבָל הָנָךְ כִּדְקָיְימִי קָיְימִי.

"וּבַיּוֹבֵל יֵצֵא", לְמָה לִי? אָמַר **רַב פָּפָּא**: לֹא נִצְרְכָה אֶלָּא לְמוֹכֵר בַּיִת בְּבָתֵּי הַחֲצֵרִים, וּפָגַע בּוֹ יוֹבֵל בְּשָׁנָה שְׁנִיָּה. לְמַאי מְדַּמֵּית לֵיהּ? אִי לְבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה מְדַּמֵּית לֵיהּ — אֵימָלֵט לֵיהּ לְלוֹקֵחַ, אִי לִשְׂדֵה אֲחוּזָּה מְדַּמֵּית לֵיהּ — הַשְׁלָמָה בָּעֵי, לְהָכִי אִצְטְרִיךְ "וּבַיּוֹבֵל יֵצֵא".

[ה. גאלו אחר מיד הקדש]

תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב הוּנָא, וּתְיוּבְתָּא דְּרַבִּי אוֹשַׁעְיָא: הַמַּקְדִּישׁ בַּיִת בְּבָתֵּי הַחֲצֵרִים — הֲרֵי זֶה גּוֹאֵל מִיָּד וְגוֹאֲלוֹ לְעוֹלָם; גְּאָלוֹ אַחֵר מִיַּד הֶקְדֵּשׁ, הִגִּיעַ יוֹבֵל וְלֹא נִגְאַל — חוֹזֵר לַבְּעָלִים בַּיּוֹבֵל.

[ו–ז. ואלו הן בתי החצרים]

[לג, ב] [משנה: וְאֵלּוּ הֵן בָּתֵּי הַחֲצֵרִים — שְׁנֵי חֲצֵרִים שֶׁל שְׁנֵי בָתִּים, אַף עַל פִּי שֶׁמּוּקָּפֶת חוֹמָה מִימוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן, הֲרֵי הֵן כְּבָתֵּי חֲצֵרִים].

גְּמָ׳. תָּנוּ רַבָּנַן: מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר ״בָּתֵּי הַחֲצֵרִים״ אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁאֵין לָהֶם חוֹמָה? מָה תַּלְמוּד לוֹמַר ״אֲשֶׁר אֵין לָהֶם חוֹמָה״? אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהֶם חוֹמָה כְּמִי שֶׁאֵין לָהֶם חוֹמָה. וְכַמָּה? בָּתִּים — שְׁנַיִם, חֲצֵירוֹת — שְׁנַיִם, שְׁתֵּי חֲצֵירוֹת שֶׁל שְׁנֵי בָתִּים. וְאֵימָא בַּיִת וְחָצֵר! אִם כֵּן לִיכְתּוֹב רַחֲמָנָא ״חֲצֵרִים״, וְכִי תֵּימָא אִי כְּתַב רַחֲמָנָא ״חֲצֵרִים״ — חָצֵר בְּלֹא בַּיִת מַשְׁמַע, הַהוּא קַרְפֵּף אִיקְּרִי.

סוגיה מד

גאולת הלויים

ערכין לג:

משנה

יִשְׂרָאֵל שֶׁיָּדַשׁ אֶבִי אִמּוֹ לֵוִי — אֵינוֹ גּוֹאֵל כַּסֵּדֶר הַזֶּה. וְכֵן לֵוִי שֶׁיָּדַשׁ אֶת אֲבִי אִמּוֹ יִשְׂרָאֵל — אֵינוֹ גּוֹאֵל כַּסֵּדֶר הַזֶּה. שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי בָתֵּי עָרֵי הַלְוִיִּם הִוא אֲחוּזָתָם", עַד שֶׁיְּהֵא לֵוִי וְעָרֵי הַלְוִיִּם, דִּבְרֵי **רַבִּי**.

וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין דְּבָרִים הַלָּלוּ אֲמוּרִים אֶלָּא בְּעָרֵי הַלְוִיִּם.

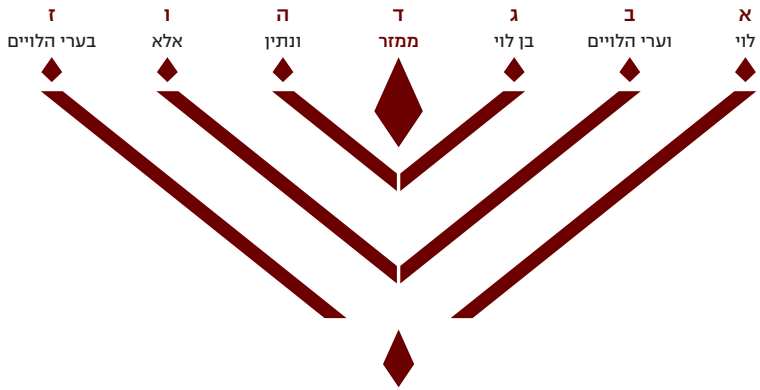

תמצית הסוגיה

גדרי הזכאות לדיני הגאולה המיוחדים של הלויים, ובירור אם זכות זו תלויה בייחוסו האישי של האדם או שמא במעמד הקרקע של "ערי הלויים" בלבד, במצבי ירושה בין שבטים ובמקרים של פגם בייחוס.

החלקים החיצוניים של הסוגיה מציבים תקבולת המייצגת את שתי הגישות המנוגדות במחלוקת שבין רבי לחכמים. בחלק הראשון (קנים א׳–ב׳) מוצגת דעתו המחמירה של רבי, הקובע כי ישראל שירש את אבי אמו לוי או לוי שירש ישראל אינם גואלים כסדר הלויים, מתוך הדרשה "כי בתי ערי הלויים הוא אחוזתם" ו"ואשר יגאל מן הלויים"

המצריכה תנאי כפול — שיהיה גם לוי מיוחס וגם בערי הלויים. מנגד, בחלק האחרון (קנים ו׳–ז׳) מוצגת דעתם המקלה של חכמים החותמים את הסוגיה בקביעה ש״אין דברים האלו אמורים אלא בערי הלויים״, ובכך הם מנתקים את הדין מהזהות המשפחתית ותולים אותו בסטטוס הקרקע בלבד.

במרכז הסוגיה (קנים ג׳–ד׳–ה׳) מובאת הברייתא הדורשת את הפסוק ״ואשר יגאל מן הלויים״ ויוצרת חוליה מקשרת ומאזנת בתוך מחלוקת זו. הברייתא מבהירה מחד שגם לוי הגואל מלוי נכלל בדין (ולא רק לוי מישראל), ומאידך היא מצמצמת וקובעת כי הביטוי ״מן הלויים״ בא למעט ולומר ״ולא כל הלויים — פרט לבן לוי ממזר ונתין״, שאינם זוכים לגאול כסדר הלויים בשל פסול הייחוס שבהם.

בכך תורם מרכז הסוגיה לכלל הסוגיה שרטוט מדויק של נקודת האיזון שבין קרקע לאדם. הוא מגשר בין שיטת רבי הדורש ייחוס מלא לבין שיטת חכמים המסתפקים במעמד העיר, ומלמד שגם כאשר קדושת ערי הלויים קובעת את המסגרת הכללית של הדין, קיים גבול אישי ברור שבו פסול יוחסין חמור מפקיע את האדם מזכויות הגאולה המיוחדות של שבט לוי.

[א–ב. לוי וערי הלויים]

[משנה: יִשְׂרָאֵל שֶׁיָּרַשׁ אֲבִי אִמּוֹ לֵוִי — אֵינוֹ גּוֹאֵל כַּסֵּדֶר הַזֶּה. וְכֵן לֵוִי שֶׁיָּרַשׁ אֶת אֲבִי אִמּוֹ יִשְׂרָאֵל — אֵינוֹ גּוֹאֵל כַּסֵּדֶר הַזֶּה. שֶׁנֶּאֱמַר: ״כִּי בָתֵּי עָרֵי הַלְוִיִּם הִוא אֲחוּזָתָם״, עַד שֶׁיִּהְיֶה לֵוִי וְעָרֵי הַלְוִיִּם, דִּבְרֵי **רַבִּי.** **וַחֲכָמִים** אוֹמְרִים: אֵין דְּבָרִים הַלָּלוּ אֲמוּרִים אֶלָּא בְּעָרֵי הַלְוִיִּם].

גְּמָ׳. וְאֶלָּא כְּמַאן? כְּבֶן לֵוִי. וַהֲדַר תָּנֵי: ״עַד שֶׁיִּהְיֶה לֵוִי וְעָרֵי הַלְוִיִּם״. אֵימָא: אֵינוֹ גּוֹאֵל אֶלָּא כַּסֵּדֶר הַזֶּה, עַד שֶׁיִּהְיֶה לֵוִי וְעָרֵי הַלְוִיִּם, דִּבְרֵי **רַבִּי.**

בִּשְׁלָמָא עָרֵי הַלְוִיִּם — דִּכְתִיב: ״כִּי בָתֵּי עָרֵי הַלְוִיִּם״, אֶלָּא לֵוִי מְנָלַן? דִּכְתִיב: ״וַאֲשֶׁר יִגְאַל מִן הַלְוִיִּם״.

[ג–ד–ה. בן לוי ממזר ונתין]

תַּנְיָא: ״וַאֲשֶׁר יִגְאַל מִן הַלְוִיִּם״ — יָכוֹל לֵוִי מִישְׂרָאֵל יִגְאַל, שֶׁזֶּה יִפֶּה כֹּחוֹ וְזֶה הוֹרַע כֹּחוֹ, אֲבָל לֵוִי מִלֵּוִי לֹא, שֶׁזֶּה יִפֶּה כֹּחוֹ וְזֶה יִפֶּה כֹּחוֹ — תַּלְמוּד לוֹמַר: ״מִן הַלְוִיִּם״. ״מִן הַלְוִיִּם״ — וְלֹא כָּל הַלְוִיִּם, פָּרַט לְבֶן לֵוִי מַמְזֵר וְנָתִין.

[ו–ז. בערי הלויים]

[משנה: **וַחֲכָמִים** אוֹמְרִים: אֵין דְּבָרִים הַלָּלוּ אֲמוּרִים אֶלָּא בְּעָרֵי הַלְוִיִּם].

וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין דְּבָרִים הַלָּלוּ אֲמוּרִים אֶלָּא בְּעָרֵי הַלְוִיִּם.

אֲבָל עַד שֶׁיִּהְיֶה לֵוִי — לָא אָמְרִינַן.

סוגיה מה

ערי הלויים

ערכין לג: – לד.

משנה

אֵין עוֹשִׂין שָׂדֶה מִגְרָשׁ, וְלֹא מִגְרָשׁ שָׂדֶה, וְלֹא מִגְרָשׁ עִיר, וְלֹא עִיר מִגְרָשׁ. אָמַר **רַבִּי אֶלְעָזָר**: בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּעָרֵי הַלְוִיִּם, אֲבָל בְּעָרֵי יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין שָׂדֶה מִגְרָשׁ, וְלֹא מִגְרָשׁ שָׂדֶה, מִגְרָשׁ עִיר, וְלֹא עִיר מִגְרָשׁ, שֶׁלֹּא יַחֲרִיבוּ אֶת עָרֵי יִשְׂרָאֵל.	הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם מוֹכְרִין לְעוֹלָם, וְגוֹאֲלִין לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: ”גְּאוּלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם”.



תמצית הסוגיה

מעמדם הקנייני, ההלכתי והמרחבי המיוחד של ערי הלויים ומגרשיהן, ובראשם דין ”גאולת עולם תהיה ללוויים” ואיסור שינוי ייעוד הנחלה, תוך בירור אופן פירעונם וניהולם במצבי מכירה, גאולה והקדש.

החלקים החיצוניים של הסוגיה יוצרים מסגרת משלימה המקיפה את דיני נחלת הלויים משני היבטים מרכזיים. בחלק הראשון (קנים א׳–ב׳) מוגדר הפן המרחבי־פיזי הקובע את איסור ההלכה לשנות את ייעוד הקרקע בערי הלויים (שאין עושים שדה מגרש ולא מגרש שדה, ולא מגרש עיר ולא עיר מגרש) מכוח הפסוק "ושדה מגרש עריהם לא ימכר" כדי לשמור על גבולותיהן וחלוקתן המקורית. מנגד, בחלק האחרון (קנים ו׳–ז׳) מוגדר הפן המשפטי־קנייני החותם בדין המיוחד הנגזר מכך – "הכהנים והלויים מוכרים לעולם וגואלים לעולם", מכוח זכות גאולת העולם המוקנית להם.

במרכז הסוגיה (קנים ג׳–ד׳–ה׳) נלמדת לעומק משמעות ההגנה הקניינית הזו לצד גבולותיה. בקנה ג׳, נדרש הפסוק "גאולת עולם תהיה ללוויים" כדי לבסס את העובדה שהם גואלים תמיד ואינם כפופים לדיני שדות אחוזה רגילים או בתי ערי חומה. מיד לאחר מכן, בקנה ד׳ ובקנה ה׳, מובא המקרה המורכב שבו כהן הקדיש את שדה חרמו, ומתוך היקש לשדה אחוזה מתבארת האבחנה המדויקת שבין "אחוזתו" לבין "חרמו": בעוד שנחלתם המקורית מוגנת ונשארת באחוזתם, שדה חרמו יוצאת מתחת ידו ומתחלקת לכל אחיו הכהנים ביובל ואינה נשארת בבעלותו הפרטית.

מרכז הסוגיה מוכיח, שזכות גאולת העולם מגינה על נחלת השבט כולה מפני הפקעה ומאפשרת להם לשמור על רציפות נחלתם לדורות, אך אינה פוטרת את הכהן הפרטי מכללי החלוקה הכלליים של מתנות כהונה והקדש.

[א–ב. שדה מגרש]

[משנה: אֵין עוֹשִׂין שָׂדֶה מִגְרָשׁ, וְלֹא מִגְרָשׁ שָׂדֶה, וְלֹא מִגְרָשׁ עִיר, וְלֹא עִיר מִגְרָשׁ. אָמַר **רַבִּי אֶלְעָזָר**: בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּעָרֵי הַלְוִיִּם, אֲבָל בְּעָרֵי יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין שָׂדֶה מִגְרָשׁ, וְלֹא מִגְרָשׁ שָׂדֶה, מִגְרָשׁ עִיר, וְלֹא עִיר מִגְרָשׁ, שֶׁלֹּא יַחֲרִיבוּ אֶת עָרֵי יִשְׂרָאֵל].

גְּמָ׳. אָמַר **רַבִּי אֶלְעָזָר**: "בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּעָרֵי הַלְוִיִּם, אֲבָל בְּעָרֵי יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין" וְכוּ׳.

דְּכוּלֵּי עָלְמָא מִיהָא בְּדִלְוִיִּם לָא מְשַׁנְּינַן, מְנָא הָנֵי מִילֵּי? אָמַר **רַבִּי אֶלְעָזָר**, דְּאָמַר קְרָא: "וּשְׁדֵה מִגְרַשׁ עָרֵיהֶם לֹא יִמָּכֵר". מַאי "לֹא יִמָּכֵר"? אִילֵּימָא לֹא יִמָּכֵר כְּלָל, וְהָא מִדְּכְתִיב: "גְּאֻלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם", מִכְּלָל דִּמְזַבְּנִי. אֶלָּא מַאי "לֹא יִמָּכֵר"? לֹא יְשַׁנֶּה.

הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם מוֹכְרִין לְעוֹלָם וְגוֹאֲלִין לְעוֹלָם.

[ג. גאולת הלויים]

תָּנוּ רַבָּנַן: "גְּאֻלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם", מָה תַּלְמוּד לוֹמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּמִסְפַּר שְׁנֵי תְבוּאוֹת יִמְכָּר לָךְ", יָכוֹל אַף זֶה כֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "גְּאוּלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם". לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַּיֹּבֵל קֹדֶשׁ לַה'", יָכוֹל אַף זֶה כֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "גְּאוּלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם". לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "וְקָם הַבַּיִת אֲשֶׁר בָּעִיר אֲשֶׁר לוֹ חוֹמָה לַצְּמִיתוּת", יָכוֹל אַף זֶה כֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "גְּאוּלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם".

בְּשְׁלָמָא הָנֵי תַּרְתֵּי לְחַיֵּי, אֶלָּא בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה לְלְוִיִּם מִי אִית לְהוּ? וְהָתַנְיָא: עָרִים הַלָּלוּ אֵין עוֹשִׂין אוֹתָן לֹא כְּפָרִים קְטַנִּים וְלֹא כְּרַכִּים גְּדוֹלִים, אֶלָּא עֲיָירוֹת בֵּינוֹנִיּוֹת! אָמַר **רַב פָּפָּא**: לָא קַשְׁיָא, כָּאן — שֶׁהוּקַּף וּלְבַסּוֹף יָשַׁב, כָּאן — שֶׁיָּשַׁב וּלְבַסּוֹף הוּקַּף.

וְכִי הַאי גַּוְונָא מִי הָוְיָא חוֹמָה? וְהָתַנְיָא: "וְאִישׁ כִּי יִמְכֹּר בֵּית מוֹשַׁב עִיר חוֹמָה" — שֶׁהוּקַּף וּלְבַסּוֹף יָשַׁב, וְלֹא שֶׁיָּשַׁב וּלְבַסּוֹף הוּקַּף. יָכוֹל אֲפִילּוּ הִקִּיפוּהָ יִשְׂרָאֵל? נֶאֱמַר כָּאן "חוֹמָה", וְנֶאֱמַר לְהַלָּן "חוֹמָה", מָה לְהַלָּן גּוֹיִם, אַף כָּאן גּוֹיִם. יָכוֹל אֲפִילּוּ הִקִּיפוּהָ גּוֹיִם לְאַחַר מִכֵּן? נֶאֱמַר לְהַלָּן "חוֹמָה", וְנֶאֱמַר כָּאן "חוֹמָה", מָה לְהַלָּן גּוֹיִם קוֹדֶם לָכֵן, אַף כָּאן גּוֹיִם קוֹדֶם לָכֵן! תַּרְגְּמַהּ **רַב יוֹסֵף בְּרֵיהּ דְּרַב סָלָא חֲסִידָא** קַמֵּיהּ דְּ**רַב פָּפָּא**, כְּגוֹן שֶׁנָּפְלוּ לָהֶן [לד, א] הֵן וּמִגְרְשֵׁיהֶן. הֵן וּמִגְרְשֵׁיהֶן לְמִיסְתְּרִינְהוּ קָיְימִי.

דף
לד

אָמַר **רַב אָשֵׁי**: אִיצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא: אַדְמִסְתַּתְּרִי מִסְתַּתְּרִי, אִי מִיזְדַּבְּנִי לִיחֲלְטוּ, קָא מַשְׁמַע לַן.

[ד. שדה חרם מתחלקת לאחיו הכהנים]

תָּנוּ רַבָּנָן: "כִּשְׂדֵה הַחֵרֶם לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ", מָה תַּלְמוּד לוֹמַר? מִנַּיִן לְכֹהֵן שֶׁהִקְדִּישׁ שְׂדֵה חֶרְמוֹ, שֶׁלֹּא יֹאמַר: הוֹאִיל וְיוֹצֵא לַכֹּהֲנִים, וַהֲרֵי הִיא תַּחַת יָדִי — תְּהֵא שֶׁלִּי. וְדִין הוּא: בְּשֶׁל אֲחֵרִים אֲנִי זוֹכֶה, בְּשֶׁל עַצְמִי לֹא כָּל שֶׁכֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַּיֹּבֵל קֹדֶשׁ לַה' כִּשְׂדֵה הַחֵרֶם". וְכִי מָה לָמַדְנוּ מִשְּׂדֵה הַחֵרֶם מֵעַתָּה? הֲרֵי זֶה בָּא לְלַמֵּד וְנִמְצָא לָמֵד, מַקִּישׁ שְׂדֵה חֶרְמוֹ לִשְׂדֵה אֲחוּזָּה שֶׁל יִשְׂרָאֵל: מָה שְּׂדֵה אֲחוּזָּה שֶׁל יִשְׂרָאֵל יוֹצֵא מִתַּחַת יָדוֹ וּמִתְחַלֶּקֶת לַכֹּהֲנִים, אַף שְׂדֵה חֶרְמוֹ יוֹצֵא מִתַּחַת יָדוֹ וּמִתְחַלֶּקֶת לְאֶחָיו הַכֹּהֲנִים.

[ה. אחוזתו ולא חרמו]

אָמַר מָר: בְּשֶׁל אֲחֵרִים אֲנִי זוֹכֶה. מִי דָּמֵי? הָתָם זוֹכֶה בְּעָלְמָא, הָכָא קָא שָׁקֵיל לֵיהּ. אָמַר **רָמֵי בַּר חָמָא**: אִיצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא: הוֹאִיל וּכְתִיב "וְאִישׁ אֶת קֳדָשָׁיו לוֹ יִהְיוּ", הָא נָמֵי כִּי קָדָשָׁיו דָּמְיָא. מִי דָּמֵי? קָדָשָׁיו לָאו בִּרְשׁוּתוֹ, הָכָא בִּרְשׁוּתוֹ. אֶלָּא אָמַר **רַב נַחְמָן**: אִיצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמֵינָא: הוֹאִיל וּכְתִיב "כִּי אֲחוּזַּת עוֹלָם הוּא לָהֶם", הָא נָמֵי אֲחוּזָּתוֹ הִיא, קָא מַשְׁמַע לַן "אֲחוּזָּתוֹ" — אֲחוּזָּתוֹ אִין, חֶרְמוֹ לָא.

[ו–ז. הכהנים והלויים מוכרים וגואלים]

[משנה: הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם מוֹכְרִין לְעוֹלָם, וְגוֹאֲלִין לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "גְּאוּלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם"].

הֲדַרַן עֲלָךְ הַמּוֹכֵר שָׂדֵהוּ, וּסְלִיקָא לָהּ מַסֶּכֶת עֲרָכִין.



www.peneyhamenora.com